

9
8-1
30

9. 8. 30

~~9. 8. 30~~

~~11. 7. 25~~

DE
ANTIQVO ET NOVO
ITALIAE STATV
LIBRI QVATVOR.

ADVERSVS MACCHIAVELLV
AVCTORE

THOMA BOZIO EVGVBINO
Presbytero Congregationis Oratorij.

ROMAE;

Apud Guglielmum Facciottum. M. D. XCVI'

Ad Instantiam Bartholomzi Grassi.

Superiorum Permissu.

SANCTISSIMO

AC BEATISSIMO

PATRI, ET D. N.

CLEMENTI VIII.

PONT. MAX.

*Thomas Bozius Presbyter Congregationis
Oratorij perpetuam felicitatem.*

ONSTITVTVM mihi
erat, Beatissime Pater, a prin-
cipio, quidquid Pontificio
iussu elaboraueram contra
pestilentia Macchiauelli scri-
pta, id integro volumine ad
pedes Tux Sanctitatis semel
offerre, sed efflagitantibus

idemidem multis coactus sum membra totius
operis abiuncta dare in lucem, separatimque te-
nuissima huiusmodi tantæ Sedi, a cuius imperio

prodibant, exhibere. Quin hæc ipsa, quæ modo postrema sunt, locum primum tenebant, speciatim namque attingunt Apostolicam dignitatem, sed impedimentis aliquot interuenientibus in vltimum locum reiecta fuerunt. illorum vero est hoc argumentum. Nam cum scriptum fuerit à sapientibus, parum esse ciuitatibus leges esse, nisi adsint, qui curent eas obseruari; idque calleret impius Dæmon, postquam Macchiauello immisit hanc mentem, vt aduersus Christum, Christianamque religionem stylum exacueret, amplius autem radicatus tollerét omne genuinæ Virtutis officium, laruasque induceret, & immanissimos impostores, eò denique miserum perpulit, vt Pontificiam sedem cunctis exosam redderet, ac funditus excindendam proponeret, atque suaderet. cum tamen hæctenus nemo potuerit in ea præsidere per annos quingentos, & amplius, qui valuerit excutere vllò peccato admissò hoc diuinum priuilegium, quo non nisi sanctissimas leges, veritatisque æternæ consonas ab omnibus Christianis obseruandas, ac tenendas editis vniuersalibus decretis promulgaret, ac sanciret. Quin sanctissimis viris, & qui vitam pro religione ponerent, sic abundauit, vt nulla parilli inueniatur, quoad numerum Præsulum florentium, sanctimonia vitæ insigni. Quocirca nunquam defuere aduersus eam potentissimi & acerrimi hostes, neque fuit aliquando, vllus.

vllus scelere excellens, qui non aduersus illam vel
suz malæ mentis, vel impotentis dominatus virus
effuderit. Et quod mirandum sit ex omnibus ipsa
tempestatibus, ac veluti casibus fortior, & specio-
sior euadens Imperatoribus, Regibus, Principi-
bus, atque omni denique contaminatorum collu-
uioni maximum terrorem semper incussit, & im-
peria summa, contrariaque inimicorum copias,
cum supremum tenere felicitatis culmen videren-
tur, prostrauit, ac stirpitus omnino diuini roboris
potentia subuertit. Per suos autem studiosos in-
numeras nationes supra Rhænum, Danubiumque
positas, & in vltimis Britannijs confidentes ab al-
tissimis ignorantia tenebris, omniumque libera-
lium disciplinarum summa imperitia, a belluinis
quinetiam moribus, & effero viuendi statu ad hu-
manitatem præcipuam, doctrinarumque cultum
singularem reuocauit. quod factitari adhuc in am-
plissimis Indiarum siue Occidentalium, siue Orien-
taliū regionibus videmus. Cum tamen ex ad-
uerso lugeamus intimo nostro dolore Græciam po-
tissimum, ac tot Orientis, & Africae regiones in-
lugubrem squallorem, barbariemque fœdam,
postquam sedi huic aduersari coeperunt, miserrime
corruisse.

Igitur Macchiauellus pro bonitate sibi a Dæ-
mone inserta, vt odium summum pareret huic Se-
di, & quantum posset Italos in illam, idest in suam
ipforum,

ipforum perniciem commoueret, atque armaret
ita scriptum reliquit, culpa Romani Pontificis ef-
fectum, vt Italia in magnas calamitates inciderit,
ex quo ille nactus est in ea maiorem potestatem,
quod contigit post imperium Constantini, adie-
citque nonnulla in eundem conficta, quæ vino im-
pietatis ebrius, ac Tartareæ caliginis nocte circum-
fusus, mendaciorumque somnijs infœlix elusus, &
vndique scatens effudit. quæ sigillatim, quam sint
falsa, quatuor libris aperuimus, quos accipere Bea-
ritudo Tua, nobis autem Deus cœlestem gratiam
dignabitur elargiri.

ILLVSTRISSIMO,
AC REVERENDISS.
CARDINALI
PETRO ALDOBRANDINO

Thomas Bozius omnem Fœlicitatem.

DIVINITUS ita constitutum
fuisse, Amplissime Cardinalis, in-
tuemur in quouis rerum genere,
sed omnium maxime in humanis,
ac terrenis, ut nihil sit omnino bea-
tum, superis exceptis, sed siquid est alicui fœlici-
tatis, id totum sit quadam miseriarum parte com-
mixtum: scilicet id voluit docere nos Deus, in
hisce fluxis haud consistendum, sed imprimis ca-
elestia atque aeterna semper animo spectanda. En
tibi ante oculos Italia, qua plurimis, ac maxi-

mis

mis est a Diuina liberalitate bonis amplificata ,
& cumulata , quot illa clades ante Constanti-
nium perpeſſa eſt, quot afflicta, et proſtrata calami-
tatibus ? Nulla, inquit Aelianus, qui vixit Ha-
driano imperante, celebris eſt regio, qua tot exterar-
um gentium paſſa fuerit irruptiones. & vero ita
eſſe explicamus nos hoc opere ; enumeramusque
ordine temporum ſeruato ſexdecim nationes,
qua priores ex Italia colonos eiecerunt, bonis om-
nibus nudarunt, ac ſedes in ipſa fixere, cuncta
flammis, ac ferro vaſtantes, atque id per ſecula
non admodum multa. Hinc illa toties nomen
immutauit, vt nulla amplius, dictaque Cameſe-
ne, Saturnia, Auſonia, Oenotria, Italia, He-
ſperia, & quandoque Tyrrenia, parumque ab-
ſuit, quin Graecia, & Gallia ; quando Graeci, &
Galli miſeram ſcindentes latioribus eius terris no-
men dederunt Magna Graecia, & Gallia Cif-
alpina. Atque hi quidem cuncta trans Apennum
uſque ad Aeſim dirutis Urbibus nobiliſſimis in
vicos redegerunt, illi mutuis concifi diſſidijs, &
potentiſſimis Ciuitatibus, quas condiderant, euer-
ſis deleti ad extremum fuere a Lucanis. Quie-
tem forſan accepiſſe credetur cum Romani ſe ſe
extulerunt. Atqui, vbi id euenit, Annibal Poe-

nus per annos sexdecim sic omnia cadibus, incendijs, ac ruinis repleuit, ut in una Apulia subuerterit Vrbes undecim, dua tantum superfuerint vltimo excidio; ac durabant adhuc viuente Strabone Claudij principatu tam dira vastitates. Illo deinde expulso socialia bella exorta cunctas in Samnitibus finitimisque populis Vrbes diruerunt, & in formam viculorum perduxerunt. His successere ciuilia Carbonis, & Pompei; Marij, & Sylla; Caesaris, & Pompei, Triumvirum demique ipsorum, que tot, ac tantas Italie clades attulerunt, ut imperante Nerone Lucanus conquerratur adhuc extasse etate sua semirutas Vrbes, agros inaratos, & squallentes, horrentia cuncta; teste. turque Aelianus multo pauciores, quam prius illas fuisse, & sane ita esse certissimo deprehendimus ex eo, quod Ptolomeus minuta quaque persecutus, cum postremus omnium describat Italianam, non nisi ducenta, ac septuaginta octo oppida recenset, annumeratis ijs, que paruula, ac prope euersa omnino erant. Quamobrem in multo maiores erumnas incidit infelix, cum fuit adducta in potestatem Imperatorum modis omnibus miserrimam dilaniantium, ac discerpentium. Nam praeter alia, cum iam sepius agri Italici

b

suis-

fuiſſent dominis prioribus adempti per exteros, per Romanos, per Syllam denique, Auguſtus nihil non abſtulit ſuperioribus, ut elargiretur militibus ſuis Italos prope cunctos in remotiſſima amandans, quod apud vatem conqueritur ille Paſtor lugubri cantilena.

At nos hinc alij ſitientes ibimus agros

Pars Scythiã, & rapidũ Cretæ veniemus Oaxim

Et penitus toto diuiſos Orbe Britannos.

Ac mox irarum ſimul, ac dolorum pleniſſimus

Impius hæc tam culta noualia miles habebit?

Barbarus has ſegetes?

Intantum porrò ſquallorem deuenit Italia ſauiffimo eam dominatu per omnia prementibus Auguſtis, ut imperio Neronis amiſſiſſima omnium regio Tarentina in ſolitudinem redacta fuerit, eoque miſſi oportuerit colonos, ſicuti in alias etiam terras; neque tamen ijs miſſis ea repleta eſt, inquit illorum temporum ſcriptor Tacitus. Et quidni ita foret, regnantibus tot monſtris, ad quorum nomen, ac facta ſceleſtiſſima nemonon cordatus exhorreſcit Tiberio, Caligula, Claudio ac peſte illa diſtriſſima Nerone, cui fuit oblectamento ipſam Romam cum tot præclariffimis, atque e toto Orbe ob hæc ſpoliato conquiſiſtis monumentis incendiſ-

ſe?

se? Mittamus post ista Vespasiani incredibiles,
sed astutissimas rapinas, quid nobis dicendum
videbitur de Domitiano? An unquam tales Ita-
lia nacta est Imperatores, tam diros, tam flagitijs
omnibus coopertos, post imperium Constantini,
ac dilatatam magis Romani Pontificis potesta-
tem? dices istos ferendos, quod Romani, & Itali-
ci sanguinis erant. Illud intolerabile Italiam pa-
tuisse barbaris, cum nondum post Constantinum
duo secula transacta essent. O ingenia stupida,
ac totius antiquitatis vel ignara, vel oblita, cum
transversa impietatis aestu, ac turbine agimini. Non
ne post Nervam fuere imperatores e duodecim na-
tionibus exteris, quas barbaras vocat Macchia-
uellus? At forsitan erant moribus adeo civilibus,
& urbanis, ut exuerint illi omnem barbariem.
Credo ita asseuerabit aliquis optimus aestimator ve-
ritatis, beneque animatus in Pontifices Romanos,
in quos omnem odiorum torrentem contendit auer-
tere. nisi dicamus adeo placidam fuisse mentem
istis, ut pra ipso fuerint mansuetissimi, & optimi.
Hadrianus Hispaniensis, Septimius Severus Ly-
bicus, Caracalla huius filius, Macrinus Mau-
rus, Heliogabalus Syrus, Maximinus Thrax,
Philippus Arabs, Decius Pannonius, Gallus
b 2 Afer,

Afer, Æmilianus Maurus, Aurelianus Dacius, Carus Illyricus cum suo Carino, Diocletianus Dalmatia, Maximianus Pannonius cum filio Maxentio singuli portenta humani generis efferaſſima & exitiaſſima. ſed iſtis, inquit, erant Italici milites valentiſſimi, quibus Italica gloriæ columen bellicum ſtabat. Erant Pratoriani imprimis, deinde alij ex omnium gentium facie, & colluione atrociffima collecti, qui ſape Italiam Romamque diripuerunt, cadibus, ac flammis vaſtarunt, ita ut Vopifco teſte ab Aurelia porta uſque ad Ligures perpetua ſylua eſſent, in Placentino territorio denſiſſimæ. Boreales autem populi primum regnante Antonino Philoſopho uſque ad Venetos, deinde Gallieno uſque ad Rauennam, demum Aureliano uſque ad Fanum progreſſi diruerunt Urbes, ac vaſtitatiſſimis omnia ſædarunt, ita ut Ambroſij, Hieronymique ætate adhuc ruinae permanerent. Actalis fuit Italiae ſtatus ante Conſtantinum, ut quæ poſt illum ſæcula fuerint, vocanda ſint felicia; ac ſanè feliciffima exiſtiſſent, niſi Romani Pontificis poteſtatem, a qua omne ipſius bonum pendet, aliquando opprimere aliqui contendiffent. Nam plerumque omnes ipſius aerumnæ contigerunt, quoties eſt
id.

id tentatum, quandoq; ipso in remota extra Italia-
liam pulso, & abductio; quae tamen qualescun-
que fuerint, haud aequarunt priscas. Ut clarissi-
mum sit, quàm falsè, ac peruersè dictum sit ab
impio felicius Italiae fuisse, aut futurum, sine
Pontificiae potestatis amplitudine, ac Maiestate.

Cum verò nos initium scribendi in Macchia-
uellum fuerimus auspiciati a Celsitudine Tua, de-
cebat simul, ut illi finis responderet, quod facimus
eidem quatuor hos libros nunc offerentes. Deus
autem tibi, quod precamur, benignissime bona
cuncta caelitus donet.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several lines and is mostly obscured by the paper's texture and discoloration.

A large, very faint rectangular area in the center of the page, possibly representing a faded stamp or a large block of illegible text. The content is completely unreadable due to extreme fading.

ARGVMENTA CAPITVM
TOTIVS OPERIS.

Praefatio ad Lectorem .

*Impudentissima mendacia Macchiauelli in omnes Praefules Christianos,
in Moysem, Dauidem, Gallos, Germanos, Venetos; & in historijs
antiquorum plurimis narrandis.*

Liber Primus.

Cap. I.

R B E S imperiorum potentium sedes euerfas
regiones florentissima olim, posita ad Aus-
trum, & Ortum ad vastitatem, ex quo descie-
uerunt à Pontifice Romano, redacta: ad Bo-
ream verò, & occasum sita, cum iacerent
maximum decus naetiae, ex quo Papam se-
quuntur. Roma sola stat; Italia cunctis regio-
nibus praecellit.

Cap. II.

*Saturni secula diritatis plena, homines quotannis demorsis in Tybe-
vim, Sacrificati Saturno, & Ioni, & quidem nobilissimi. Ausonum, Si-
conorumque irruptione, terra motus horrendi.*

Cap.

Cap. III.

Diluvium Deucalionis, Phaetontis incendium, Liburnorum, Arcadum, Pelasgorum, Lydorum, Cretenſiumque irruptiones, clades Pelasgorum, Feritas Laeſtrigonum, Herculis Argonatarumque aduentus, Sirenum crudelitas.

Cap. IV.

Irruptiones Graecorum, Troianorum: clades Pelasgorum: euerſae plurimae Vrbes: mores efferi: Ciuitates hiatiſſimis hauiſtae, à ſerpentibus deletae: Rex maxime impius cum ſua domo abſorptus: Spartanorum, Achaeorum, Chalcidienſium, Meſſeniorum, Illyriorumque irruptiones.

Cap. V.

Romuli, Tarquinijque Tyrannis: Regum Romanorum caedes: Vrbes plurimae exciſae: irruptio Gallorum: Tyrrhenni expulſi e circumpadanis oris: Vrbes ab eis undecim dirutae: Ariſtodemus Tyrannis: peſtis horrenda: Sybaritarum, Sybariſque miſerabilis euerſio: mores diſcorum: Crotonitarum magna clades: Lex atrox: Veiorum maxima ciuitas ſolo aequata: Caulonia: Hipponijque et Roma ſubuerſio: bella perpetua.

Cap. VI.

Dionyſii Tyrannis: Bruttiorum Factiones: Volſcorum, Auruncorum, Aequeorum ciuitates, Metapontum, Pandofia, Thæbeque euerſae. Graeci Italici miſerabiliter deleti: Italicorum, Romanorumque maxima clades: peſtis diſſiſſima, Vulſinium dirutum: gladiatores inſtituti: crudelitas Hannibalis: Strages Romanorum: Apulorum, Bruttiorum, Lucanorumque vrbes exciſae, ipſi deleti: Galli Ciſalpini omnes extincti, aut expulſi.

Cap. VII.

Tercetera Italorum millia quadrienſio caſa bello ciuili: Romanorum miſerabilis in Aſia caedes: nobilitas omnis Romana in Vrbe trucidata: Marij Sylleque inexcogitabilis crudelitas, proſcriptiones, rapinae: Vrbes ſamni-

*famnium diruta omnes, aut in vicos redacta: spartaci gladiatorumque
dira facta: Catilinæ coniuratio, bella ciuilia Pompeij & Caesaris: Trium-
virum dire proscriptio: bella eorundem saeuissima cum Bruto, & Cas-
sio: latrocinia in Italia: pyelia inter Octavianum, Lepidum, Sex. Pom-
peium L. & M. Antonios: incendia multa Romæ: Pisaurum biatu hau-
flum: Draco horribilis, & ingens: Italicorum bona omnia sæpius militi-
bus diuisa: Itali extra Italiam amandati in Varias oras.*

Cap. VIII.

*Octauiani adulteria, rapinæ, crudelitas, pestis, fames, inundatio
Tiberis, incendia, terræmotus eoregnante: Tiberij saeuities, libido, rapa-
citas, incendia, inundatio Tiberis fames: Caligulæ dritas, rapinæ,
auaritia, libido: Claudij atrocitas, luxuries; fames, terræmotus eore-
gnante: Neronis crudelitas, rapacitas, Roma incensa, libido, terre-
motus, Italia solitudo; Galbæ, Othonis, Vitellijque bella ciuilia, Italia dire-
pta. Tiberis inundatio: bellum ciuile Vitellij, & Vespasiani: Italicorum
magne strages, Cremona incensa: Vespasiani rapinæ: incendia Romæ
Tito regnante, Vesuuijque eruptiones: Pompeij, & Herculanium Vrbes
obrutæ: Domitiani crudelitas, libido, omnium superiorum facta atro-
cia in propinquos.*

Liber Secundus.

Cap. I.

*Atrocissima facta Imperatorum, qui e duodecim barbaris nationi-
bus Italia sunt dominati: clades horrendæ, terræmotus, inundationes,
sterilitates, pestilentia, incendia, diruta Vrbes, irruptiones barbaro-
rum.*

Cap. II.

*Ostenditur, superioribus Imperatoribus illud inprimis fuisse in ani-
mo, vt omnes bonos, omnem virtutem tollerent e terris: ipsos autem
plerumque occisos.*

Cap. III.

*Tributa inmensa, quibus Itali, ac Romani opprimebantur ante eta-
tem Constantini.*

Cap. IV.

Dura & infanda leges, mores ve vsu recepti & comprobati in Vrbe & Italia.

Cap. V.

Clades maxima e terra, aquis, ignique aborta, in Italia, & Roma, ante tempora Constantini.

Cap. VI.

De incendio, euersione, & direptionibus Vrbis, perpetuisque ac diuturnis Italia vastitatibus ante Constantinum.

Liber Tertius.

Cap. I.

De maiori fecunditate Italica telluris, optimis eius arboribus, & fructibus, qui olim non erant, ea magis habitata; pluribusque illius Vrbus post Romani Pontificis auctoritatem stabilitam, quam prius.

Cap. II.

De diuturniori libertate, ac potentia communiōe, paceque Italicarum ciuitatum post imperium Constantini, sine post Romani Pontificis auctoritatem magis florentem quam prius.

Cap. III.

De latissima Pontificis potestate, & eius diuturnitate.

Cap. IV.

Singularia maxima felicitatis bona à Pontifice Romano & Italis profecta in exteris nationes post Pontificiam potestatem magis in Italia aulam Constantino imperante.

Liber Quartus.

Cap. I.

Italici multo prestantiores viri fuerunt in omni genere disciplinarum post aetatem Constantini quam prius ante auctoritatem Pontificis Romani constitutam.

Cap. II.

Recensentur homines utriusque sexus, cuiusvis aetatis, & conditionis Itali sanctitudine admiranda, vitaeque caelesti.

Cap. III.

Ostenditur, calamitates omnes acerbissimas, quae contigerunt Italiae post aetatem Constantini accidisse; cum Pontificis Romani auctoritas est oppressa, & ipse iniuriose tractatus.

Cap. IV.

Redarguitur falsum quod impius scripsit, Italiam fore inexpugnabilem, si vni pareret; ac per Pontificem periri, ne vni obediat; cum saepius occupata quamuis vni subiecta esset, ostendatur, Pontificemque contempsisse, ut Rex vnus eius, aut Imperator foret, sed id non feliciter Italiae Romaque accidisse.

Cap. V.

De communi maximorum Theologorum sententia concluditur, Papam non modo esse in spiritualibus Pontificem summum, sed & omnium temporalium in terris Regem supremum, idque iure diuino atque hocposito, ut vult S. Thomas, & alij, iure naturali.

Caput vltimum.

Concluditur, apud sapientissimas quaslibet gentes, earum Pontificem, summum, fuisse etiam vel Regem summum, vel penes Sacerdotes omnem profanorum potestatem, & ab Imperatoribus atque à Regibus maximis Pontifici Romano imperia, & Regna maxima fuisse subiecta, atque illi in temporalibus ob legitimas causas omnino paruisse.

E R R A T A.

<p>15 a. Saturnij . repone , Sa-
turnus</p> <p>17 c. loco E. I. reppne . lo-
co eu. et loco . b. u.</p> <p>19 b. quingentesimum . quin-
quagesimum</p> <p>20 c. alpes . appenninum</p> <p>26 b. tales . talis</p> <p>28 a. ircs . res</p> <p>41 d. dicissimis . dirissimis</p> <p>49 b. hunc sub . sub hunc</p> <p>53 c. cæteris . reliquis</p> <p>61 d. centum . ducentæ</p> <p>63 b. audiet . audeat</p> <p>65 atntam . tantam</p> <p>67 d. aniaduersum . animad-
ner sum</p> <p>76 a. tantū incenderit . tan-
tum combusserit.</p> <p>84 c. octuaginta . vigintiduos</p> <p>97 a. voluit . potuit</p> <p>107 b. ducis . duces</p> <p>112 d. ac tot . atque a tot</p> <p>120 a. quod Galba . cum Gal-
ba</p> <p>145 b. quadragintaquinque .
quadraginta octo</p> | <p>16c a. septuaginta . septua-
ginta octo</p> <p>c. reliqui . reliquis</p> <p>169 a. locis cum . dele istud ,
cum</p> <p>a. 445 . 448</p> <p>b. tres . duas
magnam . magna
regionus . regionum</p> <p>170 a. se . si</p> <p>b. ædibun . ædibus</p> <p>175 a. testatur . testetur</p> <p>179 a. mortaliū . hominū</p> <p>185 c. seriatque serioque</p> <p>194 c. scriptores . scriptores
tradunt</p> <p>197 c. possidebit possederit</p> <p>203 b. ad laudem . ad gloriam</p> <p>210. a. cum in . cum se in</p> <p>d. electionis . electioni</p> <p>224 a. scientiores . scientio-
res aliarum</p> <p>240 c. potinus . protinus</p> <p>242 b. qua in . quam . mino-
ra sunt omissa . nam
lector prudens , ea
cognoscet.</p> |
|--|---|

AD LECTOREM
PRAEFATIO EIVSDEM
A V T H O R I S.

*Impudentia mēdacīa Macchiauelli in Praes-
-los Christianos, in Moysē, in Dauidem,
in Gallos, Germanos, Venetos, alia-
-que in historijs narrandis.*

A **N** ATURA comparatum videmus, vt quae-
cunque praestantiora sunt, illa si conuertantur
in malū, sint alijs longe deteriora, quod
adeo verum est, vt ne Angelicæ quidem
mētes tanti ordinis vim potuerint effugere,
& quæ illarum se abalienauerunt a summo
bono, et Fonte Beatitudinis, & luminis
Deo corruerint in profundissimas tenebras. **C** & omnium ma-
ximas zrimnas. Neque tamen harum rebellio quidquam
nocuementi, aut indignitatis attulit cælitibus alijs, qui in fi-
B de persistentes supremæ veritati adhaeserunt. vt iam miran-
dum non sit extigisse Italicum Macchiauellum, qui mendacia
portentosa, ac monstruosissimas opiniones memoræ prodide-
rit, quamuis pugnent contra omne honestum, commodum-
que siue publicum, siue priuatum, specie lucris præsentis ob-
tegens eas, quod è manibus illico euolans infixæ moriferi ve-
nenni spicula venis, & cordi relinquat, Neque vero gentilibus
cuius

Praefatio .

eius id quidquam nocimenti debet, afferre; animum namquam fortitur a Deo, non ab hominibus, ab his solum corpus habemus; atque illum Christus abluit, & ab omni labe expiat caelestibus laucris ex intimo sui pectoris altè depromptis. Christus ortum ducit a Raab meretrice, ab impijs Regibus Ochozia, Ioas, Amasia, Achaz, e quibus Ochozias gentibus est ex Athalia filia turpissima lezebalis, neque tamen supremæ illius vel Diuinitati, vel humanitati quidquam potuerunt ista officere. Quin id euenire ceruimus in rebus, quæ generantur, vt ab omni rerum natura discernatur quidquid est virulentum, ac foetidum ex una parte, vt ex alia, quod producitur sit præstantius, ac fructuosius. sic vepes hinc acutissimas spinas emittunt, vt inde odoratissimas, ac suauissimo fructu excellentes rosas emaneant; similiter e foetido caule, & frutice inamæni aspectus exoriuntur. Vlia formosissima, ac iucundissime olentia. Quamobrem siquid fuit in Macchiauelli stemmate abominandum & virosum, id abiit, ac se contraxit in eum solum, vt alia deinde germina se profundant in lucem plenissima decoris, & cuiuslibet bonitatis. Et quidem vix credi potest quanta ille maledicta congererit in ipsum Christum, Christique religionem, quanta in omne sincere Virtutis officium, quanta in Præfules Christianos, quanta in sanctissimos viros, quanta in laudatissimas nationes. Audite ipsius verba, nequis impudentissimus audeat asserere aliquid amplius nobis excidisse. quando occorre, che gl' ordinatori della noua setta siano di lingua diuersa la spengono facilmente, la qual cosa si cognosce considerando i modi, e'ha tenuti la religion Christiana contra alla setta gentile, la quale ha cancellati tutti gl'ordini, tutte le ceremonie di quella e spenta ogni memoria di quella anticha Theologia. Vero è, che non gli è riuscito spegnere in tutto la notitia delle cose da gl' huomini Eccellenti di quella. il che è nato per hauer quella mantenuta la lingua latina, il che feciono forzatamente hauendo a scriuere questa lege noua con essa, perche se l'hauessimo potuta scriuere con noua lingua considerate l'altre persecutioni, ch'essi feciono, non ci sarebbe ricordo alcuno delle cose passate. e chi legge i modi tenuti da S. Gregorio e dalli altri capi della religion Christiana, e vedra con quanta ostinatione è, perseguitauano tutte le memorie antiche

Praefatio.

- A** che ardendo l'opre de poeti, e delli historici, ruinando l'imagini, e guastando ogni altra cosa, che rendesse alcun segno dell'antichita, talche se a questa persecutione essi hauefsino aggiunta vna nuoua lingua, si sarebbe veduto in breuissimo tempo ogni cosa dimenticata. è da credere per tanto che quello, c'ha voluto fare la religion Christiana contra la setta gentile, la gentile habbi fatto contra quella, ch'era inanzi a lei. e perche le sette in vn cinque, o in vn sei anni variano due o tre volte si perde la memoria delle cose fatte inanzi a quel tempo.
- B** Bone Deus, quid vini biberat hic homo, vt tot mendacia *r. mendo*
tam paucis verbis emoueret? clarissimè dignoscamus ipsam *ciù Mac-*
veritatem, singillatimquè enumeremps, & confutemus illa. *chianelli*
ac primum, quod ait vires de fuisse Praesulibus Christianæ reli-
gionis, non mentem cupientibus linguam latinam prorsus ex-
cinctam, id adeo falsum constat, vt nihil à que contra Dei con-
siliū, contra omnes Pontificum Romanorum conatus fuerit,
quam vt lingua latina in sanctissimo crucis ligno consecrata,
tolleretur. Annon inter alias linguas, quarum scientiam diui-
ni spiritus illapsu mirabiliter Apostoli perceperunt, præcipua
C fuit latina? Et quomodo vel hanc, vel vllam linguarum cele-
brium voluerunt nostræ Religionis primi antistites abolitam?
In more positum volunt fuisse, vt Missa, quam vocamus in pu-
blico conuëtu Christianorum celebraretur quolibet die festo.
Atque hæc perscripta fuit latinè, Græcè, Hebraicè, Syriacè,
Chaldæicè, Aethiopicè, vt aliqui collegerunt, & in his Pam-
mélius. Et qui fieri potuit, vt vellent ex his vllam deletam?
Romani Pontifices in consilijs suis neminè tempore vllò lo-
qui permiserunt, vel ex quo pulsa est ex Italiæ finibus a bar-
barorum furore lingua latina, nisi latinè. Quin Regum re-
D motissimorum ex vltimo Oriente, Occidente, Indijs ipsis lega-
ti nõ audiuntur, nisi latine loquantur, aut adhibeant interpre-
tè latinum. Rursus iidem Praesules linguæ eiusdem dignitatem
totati sunt aduersus garrulos quosdam Græcos, quod liquet e-
litteris Leonis ix. aduersus Michaelis Patriarcham. Quam-
obrem videmus illius sum magis religiosorum nostrorum sty-
dio dilatatum, dilatata scilicet per ipsos Christiana religio,
quam per Imperatores Romanos. Hinc omnes auctores bo-
nos linguæ Græcæ, Hebraicæ, & nonnullos Arabicæ in linguam
latinam translatis videmus, quod olim non ita erat, cum
Christi

Christianæ religionis inimici imperarent. Nos præterea contendimus ex antiquo tempore aduersus hæreticos mysteria nostra non esse vulgaribus verbis explicanda, sed latinæ linguæ oratione relinquenda; quomodo igitur nostri cogitarunt vniquam linguam latinam perdere, quomodo non omnibus modis retinere, & amplificare? En quos modis eam dilatarunt. & quando illam vel vno coangustarunt? Atque ut agnoscamus, quàm sit verax homo iste asserimus æternam Dei fuisse decretum, vt latino sermone diuina cuncta perscriberentur. Audi Isaiam, in loquela enim labij, & lingua altera loquetur (Deus) ad populum istum. En vt diuinæ voluntatis haud fuerit aboleri linguam latinam, sed conseruari; eamque esse, per quam populo suo Deus loqueretur, & iste vult non animum, sed vires nostris defuisse ad illam exterminandam, cum nescientibus, illam Deus infuderit, nostri noluerint nisi eadem loqui? Quid autem garric nostros vi adactos eam non extirpasse, quod cogentur illa christiana legem perscribere? Videte impia, & ebriosa somnia. & cur latinè compellebantur, non Hebraicè, aut Grecè? & cur non poterant Hebraicè, aut Grecè duntaxat scribere, ac latina verba contemnere? quid omnino ipsos compellebat? Atque, vt videas quàm deliret iste. Mattheus euangelium scripsit Hebraicè, SS. Ioannes, & Lucas Grecè, vnus Marcus Latinè, sed Acta Apostolorum, Apocalypsis, epistolæ preterque omnes, excepta vna vel altera quæ Hebraicè, reliquæ omnes Græco sermone sunt conscriptæ. Sic igitur omnes libri, qui nouo testamento attribuantur, sunt alijs, quam latinis vocabulis exarati. Et Quid somniatur iste legem nouam, quæ vocatur Euangelium, necessario Latinè a nostris traditam? Nihil minus, nisi quantum fuit obtemperandum celesti decreto, cuius potentia sic omnia subiiciuntur, vt facillimum sit illi, si voluisset, stirpitis excindere omnem latinæ linguæ memoriã; sed contrarium iam statuerat, vt probauimus ex Isaiã, ac linguarum missionibus. Sed illud quomodo ferendum? a Præsulibus summis Christianæ religionis opera poetarum latinorum combusta. Videte affuerantem diuina simul, atque impudenter. Et quænam? proferatur vel vnum summis traditum. Non poterit, quin antiquorum vatum, quos Græci celebrant, carmina magis extant apud nostros Theologos, eorum voluminibus intexta, quàm apud quosuis

cap. 28.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

2. mendacium.

3.

Praefatio.

- A** quosuis a nobis alienos scriptores, quod liquet e libris Clementis Alexandrini, & Iullini martyris, neque pinguit aliquando ipsum Apostolum Paulum citare Arati, & Epimenidis versus. illud namque est Epimenidis, quod ad Titum scripsit.

κρητες αει ψευδεις, κακα δειρα, & εσθρα εσθρα

Cretenses semper mendaces, malæ bestiz, ventres pigri,
Alind vero Arati

αυτω γαρ γενο εσμεν

ipsius enim genus sumus.

- B** Clemens Alexandrinus refert eiusdem Pauli verba hortantis, vt legerentur poemata Hystaspis, & Sybillarum. Iulianus Imperator, cum videret nostros e lectione antiquorum scriptorum sumere argumenta, e quibus impietas eorum clarissimè redargui posset, vetuit a nostris ea legi, & haberi. Exerat oratio S. Basilij, qui multo ante S. Gregorium fuit, explicantis rationes, quibus multo cum fructu legi alienorum a nobis scripta possent. Extant multa nostrorum carmina e Vergilij carminibus ipsis composita, vt Probrz Falconiz, & siqua sunt aliorum, qui vixerunt ante sæcula S. Gregorij. &
- C** qua fronte asseuerat iste poetas a nostris vllos antiquorum crematos? haud ita pridem Concilium Tridentium in ignem proiici mandauit e Christianis aliquot poemata. speciatim permittit antiquos latinorum retineri, quamu's obscenos modo ne prelegantur pueris. Atque ita tantum abest, vt priscos iubeat abijci, vt potius nostros in cinerem redigi, conseruari illos velit. Quamobrem magis illud est falsum fuisse historicorum volumen vllum iussu Pontificum nostrorum cre-
marum. Nam quod quæso per ipsum Deum, quo sanctius nil fingi potest? Atqui luce meridiana clarius est, cuncta antiquorum scripta a nostris, præsertim vero monachis asseruata in monasteriorum bibliothecis, ne ab irruptionibus, ac direptionibus barbaricarum gentium prorsus exterminaretur. Quomodo autem multa perierint altius principiu' repetentes explicabimus. Cæsar vsus est maximè aduersus Rompeum Gallorum copijs auxiliarijs, vt est in commentarijs Hercij, deinde ipsius nepos Augustus eosdem duxit in Antoniu; quod ille versus mandauit.

Præfatio.

*Ad hunc frementes verterunt bis mille equos
Galli canentes Casarem.*

Imperatores post hæc alij successores istorum non amplius Romanos, & Italos ad bella exercere, & eduxerunt, sed exteros. demum vero delecti Imperatores exterarum nationum, vt Traianus, & Hadrianus Hispanienses, Antoninus Pius Nemaulensis, Septimius Seuerus Lybicus, Maximinus Maurus, Heliogabalus Syrus, Maximinus Thrax, alijque barbarici sanguinis, atque a Senatoria dignitate & Prætoriani militis equarumvis gentium colluione commixti, qui plerofque Imperatores pro libidine occiderunt, alios ipsi substituerunt, diuina, humanaque omnia proculcantes. Ex hoc latinæ linguæ scriptores euauerunt: neque post Traiani obitum fuit vllus prope, cui gradus aliquis nobilior inter Latinos debeatur, quod scilicet honor nullus haberetur artium liberalium professoribus, sed militiæ soli: Romanique & Itali ab hac abessent, & otio summo marcerent. Quid testis est Dion a Domitiano philosophos esse vel occisos, vel ad necem quæsitos; ab Hadriano autem præstantissimos quoslibet in singulis artibus interfectos; eorumque sectatores oppressos. Eadem ferè Heliogabalus, quod refert Herodianus. At multo truculentior Caligula, qui statuas omnes illustrium virorum, quæ in campum Martium translatae fuerant, late disciecit, ac vetuit necui viuenti imago peneretur absque ipsius consensu; Homeri poemata cogitarit abolere, Vergilij, ac Titi Liuij scripta, & imagines parum absuit, quin ex omnibus bibliothecis amoueret: quæ Suetonius testatur. Hæc est igitur causa, cur vsus Latinæ linguæ, omniumque ingeniarum disciplinarum iacuerit. Edat Macchiauellus, si quidem potuerit, aliquem nostrorum Pontificum, qui talia cogitauerit, nedum perpetrarit; nomet vnum. Sed enim cum post Casarem, & Octauium milites externi bella tractarint, Italiq; & Romani luxui se dediderint, hinc factum, vt Odoacer Herulus, qui Imperatoribus miliebat, Italiam occuparit, ac mox Ostrogothorum Rex Theodoricus a Zenone Imperatore hæretico, & hoste pontificij nominis immisus eandem sibi vindicauerit, quod Iornandes, Paulus Diaconus, ac

Zona-

Praefatio.

- A** Zonaras Testatur. Inde a Narsere euocati Longobardi; ob-
sistente iamdiu Ioanne Pontifice Romano, eandem diu tenuerunt,
ac vexarunt. Ob has igitur causas artium liberalium, studia
forduerunt, ac libri plurimi amissi. qui vero superfuerunt a
viris Christianae religioni potissimum deditis conseruati sunt.
Illud certum libros Ciceronis de finibus, ac de legibus in
Germania repertos a Poggio Florentino in quodam monasterij
bibliotheca. Sed illustriora sient haec, si considerauerimus aliud
istius inipitum mendacium. A nostris imagines antiquorum
conritas. Quasnam? Non enim de idolis agit, sed in imaginibus
alijs hominum, rerumque antiquarum, verum quod attribuit
Pontificibus Romanis a Caligula id factum supra a Suetonio
docuimus. A Pontificibus nostris ecquando unquam quae-
sio? Atqui longe contrariu doceamus, & quomodo illae perierint,
explicemus. Valentinianus. ij. Pontificiae potestatis, vt infra
aperietur, violator, occisus est Romae Maximam adiunxit,
cui facinus in virum priorem commissum palam fecit. Impotens
animi mulier, ac vindictae cupida accessit ex Africa Gensericum
Vandalorum Regem, qui Maximum deieceret imperio, & necaret.
Is maxima comparata classe Romam venit cuncta euersurus,
sed occursum (verba sunt haec Pauli Diaconi lib. xv) Leonis
Papae mitigatus ab incendio, caedibus, atque supplicijs Urbem
immunem seruauit, omnibus tamen opibus ablatiis. Haec Paulus.
Addit Procopius lib. i. belli Vandalici statuas ab eodem Rege
abstractas, nauisque inpositas, & coorta tempestate in mari
submersas. Non itaque nostri Praefules eas demoliti sunt, longe
secus. Peiora namque egisset Gensericus, nisi Leo Papa ipsum
flexisset. & quid putamus acturum fuisse Attilam, qui diruerat
Aquileiam, Romamque properabat infanda quaeque minitans,
nisi idem Leo peruicisset, vt iam iam Padum traiecturus ille
ab incepto desisteret, atque in Pannoniam rediret? Tantum
abest igitur, vt nostri Antistites huiusmodi ruinas ediderint,
vt per eos factum sit, nequando ederentur. Testis est inter
alios Zoimus Innocentium Papam se se Rauennam contulisse,
vbi tuac Honorius Imperator morabatur, contendentem, vt
pax inita a Romano Senatu cum Alarico Rege Gothorum ab
eo confirmaretur. Verum dum rem protrahit ille, & Innocentius
consilia non admittit, nouis bellorum causis obortis,

1.

Idē Procop. lib. Iornande lib. 6. d. reb. Get. 207. li. 1

Praefatio.

*Pro. lib.
de bell. 4.
Goth.*

Alaricus Urbem cepit, ac diripuit, non direpturus, si Romano Pontifici paritum fuisset. Testatur Procopius Pelagium Romanum Diaconum, qui postea Pontifex fuit, efficisse precibus suis, ne Totilas Vrbe capta magis in eam seiret. Nemo non scriptor asserit euocatos a Narsete in Italiam Longobardos, ac precibus Ioannis Papae impetratum, ne multo ante se se effunderent in eam, retardatosque Pontificis Romani studio non modo tunc, sed etiam postea sepius impetus illorum, ne atrocius in Italos, eorum res, Italiamque totam vastandam ferrentur. Illud certum, sicut absente Innocentio, eiusque monitis reiectis Romam direptam ab Alarico, sic expulso Silu-
rio Papa, Vigilioque ipsius successore in carcerem Constantinopoli coniecto Romae tertiam partem dirutam a Totila, Italiam vastitatibus deturpatam, quasi preclara Urbis monumenta, & vlla ipsius pars euerti haud potuerit, nisi abduco ab ipsa Pontifice Romano, quod e Procopij scriptis apparet. Quin tunc deleti omnes Gothi, ac finis est factus cladibus per eos inferendis, cum Romam redijt Pontifex, & ab Imperatore e vinculis, quibus Constantinopoli detinebatur, est absolutus. Quod igitur blaterat iste homo monumenta antiquitatis euerfa, a Praesulibus nostris, imagines confractas? Idolorum forsitan, ac Daemonum? Num vult istas integras, ac stantes & Euangelij doctrinam iacere, & intermori? Sed neque illas omnes, vt aliquas demus, contritas fuisse a nostris Antistitibus liquet e libro Zosimi quinto. De reliquis nihil minus dici potest. Atque illud prorsus impudentissime affirmatur, conatos illos abraderi omne vetustatis indicium. Profer bene homo vel vnus testimonium, nisi asseras tui similibus recentiorum forsitan aliquorum, quos vel imperitia, vel odium religionis agit transuersos, ac percipites. Nos contrarium fecimus illustrissimum, quod pertinet ad imagines, & cetera huiusmodi. Certe antiquae superstitionis ritus, ceremonias, opiniones varias Deorum, & quodcumque ad ista pertinet (quamuis omnia radice fuerint extirpata, quoad impietatis cultum) quantum ad memoriam tamen clarius, fusius, ac distinctius discimus ex Apologia Theophuli Antiocheni, Iustini Martyris, Arnobij libris aduersus gentes, Tertulliani, Nazianzeni orationibus in Iulianum, Ambrosij, ac Prudentij aduersus Symmachum, qui scriptores fuerunt e nostris omnes, quam e quouis antiquo, atque a religione nostra alieno. Enimue-

A

B

C

D

Præfatio.

- A** ro nostri haud curarunt quedam simulacra tolli, potius id studuerunt, ut aliqua permanerent ad redarguendam gentium stoliditatem, quæ talia monstra diuinis honoribus prosequi non stomacharentur, quod habet Eusebius in vita Constantini & Socrates in historia sua, qui narrat Ammonium Grammaticum sæpius indoluisse, quod simulacrum quoddam ad stupiditatem gentium nimium ridicula colentium detegendam, non fuerit a Christianis contritum, cum reliqua ad nihilum redacta fuissent, vel constata in nummos pauperibus erogandos. In vniuersum porro, quod spectat ad mores, & ordines prischorum, quod asserit, deleta cuncta a Præsulibus nostris, id vniuersaliter dictum constat esse mendacium. Deleta sunt illa tantum, quibus impietas conseruabatur, ac falsorum numinum cultus. At illa, quibus vera pietas non imminui, sed augeri poterat, vel in Deum verum quoquo modo referri, ac per se non erant impia, non curarunt aboleri: non enim tollit naturam gratia diuina, sed perficit. ac siquid est naturali consonum lumini, non extinguit illud, verum maiori Diuinitatis splendore facit illustrius, ac fulgentius. Generatione præcipitur illud, quod Apostolus de se ipso asseuerat omnibus omnia factus sum, ut omnes Christo lucrifaciam. Ut igitur Christianus Præsul alliciat homines ad pietatem, illis, quantum veritas æternæ iustitiæ permittit, se se assimilat, amorem sibi concilians, cum scriptum sit, omne simile appetit suum simile, ut ex hoc amore facilius eos perducatur ad bonum, quod ipsis exoptat. Apostoli prius non vescerantur cum gentibus alijs, id veritum Iudæis erat, neque immundorum, sicuti vocabant, animalium, quidquam gustabant. Gentes aliæ contra, passim comedebant. An hunc Apostoli, ac Romani Antistites gentium morè sustulere, contrariumque adduxere?
- D** Quid? nonne illis templa erant, conuentus in templis, preces multi gestus supplices, supplicationes ipsæ, ieiunia quædam, festi dies, ornamenta festorum, plurimaque huiusmodi, quæ idcirco mala erant, quod Idolis exhiberentur, aut falso existimatis Deis, sed bona habebant, ubi vero Deo reddebantur, quod ipsi debita forent. collegit horum multa Baronius nostro primo annalium tomo, ac Stephanus Durandus libro de ritibus. Apparet itaque falsum, quod iste vniuersaliter dixit Christianæ religionis Moderatoribus hunc animum fuisse, hunc conatum, ut omnes ordines, ac mores gentium dalerentur.

Euseb. li.

3. c. 32.

Socr. lib.

5. c. 26.

7.

Praefatio.

tur. Quod vero adijcit magna obstinatione Pontifices nos-
tros omnia vetustatis monumenta insectatos, hæc certe vitu-
perantium vocabula sunt, & crimini dantium id quod fieri
poterat, ac factum somniatur. Quid ita? An quod affirmavit
initio libelli sui, nullum Principatum posse excitari, aut
contineri absque religione? dein vero improbens Christianam
religionem, quod imbelles homines faciat, & ineptos impe-
rijs tuendis, addit eum, qui religione prævia vult aliquod re-
gnum statuere imprimis debere opinionem Diuinitatis sibi, ad
rebus suis, legibusque comparare, sed armis uti in aduersan-
tes, & obedientiam refugientes. Cum vero Christiana religio
nulla vi bellica, sibi fidem veræ Diuinitatis a Deo communica-
te, & emanantis conciliarit, incredibilemque patientiam exhi-
buerit in abominandis gentium superstitionibus, ac tuendo
Dei vero cultu, imperia maxima suis hac via pepererit, nun-
quid hæc iste obstinationi ascribit? Audite mendacia concin-
nantem & cognoscite eum qui Præfult Romano detrahit, a reli-
quis non altinere. In vñ altro modo si spegne l'inuidia quando
e per uolenza, o per ordine naturale muoiono coloro, che so-
no stati tuoi concorrenti, nel venire a qualche riputatione, &
a qualche grandezza, i quali veggendori riputato piu di loro
è impossibile, che mai s'acquetino, e stiano patienti, e quan-
do sono huomini, che siano vsi a viuere in vna città corrotta,
doue l'educatione non habbia fatto in loro alcuna bontà, è
impossibile, che per accidente alcuno mai si ridichino, & per
ottener la voglia loro, e per satisfare alla loro peruersità d'
animo farebbono contenti veder la rouina della lor patria, a
vitar questa inuidia non ci e altro rimedio, che la morte di
coloro, che l'hanno, e quando la fortuna è tanto propicia a
quell' huomo Virtuoso, chè si moiano ordinariamente diuen-
ta senza scandalo glorioso, quando senza ostaculo, e senza of-
fesa ci puo mostrare la sua Virtù. ma quando ei non habbi que-
sta ventura, gli conuiene pensare per ogni via a torsele dinan-
zi prima, ch'ei facci cosa alcuna, gli bisogna tener modo. ch'
ei vinca questa difficultà, e chi legge la Bibbia sensatamente
vedrà Moise esser stato sforzato ad ammazzare infiniti ho-
mini, che si opponeriano à disegni suoi. *Quis hic non obita-
pescat ad mendacia tam portentosa? Nam juvs Moyses ipse
occidit aduersantes imperio suo e suis æmulis? Bella nunquam
mouit, nisi aduersus hostes populi Hebrei. Ex Hebreis, qui
impe-*

Praefatio.

- A** imperio ipsius refragarentur, & mulum neminem prorsus ipse occidit. qui mandata diuina violarent hos necundos legibus cauit. At qui parere ipsi recurfabant, cum Principem volebant agnoscere, mirabiliter a Deo sublatis sunt, Core, Datha & Abiron secessione multorum facta, & seditione commota absorpti sunt inspectante omni populo, a terra dehiscente cum plurimis suorum. Rursus paulo post irruens in eum, cognatosque ipsius populus bis igne caelitus misso est absumptus, ac nisi precibus ipse, thuribuloque admoto frater ipsius Aaron ipso Moyse mandante flammis extinxisset multo plures incendio fuissent extincti. Tantum igitur abest, vt Moyse ad obedientiam sibi ab alijs prestandam gladio sit vsus, vitamque a mulis aliquibus abstulerit, vt potius auerterit ab eis mortem diuinitus inflatam. Quamobrem sic de illo in Numeris, erat enim Moyse vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra: & sane ita fuisse constat ex iis omnibus, quae cum Pharaone egit, omnia patientissime tolerans, quamuis ab ipso Deo Deus Pharaonis constitutus fuisset. Quor igitur hic mendacia coaceruauit Macchiauellus, innumeros enim dixit interfectos a Moyse a mulos, & inuidentes ei Principatum.
- C** Atqui, neque vnus est paremptus. Innumera igitur mendacia euomuit. atque eo magis quod plurimos ex amnis, & contumacibus a morte seruauit animi placiditate. quod ita a bonis Regibus, & Imperatoribus factitatum declarauimus libro de imperio virtutis aduersus hanc pestilentem doctrinam. Quid miramur autem tam fide mentitum Macchiauellum aduersus Moysem legislatorem, quando multo turpiora, ac falsissima in Dauidem scripserit? sic enim de illo Alterando le cose noue le menti de gl' huomini; ti debbi ingegnare, che quelle alterationi ritenghino piu dell' anticho che sia possibile, e se i magistrati variano e di numero, e d' autorita, e di tempo dagl' antichi, che almeno ritenghino il nome, e questo, come ho detto, debba offeruare colui che vuole ordinare vna potenza assoluta, la quale dalli authori e chiamata Tyrannide, perche debbe rinonare ogni cosa, come nel seguente capitolo si dira. Qualunque diuenta Principe o d' vna Citta, o d' vn stato, e tanto piu, quando i fundamenti suoi fusino debili, e non si volga o per via di Regno, o di Rep. alla via civile, il miglior rimedio, che egli habbi a tener quel Principato, e, essendo egli nuouo Principe, fare ogni cosa di nuouo in quella
- Rata

9.

NUM. 18

Cap. 19.

10.

11.

li. 1. c. 19

26.

Praefatio .

stata, come è nella Citta fare nuoui governi con nuoni nomi, **A**
con nuoue authorita, con nuoui huomini, fare i poueri ricchi,
come fece Dauid, quando ei diuentò Re . qui esurientes im-
pleuit bouis , & diuites dimisit inanes . edificare oltre di que-
sto nuoue Citta, disfare delle fatte, cambiare gl' habitatori
da yn Inogho ad vn' altro, & in somma non lasciar cosa niuna
intatta in quella prouincia , e che non vi sia ne grado, ne or-
dine, ne stato, ne ricchezze, che, chi le tiene, non la rico-
gnosca da te . e pigliar per tua mira Filippo Re di Macedonia
Padre d' Alessandro, il qual con questi modi di picciolo Re di-
uentò prncipe di Grecia, e chi scriue de lui dice, che trammu- **B**
tò gl' huomini de prouincia in prouincia , come i mandriani
tramutano le mandrie loro . son questi modi crudelissimi, e
nemici d' ogni viuere non solamente Christiano, ma humano,
e debbei qualunque huomo fuggire, e voler piu tosto vjuer
priuato, che Re con tanta rouina de gl' huomini . nondimeno
colui, che non vuole pigliare quella prima via del bene quan-
do si uoglia mantenere, conuene, ch' entri in questo male,
ma gl' huomini pigliano certe vie del mezzo, che sono dan-
nosissime, perche non fanno esser ne tutti buoni, ne tutti cat-
toui, come nel seguente capitolo per effempio si mostrerà. **C**

*Quis audiuit unquam tam crudelia, tum prodigiosa? nos
illa consutauius abunde omni argumentorum genere libris
de imperio Virtutis. Verum, quod pertinet ad rem propo-
tam, quis hic non abominetur impudentissima mendacia ad-
uersus sanctissimum Dauidem? Imprimis ne exhorrescamus
Tyranni mores induere adducit Dauidis exemplum quasi Ty-
ranni, cum nemo fuerit illo humanior, nemo mansuetior,
ita ut scriptum sit, memento Domine Dauid & omnis man-
suetudinis eius. idque palam sit ex iis, quae cum Saule innimi-
cissimo Rege egit, a quo toties contra omne fas ad mortem
petitus & quaesitus, cum posset eum tuto non semel occidere,
poluit, quamuis certissimo sciret se unquam Dei iussu Regem
Hebraeorum. regnumq; Sauli ablatum. quin iussit occidi eum,
qui mortem Sauli iam animam agentis, cum proprio se gladio
transiisset, ipso iubente Saule accelerasset, & alios simili-
ter interfici mandauit, qui Saulis filium Misphoset petemif-
sent, licet cum Dauide qui de voluntate Dei iam regnabat,
bella administraret. At quomodo in Dauidem conuenit illud,
esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes, eo, quo
singit*

Prefatio.

- A** fingit iste modo? Haud poterat è tota antiquitate Hebræorum proferri exemplum magis dissonum, magis contrarium Tartaræ, quam scripsit, doctrinæ. quibus enim suorum populis abstulit bona Dauid? quos ex vno in alium locum transtulit? Atqui scimus imperante Deo distributam fuisse inter Hebræos Palestinam, singulis tribubus assignata loca, singulis contri-
B bulibus attributos fundos, qui nullo modo posteris eorum pos-
sent auferri, quod si venditi, & obligati fuissent, quinquagesi-
mo quolibet anno (iubileum vocabant) redibant ad antiquos
dominos omni vinculo exsoluti. quod adeo seruabatur, vt
neque potuerit Rex Achabus auferre a Nabotho vineam,
nisi per summum scelus. Et Machiavuellus tamen est ausus
tam prodigiosa, tam falsa in Dauidem cominisci? atque vt
perniciosissimum venenum credulis, & impiis facile propina-
ret melle e sacris historijs desumpto poculi lethalis ora men-
dacissimè aspergit, & ante exemplum Philippi Macedonum
Regis proponere personam Dauidis iuxta ingenij dolosi com-
menta falsissimè depicti non dubitauit? ac deinde audet viam
mediam dicere damnosissimam? damnosissimum vocat, non
esse efferatissimum? Hic omnes omnium sæculorum mortales
C aduoco, & rogo, an fuerit vllus vmquam scriptor, qui tam
nefanda sit ausus litteris mandare. Nos certe nulla non exem-
plorum copia, vel ab ipso animantium ratione expertium vi-
ctu petita, aperitissimum fecimus hæc esse contra omnem ve-
ritatem & bonum. Instar omnium sit Philippus ipse, qui suæ con-
iugis machinationibus, atque vt aliqui volunt, Alexandri fi-
lij tacito consensu, miserrimè est interemptus cum secunda
coniuge, filijsque ex illa susceptis. At Alexandri progenies
quàm perijt infeliciter? quam miserabiliter est trucidata?
D Sed quando iste homo sapiens tam falsa in Præsules Christia-
nos, in Moysen, in Dauidem iactauit, tolerabilius existimabi-
tur, quod maledico stylo in Gallos, & Germanos memo-
rix prodidit, hæud veritus nobilissimas nationes conuicijs
turpissimis onerare. sic enim libro tertio cap. 43.

Chi leggerà le cose passate della nostra Città di Firen-
ze, e considererà anchora quelle che sono nè prossimi tem-
pi occorse, trouera i popoli Tedeschi, e Franciosi pieni
d'auaritia, di superbia, di ferocia, e d'infedelta.

Lenius ducant iam tantam sibi iniustam notam Galli, &
Ger-

Prefatio.

Germani, cum neque hic Christianæ religioni, neque Vir-
tutibus veris, neque Præfulibus Christianis ignouit. & quo-
niam nemo aut Gallus, aut Germanus, quod sciamus tam
fæda mendacia in populos multis partibus laudabiles confu-
tauit, nos hic haud grauabimur, cum pro veritate stemus, ea
refellere. A

Illud in primis constat, cū Florentia exigui nominis esset im-
perio Romano stante, ac Longobardis regnantibus (vix enim
nominatur ab illo latinorum scriptorum) fuisse instauratā po-
stea, & a fundamentis penè conditam Pontifice Romano, ac
Romanis adnitentibus, qui plurimos ex Vrbe colonos in eam B
rem misere, per Carolum Magnum Gallorum Regem, poste-
ris eius inceptum nobile promouentibus, quod testatur la-
tissimè hanc totam rem describens Ioannes Villaneus Floren-
tinus scriptor lib. 3. cap. 1. ex illo libertatem quandam nactas
Italiz totius Vrbes infra ostendemus ex Othone Frisingensi.
Idem vero Villaneus refert lib. 4. cap. 1. & sequentibus ab
Othone Primo Imperatore, ac Germanorum Rege plurimis
bonis, ac priuilegijs Florentiam fuisse amplificatam, neque
ab hoc solum, sed etiam ab Othone Secundo, & Tertio vt
idem scriptor narrat eodem lib. cap. 5. ita vt Florentiæ toti- C
tus ipsa instauratio, & amplificatio secundum Romanos,
Romanumque Antistitem debeat Regibus Gallorum, &
Germanorum.

Iste autem beneficiorum memor, ac bonus veritatis
arbiter, vt gratiam pro tot, ac tantis beneficijs Præ-
stantissimis nationibus aliquam referat honorifica huiusmodi
verba litteris maudauit. Dicit aliquis obscurata antiquorum
Regum beneficia malefactis posterioribus. Atqui idem scri-
ptor narrat lib. 7. & sequentibus innumerā bona collata in D
Florentinos a Regibus Gallici sanguinis Carolo Primo, eius-
que liberis, qui Neapolim, Siciliamque tenuerunt per annos
centum sexaginta nouem, & amplius similiter a Carolo
Bohemiz, ac deinde Germaniz Rege, & Imperatore. Quam-
obrem non immerito ob hæc dicuntur Florentini insignia li-
lij, ac rubeæ crucis attollere: quorum alterum spectat ad Gal-
los, alterum vero ad Germaniz Reges.

Leonar.
li. 1. 3. et 9

Illud certum Cortonam Florentinistraditam fuisse a La-
dislao Rege, Aretiumque multo ante a Gallis, quin Buc-
cicar-

Præfatio.

- A** cicardi Galli opera Iſſe ſunt adductæ in eorum poteſtatem. Neque vero inſiciamur aliquid incommodi allatum fuiſſe aliquando Florentinis ab iſtis nationibus. Sed omnia ſunt examinanda aut ex maiori, aut ex potiſſima parte. Noſter autem ſcriptor, niſi à parentibus, nam tales Florentinis Antiſtites Romani, Galli, & Germani, quæcunque libitum fuerit, protinus aſſequatur, nihili faciens eorum merita, neque indignitatem propriam reſpiciens, haud curat eorum vitæcera, quali vipera velit omnino eſſe, corrodere, ipſiſque interitum pro virili afferre. at quanto iuſtius, ac verius in elo-
B gijs Iouius alloquens Carolum Magnum. te ſiquidem auſpice Italia inprimis, quæ iam pridem a Gothiſ, & Vandalis deformata, proſtrataque ferrei ſæculi iniurias pertulerat, ſeſe vſque adeo felici rerum omnium prouentu erexit, vt priſtinæ amplitudinis ornamenta reciperet, & religio ad firmiorem dignitatem rite inſtaurata, clariore iam nominis ſui authoritate potiretur, & ſingulæ prope Vrbes tuæ eximie liberalitatis, atque magnificentie monumenta mirarentur. Verum Hetrufci nullo vnquam æuo tuas laudes ſitebunt, quod Florentiam omnium Urbium longe pulcherrimam ad non dubium, ſi admirabile ædificiorum decus ſpectetur, totius Italiz ornamentum in cinerem a Gothiſ conuerſam reſtitueris. eadem de Roberto ſcriptor idem teſtatur, vt mox dicitur.

At credo homo bonus Italis ignoſcit. Audiamus quid de Venetiſ, quorum prudentiam, conſtantiamque in aduerſis admirabilem, ſingularem vero in proſperis modeſtiam, quis e toto Orbe non admiratur, non ſummis laudibus extollit? *Iſte ſupra mortales cunctos ſapiens homo ſic de illiſ lib. 3. cap. 1.*

- D** Al contrario appunto di queſto s'è veduto fare ai Venetiani, i quali nella buona fortuna (parendo loro hauera guadagnata con quella Virtù, che non haueuano) erano venuti a tanta inſolenza, che chiamauano il Re di Francia ſigliolo di ſan Marco, non ſtimauan la Chieſa, non capiuano in modo alcuno in Italia, & haueanſi preſuppoſto nell' animo d' hauere a fare vna Monarchia ſimile alla Romana. dopoi, come la buona fortuna gl' abbandonò, e c'ebbero vna mezza rotta à Vaila dal Re di Francia, perderono non ſolamente tutto lo ſtato loro per ribellione, ma buona parte ne dettero & al Papa, & al Rè d' Iſpagna per vil-

Praefatio.

tà, & abiectiōe d'animo, & intanto inuilirōno, che mandarono ambasciatori all'Imperatore a farsi tributarij, scrissero al Papa lettere piene di viltà, e di sommessiōe per mouerlo à compassiōe. A

16. Hac iste mortalium sapientissimus, quod erat moderatiōis, & prudentiæ transferens ad animi abiectiōem, timiditatem, & imprudentiam. Cur autem non refert a Venetis tot Vrbes receptas armis post illam cladem? cur non refert imperium partem in Italia multo præstantius, ac latius, quam tempore vllō vnquam possederint? Nam quod ait Pontifici datum, Regiue Hispaniæ, id spectat B ad ea, quæ pertinebant reuera ad illos, eratque in ipsorum Dominio, Vrbes scilicet aliquas Apuliæ Venetis oppignoratæ, & Aemiliæ, Flaminiaeque ad Pontificè spectantes. Cur etiam tacet ab eisdem Venetis, cum fuisset a totius Europæ Regibus in eos coniuratum, reiecta fuisse auxilia Turcarum, quæ Baiazetes vltro obtulerat ad frangendas hostium vires? An hoc ignauiæ fuit, vel inuictæ fortitudinis, qua repulerunt barbaricos exercitus, opemque ipsis oblatam. & tamen hac in re potentissimi Imperatores, ac Reges peccarunt adacti nimio timore, suarumque rerum dissidentia. Sed iste nimirum restitueret aliena, agnosceret erratum, iustitiamque suam cuique tributem complecti arbitratur esse imbellis, & abiecti. Enimvero ita fuisset, si Veneti Turcas immisissent in Italiæ viscera, veluti priscis temporibus Hungaros nondum Christianos Arnulfus Imperator admisit in Germaniam, cæterasque Christianorum terras, vt Morauos vlcisceretur: ac nostra ætate Ioannes Hungariæ Rex Turcas, vt de Ludouico Morò, multisque aliis taceamus, qui suis Viribus dissidentes, ac solidæ prudentiæ decreta abiicientes seque, ac sua dirissimis hostibus obiecere. atque ita dum succumbere Christianis, eisque D cædere, vt imperteritos hac via se ostendant, haud volunt, communem causam turpissimè simul, ac Aultissimè dedecore sempiterno perdididerunt.

Erat itaque Venetis gloriæ dandum, quod iustitiæ fœditis insistentes, a quibus aberasse videbantur, atque idcirco fusus eorum fuerat exercitus, aliena suis dominis reddidere, neque amplificare imperium, vel amplificatum tueri voluerunt dolis, & iniquitate, quod iste tum toto

Praefatio.

- A** toto libro Principis sui, tum maximè cap. 18. late docet, non asserens Principi siquid sceleris admittit, obtegendum, ne quis malo exemplo in idem prolabatur, quod aliqui vel impudentissimè, vel hac parte imperitissimè contendunt assenerare, sed Virtutes ait assimulandas, ut ijs alliciantur homines in fraudem, ac proinde abiicienda officia illarum, quoties dilatandæ ditionis, ac lucri præter fas faciendj se se offert occasio, quod autem ita dixerit Macchiauellus ante nos adnotarunt non modo Possevinus scriptor catholicus, sed ipsi hæretici, qui Antimacchiauellum in multis tamen Macchiauello peiorem diuulgarunt, adeo stomachum mouerunt omnibus illius hominis scripta, at illud impudentissimum, atque apertissimum mendacium, mislos a Venetis legatos ad Imperatorem, ut efficerentur tributarij. Quis ferat hic insolentiam tantam, spurcissimumque mendacium? igitur cum sancti essent optimi, ac diuina mente præditi Senatores munere debito in Urbibus restituendis Pontifici, ac Regi Hispaniæ, Deus qui cuncta iuste moderatur, haud eos iustitiæ munia complexos destituit, sed ita res temperauit, ut receperint, quas amiserant, ac tenuerint ad hanc diem, nec fuerint ulli post eiectiones Longobardos, qui trans Padum tot, ac tam magnas Ciuitates iurisdictione tam firma, & absoluta gubernarint; sicuti neque toto Orbe vlla vnquam fuit Resp. quæ tam diu libera fuerit, aut quæ tam latè, ac tãdiu simul imperarit. Romana quidem latius, sed non tãdiu dominata est, ut speriemus sequentibus libris. Et hic audet Venetis obiicere insolentiam, ignauiam, deiectionemque animi? Quod si Veneti haud excitarent Principatum Romano potentiores, multo diuturniores constituerant, ita ut Romani tam stabile simul, ac tantis viribus non habuerint, at reliquarum gentium nulla vel tam vetustum, vel tantis opibus. Certe, si merita spectemus, contendunt præstantissimi viri vix aliquibus in Orbe toto æque deberi Italiæ totius imperium post Romanum Pontificem, si vni vel Principi, vel Reip. dandum foret, ac Reip. Venetæ Italiæ nominis decori excellentissimo, & immortalis. Idque eo magis, quod odio quodam ferali abreptus in Pontificem Romanum, clamat homo sanæ mentis per eum fieri,
- ne

Praefatio .

ne sit vnus Italix Rex , quasi tunc Italix bene esset futurum . Atqui te ipso teste aduersus tua dicta , ac tuas fraudulentas machinationes , ostendemus . pessimè tunc Italix fuisse , cum dominatus est Italix vnus ante Constantinum , quod fuit ab oppressa per Cæsarem patria anno 704 vsque ad Constantinum Christianæ religioni fauentem 1122 per annos tercentum sexaginta . Afferamus verba hominis habentis dilucida interualla . lib. 1. cap. x.

Ne sia alcuno, che s'inganni per la gloria di Cesare, sentendolo massimamente celebrare dagli scrittori, perche quelli, che lo laudano sono corrotti dalla fortuna sua, e spaventati dalla lunghezza dell'imperio, il qual reggendosi sotto quel nome non permettono, che gli scrittori parlassero liberamente de lui . ma chi vuole cognoscere quello, che gli scrittori liberi ne direbbono, vegga quello, che dicono di Catilina e tanto è piu vitupereuole Cesare, quanto piu e da biasimar quello, che ha fatto, che quello, che ha voluto fare vn male . Vegga anchora con quante laudi celebrano Bruto . talche non potendo biasimare quello per la sua potenza, e celebrarono il nimico suo . & postea . tutti gl' Imperatori che succederono all' Imperio per heredita furono cattiuu ecetto Tito, quelli, che per adozione furono tutti buoni, come furon quei cinque da Nerua a Marco . Pongasi adunque inanzi vn prencipe i tempi da Nerua a Marco, e conferiscali con quelli, ch' erano stati prima, e che furono poi, elegga in quali vuole esser proposto, perche in quelli governati da buoni vedrà vn Prencipe sicuro in mezzo de suoi, sicuri cittadini, ripieno di pace, e di giustitia il mondo, vedrà il Senato colla sua autorita, i magistrati con suoi honori, goderli i Cittadini ricchi le loro ricchezze, la nobilta, e la Virtù essaltata, vedrà ogni quiete, & ogni bene . e dall' altra parte ogni rancore, ogni licenza, corruzione, & ambitione spenta, vedrà i tempi aurei, doue ciascuno puo tenere, e difendere quella openione, che vuole, vedrà in fine trionfare il mondo, pieno di riuerenza, e gloria il Prencipe, d'amore, e di sicurtà i popoli . se considera dipertinatamente i tempi degl' altri Imperatori gli vedrà atroci per le guerre, discordi per se seditioni, nella pace e nella

Præfatio.

- A** la guerra crudeli, tanti Principi morti col ferro; tante
esterne, l'Italia afflitta, e piena de nuoui infortunij, ro-
uinate, e saccheggiate le Città de quella, Roma arsa, il
Campidoglio da suoi cittadini disfatto, desolati gl'antichi
tempi, corrotte le ceremonie, ripiene le Città d'adulter-
rii, vedrà il mare pieno d'essilit, li scogli pieni di sangue.
Vedra in Roma seguire innumerabili crudeltati, e la no-
bilita, le ricchezze, gl'honori, e sopra tutto la Virtù es-
ser imputata a peccato capitale. Vedra premiare gl'ac-
cusatori, esser corrotti i serui contra al signore, i liberi
contra al Padrone, e quelli, a chi fussero mancati i ne-
mici, essere oppressi dagl'amici, e cognoscera allhora be-
nissimo quanti oblighi Roma, Italia, & il mondo habbia
con Cesare.

- Hæc veritate cogente Macchiauellus, e quibus habetur
imprimis infelicissimum fuisse Italiz statum Romano impe-
rio Florente post Cæsaris dominatum per annos tercentum
sexaginta vsque ad Constantinum, cum velit alibi secus
fuisse, deinde habetur bominandas esse artes, quibus plerique
Imperatores per ilud temporis spatium regebant Italiam,
C Romanumque imperium. cum tamen ipse oblitus horum,
quæ supra dixit, libellum suarum disceptationum repleat
huiusmodi malis documentis. Deinde esse falsum, quod ait
cap. 12. lib. 1. præstare, vt Italiz sit vnus Princeps. Nam
si id præstat, cur imperio Romano Florente, tam male,
& infelicitè Italiz fuit? Dicit, si Christianus Rex fo-
ret, non tam male, vt olim futurum. Atqui, cur libro
secundo cap. secundo inuehitur in Christianam religionem,
quasi Orbem terrarum prædandum scelestis obiecerit? Vi-
de execrabile dictum. Quid autem si ex ore ipsius ego ex-
pressero, Principatum Pontificis illius Romani, quem facit
iste fraudulentissimum, & omnium maxime periuurum, ma-
ximo Italicz regioni bono fuisse? Talem facit homo Alex-
andrum 6. & tamen iuquit lib. 3. cap. 29. la Romagna
inanzi che in quella fussero spenti da Alessandro 6. quelli Si-
gnori, che la comandauano, erano essempio d'ogni sceleratissi-
ma vita, perche quiti si vedeua per ogni leggier cagione segui-
re occisioni e rapine grandissime, il che nasceua dalla tri-
stitia de quei Principi. Hæc ille. Quod si Alexander 6. quem
faciunt

Praefatio.

aciunt omnino malum supra alios Pontifices, attulit Itali
cz regioni tantum boni, quomodo vituperari poterit in Ita- **A**
lia Pontificius dominatus vel ab ipso Macchiauello, vel a
quodam ipsius fratris momo? sed illud est admirabile in
hoc nostro, non posse ab ipso veri aliquid pronanciari,
quod multis mendacijs non sit admixtum. Videte quot
in superioribus verbis. Ait omnes, qui ex adoptione suc-
cesserunt in imperio fuisse bonos Imperatores. Sed ad
sciole mi. Nero ex adoptione Claudij successit, te-
statur id Suetonius cap. 7. An bonus Nero? Tiberius ab
13. Augusto est adoptatus, vt idem refert cap. 15. eique sub- **B**
14. stitutus. Num vero bonus Tiberius? negat ipse. Mitto reli-
quos. illud non sileo. Hadrianum fuisse flagitiosissimum
palam faciemus libro secundo, & tamen hic est a Traiano
adoptatus. Quid nonne doctissimus iste bonis hunc admi-
15. metat? An vero hunc solum bonis? Nonne & Galbam?
16. quem fuisse pessimum mox apparebit. Verum pro iure
suo censor iste totius iustitiae ac iuris Alexandrum Mammez,
17. Probum, Gordianum, Claudiumque bonos, ac laudatos Impe-
18. ratores pessimis ascribit. Et sane quemuis impudentem sine
19. dubio puderet, tot mendacia passim chartis pauculis inferuisse **C**
20. quot iste, vt adstrueret sua commenta. Alij notantur
alia. nos omissa ab his dicemus. Ait lib. 1. cap. x. a
21. Cæsate ad Maximinum numerari vigintifex Imperatores,
tantummodo. Adijcit interfectos decem. Non tot esse ibidem
22. liquet, asserit praeterea cap. lix. peremptum Pompeium a
23. Ptolomzo, quem reduxerat hic in regnum. Sed necatum
fuisse pueri Ptolomzi iussu Pompeium constat, illum vero
24. a Pompeio reductum nullibi refertur. fingit libro secun-
do capitulo secundo a Solone dictum Cræso ostencanti
auri & argenti magnam vim, & interroganti, quid **D**
25. ipsi videretur de sua potentia, se arbitrarî Cræsum non
26. adeo potentem, quod ferro, non auro bella administra-
rentur. Vbi queso hoc legit iste antiquarius? Solon
27. respondit felicitatem non esse in thesauro positam, sed in
28. animi tranquillitate, ac Virtutibus, atque illam pensan-
dam ab exitu: De bello ac ferro nihil. Sed quoniam Mac-
chiauelus contendit aurum non admodum facere ad bel-
lum, neque esse nummos, vt quidam volunt, pracliorum
neruos

Praefatio.

A neruos, prospiciens si dixisset ista Cræsus, conuenire opinionioni suæ, finxit Scionem e septem Græciæ sapientibus principem, dixisse, quæ Macchiauellus erat cogitaturus post annorum duo millia & amplius. Cap. 4. lib. 2. tradit a Gallis cum Tyrrenos expulerunt e circumpadanis oris, & cuncta vsque ad Aesim fluium trans Apenninum expulerunt, multas Vrbes ædificatas; cum tamen clarissimè scribat Polybius, qui vidit omnia, ac post eum Strabo, cunctas ab illis Vrbes, excepta Mantua, quam non potuerunt expugnare, dirutas, ipsos habitasse in vicis, & agriculturæ studentes humi solitos cubare. Verum cum somniatus ipse sibi esset antiquitatem quandam mirabilem, simul etiam somniatus est, illa a Gallis acta, cum tamen infra aperiamus omnia loca huiusmodi permansisse in summis vastitatibus per aliquot sæcula. Rursus cap. xix, tradit a Luculli paucis militibus profligata Tigranis centum quinquaginta equitum millia, in quibus erant plurimi similes nostris, quorum tum proprium corpus, tum vero equorum laminis ferreis teguntur. Hæc iste dum conatur persuadere plus roboris esse in peditibus, quàm equitibus. Rem narrant inter alios diligenter Appianus, ac Plutarchus, qui Tigrani voluit non adfuisse nisi equitum quinquaginta quinque millia, horum decem ac septem millia constabant e: cataphractis: his femora, vt multi probant, & crura non erant armata. licet non nulli opinentur secus fuisse olim cataphractis. Igitur Macchiauellus, cum Tigrani non adfuerint nisi, quot diximus, addidit de suis equitum nonaginta quinque millia quasi suppetias laturus. Mira res tantum copiarum potuisse confici a Macchiauello ad opem ferendam Tigrani, & quidem post annos mille sexcentos, atque e tiam plures: iam magis admiror uictoriam Luculli, illudque multo magis obstupesco adducta a Macchiauello in auxilium Tigranis tot equitum millia. Sed vt video valentissimus homo adduxit per somnium. iam teneo rem. cessat admiratio. id certe est facillimum simul, atque vltimatissimum Macchiauello per somnium tot, ac tanta exantlare. Quod autem cum Tigrané fecit, hand voluit non facere cum Francisco Gallorum Rege. At enim cap. 18. libro eodem triginta sex He-

15.

36.

37.

38.

lue.

Praefatio.

luctiorum millia adorta Franciscam Gallorum Regem, cui viginti equitum millia, pedum quadraginta aderant, tormenta curulia centum. contigit hoc anno 1515. rem nar- rant Guicciardinus, & Iouius inter alios, qui plurimum dicunt, Francisco nolunt adfuisse nisi equitum duodecim mil- lia, quorum plurimi non interfuerunt praeto. Adiecit de suis Macchianellus octo millia, in hoc sane admodum vi- tuperandus, quod plus opis attulerit Tigrani homini ab atate nostra, nostris oris, ac religione remotissimo, quam Francisco Gallorum Regi Virtutibus praestantissimis orna- to.

Quamuis, ut video, sit iste infestior vicioribus. Nam descripsit vitam Castrucci Caltracanis Lucensis, quam ve- raciter & quot exiguo bello mendacia attexuerit discamus e Iouio, qui sic elogiorum lib. 1. hinc quoque liuorem, & petulantiam Nicolai Macchiauelli magnopere deteste- mur, qui dum commenticiam Castrucci tanquam patrie suae hostis extra rerum fidem impudenti libidine vitam de- scriberet, reliquae quoque historiae dignitatem improbe de- fœdauit. & rursus idem Iouius in elogio Nicolai Tegrini. sed Macchiauellus Florentinus historicus patriueteris odij me- mor, petulanti malignitate non interiturae memorabilis Ducis famam fabulis inuoluit, cum vitam acerrimi hostis Hetrusco sermone scribere orsus tam impudenti, quam astu- to illudendi genere, sacrosanctam rerum gestarum fidem cor- rumperit. Hæc Iouius Macchiauelliamicus, sed multo ma- gis veritatis, ut non dubitarit de ipso sic in elogijs scri- ptum relinquere, fuit exinde: (Macchiauellus) sem- per inops uti irrisor, & atheos. Enimvero si Macchiauel- lus vult nihil non agi mendacijs, voluit primus optimæ do- ctrinae exemplum præbere, ut cuncti optimè scitent, qui da- rent aures eius impietati, se miserimo exitu, ac re- rum falsis, mendacibusque euentis convenientissime elu- dendos. sed homine omisso, veniamus ad rem nostram. nam quot, quantaque mendacia in rebus clarissimis opu- sculo paruulo attexuerit, alij latius nos attingimus omissa. Verùm quando hæc loco prohemij cuiusdam præfati sumus il- ludque exigit incumditatem & leporem; cantusque maxime proficit ad sanandos lymphatos siquis, fanaticus est cum Macchiauello, bene erit, ut audiat odam sequentem in Rober- tum

Praefatio.

A. tum Siciliae Regem Gallicae gentis, quam Florentinis iste infensam dixit, ac videbit, quam sit bonae mentis homo.

Adstis tenerae Parthenopes decus
Qui chelym docili pollice tangitis
Et Thusca charites, &
Flauinumina Tybridis.

Dum Regem tunica tectum adamantina
Robertum canimus, Caesaris impij.

B. Pellentem agmina, ut alto
Nimbos exiliens Notus.

Ille, ille horrifono barbarus impetu
Terrarum dominam hanc, & superum domum.
Ferro perdere, & igni
Tentabat (sacinus serum).

At illum impauido Rex pius agmine
Sistens, indomitae fræna licentiae
C. Iniecit, trepidam Urbem &
Seruans purpureos Patres.

Quin & præcipitis plenum opus alea
Ciuilesque acies, scissaque Hetruria
Sedans pectora dictus
Dux est, & Patriæ Pater.

Vnde bis pro meritis impatiens iugi
D. Quæque alte inumeris iura dat Urbibus
Gen Hetrusca secures
Nato, atque imperium dedit.

Salve o bellipotens progenies Deum
Qui templa aetherei culminis ad polum
Condidit marmorea, alti
Aequent, quæ iuga Caucaasi.

Præfatio A

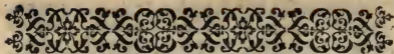
Salve doctissimi flaminis impetus
Sebethi irrigula ad flumina vitrei
Qui das, Parthenope alma vt
Discat dulcissimum melos.

Cum vatem cythara nobilem eburnea
Petroucham thalamo suscipis aureo,
Quem mox Regia laurus
Cinxit Romuleo in foro

Hæc illi auspice te munera contulit
Roma altrix studiorum, & latium serox
Vnde Arnus vâga clavo
Lambit sidera vetice.

Actalis Robertus Gallici sanguinis, de quo sic Iouius, amore, inquit, quodam mirifico, & partium studio incredibili Florentino nomini coniunctissimus fuit: vt pote qui ciuitatem aduersus imminentes Tyrannos inuidtis armis defendere, pulcherrimisque belli, & pacis artibus exornare, eadem Villaneus illorum temporum scriptor, vt diximus. finem faciemus adducentes, quæ de Macchiauello scripsit Molanus, cuius librum mihi communicauit collegij sacrosancti ornamentum Palæotus Card. sic igitur ille. Macchiauelus, in libro, quem Thusca lingua scripsit de Principe; in eam prorupit insaniam, vt Principem velut Centaurum semi hominem, & semibestia m esse velit. et mox affert ipsa verba Macchiaueli latinè reddita. non est, ait Macchiauellus, necesse Principi re ipsa habere virtutes, pietatem, fidem, humanitatem, integritatem. imo ansim dicere, habere illas, & semper obseruare, damnosum esse, cum sit nouo Principi sæpe necessarium operari contra fidem, contra caritatem, contra humanitatem, contra religionem. Quare oportet Principem ita animo esse compositum, vt quod flauerint venti; & quod fortunam impellit, eò se vertat; & cum fuerit necesse, operetur malum. Hæc, & id genus alia diabolica ab isto perfido; & pestilentissimo perfidæ Doctore Macchiauello. Hucusque Molanus in laudem boni Macchiaueli.

Lib. 1. de
fide hære
tic. ser. c.
3.

DE ANTIQVO.
ET NOVO ITALIAE
STATV

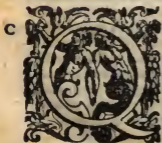
ADVERSVS MACCHIAVELLVM.

L I B. I.

D *Vrbes imperiorum potentium sedes euerſa; regiones florentiſſi-
ma olim, poſita ad Auſtrum, & Ortum, ad vaſtitate, ex
quo deſcuerunt à Pontifice Romano, redacta: ad Bo-
ream verò, & Occaſum ſita, cum iacerent, ma-
ximum decus naſta, ex quo Papam ſe-
quuntur. Roma ſola ſtat; Italia cun-
ctis regionibus præcellit.*

Cap. I.

C *VANTAE ſint humanarum rerum vi-
ciſſitudines, quanta omnium, quæ ſub
ſenſum cadunt, mutabilitas, vti nullus
eſt, qui ignorat, ſic quæ comparatio ſit
antiquorum cum nouis, & quid boni
imminutum, quid mali adductum, vt
perſpici poſſit, num populorum, regio-
numq. facta ſit nunc deterior, quàm
fuerit olim conditio, iſthæc nos effu-
gient, niſi maximã habeamus totius antiquitatis peritiã: ac
tecerimus diligentiffimã temporũ recentũ cum præcis, & re-*

A rum

rum quæcumlibet singulis ætatibus contingentium discussione A
nem simul, & collationem. Hinc facillimè accidit, vt in mentem
sæpè veniat concupiscere, & admirari antiqua, respicere autem
noua, & vituperare. Et verò hæc est humani ingenij natura;
præsentia dimittit, fugientia persequitur:

— ac nisi quæ terris semota, suisque

Temporibus defuncta videt fastidit, & odit.

Quin quò nobilior est alicui mens, eò magis huiusmodi per-
turbationibus agitur: nam speciem quandã sibi fingit animo
omnium rerum bonarum, quas in excelso positus intuetur, & B
appetit (cum bono quouis in terris existere melius semper ex-
cogitari possit) eam verò cum non habeat ad manus, vt cupit,
præteruolat quidquid habet boni, ac sole dimisso, quem nihil su-
perat luce (quãuis aliquid superas fingi possit) in lampyridibus
hæret, & admiratione huiusmodi bestiolarum suspenditur, cum
neglectis præsentibus legit, auditue euenisse aliquid priscis, eo-
rum, quæ somniauit; ac Saturnia, quædam sæcula poetis fabu-
lis decantata suauissimo quodam spectro illusit, altissimisq;
circumfusus tenebris comminiscitur: neque inter istas nitedu-
las recordatur, aut aduertit clarissimam solis effulgentis lucem. C
Illud sanè certissimum, si contemplerur antiqua, & cum
præsentibus, ac nostris illa comparemus; Romamq; adhuc stan-
tem, Pontificæq; ditionis amplitudine in remotissimas oras
pertinente excellentè consideremus, hæc excepta cunctas pro-
pè Ciuitates olim florentissimas Regum magnorum sedes, ac
regiones pulcherrimas cum suis populis, aut esse deletas, aut
vastatas. En ante oculos nobis obuersatur in Italia, Romæque
conspicua posita Carthaginis illius ruina, quæ totam penè Afri-
cã continebat imperio, Hispaniam, Sardiniam, Siciliæ magnã
partem, propè fuit, vt Italia dixerim, quãdo illius Annibal D
multas Vrbes, & quidem potentissimas adduxit in potestatem; bel-
loq; eam per annos sexdecim dirisimè vexauit. Hæc illa Car-
thago opum diues, & belli studijs asperrima; quæ licet multis
cladibus afflictã iaceret, tamen à Romanis obsessa septingentis
hominum millibus, cum plurimi adhuc Ciues absent, abunda-
bat, ad ditionem verò coacta armorum dedit nullia du-
centa, instrumentorum bellicorum tria millia, & nihilominus
ad arma tum de improviso conuolans centum viginti naues ca-
taphractas duobus mensibus construxit, singulis autem diebus

Strabo lib.

17.
Appian in li-
bico.

cen-

- A** centum quadraginta clypeos, tercentum gladios, quingentas lanceas, mille tela missilia confecit. tanta porrò magnitudinis erat, vt in circuitu haberet murum tercētum sexaginta stadiorum: quod est spatium quadraginta quinque milliariū, & aliàs in excidium Græcorum conspirans cum Xerse Perfarum Rege misit aduersus Siciliam, Gelonemq̃. Regem millia militum trecenta. Nunc tantæ Vrbs, haud conspicimus, nisi solum, camposq̃. vbi illa fuit. Post Carthaginem secunda, ait Strabo, erat in Africa, & opibus, & magnitudine Vtica, quæ si Biserta est, quæ nunc vocatur, multis repugnantibus, est illa tamè exigua, & ab inopibus habitata, vt ait Ioānes Leo. huic succedit Cyrtia Numidicorum Regum potentissima sedes, quæ solebat peditum viginti, equitum decem millia producere ex se ipsa sola in aciem, quod nulli nunc ciuitati in Africa, neque ipsi Fessæ contingit. Nunc autem nullibi sunt istius Cyrtiæ vestigia. at duz Hypacis Massesylliorum Regis celeberrimi Ciuitates Regiæ Siga, & Tama dirutæ à Romanis, vbi fuerint olim, nunc Ignoratur. Verum minora sunt hæc, si totius Africæ habitabilis euenta, quæ narratur sumus, infelicissima complectamur; vbi namque sunt illæ trecentæ Ciuitates, quas à Tyrijs ædificatas Oceanus Atlanticus alluebat; nostra ætate paucissimas esse in ijs oris est exploratissimum; Prouincia Thesmena enumerabat quadraginta duas Vrbes, tercentum Castella; Iosephus Marocchi Rex omnia solo æquauit, decies cetera mortalium millia peremit, Regio permansit omnino deserta centum octuaginta annos, nunc tenuia illi, paucissimaq̃. oppida, quæ Ioannes Leo tertia descriptionis Africæ parte scribit. Iam verò quæta, quanta est Africa intra Atlantem, Cyrenæque, & mare, tota sic est Arabū, Numidarumq̃. prædationibus, & incursionibus perpetuis ad maximam deformitatem redacta ex antiquo splendore, vt incredibile sit, quod nos alibi persecuti sumus, quomodo nunc illa iaceat afflicta, & prostrata. Cyrenensis regio Lybiæ propinqua ad solitudinem propè est adducta, & Cyrene ipsa ingentium Regum sedes nullibi apparet, quæ clarissimos quondam dedit homines Aristippum Socraticum Cyrenicæ Philosophiæ parentem Aretam huius filiam, & ex ea nepotem Aristippum, Anicerim Callimachum Poëtam, Eratostenem Philosophum Mathematicumq̃. insignem, Carneadem Academicum summum, Cronum denique Apollonium. At Ægyptus Urbium maximarū, in quibus olim commorati solebant amplissimi Reges, plena ruinis

*Vtica**Cyrtia**Siga**Tama**Cyrene*

Theba. vndique deformis horret: desertæ sunt illæ Thebæ, quibus centū **A**
portæ erant, ac singulis portis equites ducenti ad custodiam,
ita vt illam tuerentur equitum viginti millia ad ipsas portas
Tanis. oberrantium; iacent Tanis, Heliopolis, Bubastus celeberrimæ
Eliopolis. Regum Ciuitates, ipsa denique Alexandria nihil aliud nunc ha
Diospolis. bet, nisi ruinas, nullibi Meroe Æthiopum Regia, quæ priscis
Bubastus. temporibus dabat armatorum ducenta quinquaginta, artificū
Alexādria. quadringenta millia alebat, quæ Plinius scribit.

Quid hic ex eodem, Diodoroq. referemus Ægypto quondam
fuisse Ciuitatum decem, & octo millia, quarum tria millia per
duraſſe hic ait ætate ſua, cum neque modo decem, & ſeptem ſolæ **B**
numerentur, vt alibi ſuſius eſt à nobis explicatū. Hem quan-
tus florentiſſimæ regionis caſus. Paleſtinz metropolis erat

Hierosoly- Hieroſolyma totius Orientis, inquit Plinius, nobiliſſima; nunc
ma. autem quid ſuper eſt illius? quàm tenues reliquit? At ipſa regio
tot oppidis olim celeberrima, vt nihil ſupra fingi poſſet excul-
Antiochia. tius, vepribus, ac dumeris vndique eſt obſepta. Antiochiæ, Ba-
Babylon. bilonis, Seleueciæ, Niniq. Aſſyriacorum Regum magnificentiſ-
Seleuecie. ſimarū ſediū, quarū incredibileni magnitudinem prædicat om-
Ninus. nes antiqui, leuia tantum veſtigia ſuperſunt. feraciſſimi porrò

Babylonicæ campi, qui tercentiſimum fructum reddere ſolebāt, **C**
& ab Euphrate irrigari, ac palmas ferre, è quibus oleum, vinū,
panis, cartha, linum conſciebantur, nihil minus modo habent.

Tyrus. Tyri autē, Sidoniſq. olim Reſpublicæ florentiſſimæ, ac poten-
Sydon. tiſſimæ, quæ Europam, atq; Africam colonijs repleuerunt, mo-
do vix ipſum ſolū manet; dirutū eſt Suſan, quam volunt Mem-
nonis Regiam, & cuius Regi Aſſuero centum viginti ſeptem

Perſepolis. Prouinciæ obediebant; incenſa ab Alexandro eſt Perſepolis im-
perij Perſici caput, ipſa verò Perſia ad vtilitatē redacta luget:
ac Iofaphas Barbarus Venetus Reip. ad Aſſambeium legatus,
teſtatur edito libro Perſiæ terras, quas ille omnes perluſtrauit, **D**
eſſe deſertas, vicis diſtingui, quibus caſtra ſint è limo cōſtructa,
veluti, & Thauriſij domos omnes, quamuis illa ſit Mediæ me-
tropolis, & Perſicorum Regum præclariffima ſedes, ſimiliter è

Tacit. lib. 14.
ann.

Thomas Mi-
nad. lib. 6. bel
li Perſici.

Cabatana.

luto ædificatas cuncti teſtantur, qui in ijs locis ſuere. Arta xarta
deleuit Corbulo Dux à Nerone miſſus. Nullibi porrò nunc eſt
Ecbatana, Mediæ quondam caput. quod enim volunt aliqui eſſe
Thauriſium, falluntur illi, quando hoc à Geographis noſtræ æta-
tis ponatur abeſſe ab Equinoctiali ad gradus quadraginta. Pro-
lomæus autem velit illam ad triginta ſeptem, & eādem diſtare
à Ca-

- A** à Caspijs portis, vt vult Plinius, milliarijs viginti; Thaurisum verò quingentis: sic igitur in istis locis antiquæ Regiæ nullo non genere decoris excellentes euersæ sunt, ipsæ terræ infelicitate ferdent. dirutæ sunt etiam Nicomedia Bythinorum, Maza ca Cappadocum, Sardis Lydorum, Synopè Ponticorum Regū magnificētissimæ sedes. At delitijs omnibus vndique circumfluens Asia à Saracenis post annum septingentesimum, deinde à Turcis post nongentesimum; denique à Tartaris post millesimum ducentesimum, & quadagesimū pluribus irruptionibus fœdissimè deturpata horret. Nulla Urbibus dignitas, nullum decus; ædes omnibus luteæ. Ionum, Doriensium, atque Æolum pulcherrimæ Metropoles, à quibus innumeræ in Europa Coloniz deductæ, & quæ priscis olim sæculis latissimè dominabantur, vt ex Herodoto, atque alijs constat, vix habent aliquid vestigij, quo possint, vbi fuerint agnosci. Pergamum Regia Attallicorū, quorum opes locum prouerbio fecerunt, nullo est loco, Cyzicus, quæ nauibus quadrigētis aduersus Mithridatē pugnavit, tribusq. armamētarijs erat ornata, armorū, instrumētorū, frumenti que, ac ducēta habebat naualia, nullo nunc est gradu.
- Quid ego hic Troiam commemorem? Quæ vel excidio dumtaxat suo nobilitata est apud omnes, & cuius exules Illustrissimas in Italia Ciuitates exædificarunt? quid Cumas, Æolum metropolim Miletum, atque Ephesum Ionum recensēam? quid Colophona, quæ maritimis atque equestribus quondam copijs ita valebat, vt à quibus illa steteret ab ipsdem protinus staret victoria, finisque bello desideratus imponeretur; Vnde dici cæpit loco prouerbij imponere Colophonem, id est extremam manum rei imponere, nunc aut squallet, ac nullius est pretij: Quid Smyrna, quam vocat Asiæ pulcherrimam Strabo? Vbi nunc illa Phocæa Ionum Ciuitas primaria quæ floruit adeò, vt Adriæ, Tyrrheniæ, Iberiæq. multas terras, Tartessum in vltimis gradibus sitam cæperit, Malsiliam cōdiderit, & alias alibi Ciuitates quòd Herodotus, ac Strabo narrent? Nunc animus refugit oculos aduertere ad illam omnium liberalium disciplinarum, atque artium magistram fortissimorumque Imperatorum, & philosophiæ parentem Græciam; Hem quot, ac quantæ calamitates oppressere Prouinciarum Reginam, quantis illa ruinis obruta miserrime iacet? Vbi nunc Orchomenos, cuius opulentiā prouerbio locum fecit apud Homerum, Megalopolis, Megara, Athenæ, Sparta, Corinthus, Ar-

Nicomedia.
Mazaca.
Sardis.
Sinopa.

Pergamum
Cyzicum.

Strab. lib. 14.
Cuma.
Miletus.
Ephesus.
Colophon.

Smyrna.
Phocæa.

Herod. lib. 1.
& 4. Strab. 4.

Pausani. Re-
do lib. 10. 11
Orchome-
nos.

Megalopolis.
 Megara.
 Athena.
 Sparta.
 Corinthus.
 Argi.
 Micena.
 Theba.
 Gnoſſus.
 Strabo li. 10
 Hero. 7.

gi, Mycenæ, Thebæ, quæ propè toti quondam Græciæ imperi-
 tabant? at Gnoſſus Regia Minois, Cretæque Metropolis ingēs
 ut ait Homerus, vnde illa Cycladas inſulas cunctas Græciæ
 maritimas oras, Italiæque & Aſiæ multas imperio continebat
 quod Thucydides lib. hiftoriarum primo, Strabo, & Herodotus
 narrat, modo eſt deleta, quid? an non de Cretæ cultoribus cum
 vate Græco, canit alter Latinus?

Centum Vrbes habitant magnas Minoia Regna

magnas dixit ne putares, aut exiguas, aut mediocres. at qui Bel-
 lonius refert in ſuis obſervationibus neq. tres hodie reperiri. **B**
 Ad ſummam ſi circumſpiciamus omnes Regiones, quæ-
 cumque ambiunt Italiam, cognofcemus evidentiffimè Regias
 omnes Ciuitates, aut inſignium Rerumpub. ſedes, quæ fuerunt
 ante Conſtantini ætatem dirutas, & imperatorij domicilij ma-
 ieſtate ſpoliatas, ipſas vero terras in magnum ſquallorem mi-
 ſerrimè adductas; Tales ad Auſtrum nobis occurrit Africa ab
 Atlantico mari uſque ad conſinia Cyrenes, ad Orientem Ægy-
 ptus, Aſia, Græcia à Perſiæ terminis uſque ad Illyricum. miran-
 dumque ſit ſoli Vrbi de qua prædictum fuit.

*Huic ego nec metas rerum, nec tempora pono.
 Imperium ſine fine dedi.*

Contigiffe, vt maximum decus quoquomodo, & antiquam
 dignitatem contra omnes iniurias temporum tueretur, & quā
 tumuis innumeris agitata caſibus amiſerit imperij prophanī
 ampliffimam poteſtatem, magnificentiamque ingentem mo-
 lium voluptariarum; nihilominus ſacra ditione poſt alterius
 exciſionem circumplectatur orbem terrarum, peruadat Anti-
 podas, & inuia præſcis ad Aquilonem, Auſtrum, Ortum, & Oc-
 caſum poſita loca; legesque Regibus, & Imperatoribus poten-
 tiſſimis præſcripſerit, ac præſcribat: atque ita ſtet, quod nulli **D**
 vnquam ſcimus eueniſſe, cum recensuerimus Vrbes quadragin-
 ta ſex regias, aut Rerumpub. ſedes poſt annū bis milleſimum tre-
 centeſimum quinquageſimum quartum, ex quo condita ſcri-
 bitur, qui incidit in Chriſti milleſimum quingenteſimum no-
 nageſimum ſecundum; ipſa porrò Italia quamuis aliquibus ali-
 quod amiſſiſſe videatur, tali ſit loco, vt nulla ſit Græciæ regio,
 nulla Aſiæ, nulla Africæ, quæ poſſit illius magnificentiam, cele-
 britatem, Ciuitatumque decora aſſequi; ſed longiſſimo ab illa
 inter-

- A** Interuallo cuncta sine vllū ambiguitate distent. quòd autem mirabilissimum est, quæ Pontifici Romano parent, atque omnino paruerunt in Occidēte; & Septentrione loca, Vrbium splēdore, ac multitudine, opibusque cunctis, atque ornamentiis aucta sunt, & amplificata. Talis quippè Germania; cui nullam supra Rhenum, Danubiumque fuisse Vrbem testatur libro de motibus Germanorum Cornelius Tacitus; tales cunctæ, quæ supra Germaniam sunt latissimæ terrarum plagæ; in quibus olim nemora sola, ac solitudines erant. Talis Anglia, cuius homines ac Reges in virgeis casei habitabant; inquit Iornandes, qui Iustiniani temporibus viuebat libro de rebus Geticis, Gallia porro, & Hispania ad quāta felicitatis incrementa sunt euectæ? An nō igitur hæc diuina bona dicemus euenisse Italiz, vt nulla regio sit in Orbe; quæ valeat illius splendorē clarissimumque Vrbium frequentissimarum decus æquare, quin omnes sint quoquo versus ad vastitatem redactæ, nisi quæ adhæserint illius Pontifici supremo? quod eo magis est mirādum, quoniam post Vrbem conditam ad Constantinum dirutz fuerunt in Italia supra Vrbes tercētum per annos mille sexaginta quatuor, tot enim numerantur à Romæ exordio ad illum. in ijs vero Vrbibus fuere septem Argyripa, Sybaris, Canusium, Croto, Veij, Spina, Agylla, quæ mortalium frequentia, multitudine ædium Romæ haud cederent, cum iam septem colles complexa ad amplitudinem suam peruenisset: quarum sanè Ciuitatum nulla est excitata similis in Italia constituto imperio Roma excepta, cum tamen hodie multæ numerentur post ætatem Constantini similes illis, vt clarissimè nos hoc operè ostendemus. Urgent aliqui tamen, ex ijs quos initio dicebamus; & contendunt Italiæ felicis fuisse vel priscis temporibus, vel ex quo Roma dominari cepit, quin summo scelere sunt ausi referre in scripta, quæ diuulgata in manibus impiorū quotidie versantur, id accidere factō Romani Pōtificis; ex quo maiori in honore est habitata illius auctoritas post annum 312. cum Romæ scribitur inijsse imperium Constantinus. His adiecerunt aliquot præterea dicta nefanda, quæ clarissimè à nobis confutabūtur. Et quidē liquet Italiz felicitatem diutius constitisse, quàm regionū omnium, quæ supra à nobis memoratæ circumstāt ipsam ab Ortu, & Meridie, ita vt nihil sit illi cōparādum, similiter ea loca quæ Pontificis legibus obedierunt, maioribus bonis amplificata diuinitus fuisse ad Occasum, & Aquilonem, quæ nos fustus expli-

cauimus lib. 32. signo 14. c. 11. & seq. de signis Ecclesiz Dei, quæ A
 duo nobis esse argumento a pertissimo possunt Italiz, Romæq.
 secundas res à Pontificis Romani auctoritate pendere; sed vt
 Illustrissimum fiat, quod asserimus, & appareat quanta caligi-
 ne circumfundantur, qui secus existimant, euoluemus cuncta
 Italiz euenta ab ipsius primis cultoribus vsque ad Constan-
 tinum.

Primoq. loco enumerabimus singillatim capita maximarū
 calamitatum ducenta, & plura, quibus nihil non mali contine-
 tur, & quibus est illa oppressa ante Constantinum, siue ante Ro-
 mani Pontificis auctoritatem magis stabilitam; post autē nihil B
 simile illis euenit, è quibus liquet longè peius ei fuisse ante Ro-
 mani Pōtificis potestatem magis dilatatam, quàm prius, & po-
 netur ante oculos totus Italiz status per tēpora digestus à pri-
 mis eius habitatoribus.

Secundo loco aperiemus singula capita maximè felicitatis,
 quibus est aucta Italia post Constantinum, & quibus Pontifex
 Romanus amplificauit per suos, & maximè Italos exteras re-
 giones. simulq. hic explicabitur quam falsè, ac flagitiosè scri-
 ptor impius dixerit minus esse religionis in Vrbe ac locis propin-
 quis, quàm sit alibi, cum contra omnino sit dicendum. C

Tertiò subijcientur aduersa, quæ Romæ, & Italiz euenerunt
 ob contemptam Romani Pontificis auctoritatem, ita vt tū ma-
 ximè fuerit afflicta; cū male habitus est in Vrbe, aut Italia Pon-
 tifex Romanus, Ecclesiasticaq. illius, & Episcoporum potestas
 depressa, idq. palàm fiet clarissimis euentis; è quibus illustrissi-
 mū fiet, Italiz felicitatem pendere ab obedientia potissimum
 Pontificis Romani.

Quarto non alia de causa nunc opprimi ab efferis gentibus
 multas Christiani olim nominis terras; quibus Rex vnus præ-
 rat, nisi quod ab obedientia Papæ dicefferunt. D

Quinto diu studuisse Pontificem Romanum quātum potuit,
 vt Italiz Rex vnus esset, cum suarum rerum maxima iactura
 absque detrimento tamen alieni iuris, simulque, vt Vr-
 bes Italiz libertatem retinerent. Sed hoc non
 bene aut Vrbi, aut Italiz
 celsisse.

A Saturni secula diritatis plena, homines quotannis demersi in Tyberim, sacrificati Saturno, & Ioui, & quidem nobilissimi.

Ansonum, Sicanorumq. Irruptio, terramotus horrendi. Cap. II.

B

T quidem nos haud inficiamur post imperiū Romæ constitutum, latèq. propagatum quatuor Vrbi accidisse maximè admiranda, magnam scilicet populi multitudinem confluentis ad eam, vastissimas ædificiorum ad iactantiam, voluptatemq. cōstructorum moles, imperij omnium potentissimi nudam sedem, nudam inquam;

nam post Neruam nullus propè fuit Italicæ sanguinis Imperator, barbari fuerè plerique omnes, & efferatissimi, ad Italorum, Romanorumq. interneconem facti, vt nunquam magis hi fuerint delaniati, quam ab istis barbaris Imperatoribus, opum denique inexcogitabilem luxum. Verum quatuor hisce speciosis miraculis occultabatur colunies inexplicabilis malorum, vt fucus fieret imperitis, ac sibi blandirentur

C illi in grauisissimis, & mortiferis vulneribus; ne curarentur; tantum pellis leuiter induceretur ad illa obtegenda, inferendamq. citius, atq; acerbius necem, cruciatusq. intestinum acutissimè cōcitandos. Agè verò quod propositū nobis est aggrediamur, & ab incunabilis Italorum primis incipiamus.

Constat è diuinis libris eluuiōem, quæ contigit Noe viuentē vniuersalem desisse anno mundi: 637. quæ in re Græci, & in his Eusebius sunt hallucinati. Post hæc 340. gētium perfecta est dispersio ad turris Ciuitatisq. Babylonice ædificatiōem, quod in suo chronico adnotarunt Hebræi, & solida habet arguēta.

D is est Orbis conditi 1997. Tum scimus eas diuinitus fuisse percussas quodam stupore mentis, quo sunt obliti multi populi linguæ propriæ vocabula, quod nonnullis accidere solet aliquando ob morbum, veluti Messallæ illi, qui vel proprium nomen post ægritudinem non meminerat: videtur autem stupor ille excussisse plurimis populis ex animo omniū propè vtilium rerum scientiam, sicuti & verborum. legimus namque Priscos illos, neque literas scisse, ac multa quæ fuerant ante diluuium, & erant in vsu tēpore quo ædificabantur turris, ac Babylon ignorasse, quæ postea fuerint rursus inuenta, atque vsitata. Plus ve-

B

rò, ac

rò, ac minus in alijs, atq; alijs nationibus, vt periti colligere pos-
sunt, effecta istius inscitiz, ac stupiditatis contra ad eã tur-
rim permanere, ita vt in aliquibus terrarum locis, & Indiã
peristere adhuc sciamus, in Italiz, quz Camesene dicebatur, vt
è Macrobio mox ostendemus, cultoribus volent omnes maxi-
mè permanisse hunc stuporem vsque ad aduentum Saturni: sic
enim Virgilius inducit Euandrum loquentem lib.8.

*Hac nemora indigene Fauni, Nymphaq, tenebant,
Gensq. virum truncis, & duro robore nata.*

*Queis neque mos, neque cultus erat, nec iungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parere parto.*

Sed rami, atque asper victu venatus alebat

Primus ab Aethereo veniens Saturnus Olympo

Arma Iouis fugiens, & regnis exul adeptis.

Is genus indocile, ac dispersum montibus altis

Composuit, legesq. dedit, latiumq. vocari

Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris,

Aureaque, vt perhibens, illo sub Rege fuere

Secula, sic placida populos in pace regebat.

Deterior donec paulatim, ac decolor atas,

Et belli rabies, & amor successit habendi.

Tum manus Ausonia, & gentes Venere sicana

Sapius, ac nomen posuit Saturnia tellus.

Hæc ille quibus, vt ostendemus, ceteri consentiunt. sed vi-
deamus ante omnia quantum temporis colligatur à gentium
dispersione absoluta, siue ab Italię primis colonis, vsque ad Vr-
bem conditam. numerantur ab Orbis fabricatione, vt doctis vi-
deo placere, anni 5668. plus minus, ab his si detrahas annos
1996. qui à mundo condito sunt ad gentes dispersas, & 752. ab
Vrbe ad Christum natum, & 1192. à Christi ortu ad nos, super
erunt 1727. qui necessariò numerantur ab habitata primum
Italia ad Romam ædificatam. Ex his quærimus, qui dandi sunt
isti vitæ, quàm Virgilius cunctis ad stipulantibus describit ho-
minum syluestrium nullo more, nullo cultu viuientium è trun-
cis, ac robore natorum, qui in specubus, ait Plinius, ferarum mo-
re debebant in altis montibus dispersi. An dabimus annos cen-
tum? an ducentos? sed quotum quodque illud fuerit tempus ne-

A mo certè asseuerabit illi partem fuisse vllam felicitatis . quod si quis est, qui secus contendat , ab eat ille in specus vnà cum Macchiauello, abdat se in nemora, ac nullarum vel humanarū, vel quod caput est, diuinarum rerum sciens, ac stupiditatis plenus nullo cultu, nullo more indocilis viuens instar bestiarū delitescat ; sibi habeat ista bona: nullum quidem credo illi comitem futurum, nisi belluas . Atque hoc igitur sit primum bonorum caput, tanta caruisse Italiam post ætatem Constantini infelicitate, quanta Italiam tenuit vsque ad Saturnum: nunc au rea consequuntur sæcula .

B Videamus autem qualis fuerit Saturnus, à quo ea fluxerunt: sic enim facillimè qualia fuerunt illa cognoscemus . Audiamus Diodorum Siculum, qui sic libro antiquarum rerū tertio, Saturnum Atlantis fratrem aiunt, præcipua impietate, auaritiaq. præditum vxorem cœpisse sororem Rheam, ex qua ortus est Iuppiter, Olympus postea vocatus: fuit, & alter Iuppiter Vrani frater, qui in Creta insula regnavit multo gloria inferior posteriore; hic enim imperauit Orbi, superior Cretæ tantum, genuitq. filios decem, qui Curetes sunt appellati, insulãq. ab vxore Ideam vocauit, ibiq. post obitum sepultus est, cuius, &

C hodie monstrari sepulchrum ferunt, vt etiam testantur Cretes de quibus posterius referemus . Regnavit Saturnus in Sicilia, Lybia, atque etiam Italia, sed præcipuè in locis ad Hesperum sitis eius imperij firmamētum fuit; apud omnes verò arces Vrbium, & loca munitiora tenuit, quò firmitus imperium foret . Ideo ad hoc vsque tempus (aduerte hæc Diodori verba) & in Sicilia, & in occiduis oris editiora loca sunt Saturnia dicta. ex Saturno Iuppiter ortus, quouiam à patre diuersa vitæ institutione erga singulos mansuetudine, atque humanitate vsus est à populo, Pater est nominatus. Regnū deinde is cœpit vel concedente patre, vel (vt quidam volunt) populis à patre disciscen-

D tibus, aduersus quem cum Saturnus Titanum præsidio filius pugnasset acie victus est. Iuppiter superior imperium assecutus vniuersum Orbem perambulauit plurimum de genere hominū meritis viribus corporis, virtutibusq. excellens breui totius orbis imperio potitus est. omne eius studium in puniendis impijs, facinorosissq. hominibus, ac in bonorum præmijs, communiq. populorum vtilitate versabatur . quibus rebus post finem vitæ à viuendo Zoa, hoc est Iouem dixere, eò quod bene viuendi causa omnibus extitisset: creditus verò Deus in Orbe est ab

ijs de quibus bene meritus est, spontè illū omnibus & Deum, & A
 Dominum in sempiternum vniuersi Orbis profitentibus. Hæc
 Diodorus.

Atqui fieri non potest, vt aurea sæcula Saturnus adduxerit,
 qui præcipuè impietate, atque auaritia præditus fuerit, atque
 ob id præstabat eiectum à filio non excipi in latro, atque in illo
 latere, sed tanta homines tunc fuerè stupiditate, ac feritate, vt
 vel minimum ijs bonum videretur aduehere secum beatitudi-
 nem summã, quod infra clarius videbitur; audiamus post Dio-
 dorum, & Ennium, quæ refert Macrobius, vt veritas omnium
 magis elucefcatur. B

Regionem istam (inquit ille) quæ nunc vocatur Italia Regno
 Ianus obtinuit, qui (vt Iginus Protarchum Trallianum secutus
 tradit) cum Camefe æque indigena terram hanc ita participa-
 ta potentia possidebat, vt regio Camefene, oppidum Ianiculū
 vocaretur. Post ad Ianum solum regnum redactum est, quod
 creditur geminam faciem prætulisse, vt quæ ante, quæque post
 tergum essent, intueretur, quod proculdubio ad prudentiã Reg-
 is, solertiamq. referendum est. quod & præterita nosset, & fu-
 tura prospiceret, sicut anteuorta, & postuorta diuinitatis, scilicet
 aptissimæ coniites apud Romanos coluntur. Hic igitur Ianus C
 cum Saturnum classe prouectum excepisset hospitio, & ab
 eo edoctus peritiam ruris ferum illum, & rudem ante fruges vi-
 ctum in melius redegisset regni eum societa te munerauit, cum
 primis quoque æra signaret, seruauit & in hoc Saturni reueren-
 tiam: vt quoniam ille naui fuerat adductus ex vna quidem par-
 te sui capitis effigies: ex altera verò naui exprimeretur quò
 Saturni memoriam, & in posteros propagaret. atque ita fuisse
 signatum, hodieq. intelligitur in alex. lusu cum pueri denarios
 in sublimè iactantes, capita, aut nauim lusu, teste vetustatis ex-
 clamant. Hos vna concordēs regnasse, vicinaq. oppida opera D
 comuni condidisse, præter Maronem qui refert.

Ianiculum huic illi fuerat, Saturnia nomen.

Etiam illud in promptu est, quod posteri quoq. duos ei conti-
 nuos menses dicarunt, vt December sacrum Saturni, Ianua-
 rius alterius vocabulum possideret, cum inter hæc subito Sat-
 urnus non comparuisset: excogitauit Ianus honorum eius
 augmentum, ac primum terram omni ditioni suæ parentè Sa-
 turniam nominauit: aram deinde cum sacris tâquam Deo cõ-
 didit,

A didit, quæ Saturnalia nominauit, tot sæculis Saturnalia præcedunt Romanæ Urbis ætatē; obseruari igitur eum iussisse maiestate religionis quasi vitæ melioris auctorem, simulacrum eius indicio est, cui falcem insigne messis adiecit huic Deo insitiones Surculorum, Pomorumq. educationes, & omnium huiusmodi fertiliū tribuunt disciplinam. Hæc post Diodorum, & Ennium Macrobius, quibus consona tradunt è Græcis Plutarchus in quæstionibus Romanis cap. 41. & seq. Thallus, & è Latinis Nepos, Cassius, Varro, & Ouidius in Fastis, quos refert Lactantius Firmianus lib. 1, cap. 13. de falsa religione: quod verò editiora loca Saturnia vocata tradit vsque ad ætatem suā Diodorus, & Italiam Saturniam dictam scribit eum multis Macrobius, idem refert Dionysius Halicarnassensis lib. 1. qui addit ita fuisse carminibus etiam Sybillinis, & alijs oraculis designatam quorum nonnulla describit.

Verum felicitatis tã diuinæ, quàm dicitur Saturnus atrox, & impius attulisse in Italiam quæ fuerant aureo sæculo capitali inspiciamus. illud vero quod spectat ad Romam præcipuum fuit, vt è ponte in Tyberim proijcerentur quot annis homines triginta in ipsius honorē. vbi enim nunc Roma, & Saturniã fuisse, & Antipolim vbi Ianiculum vult Plinius lib. 3. cap. 5. Hoc quàm fuit exoptandum viderit impius, qui si hoc prosperum ducit, poterit nobis vel inuitis se non modo in Tyberim, sed in quodlibet flumen; aut profundum dare præcipitem, durauit hic mos in latio vsque ad Herculis aduentum quod testatur Dionysius lib. 1. ab anno ante urbem conditam propè quadringentesimo octuagesimo septimo, vt ex ipso colligitur post gentium dispersionem octingentesimo trigesimo. Primus Hercules loco hominum statuit vt imagines cereæ iacerentur.

D Atqui non id solum Saturnus instituit, aut ipsi fuit institutum in latio, sed illud præterea, vt homines in Italia immolarentur in ipsius honorem quod è Myrsilo Lesbio, refert Eusebius libro 6. de præparatione Euangelicâ cap. 7. & Dionysius lib. 1.

Quin, horrendum dictu, refert id factitarum Dionysius eodem modo, quo soliti erant Carthaginenses, de quibus ira Diodorus Siculus lib. 20. dicebant autem Carthaginenses, Saturnum illis iratum fuisse, quoniam prius ipsi excellentiores ex filiis suis sacrificabant, postea verò etiam emptis infantibus, atque educatis liberorum loco immolabant, cumque diligenti facta inquisitione multi ex suppositis inuenirentur sacrificari, faciliè

in animum inducere vt crederent ad obfessionem Vrbis ho-
 stes idcirco diuinitus missos fuisse, quoniam priscos honores
 Deorum non seruarent. itaque Deos placare studentes ducen-
 tos ex nobilissimis adolescentibus publice sacrificarunt. erat
 autem apud eos ænea Saturni statua magnitudine mirabilis
 cuius manus in terram extensa, ita erant in gyrum, vt quod
 ad eum peruenire adolefcentes cogebantur, in ingentem foueã
 ignibus repletam inciderent. Hæc Diodorus, quæ contingere an-
 no Vrbis 686.

¶ An igitur hæc aliquis cupiet aurea Saturni sæcula filiosque
 tum suorum, tum aliorum nobilissimos sacrificari volet? nun-
 quid hoc bonum. nunquid optabile? vel execrandum potius,
 & abominandum? Quid istis atrocius, quid crudelius fingi
 potest?

- V. Neque vero soli Saturno homines in Italia cum saturnia di-
 ceretur institutum est, vt sacrificarentur, sed & Ioui, quem La-
 tialem nuncupabant, quamuis Hercules eum ritum præci-
 pitandi quot annis triginta homines è ponte in Tyberim iustu-
 lerit, quod Quidius in fastis docet ita canens:

Donec in hæc venit Tirynthius arua quotannis.

Tristia Leucadio sacra peracta Deo.

Illum stramineos in aquam misisse quirites.

Herculis exemplo corpora false iaci.

- ¶ Mōstramen hominum sacrificandorum durauit in Italia vs-
 que ad annum conditæ Vrbis 617. supra annos scilicet mille du-
 centos, quod Plinius testatur lib. 30. cap. 1. loco tantæ diritatis
 in mōres est inductum, vt gladiatorij ludi exhiberentur, de qui-
 bus suo loco agemus, quos sustulit Constantinus, ac sequentes
 III Imperatores. Et quis igitur huiusmodi felicitatis euenta desi-
 deret? An forsitan clades sæuissimæ loco maximorum bonorum
 reputandæ sunt à nobis, ac felicitas dicitur, quæ infelicitas?
 nihil namque infelicius istis, enim uerò si impj dicunt ista esse
 felicia sibi solis habeant quicunque asperrantur Romani Pon-
 tifices obedientiam mansuetasque constitutiones.
- VI. ¶ Sed præter hæc atrociam, quæ inuasit Italiam Saturni tē-
 porè non multo post illud euenit, vt Auiones aliunde profecti
 (incertum uerò è quibus sedibus) eam cœperint, ac de suo no-
 mine dixerint, mōs porò erat ijs tēporibus, vt ex alijs in alijs
 sedes Populi commigrarent, fundosque omnes incolis prioribus

A bus adimerēt quod ita fecere Aufones, vt neque nomen relique-
rint Saturnij, sic enim vocabantur hoc tempore Itali. Aufones
autem non fuisse ex Italia Virgilius indicat ijs versibus, quos
recitauimus supra lib.8.

Tum manus Aufonia ac gentes Venere Sicana.

fuisse autem priscis hunc morem, vt ex alijs in alias terras ip-
sæ nationes migrarent, & prioribus incolis cuncta adimerēt,
testatur de Græcia loquens Thucydides historiarum suarum
principio ijs verbis. Constat eam quæ nunc Græcia vocatur,

B haud quaquam stabiliter olim fuisse habitatam, crebroque il-
linc migratum, quod facile sua quique relinquebant ab aliquo
maiore numero coacti: quippè nullâ dum negotiatione, nullo
inter se citra formidinem commercio, vel terra, vel mari sua
quisque eatenus colentes quatenus su ppeterent victui, nec pe-
cunię copiam habentes, nec humum arboribus conferentes, vt
potè incertum, quando quis alius superueniens auferret ab ijs
præsertim quòd maris imperio carerent, & existimantes se ne-
cessarium quòtidie victum vbique adepturos, haud egrè pelle-
bantur. Hæc ille tantundem de nationibus quibuscumque re-
fert Dionysius Halycarnassæus lib. 1. vt mox ostendemus. Atqui

C post imperium Constantini numquam contigit, vt Italis om-
nia bona auferrentur. Gothi agrorum tertiam tantum partem
abtulere, quod Procopius lib. 1. belli Gothici narrat: Longobar-
di eodem modo, vt Paulus Diaconus lib. 1. historię Longobar-
dorum scribit.

Verum non longe post Aufonas Sicani ex Hispania in Italiã VII.
venere quod nõ modo Virgilius adducto versiculo nos docet,
sed Thucydides lib. 6. Dionysius, i. Plinius lib. 3. cap. 5. qui postea
tum eiekti à Lygijs ait, Thucydides in Siciliam profugere.

D eamq. de suo nomine Sicaniã vocarunt: Si quis autem quærat,
qua occasione Sicani appulerint in Italiam, nisi dicamus id fe-
cisse ex ea consuetudine, quam recitauimus fuisse omnibus pri-
scis ex alijs in alia loca commigrandi, illud afferrî poterit hæc
ætate contigisse, quod in Timeo Critiaq. narrat Plato à Rege
Atlantidis insulæ, vicinarumq. regionum, in quibus Hispania,
bella ingentia commota, ac tunc Italiã pertransiens ille in Græ-
ciam venit, maximusq. terręmotus exitit, quo Atlantidis im-
mensa pars est absorpta, & cum foret Hispaniæ coniuncta in-
tercurrente postea largissimo freto diuisa est, quæ tradit acci-
disse

diffe post ætatem Saturni, & Iouis.

- X VIII. Sic igitur incidisse videtur in hæc tempora sicut Atlantidis ab Hispania; sic non modo disruptio Siciliæ ab Italia, sed etiam Caprearû, Phitecusæq. quas insulas illi olim cohærentes fuisse vult Strabo Geographiæ lib. I. quod quantum pertinet ad Siciliam præterire noluit Virgilius, qui sic lib. 3:

*Hæc loca vi quondam, & vasta conuulsa ruina,
Tantum cui longinqua valet mutare vetustas.
Disiulisse ferunt, cum protinus vtraque tellus
Vna foret, venit medio vi pontus, & vndis
Hesperium Siculo latus abscidit, aruaq. & Vrbes
Littoræ diductas angusto interluit æstu.*

Atque hæc ærumnosa contigere Italiæ per annos circiter quingentos quadraginta septem à gentium perfecta dispersio-
ne vsque ad Deucalionem, stupiditas hominum maxima, mortalium solemnis demersio in Tyberim, & præter hæc eorundem sacrificatio tum Saturno tum Ioui, & quidem nobilissimorum, postremò Aufonum, Sicanorumq. irruptiones, quæ si quis cupit, habeat sibi; tantarum certè cladum nulla est audita vnquã post ætatem Constantini in Italia, siue post Romani Pontificis auctoritatem magis dilatata.

Diluium Deucalionis, Phaetontis incendium, Liburnorum, Arcadum, Pelasgorum, Lydorum, Cretensiumq. irruptiones, clades Pelasgorum, feritas Læstrigonum; Hercules, Argonautarumq. aduentus, Sirenum crudelitas. Cap. III.

IX.

VCESSIT his diluium Deucalionis, quod euenit anno ante Urbem conditam, vt numerat Eusebius, septingentesimo septuagesimo. quod adeo magnum fuit, vt ab eo dicti sint vniuersi mortales obruti, & in Græcia quidẽ cuncti hominẽs se in montes Thessaliæ celsissimos receperunt, in quibus, cum Deucalion regnaret, ait Strabo lib. 9. dictus est humanum genus seruasse, in quod tempus refert populi Ægyptiaci submersionẽ Eusebius. testatur Solinus cap. 14.

in Thes-

- A** in Thessalia montes omnium, qui sint, ait ille, in terris altissimos esse: atque ob id adijcit, eos ab imbribus diluuij fuisse illatos. Eadem tradit Pomponius Mela lib. 2. cap. 1. Plinius quidem scribit, in solstitio ex Atho Thessaliæ mōte porrigi vmbros ad octuaginta septem miliaria. in Italiam vero peruenisse hoc diluuium, colligitur, tum ex eo, quod Græci tradiderunt; tum quia Plinius lib. 3. cap. 14. & Solinus cap. 7. volunt, Vmbros h. n. c. d. c. o. s. quia ab imbribus diluuij superfuissent: eorumq. ob id gentem vetustissimam dicit ille: sicut & Strabo lib. 1. & Dionysius lib. 2. qui refert ex Zenodoto Trezenio, ab Vmbriis ortos Sabinos, à quibus vult profectos Strabo Samnitas, Picenos, Lucanos, Bruttiosque, atque ita Populos prope omnes, qui mediterranea tenuerunt vsque ad vltimos Italiæ fines. Non est autem dicendum, dictos Vmbros, qui euaserint è diluuiio Noe. nam, qui fuerint illi, discimus è sacris libris. & ab ijs prognati non minus Vmbri fuerunt, quàm ceteræ gentes, à quibus hoc speciali nomine distinguendi non sunt Vmbri ob euentum singulis commune. Esse vero in Vmbriis altissimos omnium montes, ad quos confugerent, qui se ab imbribus huiusmodi seruare vellent, testatur Strabo lib. V. qui dicit, esse Apennini montis excessum propè Iurum. Sic est in quibusdam codicibus: sed Iguuium legi debet: quod ex contextu sermonis liquet; & ex eo, quod propè Costaciarium non ignobile Oppidum gentis Engubinae, siue Iguuinæ, nam Priscis vstitatum fuit loco E, I, vsurpare, (vt ex Inscriptionibus Plantini apparet) mons est excelssissimus, vnde Italia tota, inferumque, ac superum mare prospectatur. Antiquitati Vmbrorum fidem facit ænea tabula, quæ Iguuij seruat in publico Palatio, litteris incognitis exarata, sed quæ à dextra Hebræorum more in sinistram tendant. nam, cum pari ordine, rectaq. linea ab illa incipiant, in æquali desinunt in hac. ex quo colligitur, hæc esse carmina, quibus antiquissima quæque olim commendabantur. Huic etiam similis tabula Perusæ adseruatur. vtraque exscripsit Plantinus. Ab hac itaque eluuiione deleti Populi omnes Italici: nisi si qui ad Vmbros concesserint, vt Ausones, Siculi, aut si qui huiusmodi fuerunt.

Hinc legimus, ex hoc tempore Vmbros latissime in Italia dominatos: Etruriam namque totam tenuerunt ab amne Macra, qui supra Portum Telamonis vltra Arnun Iguuriam determinat ab Etruria. Ab eis Vmbro, qui agrum Senensem interfuit, dictus, quem Plinius ponit Vmbriæ terminum: progressiq. sunt vs-

que ad loca, in quibus condita est deinde Rauenna. quin ipsam Campaniam possedere. quæ scribunt Herodotus lib. 1. Plinius lib. 3. cap. 5. Dionys. 1. & 2. & ex ora superi maris Siculos indigenas, ac Liburnos expulere, vt Plinius vult eodem lib. cap. 14. Similiter Ligures, quos indigenas vult esse Dionysius lib. 1. ab imbribus superfuisse videntur, quod in altissimis omnium montibus habitarent, vt è Polybio narrat Strabo lib. 4. atque ob id late olim dominati sunt: eorumque progenies fuere Taurisci, qui Augustâ Taurinorum, & Carnorû regiones, qui Norici postea vocati, tenuerunt: ab eisq; Taurusium dictum, vt habet Plinius lib. 3. c. 17. 18. 19. & 20. Sed, quando Vmbri in medio sunt Italix, iccirco hi magis ab imbribus seruari confugientibus ad eos alijs populis dicti sunt à cæteris Italicis gentibus. Tantæ vero eluuiioni numquid simile vniquam contigit in Italia post ætatem Constantini? Quæ nam sunt igitur tempora feliciora?

X. Diluuium Deucalionis secuta est illa terrarum conflagratio, vt refert Eusebius in Chronico, quæ tantâ extitit in Italia, vt hinc arripuerint occasionem Poetæ, ac fabulati sint, decidisse Phaëtonem filium Solis, aurigamq; Patèrni currus, in Eridano fluuiio, is tum late campos inundabat vsque ad aduentum Tyrrenorum, qui per multos alueos, fossasq; flumen in mare deriuarunt; vt ostendemus. Ac talis erat eorum temporum felicitas. quam si quis exoptat, necesse erit, vt in ardentissimas fornaces profiliat. Certe post Constantinum nulla huiusmodi clades Italix contigit. Ante è Vesuuio aliquid euenit, imperante Tito: vt ostendemus suo loco.

XI. Ad hæc tempora videtur spectare irruptio Liburnorum, qui ex aduersis Italix littoribus trãsmisso Hadriatico mari Siculos indigenas expulere, eorumq; loca nonnulla ad superum mare occupauerunt, è quibus deinde sunt ab Vmbri eiekti, vt Plinius habet lib. 3. c. 14.

XII. Cum diluuium Deucalionis accidit, Athenis regnabat Cecrops, & eodem tempore in Arcadia Lycaon: quod Pausanias lib. 8. Arcadicorum narrat. illi fuerunt filij viginti duo: quos enumerat idem scriptor. Horum minimus Oenotrus, vna cum Peucetio fratre, & Græcorum magna classe, Italiam petijt: & Peucecius Italix loca magis Aquilonem spectantia, Græciæq; propinquiora, quæ nunc ascribuntur Apulix; Oenotrus ad Austrum posita occupauit. Tantum vero Oenotrij potuerit, vt, oppressis Ausonijs, qui reliqui fuerant, & à quibus Italia hucusque fuerat nominata

- A**minata Aufonia, Vmbris ademerint multas Vrbes, Oenotriamq. mox, quæ iam Camaſenæ, Saturnia, Aufonia dicta fuerat, appellarent. habitauerunt autem primum in monte, qui poſtea Palatinus eſt dictus Roma condita. eumq. propter incommodû vicinæ paludis, quam præterfluens Tiberis ſecerat, profeſſi Reate, poſtmodum reliquerunt, inquit Solinus cap. 2. & in agro Reatino quatuordecim Ciuitates ædificauerunt. quæ latè omnia narrat Dionyſius lib. 1. ſed mendum videtur eſſe in quibuſdam libris, in quibus dicuntur hæc eueniſſe ſexdecim ætatibus ante Troianum bellû. nam, cum ſoleat ille attribueret ætati annos viginti ſeptem, ac velit Oenotrum fuiſſe Lycaonis filium, & Lycaon vixerit tempore Deucalionis, qui abeſt ab Vrbe condita annis ſeptingentis ſeptuaginta, bellum vero Troianum, vt vult idem, quadringentis triginta duobus, hinc fit, vndeſcim ætatibus, & annis nouem diſtare diluuium Deucalionis à bello Troiano, iſdeſt annis trecentum ſex. at Oenotrus neceſſario diſtat a Deucalione: nam fuit natu minor Lycaone, ortus longè poſt diluuium. quo circa videntur Arcades Oenotro Duce Italiam petiſſe circiter annum ducentiſimum, & quingentiſimum, ante pugnam Troiæ. diximus autem ſupra, gentium migrationes huiuſmodi tum fuiſſe, vt incolis prioribus cuncta adimeret. ex Oenotrijs autem fuit Italus Rex, qui nomen Italiæ poſtea dedit ante excidium Troiæ. Qualis autem tunc Italiæ ſtatus eſſet, his verbis explicat Ariſtoteles Politic. 7. c. 10. Tradunt enim periti homines illorum locorum, fuiſſe Italum quendam Oenotriæ Regem, à quo mutato nomine pro Oenotris Itali ſunt vocati, oramq. illam maritimam Europæ, quæ eſt inter Scylaticum, & Limenicum ſinum, diſtant vero hæc loca meridiei iter, Italiæ nomen primo cepiſſe. Hunc ergo Italum tradit agriculturam Oenotros docuiſſe, cum prius eſſent paſtores vagi, ac palantes, illisq. leges poſuiſſe, & comefſationes inſtituiſſe primum. quapropter etiam nunc quidam illorum populorum comefſationibus vtuntur, & legibus quibuſdam ab illo poſitis. incolebant autem eam Italiæ partem, quæ ad Tyrrheniã verſa eſt; Opici, qui nunc Aufonij vocantur. alteram vero partem, quæ ad Iapygiam, & Ionium pertinet, incolebant Chaones, Syrtim appellatam, & ipſi ab Oenotris orti.

Poſt hæc multis annis, vt Dionyſius ſcribit, appulere in Italiam Pelafgorum copie non contemnendæ, quarum pars conſeſſit ad Oſtium Padi Spinam, condiditq. ibi nominis eiufdem Ciuitatem, & Rauennam: pars altera, bello Vmbros aggreſſa, impar

XIII.
X

eorum viribus, adiunxit se Arcadibus, qui dicti sunt Aborigines. A
 Crotonemque, postea dictam Cortonam, Vmbris abstulit. quod
 idem Dionysius narrat, & Plinius lib. 3. cap. 5. ijsq. depulsis, con-
 didit Phaleriam, Agyllas, & Urbem Regiam, sic vocatam quòd ibi
 Rex sedes haberet, vt lib. V. narrat Strabo; Campaniamq. præ-
 terea cepit, ac Siculi indigenæ, aduersus quos tunc bellabant
 Aborigines, ita expulsi ex ijs locis, vt in Sicaniam nauigarint,
 ac Siciliam de suo nomine appellarint. quod Thucydides lib. VI.
 narrat. Erant è Siculis tunc Entemnates, Tellenenles, Ficulnêses,
 Corniculani, Tiburtini. Sed præstat hic exscribere Dionysij ver-
 ba, è quibus, quæ fuerit istis gentibus consuetudo in huiusmodi B
 migrationibus, cognoscemus. sic igitur ille: More antiquo, in-
 quit, quem receptum scimus à multis, tam barbaris, quam Græ-
 cis, quoties vulgi multitudo in aliqua Ciuitate nimiù augeteretur,
 nec alimenta domi omnibus sufficerent, aut aeris intemperie læsa
 terra fruges proferret pauciores solito, aut alia talis Ciuitatem
 occuparet calamitas, siue bonum, siue malum cogeret minui mul-
 titudinem, Deo cuiusdam sacrantes, quantum hominum annus pa-
 reret, emittebant armis instructos è suis finibus. Et mox: Illi
 vero vt posthac carituri patria, nisi aliam pararent, quæ se reci-
 peret, quidquid terrarum armis acquisissent, aut gratia, habe- C
 bant vice patriæ. Hæc ille.

- XIV. Per eadem tempora Lydi, Tyrreno Duce, à quo nomen ac-
 ceperunt, Italiam petentes, vt Herodotus lib. 2. refert, quem ple-
 rique sequuntur, aliorum dimissis opinionibus, ex Etruria pror-
 sus Umbros eiecerunt; tercenta ijs, inquit Plinius lib. 3. cap. 14.
 castella abstulerunt; duodecimq. in illa Ciuitates condidere, at-
 quo Etruriam de suo nomine vocarunt. Deinde, auctis viribus,
 Alpes transgressi, in circumpadanis regionibus Vrbes totidem
 ædificarunt. quod Liuius lib. V. narrat: in his Felsina fuit, poste-
 ris temporibus Bononia dicta; quam fuisse Etruriæ Principem D
 Plinius testatur. eiecitæ autem videntur è circumpadanis terris
 Tauriscos Ligurum populos, à quibus Vrbs Taurinorum deinde
 Augusta dicta, & Taurisium, Plinio teste lib. 3. cap. 17. 19. & 20.
 quamobrem Thessali, qui Rauennam condiderant, ac tenebant,
 perpetuis Etruscorum bellis fracti, Vmbris illam reliquere, vt
 Strabo lib. V. refert. Mos autem fuit Ionibus, Achæis, Acolibus,
 alijsq. Græciani sanguinis nationibus, vt, in quibus considebant
 locis, Vrbes duodecim construerent, Herodoto teste lib. 2.
 Hinc Virg. lib. X.

- A. Ille etiam Patrijs agmen ciet Oenus ab oris,
 Fatidicæ Mantus. & Tusci filius amnis:
 Qui iuratur, matrisq. dedit tibi Mantua nomen:
 Mantua illic auis, sed non genus omnibus vnum.
 Gens illi triplex: Populi sub gente quaterni
 Ipsa caput Populis: Tusco de sanguine viri.

Atque ex hoc more colligitur, Etruscos esse sanguinis Græci, præter alia, quæ afferri possent. Vt autem diximus, antea Pædus late campos occupabat: Tyrreni, Tossis, & alucis amplissimis factis, loca fecere habitabilia, deducto per eas Pædo pluribus ostijs in mare. quod Strabo testatur lib. V. & Plinius lib. 3. cap. 16. Hadriamque, vt hic refert, construxere, vnde Hadriaticum mare. iisdem Thessalorum loca omnia deinde occuparunt, Campaniamq. in suam potestatem redegere. quod Polybius lib. 2. scribit, Capuam in ea coloniam condiderunt, quam dixerunt Yulturnum Sabini, postea Capuam, anno Urbis 331. vt vult Liuius lib. 4. & ex eis Rex Marsiæ Archippen Urbem ad lacum Fucinum ædificauit, quod Solinus cap. 17. post Plinium refert. denique Græci Italiam quandoq. Tyrreniam vocant, vt Dionysius aduertit: ac nullum fuisse imperium legitur in Italia maius ante Romanos post Camesem, quàm Tyrrenorum. quod contingebat spoliatis omni agro, ac fundo prioribus colonis, quorum nihil euenit post Constantinum.

- B. Anno ante captam Troiam nonagesimo plus minus, Cretenses, Duce Minoe, qui late tunc imperitabar, ac Iapyge Dædali filio, in Italiam profecti, Pæucetios omnibus bonis exutos eiecerunt ex ea regione, quæ postea Iapygiæ nomen tulit. omnia ceperunt vsque ad confinia Piceni, Hiriam, Brundisium, Crotonemque, & alias Vrbes ædificarunt. quæ referunt Herodotus lib. VII. Strabo V. Plinius 3. c. 11.

Anno ante captam Troiam nonagesimo plus minus, Cretenses, Duce Minoe, qui late tunc imperitabar, ac Iapyge Dædali filio, in Italiam profecti, Pæucetios omnibus bonis exutos eiecerunt ex ea regione, quæ postea Iapygiæ nomen tulit. omnia ceperunt vsque ad confinia Piceni, Hiriam, Brundisium, Crotonemque, & alias Vrbes ædificarunt. quæ referunt Herodotus lib. VII. Strabo V. Plinius 3. c. 11.

- D. Sub hæc tempora discimus è Dionysij lib. 1. horrendam Pelasgis, quos diximus post Arcadas in Italiam profectos, cladem per annos prope septuaginta contigisse, de qua mox agemus: ac verba scriptoris illius afferemus: ea quidem percussi Pelasgi, & consulto oraculo, vouerunt decimum quemque è suis natis in molarum singulis annis. id vero in more positum fuisse apud Arcadas videtur, cum legatur Lycaoni infantes solitus immolare. ex quo dictus est in lupum conuersus, quod nos docet Pausanias Arcadicorum lib. 8.

Miram

XVII. Mirum verò, præter hæc, quanta incolas Italiæ feritas inuaseric A
 aliquibus in locis, nam, & Læstrygones in Campania latè domi-
 nabantur, Formijsq. sedes habebant; anequam Tusci Vulturnum,
 seu Capuam construxissent. ijs mos erat, carnibus humanis ves-
 sci; ac tractus omnes maritimos, vsque ad Siciliam reddebant
 infestos. quæ Plinius lib. 7. cap. 2. & Strabo lib. V. testatur. Illor-
 um fuisse amplum imperium, scripsit Horatius etiam lib. 3. ode
 17. ijs versibus:

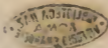
*Acli, vetusto nobilis ab Lamo,
 Quando & priores hinc Lamias ferunt
 Denominatos, & nepotum* B
*Per memores genus omne fastos,
 Auctore ab illo ducis originem,
 Qui Formiarum mania dicitur
 Princeps, & innantem Marica
 Littoribus tenuisse Lirim,
 Late tyrannus.*

Quin adhuc aiunt, in Putcolano cerni ossa immensæ vastitatis,
 quæ fuisse horum Læstrygonum creduntur. In ea sic Pompo-
 nius Lætus:

*Huc quicumque venis stupefactus ad ossa Gigantum,
 Disc, cur Etrusco sint tumulata solo* C
*Tempore, quo domitis iam victor agebat Iberis
 Alcides captum longa per arua pecus,
 Colle Dicarchea, clauaque, arcuq. Typhones
 Expulit, & cessit noxia turba Deo.
 Hydruntum petijit pars, & pars altera Tuscos:
 Interijt victus terror vterque loco.
 Hinc bona posteritas immania corpora seruat,
 Et tales mundo testificatur auos.*

Tantæ enim feruntur impietatis illi fuisse, vt antiqui fabulati D
 sint, bella ab ijs in louem, superosq. commota, Herculemque, qui
 mox in Italiam venit, aduersus eos pugnasse: fulminibusq. im-
 misissis, dissipatos. ex quò Phlegæi campi dicti, qui Vesuuii, Ru-
 reolisq. sunt subiecti: atque ob id ex eo monte eructant incen-
 dia, quibus ardent ad inferos detrusi Læstrygones, quæ Pindarus,
 & Homerus canunt, & Polybius lib. 2. Strab. V. Si quis igitur Põ-
 tificibus Romanis in sensus cupiet hos mores restituere, nã ille
 antiquitatis amator, Italicorum maximum præfert amorem.

XVIII. Anno ante bellum Troianum fere quinquagesimoquinto, in-
 quit

- A**quit Dionysius, siue ætate 2. Hercules, & Argonautæ in Italiam venire, ab Ijs Pola in Istria fuisse condita perhibetur. quod refert è Callimacho Strabo lib. V. ac Plin. lib. 3. cap. 19. Iunonisq. Lacinix Fanum, inquit Solinus cap. 7. Ab iisdem sunt Euganei Populi, quorum 34. oppida recensere Cato dicitur à Phisio: Orobij, que, à quibus Bergomum, Comumq. condita, & à quibus Grauz. Alpes dictæ: Lepontijq. orti, vt idem lib. eodem cap. 20. refert. Idem porro Hercules, à quo Portus in Etruria dictus, aduersus Ligures scribitur pugnasse; quos lapidibus cælo demissis interfectos fabulati sunt Græci. quod ille narrat c. 4. & Solinus 7. Nota **B** porro historia Caci, de qua Virg. lib. 8. Dionys. primo. Per eadem tempora Græci Sicanos, qui reliqui erant, expulere è Tibure, Cora, Catyllo, vt Solinus refert: de quibus vates:

*Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catyllusque, acerq. Coras, Argina iuuentus.*

Sic igitur Italiz Coloni tot Regionibus exuti, aut expulsi, tot, XIX.
ac tanis oppressi malis. Hercules tamè dicitur, vt supra ostendebamus, Læstrygonas vicisse, ac dissipasse. quin refert Plutarchus in Parallellis, ab Hercule trucidatum Faunum, Mercurij filium, qui in Italia patri hospites immolare solebat. Verum enimvero à quamuis Læstrygonis perdidit, Sirenes eodem sæculo dicuntur fuisse, à quibus & homines deuoratos volunt antiqui scriptores tenuerunt Sirenes Mineruz Promontorium, Surrentum, Parthenopem, que dicta est Neapolis, teste Plinio lib. 3. cap. 5. Strabone lib. 7. de his ita Homerus lib. Odyssez 12. omisiss carminibus Græcis:

- D** *Inscius appellens vocem simul hausserit vllus
Sirenum, non illi vxor, non pignora cara
Aedibus in patrijs adsunt, gaudent ve reuerso.
Stridula Sirenum vox hunc delinijt, albis
Que in pratis resident, atque ossa silentia tabo
Circumstant, hominum celsos congeſta in aceruos.*

Et Virg. lib. V.

*Tamq. adeo scopulos Sirenum adueſta ſubibat
Difficiles quondam, multorumq. ofſibus albor.*

Tot

in Tot Igne, ac tantæ calamitates annorum 338. (spatio plus mi- A
 nus, qui ducuntur à Deucalione ad Ilij excidium; Italiã prostrau-
 erunt. tam truculenti in illa mores erant. Nam, quid diluuij Deu-
 calionis simile? quid incendio Phæctontis? Hinc quinque extera-
 rum nationum inundationes; Liburnorum; Arcadum, Pelasgo-
 rum, Cretensium, Argiuorum. quæ vero immanitas parijs, qui
 filios recens natos quotannis decimarum præstatione sacrificia-
 rent, aut ederent humanas carnes? An aliquid vniquam simile
 post Constantinum fuit? an hos reduci mores, has clades, impij
 querunt?

*Irruptiones Græcorum, Troianorum: clades Pelasgorum in Italia;
 euerse plurimæ Urbes: mores asperi: Cinitates hiatibus hausta,
 à serpentibus deleta: Rex maxime impius cum sua domo
 absorptus: Spartanorum, Achaorum, Chalcidensium,
 Messeniorum, Ilyriorumq. irruptiones.*

Cap. I. I. I.

XX.

CONFECTO bello Troiano, mirum, quot
 gentes in Italiam se effuderint: atque in primis
 Dionedes in Iapygia gentes Dardorum, Mo- C
 nadorumq. cum duabus Vibibus, Apina, & Tri-
 ca deleuit, & ab ipsius Sôcero Dauno Apulia
 Daunia, à Messapo Duce Messapia dicta; quæ
 scribit Plinius lib. 3. cap. 11. Idem Spinam cum suis accessit, à
 Theſſalis, vt ostendimus, siue Pelasgis extructam; à quibus, & Ra-
 uenna est ædificata; quæ, mox à Tyrrenis vexata, Vmbria, ac
 Sabinis se dedit. quod Strabo lib. V. refert. De Dionede autem
 sic Virg. lib. 10.

*Ille Urbem Argypam patriæ cognomine gentis
 Victor Gargani condebat Iapygis aruis.*

Quin ipsum Beneuentum, placet Solino cap. 7. ædificatum à
 Diomede. aded longè potentia ipsius processit. Mnestus vero
 Atheniensis Scylacium condidit; Pisas, & Metapontum Pylij, te-
 ste Strabone lib. V. quamuis Pisas à Pelope conditas velit Plinius
 lib. 3. cap. 5. nisi dicamus Pelopem quendam Pylium fuisse. De-
 nique consentientibus cunctis ita Vates Latinus lib. 3. canens I-
 taliz latissimas regiones à Græcis occupatas:

A

Has autem terras, Italiq; hanc litoris oram
 Effuge. cuncta malis habitantur mania Graijs.
 Hic & Naricij posuerunt mania Locri:
 Et Sallentinos obsedit milite campos
 Lyctius Idomeneus. hinc illa Ducis Melibœi
 Parua Philoictæ subnixæ Petilia muro.

B

Alia vero ex parte Troianorum multi in Italiam nauigarunt,
 & appulerunt. notissimus namque Aenææ aduentus in Latium:
 alter autem Troianus Antenor, Euganeis pulsus, (quorum fuisse
 priscis temporibus oppida triginta quatuor memorat Cato,
 ac Plinius refert lib. 3. c. 20.) Venetos Populus adduxit secum, Pa-
 tauiumque ædificauit. quod Plinius lib. 1. narrat; & idem va-
 tes lib. 1. notat.

XXII

C

Antenor potius medijs elapsus Achuis
 Illyricos penetrare sinus; atque intima tutus
 Regna Liburnorum, & fontem superare Timaui.
 Vnde per ora nouem vasto cum murmure montis
 It mare præruptum, & pelago premit arua sonanti.
 Hic tamen ille urbem Patavi, sedesque locauit
 Teucrorum; & genti nomen dedit, armaque fixit.

D

Per hæc tempora fuit illa Pelasgorum, siue Thesalorum cla-
 des miserabilissima, cum statuerunt, ad eam depellendam,
 decimum quemque natorum singulis annis immolare; ac dura-
 uit annos, ut è Dionysio colligimus, septuaginta. quæ qualis
 fuerit, his verbis ille describit. Malorum prima, inquit ille,
 uasit sterilitas, quando fructus arborum decidebant prius, quam
 maturescerent; nec statis temporum vicibus ad frugem perue-
 nirent segetes; nec pecoribus proueniret satis pabuli: fontes quo-
 que contrahebant vitium, aut malignam aquam per æstatem
 præbebant, aut deficiebant penitus: nec feliciores erant
 faturæ mulierum, ac pecorum. nam aut abortiuæ fetus eij-
 ciebantur, aut in partu interibant: non nunquam cum fat-
 tarum, & puerperarum pernicie; aut, si euadebant difficul-
 tatem partuum, vitiosi, & imperfecti nascebantur, aut alio-
 quin inutiles: deinde matura quoque ætas laborauit morbis,

XXIII.

XXX

D

ac

ac peste præter solitum. Hæc ille: qui hæc incepisse ait duabus ætatibus ante bellum Troianum, ac durasse ultra illius tempora. Ad hæc depellenda, cum Pelasgi decimum quodq; è natis, siue id frugum, siue belluarum, siue hominum foret, Dijs se sacrificaturos decreuissent, ex Oraculi interpretatione factum est, vt, orta inter ipsos dissensione, omnes prope abierint ex Italia; Vrbesq; illorum fuerint ab alijs captæ, & occupatæ. appellatiq; sunt Tyrreni à Græcis. ac magna illorum pars in Græciam, præfertimq; Athenas se contulit, & multis egregijs gestis est nobilitata. Meminit eorum Dionysius lib. 1; Thucydides, ac Plutarchus lib. de claris mulieribus. Tales certe clades per tot annos numquam contigisse scribitur in Italia post ætatem Constantini.

XXIII. Ex hac Thessalorum, seu Pelasgorum discessione factum est, vt Aborigines, quibus illi se adiunxerant aduersus Umbros, Sabinos, ac Siculos, viribus destituti fuerint, & à Sabinis eieci; vndecimq; Vrbes ipsorum subuersæ, quæ non longe aberant à Reate. nomina illarum sunt, vti recenset Dionysius lib. 1.

Palatiū, distans à Reate stadijs	XXV.	Marunium	
Trebula	LX.	Vatia	XXX.
Vesuola	LX.	Materia	XL.
Suma	XL.	Lista metropolis	XXIV.
Mefula	XXX.	Cutilia	LXX.
Oruicium	XL.		

XXV. Ausim sane dicere, tantas ruinas nulli vñquam nationi in Italia contigisse; post imperium sane Constantini numquam. Jam vero, qui fuerunt in Italia mores his temporibus, optime describit Virgilius lib. 7. Cui consentit Thucydides initio historiarum suarum. Sic igitur ille:

*Et te montosa misere in prælia Nursæ
Vfens, insignem fama, & felicibus armis.
Horrida præcipue cui gens, assuetaq; multo
Nenatu nemorum, duris Aequicola glebis,
Armati terram exercent: semperq; recentes
Connectare iuuat prædas, & viuere rapto.*

Et nono, cum Numanum inducit Troianos alloquentem:

Quis

- A Quis Deus Italiam? qua vos dementia adiegit?
 Non hic Atreida: necfandi fictor Vlyffes.
 Durum à stirpe genus: natos ad flumina primum
 Deferimus: seuoq. gelu duramus, & vndis.
 Venatu inuigilant pueri, siluasq. fatigant.
 Fletere ludus eqnos, & spicula tendere cornu.
 At patiens operum, paruoq. assueti iumentis,
 Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello
 Omne animum ferro teritur, verfaq. innocuum
 Terga fatigamus hasta: nec tarda senectus
- B Debilitat vires animi, mutatq. vigorem.
 Caviciem galea premimus; semperq. recentes
 Conuolare iuuat pradas, & viuere rapto.

Tales itaque tum mores Italici omnes erant latrones, ac praedones. numquid impius hoc vellet iterum fieri? at, nisi huiusmodi vellet, impius non esset.

Per hæc sæcula putamus accidisse, vt Archippe Vrbs, quam XXVI. Marsias Lydorum Rex, ad lacum Fucinum considerat, hiatus fuerit absorpta. quod narrat Plinius lib. 3. cap. 12. & Solinus cap. 7. nam post Urbem conditam nulla habetur mentio Archippes. & post hæc Sabini cuncta possederunt in istis oris. quomobrem condita est ante hæc tempora, & his hausta, ob sterilitates credo telluris, à quibus sterilitas illa, de qua meminimus, est orta.

- C Neque inuicibilis est coniectura, ob easdem causas à ser-

pentibus per hæc tempora vastatas Amyclas propè Terracinam, dum Pelagi cunctas has oras derelinquunt, & ad solitudinem magnam cuncta sunt redacta. meminit huius euentus Plinius lib. 3. cap. 5. Tale quidem non accidit vquam post initum à

- D Constantino in Vrbe imperium, ac Pontificis Romani auctoritatem stabilitam.

Anno ante Urbem conditam ducentesimo nonagesimo quarto, vt in Chronico Eusebius notat, cunctis veteribus colonis, Cumæ sunt ædificatæ ab Hippocle Cumæo, vt Strabo lib. 4. narrat, & Megasthene Chalcedensi, ac dicitur prius Mycenæ. Cumæorum vero Populi late vicina loca in suam potestatem redegerunt, Neapolimq. extruxere, vt Liuius notat lib. 8. Virg. vult Cumas longe antiquiores, atque extitisse ante aduentum Æneæ in Italiam. sic enim lib. VI. de illis loquitur:

Et tandem Eubœicis Cumarum allabitur oris.

Nec dissentire videtur à Virgilio diligens scriptor Strabo, cum dicit, antiquitate cunctis Italix, & Siciliæ Ciuitatibus eas præstare. Tantæ eas potentix fuisse aliquando narrat Dionysius lib. 7. vt Umbri, Etrusci, Dauniq; ad eas excindendas conspirarint, sub annum conditæ Urbis ducentesimum trigessimum quintum, & habuerint sub signis peditum quinquaginta, equitum duodeuiginti millia. Qualitercumque sit ires, à Græcis aliquando sic agri omnes occupati, ac priores illorum dominio spoliati.

Ante hæc similiter tempora putamus accidisse, vt Nola à Tyrrijs fuerit ædificata, quod Solinus tradit cap. 7. Sic igitur omnium gentium irruptionibus Italia patebat.

XXIX. Lycurgus floruit ante exordia Romæ centum prope ac triginta annis. hic cum leges seuerissimas consuetuisset, effecit, vt multi Sparta discerent, qui classe comparata, & armis, in Sabinis Coloniam condidere, quod Dionysius lib. 2. refert, adiciens, ab his Sabinos ad seuerissimum viuendi genus institutos. atque ita Italia ex omni parte ab exteris occupabatur.

XXX. Alladius, vt vocat Dionysius, aut Romulus Siluius, vt habet Liius, siue etiam Aremulus, quod est in Chronico Eusebij, Proauus Romuli, ante ipsum natum centum duobus annis, ante Urbem centum viginti auspicius Albæ regnum, tantæ fuit impietatis, & arrogantix, quantæ legitur nullus Princeps vlllo loco Catholicus fuisse. nam, præter alia facinora, imitabatur tonitrua, fulguraque, vt Deus ipse haberetur. ex quo factum diuinitus, vt, fulminibus immisissis, & exundante stagno, iuxta quod habitabat, cum suis ædibus absorptus fuerit. eas Dionysius testatur adhuc ætate sua spectari solitas in profundo aquarum demersas. Placent ne huiusmodi homines impijs illis, qui auctoritatem Pontificiam conuulsam volunt, nam post eam magis dilatatam nihil tale toto Orbe Catholico fuit, vellent isti tales reuocari in lucem, cunctosq; fulminibus disijci, & ad infera cum ipsis detrudi?

XXXI. Per eadem tempora amplissimum agrorum spatium sibi Achaï bello in Italia compararunt, ac priores incolas deiecere, cum Sybarim condideret inter duos annes, quos nominarunt Crathim, & Sybarim, quod habent scilicet duos huiusmodi in Achaïa. Tantarum verò fuit opum Sybaris, vt tercentena milium millia educeret in aciem, ac finitimos Populos, & Vrbes viginti

quin-

A. quinque imperio suo subiecerit, Pæstumq. condiderit in Lucania, vt lib. V. refert Strabo. atque ita tellus Italiæ tam magna ex parte exterorum quorumlibet prædationibus patebat. euerfa est tanta Vrbs, quæ suis delicijs locum prouerbio fecit, Anno Romæ conditæ tercentesimo. ædificatâ fuisse ante hanc constat. Nam vult Dionysius, iacta Romæ fundamenta primo anno Olympiadis septimæ, Crotonemq. Olympiade vndecima paulo post annum (extum decimum conditam scribit Eusebius, sed ante Crotonis exordia fuisse extractam Sybarim liquet è Strabonis lib. VI. Numquam sane accidit, vt vlli exteri post imperium

B. Constantini agrorum tantum adimerent Italiis, ac tandem simul possiderent ad tantam incolarum suorum multitudinem alendâ.

Sub idem sæculum Spartani innumeri, quod suis ciuibus in XXXII. excidio Messeniorum occupatis anno, vt scribit Orosius, ante Urbem conditam trigesimo, è Virginibus Spartanis orti erant, atque iccirco Partheniz vocabantur, Patria relicta agros in Italia, latos, & fertiles, dominis prioribus ademptos, occuparunt, Tarentumq. ædificarunt. quod narrat Strabo lib. VI. ab his auxiliij plurimum datum Achæis, qui Sybarim condiderunt, pugnantibus aduersus eorum locorum colonos.

C. Quod si Messeniorum bellum cæpit anno tricesimo ante Urbem conditam, quod placet Orosio; certe ante illius exordia Lacedæmonij Crotonem, Locrosq. Zephirios ædificarunt, si credimus Pausaniæ Laconicorum lib. 3. verum repugnant alij, qui ab Achæis, non Laconibus, eas Vrbes conditas volunt post Romam, iccirco Numæ regnantis anno primo, Romæ trigesimo octauo, vt narrat Eusebius, & Herodotus lib. 8. nil tamen impedit, quin ædificationem longe prius inceptam dicamus, absolutâ vero, quod est necesse, post aliquot annos, communi Achæorum, Lacedæmoniorumq. ope, quos diximus supra è Strabone cõiūxisse simul vires ad exterminãdos ex ijs locis dominos priores.

D. In idem sæculum refertur ædificatio Rhegij extructi a Chalcedifibus, Zanclæis, ac Messenijs, quos Lacedæmonij euersos è Græcia fugarant, vt habet Strabo lib. VI. qui addit, à Rheginis in pleraq. oppida colonias deductas, ac sane plurimum Rheginos potuisse, aperiatur loco suo, cû suos ab ijs Crotoniatas ostendemus.

Debetur & his temporibus, vt aliqui volunt, Illyriorum irruptio, qui Pediculorum terras obtinuerunt, antiquis dominis expulsis à Brundisio vsque ad Aufidum amnem, & ultra, ac tredecim Populos excitarunt. quod cap. 5. lib. 3. Plinius refert.

ab ijs Rudium, Egnatiam, Bariumq. conditum scribens. Tot igitur, ac tantæ clades per annos quadringentos trigintaduos ab exitu belli Troiani ad Urbem conditam Italiæ contigerunt: quarum nulla similis accidit post ætatem Constanini. tot in illam Populi irruerunt, ac, prioribus incolis exturbatis, sedem fixere, Troiani, Græci cuiusvis generis, Chalcidenses, Spartani, Messenij, Achiui, Illyrij, tot Vrbes dirutæ, à serpentibus vastatæ, terra dehiscente haustæ, lues immissa ad Populos exterminandos: quæ si placent impijs, in se omnia, quando volunt illi, auertant.

Romuli, Tarquinijq. Tyrannis: Regum Romanorum cades: Vrbes plurimæ excisæ: irruptio Gallorum: Tyrreniq. expulsi è circumpaddinganis oris: Vrbes ab eis vndecim diruta: Aristodemi Tyrannis: pestis horrenda: Sybaritarum, Sybarisq. miserabilis euersio: mors diri eorum: Cronatarum magna clades: Lex atrox: Vciorum maxima ciuitas solo æquata: Caulonia, Hipponij, Romæq. subuersio: bella perpetua. Cap. V.

XXXVI

ANDEM peruenimus ad Urbem conditam, ex quo nonnulli somniant Italis felicissima quæq. forsan accidisse. Atqui nos apertissime explicabimus, numquam peius illis fuisse, ac tempora superiora fuisse magna ex parte multo magis tolerabilia. Etenim, si in primis consideramus, qualis fuerit Romulus, cognoscemus è Dionysij lib 2. illum in latrocinij adolescentiam transexisse, Remum fratrem per insidias interfecisse, sexcentas octuagintatres Sabinas rapuisse, A sylum cunctis ob scelera vndecumque eiecitis aperuisse, Tatium Regni consortem dolo malo contra iusiurandum necasse, denique in Patricios Romanos atrociter æuuisse, quas ob causas ab illis fuerit occisus. quod magis ille scriptor probat. Inuisa erat (inquit) & crudelitas eius in delinquentum supplicijs. Romanorum enim quosdam latrocinij conuictos à finitimis, nec obscuros viros, nec paucos, sua vnus sententia damnatos iussit de rupe dari præcipites. sed maxime offendeat arrogantia, quod legitimum regnum in Tyrannidis speciem verteret. Hæc Dionysius. à quo sane discimus, in Italia tum maxime operam datam

- A** tam atrocinijs, omniaq. bella inter finitimos plerumque hinc exorta. Non temere affirmabo, in Italia numquam fuisse vllum Principem, qui Pontifici Romano paruerit, eiq. non fuerit inferus, qui tot se flagitijs, & atrocitatibus tum in suos, tum in exteros obstrinxerit, ac talis Romulus cum regnasset annos 37. pestem fuisse eo regnate è Plutarcho, & Dionysio liquet. quo mortuo anni vnus interregnum fuit. post eum Numa 43. annis pacifice regnauit. Tullus Numæ successus imperauit annos 32. cuius tempore pestem fuisse scribit Lilius lib. 1. hic Albam diruit, & continenter fuit in bellis. Eique, postquam fulmine cum domo arsit, substitutus Ancus præfuit annis 24. vt dicemus, Ciuitatesq. quatuor euertit. Anci Imperium Tarquinius Priscus excepit, atque eo positus est annis 37. Post quem Seruius Tullius annis 44. regnauit. Inde Tarquinius Superbus, qui Seruium Tullium socerum suum necauit, vt eius Regnum posset inuadere, & quidem consilio vxoris suæ filię Tullij, quæ iussit agi carpentum super cadauer semimortui Patris. de quo sic ilem scriptor lib. 11. In principatu deinde confirmatus (Tarquinius) nequissimo quoque sodalium subornato, eorum opera multos illustres viros inuoluit criminibus capitalibus, primum inimicos, & zgre ferentes casum Tullij, post etiam alios, quibus putabat molestam mutationem status publici, præcipue diuites. & delatores, arripendo alium post alium, falsis criminibus, maximè insidiarum in caput Regium, accusabant eos apud ipsum Iudicem. ille alios morte damnabat, alios exilio iam occisorum, quam pulsorum bona occupans. quapropter multi potentiores, priusquam calumnijs opprimerentur, sponte Urbem Tyranno relinquebant, quorum maior, quam reliquorum, fuit numerus. fuerunt & qui ab eò clã interficerentur, arrepti in villis, & domibus, viri non contemnendi, quorum cadauera quidem reperta sunt. &, quoties opus esset ei pecunia, tantundem conferebat diues, & pauperrimus. id institutum vehementer afflixit plebeiam multitudinem: & neque his contentus, plebem vexare, selectis ex tota multitudine fideis, & idoneis militiæ, reliquos cogebat ad opera publica, ratus nihil esse monarcharum potentie periculosius, quam si vilis, & egena Ciuium turba sinatur in orio vivere. Hæc ille: qui deinde refert, ab eodem patrata eadem fuisse in Gabinos, quos dolo adduxit in potestatem.

Tarquino regnante ignotum quoddam pestilentie genus Romanæ sæuijt, in pueros maxime, inquit Dionysius lib. 11. & virgines,

XX X-
VII.

nes, sed prænantibus perniciosissimum, matres passim vna cum A ipso sætu sternens per vicos. Hæc ille. Atqui, si felicitatem reputabunt hanc impij, non memini vnaquam contigisse Italiae huiusmodi felicitatem post imperium Constantini. igitur hanc sibi selectam poterunt illi habere, quando placet.

XXX- Sed illud non est prætereundum, è septem Romanis regibus, VIII. Romulo, Numa, Tullo Hostilio, Anco Marcio, Tarquinio Prisco, Seruio Tullo, Tarquinio Superbo, tres fuisse interfectos, Romulum, Seruium Tullium, Tarquinium Superbum. præterea vero Tullum Hostilium, fulmine immisso, conflagrasse, cum sua domo, inquit Eusebius. quæ sane clades nulli Regum Catholicorum successioni contingere, vt scilicet è septem quibusq. tres ob scelera occiderentur. Nam, quod quisquã fulmine arserit Rex toto Orbe Catholico, non memini me legisse. Atque hæc felicitas Regum Romanorum; hæc hominum illis subiectorum; cum vel Romulus, vel Tarquinius Superbus sunt dominati: quorum hic annis XXV. ille XXXVII. quamuis vnus Eutropius XXXIX. attribuat. quæ si placent impijs, optimum bonorum sensum præferunt.

XXXIX Dirutz porro fuerunt Vrbes ab istis Regibus, à Tullo Hostilio Alba Romæ parens, ab Anco Marcio Politorium, Tellenæ, Ficana, Medullia, quarum nulla viginti miliaribus ab Vrbe aberat, frequentissimæ omnes erant, vt scilicet vicinarum Urbium X ruinis Roma vna cresceret. Atque vix est, vt post ætatem Constantini quatuor Vrbes inter se tam propinquas, tam magnas, ac denique tam breui spatio subuersas vllibi in Italia legamus.

XL. Sed illud longe acerbissimum contigit Italiae, per hæc tempora. ante Olympiadem namque sexagesimam quartam, cuius vltimus annus incidit de sententia Dionysij in annum Urbis ducentessimum trigessimum secundum, Tarquinio Superbo regnante, Galli eruptione è transalpinis regionibus facta, Etruscos prope omnes è superioris maris locis, atque Umbros expulerunt. quod idem lib. 7. refert. bellatum tamen est ad Vrbes quasdam diu cum illis, ita, vt per annos prope centum cum Italis bella continenter gesserint. quod apparebit, cum Spinam, Melpum, vndecimque Vrbes Etruscorum euersas in regionibus circumpadanis ostendemus. Atque ita maxima pars Italiae sic est à Barbaris occupata, vt incolis prioribus nihil fuerit relictum. Nam processere vique ad Senam, quam Senogalliam vocauerunt. & Tyrtheni quidem, duce Rhæto, ad Alpes confugerunt, quas ob id

Rhætiæ

A Rhætijs nominantur. quod tum Lipius, tum Plinius lib. 3. cap. 20. tradunt. Umbria autem, Tyrreniq. suis locis expulsi Daunijs Apulis se adiungere, & aduersus Cumas, potentissimam tunc Urbem, bella mouerunt. Cumis parebat Campania cum toto tra-
ctu maritimo vsq. ad Misenum. Peto itaq. à peritis, vt profertur mihi tempus, quo Italij tantarum regionum agri, fundiq. omnes fuerint adempti post ætatem Constantini.

Atq. hic obseruanda duo: Primum, Tyrrenos iccirco excidisse a tanta potentia, tantoq. Imperio, quod a recta gubernatione, Rerump. deficiente ad latrocinia se conuerterint, quod Strabo

B ait lib. v. Secundum, Gallos, dirutus Urbibus circumpadanis, in vicis habitasse, quod infra e Polybio manifestum faciemus.

Aristodemus hoc tempore Cumatum. potentissimus Ciuis XLII

Umbros, Tyrrenos, ac Daunios nobilissima victoria prostragauit, cum sub signis haberent illi peditum, nulla quingenta, (sic est in aliquibus Dionysij libris, sed reponendum est quinquaginta) equitum duodeviginti. post hæc Aristodemus Patriæ Tyrannidem inuasit: in qua qualis fuerit, ita scripsit ille lib. 7. Cum frequens Senatus (Cumæorum) coactus est, affuit & ipse (Aristodemus.) omniaq. concionabundus denarrabat ordine. Interim parati iam ante facinoris socij, licas habentes sub veste, per conferatæ turbam, pro curia stantem, insinuat in Senatum, intererunt omnes optimatiu procures, ac mox omnes è foro diffugere, domum quidam, extra Urbem alij exceptis conscijs. hi arcæ, naualia, locaq. Urbis munitiora occupant. sequenti vero nocte, solutis vinculis, ac damnatis capitis, quorum magnus erat numerus, armatis una cum amicis alijs, in quibus erant Etrusci captiui Iuuenes, satellitum ex his circa se constituit, & postquam illuxit dies, conuocato in concionem Populo, multum in occisos à se

C Ciues inuictus, pronuntiauit, illos pœnas luisse meritas, toties sibi appetito insidijs, cæteris se afferre libertatem, & ius æquum, aliaq. bona plurima. His dictis, repletisq. mirifica spe plebeijs hominibus, à duabus egregijs actionibus administrationem Reip. ortus est, quæ solèr esse Tyrannidis cuiuslibet exordia, agrorū diuisio, & alieni æris remissio, in se curâ vtriusq. recipiēs. Imperator creatus causa cõstituenda, & in Popularem formam redigenda Reip. vulgo autem libenter alienorum bonorum rapinam accipiente, iam plenariam potestatem adeptus, aliud intulit consilium, per quod deceptos Ciues pariter libertate omnes exiit. Fingens enim, vereri se, ne quis tumultus à diuitibus in plebem cooriretur,

D

propter diuisionem agrorum, & aris alieni remissionem, ne vel bellum in Ciuitate, ac caedes existerent, ait, se vnicum modum inuenisse, quo caueri hoc posset, si omnes arma ex aedibus prolata. Dijs dedicarent, vt queant eis vii contra externum hostem, si opus fuerit, nec contra se ipsos. interim rectissime penes deos deponi: d e inde sequentibus diebus scrutatis priuatas aedes, multos bonos Viros in eis occidit, quasi non omnes indicassent arma debita: quo facto, tribus custodijs Tyrannidem suam commisit: quorum vna constabat ex sordidissimis; & nequissimis Ciuibus, quorum ope Reip. gubernacula optimatibus ademerat; altera, ex impijs seruis, quos ipse herorum suorum occisores manumiserat; tertia, ex conducticijs Barbaris immanissimis. & plurima, & maxima dona dabat ijs, qui heros suos occidissent. at illi petebant etiam vxores eorum, & filias in coniugium. caeterum masculam occisorum progeniem, principio contemptam, post ea, siue oraculo quopiam monitus, siue ipse reputans eam in suum ali periculum, conatus est omnem vna die perdere: sed, deprecantibus id matrum maritis, apud quos alebantur pueri, pro magno munere concessit eis vitam, ita tamen, vt cauerent, ne quando, conspiratione facta, molirentur aliquid contra Tyrannidem. iussitq. omnes ex Vrbe abire, alium aliò, & per rura sparsos degere, procul omnibus liberalibus disciplinis, ac studijs, exercentis pastoralia mania, & agrestia opera facientes; mortem interminans, si quis eorum deprehenderetur intra maenia. illi, relicti paternis laribus, ruri alebantur, quasi mancipia serpentes Patrum suorum intersectoribus. & ne vel alie rum Ciuium quisquam fieret generosus, ac masculus, dedit operam, vt effeminaretur tota Vrbanæ iuuentutis educatio, sublati gymnasijs, & armorum meditationibus; & macata victus ratione, qua prius utebantur pueri. iussit enim eos, more Virginum, comam alere, ac flectere; fertisq. redimiri, & reticulis; induiq. pictis tunicis talatibus, amicitriq. tenuibus, ac mollibus palliis, & in vmbra degere. in ludum saltatorium, aut cuntes ad tibicinem, fidicinemue comitabantur paedagogæ mulieres, cum flabellis, & umbellis, ipsaq. lauabant eos, pectines in balnea deferentes, & alabastris vnguentarios, atque spectula. huiusmodi educatione corruptos vsque ad annum ætatis vigesimum tum demum inter viros censerî passus est. Cumque his, & alijs multis modis illulisset, & insultasset Cumanis Ciuibus, à nullo libidinum, crudelitatumq. genere temperans, iam in tuto putans suam Tyrannidem, senex tandem pœ-

A nas dedit, excisus à stirpe, dijs hominibus plaudentibus. Hæc ille.

Hic interrogo cunctos peritos, an fuerit ullus in Italia post ætatem Constantini in vlla Vrbe tantæ crudelitatis, nisi siquis forsitan proxime accedat, qui simul fuerit inimicus Pontificum Romanorum: qualis ille Fridericus II. & Ezelinus Romani Patauij tyrannus.

Quin toto Orbe Catholico nullus vmq̃am Catholicus huiusmodi fuit, alioquin proferatur. Legimus deinde paulo post, Cumanos à Campanis in seruitutem redactos, vt habet Diodorus.

B Cumasq̃ misos è Campanis colonos.

Anno ab Vrbe condita 265. Coriolanus bellum Romæ intulit, ac Tolerinos, Bolam, Labicos, Pedum, Bouillas, Vrbes Romanis in Latio subiectas euertit. id accidit anno vno. quæ Dionysius tradit lib. viij. Atqui tot Vrbes, tam breui tempore, tam angusta in regione dirutas nunquam legimus post Constantinum.

XLIII.

Anno 291. sæuijt in Vrbe rursus illud pestilentiz genus, quod fuerat Tarquinio regnante. sic enim Dionysius lib. ix. Neque ita modo post pestilentia inuasit mulieres, quanta numquam antea, præsertim grauidas, immaturos enim, & mortuos fetus effundebant, & ipsæ moriebantur. Hæc ille.

XLIV.

Anno tercentesimo contigit in Italia clades perquam memorabilissima. diximus supra, Urbem Sybarim conditam fuisse ab Achæis, quæ tantæ fuit amplitudinis, vt eius ædificia secundum flumen protenderentur stadia quinquaginta; tot vero delicijs illa affluebat, vt Sybariticæ deliciae locum fecerint prouerbio. Accidit itaque, vt exardesceret inter Sybaritas, & Crotoniatis bellum. Sybaritis erant tercentum millia militum, Crotoniatis ceterum duntaxat millia. commisso prælio, Sybaritæ omnes ad interuentionem deleti, Vrbs à fundamentis euersa. quod lib. xij. Diodorus narrat, & Strabo VI. Inter Sybaritas porro ea præcipue vigeat consuetudo, vt homines innumerj quot annis ad aras sacrificarentur. quod Dionysius Afer his versibus testatur:

XLV.

Post hæc est sybaris, perijt que numinis ira,

Proponens hominum tumulos calcibus aris.

Accedant scioli, & proferant, aliquid vmq̃am simile contigisse in Italia post imperium Constantini. dicent, Gothorum

tempore: vt prompti sunt ad inaniam asseueranda. atque ego clarissime ostendam, longe secus esse, ac falli, qui ita affirmant. K

XLVI. Maxima post hæc Crotoniarum clade affecti sunt; cum centum triginta millia militum adduxerunt aduersus Rheginos ad Sacrum Flumen, à quorum decem milibus interfecti illi. ex eo factum, vt Crotoniatarum res fuerint in posterum semper accisæ, tantus fuit occisorum numerus. quod lib. vj. Strabo refert.

XLVII. Anno 303. leges duodecim Tabularum sancitæ. In his illa atrocissima, quam Gellius refert lib. xx. cap. r. his verbis: Aeris confessi, inquit, rebusq. iure iudicatis, triginta dies iusti sunt: post deinde manus iniectio esto, in ius ducito, ni iudicatum facit, aut quis endo eo in iure vim dicit, secum ducito, vincito; aut neruo, aut compedibus quindecim pondos, non minore; aut, si volet, maiore vincito. si volet, suo viuato: nisi suo viuat, qui eum vincitum habebit, libram farris endo dies dato: si volet plus, dato. Et mox: Tertius autem nudinis capite pœnas dabant, aut trans Tiberim peregre venum ibant. quod si plures erant, inquit idem, quibus reus esset iudicatus, secare si vellent; atque partiri corpus additi sibi hominis, poterant. Hæc ille. Quibus quid, quæso, vel infelicius, vel crudelius? Atque hæc scilicet erat eorum temporum felicitas: qua fruuntur licet, qui eam laudant, si volent. B

XLVIII. Anno 377. Romani, Ducem Camillo, Urbem Veiorum potentissimam diruerunt. testatur Dionysius, illam neque amplitudine, neq. ædificijs inferiorem fuisse Athenis. de illa sic Lilius lib. v. Hic Veiorum occasus fuit, Urbis opulentissimæ Etrusci nominis, magnitudinē suam vel vltima clade indicantis; quod decem æstates, hiemesq. continuas circumfessa, cum plus aliquanto cladum intulisset, quàm accepisset, postremo iam fato quoq. urgente, operibus tamen, non vi expugnata est. Hæc ille: addens, magnitudinē Roma non fuisse inferiorem: cum tempore hoc septem colles complecteret, vt Dionysius lib. 1v. habet. Ridendus vero est nescio quis scriptor, qui tempore Dionysij vult exiguas fuisse Athenas, neq. magnitudinē suam nāstas: cum vixerit ille imperantē Augusto, quo tempore maximè illæ florebant. C

XLIX. Eodem anno Galli Vrbes nobilissimas solo æquarunt, Melpum opulentiæ præcipuum, vt scribit Plinius lib. 3. c. 17. & Spnam, quæ tanta erat olim, vt imperium maris habuerit, inquit Strabo lib. v. quin videntur æquasse solo Galli Vrbes vndecim è duodecim, quas trans Apeninum circa Padum condiderant Etrusci, vt di-

A vt diximus. nam Plinius lib. 3. cap. iij. solam Mantuam superstiticem fuisse ex illis duodecim Urbibus scribit.

B Sub hæc etiam tempora Dionysius Cauloniam, Hipponiumq. L. Vrbes insignes subuerit, agrum Locrensibus dedit, Rhoginos omnes in seruitutem adduxit; quod scribit Diodorus lib. xiv. LII.

Anno 364. Galli Urbem ceperunt, ac diruerunt omnem, Capitolio excepto. quo circa, cum Camillus eos deinde vicisset, ac fugasset, vix fuit, quin Romani Veios migrarent, Romæ nihil non dirutum conspicientes. quod lib. v. Liuius narrat. Atqui post imperiû Constantini nûquã contigit, vt Roma tota fuerit euersa. nam Totilas tertiam dumtaxat illius partem deiecit: vt Procopius, qui vidit omnia, testatur lib. belli Gothici tertio.

Iam verò, per annos trecentum sexaginta quatuor, quos recensuimus, nullibi propè quies à bellis in Italia fuit. Et quidem de Romanis constat, ijs nullam fuisse vquam pacem, nisi Numma regnante, qui solus dicitur Ianum clausisse. ac de nonnullis alijs supra diximus. Sed præterea Phocenses diu cum Tyrrhenis occupata Corsicæ parte pugnarunt: victi verò Phocenses Rhegium confugientes Hielam condidere, quod Herodotus lib. i. habet; & cum Locrensibus diù bellarunt, vt refert Diodorus

C lib. xli. Iapyges cum Tarentinis, Tyrrheni cum Cumæis, vt scribit Diodorus lib. xi. Græci Italiæ Coloni cum Dionysio primo Syracusarum Rege bella habuerunt. quod habet lib. xli. Ijdè porrò Tyrrheni, cum atrocinijs infestum mare haberent, vt inter alios Strabo narrat lib. v. occasionem dederunt eidem Dionysio, vt, classe comparata, maritimos eorum tractus popularetur, Apollinisq. templum supra opinionem ditissimum spoliaret, ablati inde talentis mille, quæ est summa scutatorum septingentorum viginti millium, numerando decem Iulios pro quolibet scutato. Agyllenses porrò prælijs aliquot fudit, agrosq.

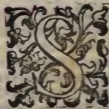
D eorum vastauit. quod lib. xv. refert. quin idem Parijs adiunctus Urbem Lissam condidit in Adriatico mari, longe maxima omnium secum versans. At Samnites, longo bello fatigatis Etruscis, qui Urbem Vulturum tenebant, in ciuitatem recepti sunt. anno autem 331. iuxta Liuium, eâ nocte de improviso adorti, cunctos trucidarunt; Capuâq. Urbem dixere. quæ refert ille lib. xv. at longe omnium fuit Italiæ luctuosissimâ, quod Galli anteannû 132. irruerunt in Italiâ, & illi per annos trecentû nullum nõ vastitatis genus perpetua bellorum serie intulerunt, ac Tyrrhenos e cir-

cumpadanis locis, Umbrosq. vsque ad Senogalliam fundis omnibus spoliatis eiecerunt. quæ refert inter alios Polybius lib. 2. A

His cognitis, quæ potuit esse pars felicitatis Italix per annos trecentum sexaginta quatuor, durante adhuc multis in locis hominum sacrificandorum more, cum præcipue Vrbes dilaniarentur à Tyrannis tam truculentis? cuius omnia atrocinijs erant infesta? quæ pestilentijs adeo insolitis, ac soboli procreandæ perniciosis vexaretur? incolæ vero illius tot vnò prælio absumerentur, quot in Sybaritarum, Crotoniarumque internecione diximus? tot, tamq. insignes Vrbes euerterentur, tam breui temporum spatio? qualis est Sybaris, Veij, Hipponum; Caulonia, Tolerini, Bola, Lauici, Pedum, Bouillæ, Alba, Politorium, Tellena, Ficana, Medullia, Spina, Melpum, & quæ reliquæ erant ex vndecim Ciuitatibus Etruscis, ipsa denique Roma? cuius amplissimas Regiones Barbari, prioribus incolis eiectis, occuparunt? & in cuius celeberrima Vrbe lex adeo fera in debitores extaret? quæ in nulla denique ora stabilem quietem ab armis per tot annos haberet? Quorum nihil contigit post ætatem Constantini, nisi quid simile acciderit iniuriose habito Pontificio Romano, vt aperiemus. B

Dionysii Tyrannis: Bruttiorum factiones: Volscorum, Auruncorum, Aequorum ciuitates, Metapontum, Pandosia, Thebæq. euerse:
Græci Italici miserabiliter deleti: Italicorum, Romanorumque maxima clades: pestis dirissima, Vulsinium dirutum: gladiatores instituti: crudelitas Hannibalis: strages Romanorum: Apulorum, Bruttiorum, Lucanorumq. vrbes excisæ ipsi deleti: Galli Cisalpini omnes extincti, aut expulsi. C

Cap. VI. D

SI quod vnquam luctuosum tempus Italix fuit post diluuij Deucalionis, ac Phaetontis incendia, sequens re vera apparere esse à Roma capta, vsque ad Augusti Principatum, qui fuit Vbis anno 720. Hoc enim singulæ propè gentes illius, Umbris aliquot, ac Liguri-
d Ro-

A à Romanis, vel ab Hannibale, Vrbes innumerae, ac praestantes à fundamentis euersae, factae Italorum cruentissimae strages, introducti mores efficitissimi, & crudelitatis immanissimae edita exempla per annos trecentum quinquaginta paulo amplius.

Anno igitur, vt Liuius numerat, 368. vt alij, 366. Romani diuenerunt oppida duo, siue Vrbes ignobiles in Etruscis, Corenolis, & Corenebram. quod Liuius lib. viij. tradit, sed hoc magnifortisan haud asstimabitur. iccirco neque annumeretur cladibus, quod oppida ista non fuerint è celeberrimis Italicae totius. Ad alia veniamus.

B Sub haec tempora Dionysius Iunior Tyrannus ob infanda scelera à Syracusanis est ciectus. sed, cum magnum in Italia imperium ad se à Patre transmissum adhuc haberet, & in Apulia duas Vrbes adificasset, inquit Diodorus li. xvj. Locros se recepit, quod Pater innumeris Locrenses beneficijs affecisset, & inde oriunda esset mater ipsius. Locris fuit sex annis. quale fuerit ibi ipsius regnum, sic Iustinus lib. xxj. Exul (Dionysius) à Locrensisbus socijs acceptus, veluti iure regnaret, arcem occupat, solitamq. sibi sedituriam exercet: coniuges Principum ad stuprum rapi iubebat: virgines ante nuptias abducebat; stuprataeque Procis reddebat:

C locupletissimos quosque aut ciuitate pellebat, aut occidi imperabat; bonaque eorum inuadebat. dein, cum rapinae occasio decisset vniuersam ciuitatem callido commento circumuenit. Cū Rheginorum tyranni Leophronis bello Locrenses premerentur, vouerunt, si victores forent, vt die festo Veneris, Virgines suas prostituerent. Quo voto intermisso, cum aduersa bella cum Lucanis gererent, in concionem eos Dionysius vocat: hortatur, vt vxores, filiasq. suas in templum Veneris, quam possint ornatisimas, mittant: ex quibus fortè centum ductae, voto publico fungantur, religionisq. gratia, vno stent in lupanari mense.

D Quae res ne virginibus, voto Ciuitatem soluentibus, fraudi esset, decretum facerent, ne qua virgo nuberet, priusquam illae maritis traderentur. Probato consilio, quo & superstitioni, & pudicitiae virginum consulebatur, certatim omnes fame inimpensius exornatae, in templum Veneris conueniunt: quas omnes Dionysius immisissis militibus spoliat, ornamentaq. maronarum in praedam suam vertit. Quarundam viros ditiores interficit, quasdam ad prodeudas virorum pecunias torquet. Cum his artibus per annos sex regnasset, conspiratione Locrorum Ciuitate pulsus, in Sici-

liam

liam redit. Ibi Syracusas, securis omnibus, post longam intercapē
dinem pacis, per condicionem recepit. Hæc ille. Eadem Strabo
lib. v. 1. & maiora. Hæc igitur felicitas Italiæ hoc sæculo, vt ex
periretur Ty. annos, quales numquam postea post imperium Cō
stantini.

Huius Dionysij tempore, non superioris, accidisse putamus,
vt Ancona fuerit a Siculis eius imperium intolerabile fugienti-
tibus, ædificata. quod Solinus, ac Diodorus scripsere.

I. IV.

Anno 394 contigit in Italia res, qualis neq. antea, neq. pos-
tea ad cladem similis euenisse scribitur. Circa Lucaniam collu-
uio, inquit Diodorus lib. xv. 1. quædam hominum omnium, fer-
mè fugitiuorum, è locis varijs in vnum confluit. passimq. primo
latrocinabatur, deinde & excubias agendo, & incursionibus
crebris, alijsq. exercitationibus cœpit assuescere se ad militares
ordines seruandos. itaque iusta acie cum locorum eorum culto-
ribus congressi, semper victores euadebant; auctisq. viribus ad
Vrbium oppugnationem conuersi, Terinam Vrbem captam di-
ripuerunt. postea, in ditionem suam redactis Arponio, Thurijs, &
alijs aliquot Vrbibus, sibi suam Re imp. instituerunt. vocatiq. sunt
indigenæ appellatione Bruttij, quod eorum pleriq. serui essent:
vernaculo enim sermone Fugitiui appellabantur Bruttij. Hæc
Diodorus. Eadem Strabo lib. vi. qui Regionem ipsorum pertine-
re ad spatium mille tercentum, & quinquaginta stadiorum
scribit, quæ sunt miliaria centum septuaginta vnum, & amplius.
Actantos scilicet terrarum tractus his temporibus latrones, ser-
uiq. fugitiui, prioribus dominis ademptos, occupauerunt, & vsq.
ad Hannibalem fugatum tenuere, per annos centum octuaginta,
& amplius. Hæc nimirum tunc Italiæ felicitas, qua frui cu-
piunt impij, vt latrones amplissimas oras dominis veteribus au-
ferant, ac potiantur.

LV.

Cum tercentesimo ac nonagesimo quinto anno Tarquini-
ses acie Romanos vicissent, tercentum ac septenti ex eis immola-
runt. quo circa Romani secundo post hæc anno innumeros è Tar-
quinensibus occiderunt, ac tercentum quinquaginta octo nobi-
lissimos securi percuti iusserunt in foro Romano. è quibus colligimus,
in Etruria morem viguisse hominum sacrificandorum.
tanta erat illorum temporum beatitudo.

LVI.

Anno 407. Saticum Volscorum præcipua Vrbs diruta est à
Romanis. seruorum quatuor millia ex eo capta, totidem arma
gestantium accepta in deditionem, præter imbellem turbam: vt

ex co

A ex eo colligere possumus, fuisse insignem Urbem. Hæc refert Liuius lib. vii.

Decimo octauo autem, siue sexto, vt numerant alij, Aurunca LVII. Vrbs Auruncorum diruta est à populis Sidicinis. quæ Liuius lib. viii. narrat & vii.

Sed quadringentesimo Aequorum natio frequens, ac celebris LVIII. ad internecionem deleta est à Romanis; captaq. sunt vnum & quadraginta oppida: quorum pleraque diruta sunt, atque incensa, inquit Liuius lib. ix. ad finem. Oppidum porro, & Vrbs, idē Laninis: licet parum periti secus opimentur. En quæ felicitas.

B fuerit his temporibus Italiæ colonis. atque hoc est, quod ait Plinius lib. 3. c. 12. in Aequicolis interijisse quatuor Populos, Cominos. Tadiatis, Aceicos, Alfaternos.

Dictum est, à Lucanis gesta in Locrenses bella. quibus temporibus euenisse existimamus, quod vult Strabo lib. vi. vt à Samnitibus, quorum soboles sunt Lucani, fuerit excisum Metapontum, Cuius olim celebrioribus Italiæ adnumerata. Hanibal 543. Metapontinos omnes è suis sedibus, deserta omnino Ciuitate, in Bruttios traduxit. quod Liuius lib. xxvi. narrat.

C Durauerunt autem bella hæc inter Lucanos, & alios populos, LX. qui è Græcia quondam discesserant, & Italiam petierant, donec deleti fuerunt, & exacti omnino è Magna Græcia per Bruttios, & ad Sacellum Draconis profligati, vt aperiemus. Interim vero, prementibus Lucanis, ac Samnitibus, illi aduocauerunt auxilio Archidamum Agefilai Spartanorum Regis filium, Cleonymum, Agathoclem, Alexandrum Molossorum Regem, qui interfectus est anno 429. vt habet Liuius lib. viii. ad Pandosiam Lucanorum Urbem. Senientibus autem bellis euerse sunt Pandosia, ac Thebæ, celeberrimæ Vrbes, vt Plinius nos docet lib. 3. cap. xi. & Strabo lib. vi. Atque ita tum nihil tranquillitatis in Italia fuit, tum dirute Vrbes omnium maxime insignes.

Hoc igitur sæculo accidit, vt populi Græci, qui in Italia erant, à Lucanis fuerint, prælio cōmisso ad Sacellum Draconis, deleti. LXI. quod Strabo lib. vi. principio docet. nullas enim fuisse vires posthac legimus populis vllis, qui ex antiquissimo tempore, vt ostendimus, è Græcia profecti, colonias in Italia duxerint. hinc Tarentini pugnaturi aduersus Romanos, non modo Epirotarum Regem Pyrrhum coacti fuerunt aduocare, sed & imperium illius accipere. quod eodē libro ille narrat, ac Liuius xxiiij. Iustinus

nus xvij. Plutarchus in Pyrrho. atque ita tum soli Tarentini videntur superfuiffe, qui loco aliquo forent inter Italici soli incolas antiquitus à Græcia profectos. Hinc legimus apud Livium lib. xx. v. Urbem Crotoniatarum tempore Hannibals propè desertam.

LXII. Anno quadringentesimo quinquagesimo quinto, Livius habet septimo, Orosius quinquagesimo, Samnites, Umbri, Etrufci, & Galli, qui in Italia confederant, aduerfus Romanos conspirarunt, collatis signis, ex Italicis periere vigintiquinque hominum millia, è Romanis octo millia ducenti. quod scribit Livius lib. x. eodemq. anno, vt hic refert, Perusinorum, & Clusinarum perempta amplius tria millia. Atqui post ætatem Constantini ex Italicis numquam prelio vilo tot cecidere, vt nos docuimus signo de summa pace, ætate auorum nostrorum maxima pinnium Itrages contigit ad Rauennam. cæsa, qui plurimum dicunt, vtrinq; hominum sexdecim millia volunt. hæc autem duplo amplius.

LXIII. Verum quadringentesimo quinquagesimo septimo incredibile est edita Samnitum cædes, ad Aquiloniam namq. pugna est commissa, & eorum fuere interfecta triginta millia. rursus ad Herculanæum decem millia, ad Szpinum vero septem millia quadringenti Cominiumq. & Aquiloniz ipsorum primariæ Urbes euerfæ. quod lib. x. Livius refert. Numquid simile est in Italia auditum post imperium Constantini, vt ex vna natione Italica vno anno quadraginta septem millia necarentur?

LXIV. Anno, vt computat Orosius, 464. cum Romani mouerent in Tarentinos, hi, Pyrrho in auxilium aduocato, prelium conferuere apud Herculanum Campaniæ Urbem, interfectaq. sunt quatuordecim millia octingenti octuaginta. à qua summa Dionysius haud diffentit, quindecim millia. referens. Vnus Hieronymus septem tantum narrat, vt vult Plutarchus, præter equites ducentos quadraginta duos. Quod numquam post ætatem Constantini obtigit. Rursus in Apuliz finibus est pugnatum. Romanorum cæsa sunt quinq. millia, hostium viginti millia, qui prope omnes Italici erant, vt è vita Pyrrhi in Plutarcho apparet. Eadem Zonaras,

LXV. Quadringentesimo autem, & sexagesimo nono interfecta sunt Romanorù millia tredecim ab Etrufcis, & Gallis. quod lib. 2. Polybius narrat; Cæciliusq. prætor cum septem tribunis interfectus.

Sequenti autem, Romani conflixere cum Samnitibus, Tufcis, & Gal-

A & Gallis Seodnibus, tantâq. ijs cladem intulere, vt Galli Senones deleti omnino fuerint; ac Senogallia Romanorum colonia effecta. Cumq. post aduentum Gallorum Italiz finis fuisset Adis fluius, ex hoc Rubico, qui secus Ariminum fluit, esse terminus cœpit.

Vsq. ad hoc tempus necesse est contigerit iam; quod scribit Plinius lib. 3. cap. 3. vt è Latio interierint Populi Quinquaginta tres sine vestigijs, inquit ille, cum nullum postea legatur ex hoc tempore excidium contigisse vllius Urbis Latinz, antea non ita, cum bella Latini, ac Romani inter se multa gesserint; & Galli multa vastarint.

LXVI.

B Et illud etiâ necesse est acciderit, quod refert eodê libro cap. xiv. ex Umbris interisse tredecim Populos, quos ipse nominatim recenset.

LXVII.

Anno 477. pestilentia Romz maxima senuit tum in omnes, tum maxime in pręnantium genus, ita, vt matres cum fetibus interimeret; quod iam quater accidisse in Italia memorauimus. meminit huius non modo Orosius lib. 4. cap. 2. sed Augustinus etiâ lib. de Ciuitate Dei 3. cap. 17.

LXVIII.

C Sequenti anno, vt quidam numerant, iterum fusi sunt Italici, qui Pyrrhum Regem Epirotarum ducem renouauerant è Sicilia. à Romanisq. interempta sunt illorum viginti tria millia, vt est apud Iustinum. Eutropium, & Zonaram.

LXIX.

Anno 489. Vulsinium opulentissima, ad maxima Etruriz Vrbs à Romanis est diruta, Romamq. illinc asportata duo millia statuarum, tanta erat illius magnificentia. quod Plinius lib. xxxiv. cap. 7. refert; Zonaras; Orosius lib. 4. cap. 5. quamobrem Romanis est obiectum, non altam fuisse causam, vt excinderent tantam Urbem, nisi vt statuas huiusmodi Romam possent ornare.

LXX.

D Anno 490. vt aliqui colligunt, dati sunt primum publice Iudi gladiatorij à M. & D. Bruti in funere Patris eorum, quod Valerius Maximus testatur; & Florus lib. xvi. Hinc Aufonius:

LXXI.

Tres primas Thracum pugnas tribus obline bellis.
Luniada patrio inferias misere sepulchrali.

LXXII.

Ex hoc tempore sunt instituta ambalium lanientz publice in Vrbe propter huiusmodi morem; ita, vt Traianus decem millia gladiatoru dederit vno muntre. Antiquissimus porò mos erat,

vt hæc alibi fierent in fueribus, vt ex Homero, & Virgilio constat. quare Samnites in conuijs hæc exhibebant, vt Strabo lib. v. ad finē refert, & latè narrat Lipsius Saturnalibus suis. quibus addo, quod ille omittit, in his spectaculis solitos aliquos occisorum sanguinem diffluentem bibere. quod Plinius refert lib. xxviii. cap. 1. Hęc scilicet illorum temporum beatitudo.

LXXI. Anno 497. capto, profligatoque in Africa Regulo, triginta millia Romanorum sunt occisa, quindecim capta. quod Zonaras tradit, Florus in Epitome lib. xviii.

Obseruandum porro, ab anno 416. bella geri cœpta à Romanis aduersus Igures, & Gallos Cisalpinos, vt notat Euteropius; neque vniquam cessatum, vsque ad hos delictos, illos autem quindecies triumphatos. anno certe 328. Gallorum quadraginta millia occisa, qui in Etruriam venerant, ac Romam, quasi iterum subuersuri illam, properabant. quæ Polybius refert, & Sigonius in Commentarijs Factorum adnotauit. Neq. illud omittendum, ante hæc tempora nullam fuisse Romanis horarum distinctionem: diei tempora, ortu, occasu, & meridie notabantur. primo bello Punico. horologium solarium Romæ esse cœpit, & longe post ex aqua factum, quæ Plinius tradit lib. vii. cap. 60.

LXXII. Anno 335. Hannibal in Italiam venit cum copijs innumeris, ac truculentissimis, ac primo prælio Romanos propè Placentiam ad annem Trebiam fudit. Romanis erant suorum duodeciginti millia, sociorum viginti millia, quot ceciderunt, non inuenimus. funestissimam fuisse cladem, liquet ex eo, quod inter memorabiles numeratur, & animos Romanorum dicta est maxime consternasse, vt habet Liuius lib. xxi. Polybius i. 17.

LXXIII. Enim uerò Hannibal nullum nõ credulitatis exemplum in Romanos, eorumq. socios, ac studiosos omisit. iussit enim suis, vt quæcumq. obuiũ nasci essent in itineribus faciendis obtruncarēt, nulla uenia data, neq. ullũ precibus, aut deditiõni locũ relinquerent, vt idem Polybius refert. atq. ita, vt ostendemus, Italiam totam peragravit, & sæpius per annos sexdecim circuiuit, ferro, ignique cuncta vastans, & subuertens.

LXXIV. Anno 336. Hannibal, ad Lacum Thrasimenum commissa iterum pugna, victor illorum, quindecim millia neci dedit, vt habet Liuius lib. xxij. & Polybius 3.

LXXV. Sed omnium funestissima ciades illa fuit, quæ ad Cånas est accepta. de qua sic Liuius lib. eodẽ: Quadraginta millia peditum, duo millia

millia septingenti equites, & tanta propè Ciuū, sociorumq. pars cæsi dicuntur. Hæc Liuius. De cuius sententia dicendū est, Romanorum, & Italicorum perempta millia propè octuaginta hoc prælio à Pœnis, qualem sanè cladem nullibi vmq̃a ne dum Romani, & Italici, sed neque Catholici, id est Pontificiæ potestatis cultores retulisse scribuntur.

Atqui Mago, frater Hannibalis, ad Senatum Carthaginensem post hanc pugnam missus, in eo asseruit, à fratre in Italia fuisse interfecta hominū millia ducenta ad eam diem. quod est apud Liuium lib. xxij. annumerabat ille, quicumq. in itineribus faciendis obuij necabantur, aut in expugnatione Urbium velitationibus, minoribusq. certaminibus peribant.

Anno 536. vt numerat Liuius, Romani in Apulia, & Lucania peremerūt Italicorū, & hostiū vigintiinq. millia, scribit idē lib. xx. LXXVI

Quingentesimo deinde ac trigesimo octauo, Hannibal occidit Romanorum octo millia, qui Marco Cæteuio Penula Duce congregati cum ipso fuerant ausi, ac quadragesimo peremit idem Romanorum, sociorumq. tredecim millia, Cn. Fuluius Proconsule profligato. quæ summa est millium viginti, & vnus. At vix reperias tot Italos duobus prælijs ab eodem Duce vmq̃am tam breui temporis spatio necatos.

Eodemq. anno à Fuluius deleta est Nuceria, Acerræq. ex parte sunt incensæ.

LXXVIII.

Verum minora sunt hæc, si audiamus Strabonem, qui sic lib. 6. respiciens vastitates ab Hannibale illatas Italiae: Hæc etiam (inquit) omnis regio lapigiz aliquando copiosa admodum mortuum multitudinem florebat, & tredecim Vrbes habuit. nunc autem, excepto Tarento, atq. Brundusio, cætera exigua sunt oppidula: aded̄ absumptæ sunt eorum vires. Ita ille post annos ducentos, & amplius durasse adductas ab Hannibale clades, vndecimq. Vrbes excisas narrat.

LXXIX.

Rursum idē de Apulia Daunia, & Peucetia eodē libro Priori (ait) tēpore vniuersæ huius terræ secūda fortuna florebat: postea vero, & Hannibal, & sequentia bella desertā eam reddiderunt. Ita Strabo.

LXXX.

Qui & addit, suo tēpore Argyripā, Canusiuq. quas Italicarū maximas aliquando fuisse Vrbes scribit, apparuisse deletas. quod si Italicarū maxime erant, Sybarim, Crotonemq. amplitudine superabant, atq. ita Romæ haud cedebant, vt ostendemus.

LXXXI.

Ac lib. v. testatur, Picentiam, Picentū metropolim, fuisse à Romanis excisam, propter inicitam eum Hannibale societatem.

LXXXII.Et

Et sexto: Ab Lao sane, ait, prima Vrbs Bruttie extat Teme-
fa, quam Aufonij condiderunt. nostræ autem ætatis hominès eã
Tempfam vocant. post illos eam habitauerant Thoantis comi-
tes Aetoli, quos eiecere Brutij, Bruttios de hinc & Hannibal, A
& Romani funditus extinxere. Sic ille, qui Lucanos eodem mo-
do à Romanis, & Hannibale deletos refert lib. v. ad finem.

LXXXIII.

Ab eodem Hannibale euerfam Teriniam scribit idem lib. eo-
dem, & Crotonem Urbem, quæ in circuitu duodecim mil-
libus passuum patebat. quod Liuius lib. xxi v. testatur; atq; ita
prope par Romæ erat amplitudine. nam Plinius lib. 3. cap. 3.
ait, Romã non habuisse in ambitu, Vespasiano imperante, nisi pas-
sum ~~trid~~decim millia ac ducentos. Sic itaque per annos sexdecim, B
quibus in Italia fuit Hannibal, miscens omnia, vastasque
incendijs, ac ferro, fuerunt, inter alias, euerfæ Vrbes decem, &
nouem aliàs præclaræ, & insignes.

LXXXIV.

Si quis autem scire cupit, quot millia Romanorum ceciderunt,
quo tempore fuit Hannibal in Italia, colligere id poterit è censi-
bus actis. anno enim 533. censa sunt Romæ ciuium ducenta se-
ptuaginta millia, sed quadragesimo quarto centum decem septẽ
millia. sic itaq; intra annos vndecim interempta sunt Romano-
rum centum quinquaginta millia. His adnumerandi, qui intra C
istos annos sunt nati, quos non pauciores millibus quinquagin-
ta, ac plures etiam, quiuis dicet. ita, vt non temerè affirmari pos-
sit, hominũ ducenta millia perempta per annos sexdecim. quod
numquam contigit post ætatem Constantini.

LXXXV.

Sed illud haud prætereundum, quod Liuius lib. xxi i. tradit,
anno 535. ex fatalibus libris in foro boario fuisse viuos defossos
Gallum, & Gallam, Græcum, & Græcam, cum prius hostijs hu-
manis locus ille fisset imbutus contra Romanorum morem, &
547. cliuus publicus ad solum est exiustus, magna. aquarum di-
luuia fuerunt. quod idem lib. xxx. scribit. D

Accedant huc itaq; nostrorum temporum momi, ac doceant,
num fuerit vllnm tempus in Italia, quo tot Vrbes appareant ex-
cisæ, tot Populi deleti, quot annis istis sexdecim. Protinus exclamabunt
temporibus Gothorum peiora contigisse. Ita ne? Atqui Procopius, &
Agathias eorum facta sigillatim recensent, & singulis annis describunt;
ac neque tres Vrbes ab eis euerfas nar-
rant. euoluant istos scriptores, qui vixere ætate illa, & Proco-
pius in Italia tum versabatur, ac loqui veriora discant.

LXXXVI.

Sed numquid hic cladium tantarum finis? Audiamus atrocio-

- A** **ta.** Excessit Italia Hannibal anno 550. at 554. vel, vt alij numerant, 52. Linius ait 47. & 50. vt hic vult, L. Fufius Cisalpinorum triginta quinque millia cecidit, quod lib. xxxi. refert, & anno 553. Cornelius consul Insubrum totidem necauit, quod lib. xvij. idem narrat, Clastidiumq. est incensum, & 554. Marcellus prælium conferuit cum insubribus, & Comensibus, quos Italicos dicimus; eorumque millia quadraginta, & amplius occidit, quod Linius narrat lib. xxxij. I nunc, & omnia peruestigato: & nūquā comperies, post imperium Constantini tantam Italicorum cædem commissam. Incenderant illi anno 553. Placentiam, cunctosq. occiderant, duobus millibus exceptis, qui se in Vrbiſ ruinas abdiderunt, vt Linius, & Zonaras habent.

Rursus anno 556. cæsa sunt à Romanis Boiorum, qui Italici post tot sæcula facti erant, quatuordecim millia, peremptis Romanorum, ac Sociorum quinq. millibus: vt summa sit omnium, decem & nouem millium.

LXXXVII

Eodemq. anno, **Q**. Minucius Ligurum necauit nouem millia: & sequenti, quatuor. quod nulli genti Italicæ post Constantinum legitur accidisse.

LXXXIIX

C Verum anno 557. P. Cornelius Boiorum necauit in acie viginti & octomillia, amissis suorum mille quadringentis octuaginta quatuor, quæ Linius refert lib. xxxvj.

LXXXIX.

D Ex hoc tempore Galli Cisalpini nil amplius in Romanos mouerunt, quod omnes fuerint deleti. Sic enim Strabo lib. v. Priscis igitur, vt dixi, temporibus plurimæ Gallorum gentes stuuium (Padum) incolebant, è quibus amplissimi fuerunt Boij Insubres, & qui olim Gefatis iuncta Senones Romana per impetum potiti sunt Vrbe. hos vero Romani posterioribus annis funditus deletos perdiderunt. Hactenus Strabo. Vt cognoscamus, quæ fuerit Italicorum condicio, Italici namq. hi fuerant per tot sæcula effecti. Testatur porrò ibidem Strabo, Gallos omnes habitasse vicatim, ac Mediolanum fuisse vicum, cum subuertissent Vrbes vndecim, quas Etrusci ædificauerant post annum ab Vrbe condita ducentesimo trigesimo secundum. atque ex eo vsq. adhæc tempora circumpadanæ regiones per annos tercentū plus minus non nisi vicos habuerunt.

XC.

Anno 561. non nullis placet accidisse illud diluuium, quo in agro Pompino diuiso sub annum 373. vt est apud Linium lib. vi., submersæ sunt viginti Vrbes. quod tradit Plinius lib. 3. c. 5. scribens, & tate sua Paludes ijs in locis fuisse, & Romæ plana anno eodē

XCI.

- eodē duodecies inundata a Tiberi fuerūt, teste Liviō lib. xxxviii. **A**
XCII. Anno 552. vel 574. vt Liviū numerat, C. Valerius Consul occidit Ligurum quinque millia: & anno sequenti totidem P. Mucius: at septuagesimo quinto decem millia M. Popillius Consul, amissis suorum tribus millibus. quod Liviū refert lib. xlii. qui narrat, tunc Ligures ad tantā paucitatem redactos, vt non nisi decem millia eorum, qui gestare arma possent, numerata sint. & tamen amplissimæ illorum regiones erant. Et sane nusquā postea legitur gestum bellum cum Liguribus Cisalpinis, tantum cū Transalpinis. bellatum est cum omnibus per annos octuaginta, vt Straboni placet lib. iv.
- XCIII.** Anno 584. Alpinos Ligures ita deuicit C. Sulpicius Gallus, vt Obsequens eos affirmet deletos. & nihilominus ex Epitome Flori constat transalpinos fusos à Q. Opimio Consule anno 595. & antea Triumphatos 594. à Marcello Consule, vt è Capitolinis tabulis Sigonius notauit. ad summam, cum velit Obsequens Ligures deletos, cognoscimus, Italicos Populos ad interitum perductos à Romanis.
- XCIV.** Post hæc Romanis ingens obrigit calamitas, per hæc tempora, cum scribunt, anno 604. Viriatum Lusitanum, è pastore venatorem, è venatore latronem, ac mox iusti quoq. exercitus ducem factum, quatuor Romanorū magnos exercitus ad interuersionem cecidisse, profligatis eorum Ducibus, Vitellio, Plautio, Claudio, ac Nigidio, ita vt plusquam sexaginta millia Romanorum fuerint occisa. quæ Florus lib. i. refert, Orosius, Appianus, & alij. **C**
- XCV.** Illud autem longe funestissimum contigit anno 613. vt computat Florus, cum Numantini Romanorum triginta millia post alias his allatas clades tempore superiori necauerunt. quod Florus lib. iv. tradit. Atqui post ætatem Constantini nil simile Romanis euenit, Serui similiter in Sicilia, excusso dominorum iugo, cum forent ad septuaginta millia, quatuor duces Romanorum, Manlius, Lentulus, Pisonem, Hypsimumq. Prætores diuersis proelijs fuderunt anno 618. **D**
- XCVI.** Neq. Italis tamen domi quies, ac felicitas fuit. Cūq. namque, Fregellanis impellentibus, aduersus Romanos conspirarunt. sed, illis profligatis, exitus hic rerum fuit, vt Fregellæ magni facienda, inquit Strabo lib. v. vrbs, & quæ complures finitimum cōtineret habitaciones, fuerint excisæ anno 628. quod Florus lib. Lx. & Cicero in secunda Agraria scribunt.

Et,

A Et, quando Allobroges cum Liguribus transalpinis solent Italia adnumerari, & Saluos, siue Salyos Gallos quidam Liguribus adscribunt, vt Obsequens scribit, hic non immerito nos Italicis cladibus adiungemus anno 629. Salyos, siue Saluos radicitus à Romanis excisos per C. Sextium. quod cum Obsequente tradunt Florus in Epitome, Velleius, Strabo lib. iv. & Solinus cap. 8.

XCVII.

B Rursus anno sequenti M. Fuluius Flaccus de Liguribus, & Vocontijs triumphauit, vt vult Orosius: Allobrogum viginti millia sunt occisa à Cn. Domitio proconsul. & 632. Allobrogum eorundem, sociorumq. Gallorum cæsa sunt centum viginti millia à Q. Fabio Maximo. ex quo Velleius ipsum Allobrogicum, Pedianus Allobrogem vocatum scribit. Hæc scilicet illorum temporum beatitudo, quam restitui cupiunt homines Italicarum gentium studiosi: qualis certè post Constantinum numquam fuit.

XCVIII.

Obseruandum porro est, vsque ad annum 638. circa Placentiam, Parmamq. ingentes fuisse Paludes, quas hunc sub annum M. Aemilius Scaurus fossis deducis exsiccauit, vt Strabo refert lib. v. vt sciamus, quanto tempore Italia multis in locis permanserit inculta.

C Videamus adhuc acerbiora. Anno 640. Cimbri, è septentrionalibus plagis exciti, innumeras in Italiâ copias duxere, & Papiriû Carbonè consulem cû exercitu fuderunt. ab Italia tamè abstinentes, Galliam, & Hispaniam diu peruagati, cuncta igni, ferroq. vastauerunt, vt habet lib. vii. Cæsar. & rursus anno 644. Italiam repetentes Silanum cum exercitu fuderunt. quod Florus in Epitome, & Pedianus in Corneliâ tradunt: ac sequenti, eodem modo M. Scaurum cum exercitu trucidarunt, inquit Velleius: & postero, L. Cassum cum suis copijs occiderunt, si Tacito credimus, alij namq. à Gallis hunc interfectum uolunt. Verum 648. Romani tantam, quantam numquam antea, cladem leguntur accepisse. nam M. Aurelius est interemptus, necataq. cum illo Romanorum & sociorum octuaginta millia, calonum, lixarumq. sexaginta. Peruolue, vt lubet, historias, ac nihil simile Italicis vllis post ætatem Constantini obtigisse reperies. Hæc Florus lib. lxvii. Præditi sunt Cimbri Gallias, & finitima loca vsq. ad annû 652. quo Marius eos deleuit.

XCIX.

Atq. hæc Italiæ felicità fuit per annos trecentum octuaginta quatuor, quibus Dionysij Tyranni adeo sæuijt, Brutij serui latissimas in Italia regiones occuparunt, Aequorum, Auruncorum plurimæ ciuitates, Metapontum, Pandosia, Thebzq. euerse:

G

Græci

Græci Italici miserabiliter deleti. Italicorum, Romanorumque
 maximè strages editæ: Vulsinium dirutum; pestis ditissima fuit: I
 gladiatorum Iudi Romæ instituti quasi publicè mortaliū lanien
 næ. Hamabal cūcta ferro, igniq. miscuit: & strages Romanorū
 fœuissimas fecit: Apulorum, Lucanorum, Brutiorumq. Vrbes I
 excisæ; ipsi deleti: Galli Cisalpini omnes extincti, aut expulsī
 ita, ut post Constantinum nulla fuerint æque infelicia tempora
 per annos mille ducentos octuaginta.

Tercentena Italorum quadriennio cūsa belle ciuili: Romanorum mise-
 rabilis in Asia cedes nobilitas omnis Romana in Vrbe crucidata: A
 Marij, Syllæq. inexcogitabilis crudelitas; proscriptiones, rapina: ad
 Vrbes Samnitum diruta omnes, aut in vicus redactæ: Spartaci
 gladiatorumq. dira facta: Catilinae coniuratio: bella ciuilia
 Pompeij, & Cæsaris: Trium virum dira proscriptiones
 bella eorundem seuissima cum Bruto, & Cassio: latroci-
 nia in Italia: prælia inter Octavianum, Lepidum
 Sex. Pompeium, L. & M. Antonios: incendia
 multa Romæ: Pisaurum biatu haustum; Draco
 horribilis, & ingens: Italicorum bona om-
 nia sapius milibus diuisa: Itali extra
 Italiam amandati in varias oras.

Cap. VII.

DOST hæc lætuosissima Italis, ac Ro-
 manis tempora fuerūt. anno enim 662.
 Populi omnes Italici, Marsi in primum, Ves-
 tini, Peligni, Marrucini, Picentes, Luca-
 ni; Samnites, Iapyges, Umbri deniq. D
 ipsi, & Tyrreni conspirauerunt ad-
 uersus Romanos. Tyrreni tamen in
 Ciuitatem recepti ab armis destiterūt.
 protractum est bellum; inquit Eutro-
 pius, quadriennio, absumpsitq. Italicæ iuuentutis tercentena
 milia. persequitur euenta Appianus lib. 1. bellorum ciuiliū, &
 Florus à lib. lxxv. Quis vero poterit ex omni tempore, quod
 præterijt, à Constantino ad nos proferre huiusmodi cladem, qua
 tot Italicorum milia tam breui fuerint interfecta? nihil unquam
 sane

- A. sine simile euenit. quæ tempora igitur pronuntiabimus beatiora? Cl.
- Ac, ne quid sine stum deesset Italici domi fociq; eodem tempore, vt placet Floro lib. lxxvii. de iussu Mithridatis in Asia trucidati sunt vna die cum omnibus suis, quotquot Romani, atque Itali sunt reperti. quàm rem sic describit Appianus in Mithridatico: Cum adesse destinatus cædi dies, vniuersam per Asiam calamitatum multi forines viscebantur aspectus: quarum nonnullas huiusmodi fuisse constat. Ephesij; eos (Italos) qui in Artemisiam confugerant, statuas complexos; per vim detrahentes interfecerunt: Pergameni illos, qui in Aesculapij templum se contulerunt, & abire recusabant, sagittis conficere, quàm quam simulachris Deorum inherentes. Adramytenij, si quos è Asia fugientes deprehendissent; inuadentes in mare iaciebant, eorum impuberes vna subuergebant. Caurij; cum sub Antiochi bello cum Rhodijs tributarij effecti essent; & à Romanis paulo ante liberati Italos in Templum Vestæ fugientes è loco raperunt; & primum quidem infantes in conspectu matrum necarunt; deinde mères super illos, nouissime autem viros illis addiderunt: Tralliani Theophilum quendam; serum; & aggregatos vendere adortus, ijs, qui statuas amplexi essent; abscidit manus. Talibus igitur, qui in Asia fuere Itali, ac Romani, exagrabantur claudibus; nec solum viri, sed mulieres & infantes; eorumque liberti, seruiq; & quicumque Itali conferentur esse. Hucusque Appianus: Atqui, si veries omnes historias; tam calamitosa Italici ac Romanis numquam comperies euenisse post imperium Constantini.
- Sed hæc longe tolerabilissima sunt, si considerentur, quæ dicturus sumus. Nam, cum Sylla ob hæc in Græciam, & Asiam ostendisset, Cinna, & Marius; ipsius inimici, ad Vrbem venientes, Manium cum exercitu interfecerunt. Antium, Ariciam, Lanuviumq; colonias Romanorum deuastarunt; Romam captam, caedibus, ac rapinis fœdissime deturparunt; ac, ne quid ad cladem deesset, occurrentibus aduersos eos Pompeio; & Octauij; sagittibus multis in exercitum Pompeij labeatibus à Cælo; multi ex illustribus; & ipse in primis eximius est, inquit Appianus lib. i. qui rem totam sic describit: Non Senatorum, non Equitum delectus habebatur. vniuersa Senatorum capita rostris affigebantur: non Deorum fœuerentia, aut virorum indignatio,

inuidiz ue timor in his perpetrandis vllus aderat: verum, A
 scelera sceleribus addentes, ad aspectus vertebantur nefan-
 dīssimos. quippè homines impiè cædebant, defunctisque insu-
 per colla secabant, miserabilesque aspectus ad timorem, stu-
 poremq; & spectaculum crudele proponebant. Et mox,
 enumeratis plurimorum cædibus dirissimis, ita, vt pater fi-
 lium peremerit, Nulli (ait) sepulchri honos habitus ex ijs,
 qui interfecti fuerunt: auib; dumtaxat, & canibus laceran-
 da illustrium virorum cadauera reliquere: plurimæ præte-
 rea, & aliæ cædes seditioforum aduersus innocentes editæ, B
 aliorum expulsiões factæ sunt, publicationes similiter bo-
 norum, priuationesque dignitatum. Et post: Ipsius Syllæ
 amici, ac necessarij interfecti, domus euerfa. Et rursus:
 Serui vero, quicumque præconis voce moniti ad Cinnam pro-
 fugerunt, libertate donati sunt. Hi, vbi à Cinna locati fue-
 runt, domos discurrentes, non bona dumtaxat rapiebant,
 verum obuios quosque necabant, proprijs heris in primis
 afferentes manus. Hactenus Appianus. At Plutarchus in
 Mario, Ingressus est (inquit) Marius Urbem, circumsa-
 ptus delectis seruis, qui se contulerant ad eum; quos Bar-
 dizos appellabat. multos hi ad vocem eius, multos ad C
 nutum imperantis obruncabant. Et mox: Cæteros indè
 quoscumque non appellaret salutantes, vel salutem non red-
 deret, eam habebant confestim interficiendi in vjs tesseras;
 vnde ingenti sollicitudine, & horrore tenebantur, quoties
 ad salutandum Marium accederent amici: multo effuso san-
 guine iam erat Cinna hebes, & exsaturatus cædibus: at Ma-
 rij quotidie recens, ac sitiens furor omnes peruadebat, vt-
 cumque ipsi suspectos. omnes vix, omnia oppida (hoc ad-
 uerte) percussoribus, & venantibus profugos, ac delite-
 centes, repleta erant. ibi cognitum est, hospitijs, & ami-
 citiæ fidem rebus aduersis nullam habere stabilitatem. Et D
 mox: Proiectis in plateas truncis, & conculcatis, ea species
 neminem iam commiseratione, sed horrore, ac tremore
 perfudit, multo maxime illorum, qui Bardizæ dicebantur.
 Populum impotens pungebat petulantia. Nam dominos in
 ipsorum iugulabant domicilijs, mox eorum liberis abuteban-
 tur, vt vi dominas constuprabant. Hæc ille. Atqui numquam
 simile aliquid post Constantinum passi sunt ab vllō suorum
 Ciuum, quin neque ab ipsis Ostrogothis, qui Virginum
 pud-

A pudicitiam maxime tutati ſunt, ita, vt Totilas vltimo ſupplicio affecerit Gothum, qui Virginem violarat, vt eſt in Procopio.

Quid vero illud? L. Damasippus Prætor, ex voluntate C. Marij Conſulis, cum Senatum contraxiſſet, omnem, quæ in Vrbe erat, nobilitatem trucidauit. Hæc ſunt ipſa verba, quæ retulimus Flori lib. lxxxv. qui vult, id accidiſſe anno 668. Ieſas certè, ac Vittiges Senatum Romanum tollere conati ſunt, at omnem nobilitatem non legimus voluiſſe extinguiſſam. Ijs exceptis, nullus poſt Conſtantinum tale aliquid eſt machinatus. atque ij Pontificum Romanorum fuerunt hoſtes: ac tum Pontifex Romanus indigniſſime habitus, ab Vrbe extruſus, in vincula coniectus, in custodia Conſtantinopoli adſeruabatur. quod oſtendimus, vt ſciamus, vel à ſola Pontificis Romani præſentia Italiz felicitatem pendere.

At Mario forſan Sylla melior? A quo, direpta Vrbe, centum millia Romanorum, qui pro Mario ſteterant, Plutarchus ſcribit occiſa. Appianus ait multo plura. Eius quidam Dux, cum Neapoilm per prodicionem cepiſſet, omnes, qui in ea fuerant, paucis fuga elapſis, interemiſit. Erat hæc colonia Romanorum. Præneſtini omnes ab eodem Sylla, quamuis fide ſecuritatatis accepta, interfecti: eius hoſpes, cum ſibi ignoſci videret, ac cæteris ſuperelle, indignum putaret, cæteris ſe immiſcuit, ac trucidatus eſt. Romæ proſcriptorum tabulam, quatuor millia, & ſeptingentos continentem, primus propoſuit, ac ſcripſit; inquit Plutarchus, ei, qui proſcriptum recepiſſet, multam capitalem, neque fratrem, ſilium, parentemue exceptis, notauit proſcriptorum liberos,

D nepotesque infamia. Proſcribebantur non modo Romæ, ſed & per omnes Italiz Urbes. nullus templum Dei à cæde erat inniolatum, non penates hoſpitales, non domus paterna, ſed in ſinu coniugum viri, in ſinu matrum liberi iugulabantur; Atque eorum, qui propter iram, vel odium necabantur, exiguus numerus erat, præ illis, qui donorum cauſa tollebantur. immo ab homicidis poterat aſſeuerari. Hunc occiderunt; amplius ædes, illum horti, hunc th:rinæ. Ita Plutarchus. Appianus addit: Accuſationes Præturarum, militariq; multiplices fiebant, vel ob exactiones pecuniarum, vel alia miniſteria, vel omnino ob conſilium alicuius rei in Syllam perpetrata: In proſcriptorum numero hoſpitalitates, & amicitia, & collationes,

nes, vel dantis, vel accipientis ponebantur, vel si quis reus pro-
 pitudinis alienius, aut contubernij in itinere apprehensus, fuis-
 set. quæ omnia circa diuites asperius exigebantur. Senatores no-
 naginta sustulit, equites bismilæ, ac sexcentos, Consules quin-
 que. Quamobrem, cum Senatus serè exhaustus esset ob tot cæ-
 des, trecenti ab illo ex ordine equestri sunt delecti. Hæc Ap-
 pianus. Addit Valerius Maximus libi. xi. cap. i. quatuor legio-
 nes ab illo in deditiõem receptas in campo Martio trucidatas,
 cælorumq. corpora in Tiberim proiecta. à mulierõ cede non ille
 abstulit. C. Marij cineres in Anienis profuentem dispersit. M.
 Mario Pratori, priusquam necaretur, oculos eui, & singulas
 corporis partes confringi iussit. M. Platorium mandauit interfici,
 qui cecidisset exanimis ad Marij supplicium. Hæc ille scri-
 ptor. Quæ si quis felicia existimat, talium rerum magnus cæst
 æstimator. sed quas nemo non illi relinquet, ut sciat, quan-
 tum uolet. Talia certè nulli Vrbi Italicæ post ætatem Constan-
 tiani obuenerunt.

Numquid hic finis? Reddamus uerba Strabonis lib. v. Postquã
 Sylla (inquit) Italorum rebelliones multis dissipauit proeljs,
 Samnitas ferè solos consistentes, & in vnum aduersus Roma-
 nos conspirantes, conspicatus, ante illorum membra castris lo-
 catis, parum in pugna obruncauit, nullis vitam impartiens cap-
 tuis, partim uero, qui arma protulerant, ad milia tria, uel alij
 uolunt, quatuor, in campo Martio coactos ad ocula militibus
 immixtis triduo iugulauit. factis inde proscriptionibus, non an-
 tea destitit, quam Samnitum nomen deleuerit, aut ex Italia fi-
 nibus elegerit. Hæc ille. I nunc, ac profer Italum, uel alium
 quemuis, qui in Italia talis fuerit in Romanos, aut Italicos po-
 pulos post Constantium, qualis Sylla. Ne hæzelinus quidem
 Romani, aut Fridericus i. hostes Pontificum Romanorum tam
 diri fuerunt, non Petrus ille cognomento crudelis, quem Petrarca
 hæreticum fuisse scribit. Ac talis eorum temporum bea-
 titudo Romanis, & Italis fuit.

Prosequitur idem Strabo, & ait: In uicos à Sylla redactas
 Samnitum Ciuitates, aliquas uero funditus euerfas, Roianum,
 Aeserniam, Pannam, Teletiam, Venafro coniunctam, & alias
 multas, quarum ne vnã quidem pro dignitate censueris (ait)
 ciuitatem. Profer, quæso, Italum talem post tempora Constan-
 tin, qui talis in Italos fuerit, tot Vrbes exciderit. Atqui neque
 Gochi, tot Vrbes euerterunt in Italia, ut è Procopio constat:
 quam-

quamuis temerè quidam, nullo ex antiquis teste, secus affirmar^e
 sine auctore. Proditum est à Floro lib. lxxxix. post annum ab Urb^e
 con. 668. quadraginta septem legiones ab illo deductas in agro^s,
 A captos: ac centum viginti millia militum fuisse, vult Appianos,
 ac decies mille præterea, qui Forum Corneli, tenebāt, alijs in
 alia loca, quæ occuparent, ex diuisione Italiae dispersis.
 Cum verò incompertum nobis sit, quo tempore fuerint exci-
 sae Agyllæ, ac Tarquinij, florentissimæ Vrbes Etruscorum, hic ea-
 rum casus reponemus. Bello quidem Punico secundo, sub an-
 num, vt placet Liniò, 548. Cætes, siue Agyllini, frumentum,
 C commearumq. omnis generis classis Romanæ, quæ Scipione Duce
 in Africam traiectura erat, Tarquinienfes autem lintea in vela
 subministrarunt. Sic igitur annis centum viginti ante hæc tem-
 B pora florebant huiusmodi Vrbes. Aetate Strabonis, qui non lon-
 ge abfuit ab hoc tempore, nullæ erant, quod ipse testatur lib. v.
 Quantæ autem vires, & opus Cæritum fuerint, id colligi potest
 ex eo, quod Gallos, qui Romam subuerterant, ipsi fuderunt,
 Romanosq. cum sacris profugientes exceperunt, ac tutati sunt.
 quod idem testatur: atque ex eorum templo, Dionysius abstru-
 lit talenta mille, vt supra notauimus: quæ est summa scutatopum
 C septingentorum viginti millium.
 Hic autem reieciimus Istarum Vrbiū casus, quod Sylla Etru-
 riam totam suis diuiserit, & Lepidus eadē defuncto eandem aduer-
 sus Romanos concitarit, exercitūq. collecto Urbem perierit, ar-
 ma in se ita inferens Patriæ suæ, donec post duo prælia confecta,
 vt vult Orosius, ipse fusus in Sardiniam profugerit. Stabius, limi-
 liter in agro Campano à Sylla fuisse euerias, Carbinumq., &
 Tauraniam delatas, tradit Plinius lib. 3. c. 54.
 Anno 677. vt computat Florus lib. 95. serui Ducibus Criso-
 & Spartaco, maximum in Italia bellum concitarunt, ac septem
 Romanorum duces, præliis septem commissis, cum suis exerci-
 tibus profugarunt, Claudium Pulchrum, & P. Vatinium. Præ-
 torem, dein Cn. Lentulum Consulem, L. Gellium similiter Cō-
 D sulem, Q. Arrium Prætozem, postremo C. Cassium Procos. &
 Cn. Manlium Prætorē. quæ lib. 95. refert Florus Et Plutarchus
 in Crasso: Pernagatus est Italiã totã Spartacus, à Thorijs, qui
 sunt in extrema Italia, vsque ad Alpes cuncta prædatus. Hinc illic

CVI.

IIII

XI

CVII.

XX

Spartacum si qua potuit vagantem.

Fallere testia.

Ha-

Habuit autem sub signis armatorum septuaginta millia, quæ incendijs, ait Plutarchus, & populationibus cuncta vastarunt. quadriennio durasse hoc bellum, vult Appianus libro 1. Ciuiliū Bellorum. Multa Itatorum millia, Romanorumq. in eo cecidisse oportuit, quando ille septem prælijs victor euasit; & Crassus ipse, qui Spartacum superauit, centum viginti peditum milibus armatus, suorum quatuor millia, quod turpiter victi essent, decimo quoque occiso, necarit. quod idem scriptor narrat. Sexcentesimo, & octuagesimo primo Urbis anno bellum est confectum. Interim vero Sertorius, multis prælijs victor, in Hispania plurimos Romanorum sapius interfecit. & post hæc piratae maritimas omnes oras Asiæ, Africæ, Europæq. per multos annos vsq. ad ipsam Romam prædati sunt, donec anno 686. à Pompeio sunt compressi. quæ Dion, Plutarchus in Pompeio, Florus, Appianus, ac Cicero in Maniliana scribunt. Atqui tantæ cladis post Constantinum numquam contigerunt Italiæ.

CVIII. Anno 691. Catilina cum viginti millibus suorum fusus est à L. Antonio in agro Pistoriensi, quæ prosequitur Sallustius proprio libro. Et 701. Crassus à Parthis cum exercitu maximo est deletus. quod in Parthico Appianus refert.

CIX. Anno 704. bella ciuilia inter Cæsarem, Pompeiumq. exarserunt. Multaq. in Italia, Græcia, Asia, Aegypto, Africa, Hispania, Galliaq. inter ipsos, & eorum Duces commissa prælia per annos quatuor. Quot Romanorum ceciderint, hinc colligi potest, quod anno 703. censa sunt Romæ Ciuium tercentum viginti millia, inquit Plutarchus: at anno 707. centum quinquaginta millia, sic igitur absumpta sunt centum septuaginta millia intra annos quatuor sed, quando totis quatuor annis necesse est plurimos esse natos, non aberrabit à vero, qui ducenta millia, & amplius Ciuium Romanorum dicat interempta tot prælijs fuisse. Itatorum vero, qui Romæ censum non inibant, quot dicemus? An hæc Italiæ, Romæq. felicitas? Huiusmodi felicitas ijs contingat, si quidem volunt, qui Christo, atq. eius Vicario Pontifici Romano aduersantur. Talis certè post Constantinum non euenit.

CX. Anno 709. interfectus est Cæsar in Senatu. & sequenti commissum est bis ad Mutinam prælium inter M. Antonium ex vna parte, & ex altera Hirtium, Pansamq. Coll. & Octauium. Concidere prima in pugna, inquit Appianus lib. 3. ad dimidiam ferè partem ex vtroq. exercitu. erant vtriusq. ad legiones duodecim,

vel

vel etiam plures, ita, vt necesse sit hominum triginta millia perijſſe ea pugna. quid abſumptum ſit ſecunda, nil ille dicit.

CXI.

- A** Anno eodem Trium viratum inierunt Lepidus, Antonius, & Octavius, Romamq. prædantes, ea direpta, innumeros occidi mandarunt, propoſita tabula proſcriptionis. Quamobrem ſic Appianus lib. 3. Hi Tres viri à ſe ipſis conſtituti, quos morti deſtinaiſſent, vna conſcripſere, ac, potentioribus prætermiſſis, proprios delegere hoſtes, domeſticos eorum videlicet, aut amicos ad necem, mutuo ſibi ipſis, & tunc quidem, & poſterius indulgentes, elegere & alij alios; quidam ob inimicitiam, alij ob offenſionem ſolam, aut inimicorum cauſa, aut amicorum inimicitia, aut diuitiarum excellentia commoci, cum multis pecunijs ad bella indigerent. Et mox: Itaque pleroſq. ob habitatorum ſplendorem proſcribentes, cunctos ferè vel morte, vel bonorum publicacione damnauerunt, Senatorij ordinis circiter trecentos, equeſtris ad duo millia, in quibus vel fratres, vel patru proſcribentium inerant, aut quicumq. aduerſati fuerunt magiſtratribus, alijsue ducibus præſidentium ſub ipſis. Et deinde: Qui ſuſcepſiſſet aliquem, vel occuſiſſet, vel inquiri prohibuiſſet, pari pœna tenebatur. Et rursus: Erant, qui libertos metuere, aut ſeruos, aut ſenorum debitores, aut ægris ſuis finitimos, quod inhiarent illis, inſurrectio itaque omnium, quanta prius numquam, Romæ fuit: vbiq. erat ſubita, & nefanda mutatio. omni in loco viſebatur Senatorum, Conſulum, Prætorum, Tribunorum, Magiſtratuumq. diſcurrentium, prociſentiumq. ad pedes ſuorum ſeruorum, quos proprios dominos, ac ſeruatores appellabant. quæ res eò miſerior videbatur, quò deiecti nulla miſericordia ab vilo leuantur. propria vniuſcuiuſq. malis referere erant, non quemadmodum in ſeditionibus; ac belli captiuitatibus. In his enim, qui metuunt aduerſarium, vel hoſtem, domeſticis ſe committunt. at tum, quos neque in bellis, & ſeditionibus timuerunt, repente ex neceſſarijs hoſtes effectos cernebant, vel ob ſimultatem, vel ob munerum promiſſionem, vel ob repositum in domibus aurum, vel argentum. inſidus quippe vnusquisque domeſticis effectus erat, vtilitatemq. propriam benevolentiz ipſorum præponebat. Et poſt: Erant è Romanjs, qui ſe ſpontanea fame conficerent, qui laqueo vitam finirent, qui ſe aquis immergerent, aut è tecto præcipites darent, aut igne ſe abſumerent, aut iugulatoribus ſe offerrent. Et iterum: Atq. porro, præter Trium virorum ſententiam, aliorum inſcitia ab inſultu ne

cabantur & clare . non proscriptus neci traditus inspiciebatur , quod cadaueri caput adlisteret . nam proscriptorum capita ante Tribunal in foro ponebantur , quo in loco afferentes mercedem referre oportebat . Et post : Abij (milites Triū virorum) diuersa ab his agitabant . nam aut eos , qui minime proscripti fuerant , inuadentes trucidabant , aut domos nulla ex causa ademptas sibi vindicabant . Huc ubi Appianus . Eadem Velleius , & Eutropius , qui lib . vii . scribit , in vniuersum à Trium viris Senatū proscriptum . Et Dion in Augusto , Antonius (inquit) acerbè , & crudeliter nulla misericordia permotus occidebat non modo eos , quos proscripserat , sed eos quoq . qui proscriptis opem ferre conabantur , quorum capita etiam inter epulas spectabat : eoque spectaculo nefario , & calamitoso , magna ex parte satiabatur . At Suetonius cap . 17 . de Octauiō loquens , Restitit quīdem (inquit) aliquandiu collegis , ne qua fieret proscriptio : sed inceptam vtroque acerbius exercuit . namque , illis in multorum sæpe personam per gratiam , & preces exorabilibus , solus magnopere contendit , ne cui parceretur : proscripsitq . etiam C . Toranium tutorem suum , eundemque collegam patris sui Octauij in ædilitate . Iunius Saturninus hoc amplius tradit , cum , peracta proscriptioe , M . Lepidus in Senatu excusasset præterita , & spem clementiæ in posterum fecisset , quoniā satis pœnarū exactum esset ; hunc è diuerso professum , ita modum se proscribendū statuisse , vt omnia sibi reliquerit libera . Et mox : Pinarium equitem Romanum cum concionante se admissa turba paganorum apud milites subscribere quædam animaduertisset , curiosum , & speculatorem ratus , coram cosodi imperauit : & Tedium Afrum , Consulem designatum , tantis perterruit minis , vt is se præcipitauerit : & Q . Gallium Prætozem , in officio salutationis tabellas duplices veste tectas tenentem , suspicatus gladium occulere , nec quidquam statim , ne aliud inueniretur , ausus inquirere , paulo post per Centuriones , & milites raptum è tribunali seruilè in modum torfit ; & fatentem nihil , iussit occidi , prius oculis eius sua manu effollis . Hæc ille .

Hic interrogo omnes antiquitarum peritos , an post Constantinum Romæ acciderint vquam clades huiusmodi , vt nata sit vllum suorum Ciuem in suos item Ciues adeo crudelem . Atq . neque vlli Vrbi Italiciæ contigit , vt tantam ab vllō suorum diriratem sit experta .

CXII.

Sed numquid hic tantarum miseriarum finis ? Hæc sunt Appiani

A piam verba lib. 1°. Ex viris autem, qui ditiores habebantur, centum, & amplius millia, exterorum simul, & Ciuum, libertorumq. proscriperunt. Hæc ille acta scribit ad exfatandos militum cuncta poscentium animos. At illi, inquit idem, aut eos, qui minime proscripti fuerant, inuadentes trucidabant, aut domos nulla ex causa ademptas sibi vindicabant. En felix Romæ & Italiæ status.

Sequitur bellum Pharsalicum, post alia minora inter Romanos prælia commissa anno 711. ac victoria stetit pro Antonio, & Octaui. fuere utrimque decem, & nouem peditum legiones. **B** Cæsari, & Antonio tredecim millia equitum; Bruto, & Cassio viginti. Quanta sit facta ipsorum Romanorum strages, explicat his Appianus lib. 17. sic: Cæsari, inquit, & Antonio, ob singularem quandam audaciam, duobus pedestribus prælijs tam insignis victoria parta est, quantam neminem ante eos consecutum constat. Non enim huiusmodi exercitus tamquam ingens Romanorum manus utraq. ex parte ante eos bello dimicauit, non ciuili more instructa, sed ex optimis collectis viris neque bellorum inexpertis adhuc, verum iam pridem inter se mutuis probatis armis, neque alienigenas, barbarasue nationes solitis euertere, sed qui eiusdem linguæ homines, eiusdem belli artibus instructos, eiusdem præterea exercitationis, ac tolerantiz, inter se inexpugnabiles superare didicissent. neque vlli profecto vniquam tanto impetu, & audacia in bello vni sunt Ciuēs simul exstentes, tum domestici sub eisdem assueti Ducibus. Argumento huius rei abunde erit defunctorum multitudo, cum, æquata pugna, non inferior apud victores. conspiceretur numerus. Hæc ille. Et quibus discimus, omnium maximas Romanorum cædes hæc pugna factas, quantas certè (inquit Appianus) ante nunquam. An Cannensi maiores? in quibus ad octuaginta millia, vt Liuius inquit, Romanorum cæsa? maiores vult Appianus. Illud notatu dignum contigit hoc bello: quadraginta Ciuēs Romanos principes gladijs se proprijs transfodisse.

Nondum finis est Ciuium malorum Romæ, & in Italia nam postero anno, cum sæpius inter se decertassent acie, quasi vellitationibus quibusdam, L. Antonius, & Octauianus, eorumque Duces, in multis Italiæ locis, tandem conclusus ille Perusiæ ditionem seque, trecentique Ciuēs primarij ad aram Cæsaris immolati sunt. quod Dion refert. ipsa vero Perusia incensa est, ac diruta, quamuis legamus illam post multum temporis instaura-

H 2 tam,

CXII.

CXIV.

CXV.

eam, & Gothicis bellis scientibus stetit. Atque hunc finem **A**
 scribit Appianus, Perusia habuit, vetustatis gloriam, & digni-
 tatis in se continens, quam ab Tyrrhenisia pridem in Italia
 conditam inter duodecim primas Vrbes fuisse memorant. Hæc
 scilicet Italix felicitas, quam restitui cupiunt Impij.

CXV.

Sed ad superiores calamitates illa insignis accessit. eodem nã
 que anno, quo bellum parabatur ab Antonio, & Octauiano in
 Bruzum, & Cassium, postero scilicet à morte Cæsaris, Sex. Pom-
 peius Magni filius, occupata Insula Sicilia, Saluidienum lega-
 tum Octauiani nauali prælio vicit, ac per annos quinque om-
 nia maria latrocinij infesta reddidit; diripiens, ac vexans Ita-
 liam, inquit Dion, Romamq. fame opprimens, ita vt grauissi-
 mis morbis affligeretur, ait idem, ob eam. ter Octauianum du-
 ce (que illius nauali bello fudit, donec anno 717. debellatus Pom-
 peius è Sicilia fugiens, & in Asiam veniens, a M. Titio legato
 Antonij captus est, atque interfectus. quæ lib. v. prosequitur
 Appianus, Florus à libro 117. vsque ad 119. Dion in Augusto.

Interim vero Illyrij insolentiores effecti ob ciuiles discordias
 Italiam latrocinij, prædationibusq. vexabant. quod Appianus
 lib. vltimo Ciuilium bellorum scribit.

CXVI.

Anno, vt quidam volunt, 720. Pisaurum, quem M. Anto-
 nius Coloniã deduxerat, hiatu terræ haustum in profundo est
 demersum. quod Plutarchus in vita M. Antonij refert. adhuc
 aiunt non longe à loco, in quo est illa Vrbs restaurata, conspici
 ædificia fluctibus cooperta, vbi nunc est Vicus Catholica di-
 ctus, quo videntur asportata maris agitationibus: nisi velimus
 ibi olim Pisaurum fuisse. Clades huiusmodi numquam contigit
 in Italia post zætem Constantini.

Demique anno 722. cum sæpius esset inter Octauianum, &
 Antonium, varios ob prætextus, certatum, tandem victus est
 pugna nauali ad Actium Antonius 14. nonas Septembris, ac
 Resp. Romana omnino in vnus recidit potestatem. Auctor est
 Dion, inter alia prodigia, quæ bellum præcessere, in Etruria
 Draconem bicipitem visum, qui longus pedes octuaginta quin-
 que multa vastarit, donec, fulmine perculsus, interijt.

CXVII.

Neque vero duò magna incendia Romæ exorta sunt omie-
 tenda. horum alterum contigit anno 547. vt Liuius numerat
 lib. 30. cliuumq. publicum ad solnm, quod prodigij loco est ha-
 bitum sædissime exussit: Alterum verò, cum Syllæ Vrberem ce-
 pit, ac diripuit, quo Capitoliũ est vastatum, ac tunc libri om-
 nes

A nes Sibyllini flammis absumpti perierunt.

His omnibus adiiciendum, ter per Romanos Italiz vniuersos CXVIII
prope agros, expulsis prioribus colonis, esse diuisos. nam, cum
deduxissent innumeras colonias in Italia, fundosq. omnes domi-
nis prioribus abstulissent, ac militibus suis addixissent, Sylla fe-
cundo loco in earum plurimas, & alias Vrbes centum, & de-
cem millia militum suorum distribuit, eisq. partitus est que-
cumque antiqui coloni, ac domini possidebant, vt habet Appia-
nus lib. 1. ciuiliū bellorum. Tertio loco Trium viri, ad suos mi-
lites remunerandos, decem, & octo colonias, Octavianusque
B postremo viginti octo deduxit in Italia, ita, vt plurimos illius Po-
pulos, quod ait Dion in Augusto, deleuerit, & in varias Prouin-
cias ablegauerit. Atq. hæc magna felicitas illa Italiz, quam scio
li nonnulli decantant, deslet autem Pastor ille, cum cæteris Ita-
lis in remota amandatus, apud Vatem Ecloga 1.

*At nos hinc alij sitientes ibimus Afros;
Pars Scythiam, & rapidum Cresq. veniemus Oaxem,
Et penitus toto diuisos orbe Britannos.*

C *En vniquam patrios longo post tempore fines,
Pauperis & tuguri congestum cespitem culmen,
Post aliquot, mea regna vident, mirabor, arietas?
Impius hac tam culta noualix miles habebit?
Barbarus has segetes? en quo discordia ciuas
Perduxit miseros: en queis consequimur agros.*

*Infero nunc Melibœæ pyros, pone ordine vitas:
Ite meq. quondam felix pecus, ite capellæ.*
D *Non ego vos posthac viridi proiectus in antro
Dumosa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam: non me pascente capellæ
Florentem cythiisum, & salices carpentis amaras.*

Ac talis Italiz status fuit ab Urb: euerfa vsque ad Augusti Mo-
narchiam, per annor tercentum quinquaginta nouem, quibus
Vrbes deleterentur centum, videlicet Corenossa, & Corenebra in Etru-
scis, Metapontum in Bruttijs, Pandosia, ac Thebæ in Lucanis,
Satricum in Volscis, Aurunca inter Auruncos, quadragin-
ta, & vnum oppida Aequorum, Cominium; & A-
quilonia Samnitum, Vulsinium in Tuscis, Nuceria in

Cam.

Campania, Vrbes vndecim in Iapygiis, Argyripa, Canusium, P^A Picensium, Terina, Croto, ac viginti tres Vrbes submersæ in agro Pomptino, Fregellæ euersæ in Campania, omnes Vrbes Samnitum, quarum nomina ignoramus, in vicos redactæ, & in his equatæ solo Boianum, Aelernia, Pauna, Telesia, Agyllæ, Tarquinij, Perugia, Pisaurum: his adde Norbam, quam Syllanis obfidentibus exustam scribit Appianus lib. 1. Verum longe plures esse constat, cum legamus, quinquaginta tres Populos excisos in Latio, in Umbris tredecim, quibus necessàrio fuz Vrbes erant: His adnumerandæ, quæ Samnitum dicuntur in vicos redactæ, atque eorum nomina non produntur, & quæ in Daunia, ac Peucetia fuerunt ab Hannibale, ac Romanis euersæ; Ita, vt, si quis audiet affirmare dirutas Vrbes ducentas, non aberret ille à vero.

His adde ipsam Romam ter à suis Ciuibus eorumque militibus atrocissime direptam, & omnes propè Italiz populos paucis exceptis, deletos, Græcos antiquos, Lucanos, Bruttios, Samnitas, et quicumq. Galli circumpadanæ oras tenebant.

Quid vero referemus tot hominum nullia, bellis absorpta exteris, ac domesticis: tanta diritatis immanissimæ exempla edita in Italos ac Romanos, proscriptiones, diluuiâ, fulmina, incendia, hiatus terrarum? & , quod memorandum sit, Romanis nulla à bellis quies vquam fuit: ac, licet anno 518. clausum fuerit Iani templum, eodem tamen anno apertum, quod Velleius lib. 2. Orosius, & Eutropius narrant. quæ si quis omnia simul consideret, nulla fuisse his temporibus infeliciora cognosceret, ac prædicabit.

Ac meritò Lucanus post annos propè centum conqueritur Italiz vastitates durare adhuc suo tempore, Nerōnisq. imperio semirutas Vrbes, ac desertas, ædificia collapsa, inaratos, & ad solitudinem, squaloremq. adductos agros tota Italia, ob bella ciuilia. sic enim lib. 1.

*At nunc Semirutis pendent quod mœnia tectis
Vrbibus Italia, lapsisq. ingentia muris
Saxa iacent, nulloq. domus custode tenetur,
Rarus & antiquis habitator in vrbibus errat,
Horrida quod dumis. multosq. inarata per annos
Hesperia est, desuntq. manus poscentibus aruis:
Non tu Pyrrhe ferox, nec tantis cladibus auctor
Panus erit: nulli penitus discindere ferro*

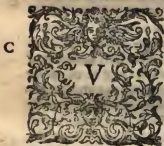
Conti-

Contigit: alta sedent civilis vulnere dextra.

A Quæ verissima esse, ac non per exsuperantiam dicta, ostendimus infra nos è Tacito, vbi agemus de Imperio Neronis.

Octauiani adulteria, rapinæ, crudelitas, pestis, fames, inundatio Tiberis, incendia, terremotus eo regnante: Tiberij senities, libido; rapacitas, incendia, inundatio Tiberis, fames: Caligula dritas, rapinæ, auaritia, libido: Claudij atrocitas, luxuries, fames, terremotus eo regnante: Neronis crudelitas, rapacitas: Roma incensa, libido, terremotus, Italij solitudo: Galba, othonis; Vitellijque bella civilia, Italia direpta: Tiberis inundatio; bellum civile Vitellij, & Vespasiani: Italicorum magna strages, Cremona incensa: Vespasiani rapinæ: incendia Romæ Tito regnante, Vesuujiq. eruptiones: Pompeij, & Herculanium Vrbes obrutæ: Domitiani crudelitas, libido. omnium superiorum facta atrocita in propinquos.

Cap. VII.

C IDIMVS hucusque, quantis calamitatum fluctibus Roma, & Italia fuerit inuoluta ab Vrbs excidio vsque ad Augusti summum Principatum. cognouimus illam miserrime vastatam, redactâ ad solitudines, ita, vt Vrbes plus minus ducentæ fuerint euersæ, ac Populi propè omnes deleti intra annos trecentum quinquaginta sex. At reliquæ omnes Vrbes scdissime ab Augusto eodem spoliatæ fuerunt. sic enim Dio de Augusto: Ea, quæ in sanis religionis causa erant, cæteraq. è quibus pecuniam facere poterat, neque ea solum, quæ Romæ, sed etiam omnia, quæ in Italia, & in ditione, & in potestate eius reposita erant, sustulit.

D Quid porrò dicemus, si ostendamus, ex hoc tempore multo fuisse infælicius Romæ, atque Italix, quam tempore vilo fuerit vniquam post gentium dispersionem? Incidit enim misera in atrocissimas capitum multorum belluas Imperatores, Romani sanguinis, Italici, ac Barbarici crudelissimos, quibus bellum fuit cum

cum bonis ipsis, cum toto humano genere, ad exspoliandos mortales omnire, quæ fructum, iucunditatem, decusve vllum possent villo modo adferre, eos exterminandos, omnia conturbanda, præter clades diuinitus immixtas, incendia, Urbis conflagrationem, fulmina, pestilentias grauissimas, telluris sterilitates, terræmotus, inundationes, gentiumque barbararum irruptiones, quibus est tota Gallia Cisalpina vastata. Videamus tamen, qualia fuerint imperante Augusto tempora, quæ mirifice laudantur quasi beatissima, & Saturnijs sæculis æqualia, vt somniji, ac fabulis sit aliquis locus, quando nullus est veritati. In primis igitur Augustus post tot Romanos trucidatos, Italiam totam spoliatam, populos Italiae deletos, aut in remotissimas oras amandatos, vt vidimus testimonio scriptorum, talis scribitur fuisse.

CXIX.

Adulteria exercuisse inquit Suetonius cap. lxi x. ne amici quidem negant, excusantes sanè, non libidine, sed ratione commissa, quo facilius consilia aduersariorum per cuiusque (aduerte hoc verbum) mulieres exquireret. M. Antonius super festinatam Liviæ nuptias, obiecit & feminam consularem, è triclinio viri coram in cubiculum abductam, rursus in conuiuium, rubentibus auriculis, incomptiore capillo reductam; & dimissam Scriboniam, quia liberius doluisset nimiam potentiam pellicis, & conditiones quæstas per amicos, qui matres familias, & adultas ætate virgines denudarent, atq. perspicerent, tamquam Toranio mangone vendente. Scribit etiam ad ipsum hæc familiariter adhuc, nec dum planè inimicus, aut hostis: Quid te mutauit? quod Reginam in eo? & vxor mea est: Nunc cæpi, an ab hinc annos nouem? tu deinde solam Drusillam inis? ita valeas, vti tu, hanc Epistolam cum leges, non inieris Tertullam, aut Tarentillam, aut Rufillam, aut Saluiam Citisceniam, aut omnes. Hæc ille. Quasi Augustus nihil à libidine reliquerit intactum. Et cap. 71. Postea quoque, inquit, vt ferunt, ad vitiandas virgines promptior, quæ sibi vndiq. etiam ab vxore conquirentur. Hucusq. Suetonius. Sic igitur Augustus, qui nihil non eripuit Italis, ac Romanis, antequam solus iniret imperium, vbi solus omnia administravit, propè omnia polluit.

Sub initium Principatus non modo Tiberis ita inundauit plana Urbis, vt per ea nauigaretur, sed etiam plura incendia, inquit Vlpianus, vno die Romæ extiterunt, quibus inter alia Messallæ domus conflagrauit: ob eamque rem nocturnas vigiliam excubias

- A** cubias in Vrbe ad illa arcenda instituit : de quibus titulo de Præfecto vigilum. Multæ præterea clades subinde extiterunt : ad quas credo respexit Horatius, cum scripsit :

*Iam satis terris niuis, atque dira
Grandinis misti Pater; & rubente
Dextera sacras iaculatus arces
Terruit Urbem.*

*Terruis gentes, graue ne rediret
Saculum Pyrrhæ noua monstra quæstæ,
Omne cum Proteus pecus egit altos
Visere montes :*

*Piscium & summa genus basit vlmo,
Nota qua sedes fuerat columbis,
Et super ietho pauida natarunt
Equore dama.*

*Vidimus flauum Tiberim retortis
Litore Etrusco violenter vndis
Ire deiectum monumenta Regis,
Templaq. Vesig.*

- C** Pestilentiam, famemque fuisse Romæ, & in Italia, scribit Sotinus cap. 2. hanc accidisse vult Dio lib. LV. anno Urbis 722. ac atntam fuisse, vt agris colendis nemo vacaret.

Anno 728. Salassi, Italiæ extremæ Populi, funditus, ait Strabo lib. 4. deleti sunt ab Augusto. eorumque quadraginta quatuor millia Terentius Varro Imperator vendidit sub hasta. quod ibidem testatur, vt scilicet nullus iam Populus ex antiquis in Italia, Liguriis aliquot, & Vmbris exceptis, propè reliquus foret. nam (verba sunt hæc ipsius Strabonis) Lepontj, & Tridentini, & Stoni, & alij complures Populi parui, Italiam tenentes; qui superioribus annis inopes atrocianabantur, hac ætate, aut deleti sunt, aut mansuetiores facti. Hæc ille.

- D** Anno, vt quidam volunt. 729. ingens exercitus Romanorum in Arabia perijt inusitato morbi genere : quod cum caput inuasisset, & aridum reliquisset, subito opprimebat ægotantes, vel cæteras corporis partes peruagatum, crura arripiens, illa maxime affligebat. quæ omnia Dio testatur.

Anno 731. vt quidam numerant, Tiberis pontem Sublicium euertit, effecitq. vt Vrbs triduum nauigaretur, iugisq. tempe-

stas multa ædificia læsit. quæ Dio scribit lib. II. r. ad finem. A

Iam vero, vt idem tradit, per annos triginta sunt Augusto a permultis insidiæ paratæ, ac permultos ille sibi mortem asserre coegit. & fuit inter amicos Ouidius (Vedium Tacitus vocat) Pollio qui tantæ erat crudelitatis, vt; cum in piscinis murenas haberet, carnibus eas humanis pasceret, seruos laniandos proponeret, de quibus supplicium sumere volebat. cumq; in conuiuio, cui fortè intererat Augustus, puer scyphum fregisset, vix ille Augusti interuentu ereptus est, quin murenis comedendus protinus obijceretur. quòd idem scribit. Atq; hæc illorum temporum beatitudo. B

Tertio decennio imperii exacto, Palatium conflagrauit, atq; ex eo minus crudelis esse cœpit Augustus: vt è Dione apparet.

Anno 757. Cn. Cornelio, & L. Valerio Messalla Coss. magni, ait Dion, terræmotus fuerunt, atque vt scribit in Chronico Casiodorus, per dies octo impetu miserando clades hominum, domorumq; fuit. Tiberis pontè disturbauit, effecitq; vt per septem dies Vrbs nauigaretur. quod nunquam contigisse vel ante vel postea scimus.

Eadem tempestate, inquit Dio, Augustus alebat viginti tres exercitus, quibus sumptibus cum pecuniæ decissent, lanxit, vt C vigesima omnium hereditatum, & donationum causa mortis, nisi si qua essent proximis agnatis, aut pauperibus relicta, persolueretur. quod cum preter solita tributa longe graue foret, tum verò grauissimum fuit, quod acerbissima fames Romanos ita opprimeret, vt expulsi fuerint ex Vrbe ultra nonaginta quatuor passuum millia cuncti gladiatores, ac serui venales.

Sub idem tempus Quintilius, cum tribus Romanorum legionibus est à Germanis trucidatus. quod tantum Romæ terrorem incussit, vt nemo vellet militare. Quocirca ira inflammatus iussit Octavianus quintum quemq; Romanorum, qui non dum triginta quinque annos attigissent, ac decimum eorum, qui supra id ætatis essent, sorte educi. atq; omnes istos facultatibus priuauit, & ignominia notauit: quin non nullos neci dedit: veteranorumq; & libertorum quam maximum confecit exercitum, quod cum Tiberio in Germaniam contenderet. E quibus D intèlligi potest, quanta esset temporum miseria, quibus tot Romani fierent infames, & ob id solum, quod noluisent a scribi militiæ, bonis omnibus spoliarentur.

Anno 758. Aemilio, & Arrontio Coss. Dalmatæ, Salona capta,

pta, mariiimas oras Italix vsque ad annum prope 764. prædationibus infestas habuerunt, donec eos Tiberius domitos repres-
sit, vt est apud Dionem.

- A** Anno 766. defunctus est Augustus, cum post Actiacam victo-
riam regnasset annos quadraginta quatuor, diebus tredecim ex-
ceptis, ait Dio. infecuta est eius moriem penuria, inquit Soli-
nus cap. 2. rerum omnium.

Actalis Augusto imperante fuit Romæ & Italix felicitas. quibus temporibus extiterunt horribiles & funesti terramotus, incendia multa, pestilentix, sterilitates, fames, inundationes, quales nunquam memorantur, Italix gentes deletæ, aut multis crudeliter occisis in remotissima amandatæ, Romanorum millia multa occisa in acie, domi vero bonis omnibus spoliata, nihil ab adulterijs, à stuprijs intactum, neque prædationes, ac latrocinia per multos annos defuerunt. Et tamen hæc omnium, quæ fuerint, sælicissima decantantur.

- B** Quocirca peto ab omnibus, vt mihi proferant aliquem, qui vel ex omni, vel è magna parte Italix sit dominatus post impe-
rium Constantini, siue ex Imperatoribus, qui vsq. ad Momyllum Augustulū vixerunt, siue ex Herulis, Ostrogothis, Græcis, Longobardis, Francis, Germanis, Nortmannis, Hispanis per mille ducentos octuaginta annos, ac tanta atrocitatis exempla in Ita-
los, ac Romanos ediderit, quanta Augustus;

- C** Romamq. sædissimis proscriptiõibus laniarit;
Centum millia virorum, præmijs propositis, occidi mandarit;
Et è quadraginta sex nobilioribus Urbibus Italix Ciues omni-
bus fundis nudatos expulerit; atque vt aiebat ille apud Vatem,
ad sitientis Afros, Scythiamq. amandarit;
Decimum quemque aut quintum, Romanorum, bonis om-
nibus mulctarit, ignominia notatum,

- D** Et, quo viuente, ter tam sæua inundatio Tiberis, fame, pesti-
lencia, terramotus, incendia, latrocinia fuisse legantur. Quam-
obrem sælix ille sibi, suis, ornandzq. Romæ fuit, infelicissimus
D in vniuersum Italix, ac Romanis, qualis nemo post Constantinū.

Anno Urbis 766. Christi 17. post Octauium imperare Tibe-
rius cepit, de quo sic Suetonius cap. 61. In omne genus crude-
litatis erupit, nunquam deficiente materia. Et mox. Sigillatim
facta eius crudeliter exequi longum est: genera, velut exempla-
ria, scutitæ enumerare sat erit. Nullus à pœna hominum cessa-
uit dies, ne religiosus quidem ac sacer. Aniaduersum in quosdam

CXX.

ineunte anno. accusati, damnatique multi cum liberis, atque etiam vxoribus suis. Interdictum, ne capite damnatos propinqui lugerent. decreta accusatoribus præcipua præmia, nonnumquam & testibus: nemini delatorum fides abrogata: omne crimen pro capitali receptum est, etiam paucorum, simpliciumque verborum. Obiectum est poetæ, quod in tragædia Agamemnonem probris laceffisset: obiectum & historico, quod Brutum, Cassiumque vltimos Romanorum dixisset. animaduersum statim in Auctores, scriptaque abolita, quamuis probarentur aliquot ante etiam annos, Augusto audiente, recitata. Et post: Citati ad causam dicendam, partim se domi vulnerauerunt, certi damnationis, sed ad vexationem, ignominiamque vitandam, partim in media curia venenum hauserunt: & tamen colligatis vulneribus, ac semianimes, palpitanteisque adhuc in carcerem rapti. nemo punitorum non in Gemonias abiectus, vnoque tractus. viginti vno die abiecti, tractique. inter eos pueri, & feminae. immaturæ puellæ, quia more tradito nefas esset virgines strangulare, vitiatæ prius à carnifice, dein strangulatæ. Et cap. 62. Ausit, intenditque sæuitiam exacerbatus iudicio de morte filij sui Drusi, quem cum morbo, & intemperantia perijsse existimaret, vt tandem interemptum fraude Liuilæ vxoris, atque Seiani cognouit, neque tormentis, neque supplicio cuiusquam perpercit. Soli huic cognitioni adeo per tot dies deditus, & intentus, vt Rhodiensem Hospitem, quem familiaribus litteris Romam euocarat, aduenisse sibi nunciatum torqueri sine mora iusserit, quasi aliquis ex necessarijs quæstioni adesset, deinde, errore detecto, & occidi, ne vulgaret iniuriam. Carnificinæ eius ostenditur locus Capreis, vnde damnatos post longa, & exquisita tormenta præcipitari coram se in mare iubebat, excipiente classiariorum manu, & contis, atque remis elidente cadauera, ne cui residui spiritus quidquam inesset. In hunc igitur merito hi versus scripti.

*Aspice felicem sibi, non tibi, Romule, Syllam.
Et Marium, si vis, aspice, sed reducem.*

*Nec non Antoni ciuilia bella mouentis,
Nec semel infectas aspice cade manus.*

*Et dic, Roma perit, regnabit sanguine multo
Ad regnum quisquis venit ab exilio.*

Refert

A Refert Dion, eum sæpe dixisse, Me mortuo terra cum igne misceatur; fortunatumque dixisse Priamum, quod ei vna cū patria, & Regno perire contigisset. Tacitus autem lib. v. Nemque sum ignarus, inquit, à plerisque scriptoribus omiſſa multorum pericula, & penas, dum copia fatiscunt, aut quæ ipsis nimia, & mæſta fuerunt, ne pari tædio lectores adſicerent, verentur.

Multo turpiſſimus autem, quoad pudicitiam, fuit Tiberius Cæſar. de illo ſicidem cap. XLII. Seceſſu vero Capreæſi etiam ſellariam excogitauit, ſedem arcanarum libidinum, in quam vndique conſiſſi puellarum, & exoletorum greges ſe inuicem

B inceſtarent coram ipſo. Et cap. 45. Fœminarum quoque, & quædam illuſtrium capitibus quantopere ſolitus ſit illudere, euidentiffime apparuit Malloniæ cuiuſdam exitu. Et Dion; Cæterum de decore, atque infamia (Tiberius) opprimebatur, quod amore nobiliſſimorum puerorum pariter, atque fœminarum captus eſſet. Et Tacitus li. VI. Præpoſiti ſerui qui quærerent, protraherent, dona in præpoſtos, minas aduerſum abnuentes, & ſi reuinerent propinquus, aut parēs, vim, raptus, ſuaque ipſi libita velut in captos exercebāt.

Rurſus, quantum ad alienas opes, ſic idem cap. 49. Procedente

C mox tempore etiã ad rapinas conuertit animum. Et mox, ubi oſtendit aliquos ob diuitias ad mortem compulſos, addit: Præterea Galliarum, & Hiſpaniarum, Syriæque, & Græciæ principes conſiſſatos ob tam leue, ac tam impudens calumniarum genus, ut quibuſdam non aliud ſit obiectum, quàm quod partem rei familiaris in pecunia haberent. Plurimis etiam ciuitatibus, & priuatis veteres immunitates, & ius metallorum, ac veſtigalium, adempta, ſed & Venonem, regem Parthorum, qui, pulſus à ſuis, quaſi in fidem Populi Romani, cum ingenri gaza Antiochiam ſe receperat, ſpoliatum perfidia, & occiſum.

D Nec deſuerunt imperante Tiberio clades acerbiſſimæ. nam Romæ, ut in Chronico Eufebius notat, anno Chriſti 24. Pompeij theatrum eſt incenſum, & Vrbiſ conditæ, iuxta Tacitum lib. 1. 76 §. Tiberis, continuis auctus imbribus, plana Vrbiſ ſtagauit, relabentemque ſecuta eſt ædificiorum, & hominum ſtrages. Sed illud omnium longe luctuoliſſimum, quod accidit Fidenis, anno 780. cum caſu amphitheatri ruinoſe ædificati. Obtrita, inquit Tacitus lib. IIII. vel debilitata ſunt hominum, quinquaginta millia: & haud multo poſt tantum Romæ, incendium ſæuijt, ut mons Cælius totus ſic fuerit exuſus, ut ſola Tiberij effigies fuerit intacta. Neque vero

fames

fames bis defuit, vt ex eiuſdem lib. iiii. & vi. apparet. Rurfus 787. & Chriſti 38. Tiberis inundauit, ita vt multæ Urbis partes nauibus eſſent peruiz, ac plurima ædificia prope Circum, & Auentinum flammæ abſumpſerunt. vt Dio lib. lviij. refert. Inundatione quidem Tiberis, ædificiorum, & hominum factam ſtragem, ſcribit Tacitus lib. 1.

An auditum tale vnquam monſtrum poſt Constantini ætatem? an tante clades? Numquid hæc tempora reduci cupiunt impij? & qui forent impij, niſi tam portentofa concupiſcerent, ac funeſta?

CXXIII Caligula. Tiberio ſucceſſit anno Chriſti 39. quem ſibi ſucce-
dere gaudebat Tiberius, quod ſceleſtiſſimus eſſet, vt memoriam ſcelerum ſuorum maioribus Caij Caligulæ ſceleribus obrueret, ac per eum maxima, & nobiliſſima pars Senatus necaretur; inquit Dion in Tiberio: ac de Caio quidem ſic idem: Cum Caius ſanguine expleri non poſſet, curabat, vt quamplurimi inter ſe dimicarent, eoſq. nonnumquam binos, interdum conſertos tamquam in acie congregari iubebat, ita vt ſex, & viginti equites vno die cæſi ſint. Tanta enim fuit eius crudelitas, vt cum deſecitſſimo damnati ad beſtias, non nullos ex ea turba, quæ in tabulis conſederat, corripſi iuſſerit, & beſtijs obijci. ijſq. quominus loqui poſſent, aut quemquam accuſare, linguas præcidi mandauit. coegit etiam illuſtrem equitem deſcendere in certamen gladiatorium, quaſi Agrippinæ matri ſuæ iniuriam feciſſet, eumque poſtea, cum victor eſſet, accuſari, & interfici iuſſit, patremque eius, qui nihil commiſerat; coniectum in caueam, ſicut alios per multos, interemit. Et mox: Conclamante aliquando populo, Adoleſcens Auguſte, ratus ſibi iniuriam factam; quamplurimos occidi iuſſit. eoſq. partim abſtrai à ſpectaculis, partim abeuntes à theatro abripi (id enim ſæpe facere ſolebat) quin etiam alioquin minatus eſt vniuerſo populo, his verbis. Vtinam (inquit) omnes vnã ceuiſcem haberetis. Et poſt: Poſtquam fuit cibo, vinoq. conſectus, pleriq. deiecit ſocios de ponte, (erat longitudo Pontis trium milliariorum inter Puteolos, & Baulos, latitudo pro ratione longitudinis, vt ſuperaret, quem Xerxes Helleſpento conſecit) multoſq. cum veheretur nauibus roſtratis, taciebat in profundum. Et rurfus. Difficile eſt enumerare nobiles viros, qui ab eò ſunt interfecti. Et iterum: Magnum exercitum comparauit, in quo erant militum ducenta quinquaginta millia, eorumque magnam partem necauit. nam eos ſigillatim, non

duum-

numquam etiam confertos occidebat. Et mox : Congregato autem populo, magnam vim auri, argentiq. profudit de superiori loco, (quæ plerique dum colligerent, mortui sunt) quod cultelli (vt ajunt) cum ijs comixti essent. præterea Cassium Melinum iussit occidi, cægitq. Capitonem patrem eius virum bonum, nullius accusatum delicti, filij supplicio, interesse, quod, dum à Caio peteret, vt sibi oculos claudere liceret, iussus est: pariter occidi. Hæc Dion addit, Alia Suetonius, quæ nos retulimus alibi : atque iccirco ab ijs recitandis super sedemus.

A Et, quantum ad castitatem, sic refert Suet. cap. xxiv. Cum omnibus sororibus stupri consuetudinem fecit; plenoq. conuiuio singulas infra se vicissim collocabat, vxore supra cubante. CXXIV
B Et mox, cap. 36. Supra sororum incesta, & notissimum prostituta te Pyralidis amorem, non temerè vlla illustriore femina abstipuit; quas plerumque cum marius ad cænam vocatas, præterq. pedes suos transeuntes, diligenter, ac lentè, mercantium more, considerabat, etiam faciem manu alleuans, si quæ pudore summitteret, quoties deinde libuisset, egressas triclinio cum maxime placitâ ad te vocasset, paullo post recentibus adhuc lasciuie notis; reuersus vel laudabat palam, vel vituperabat, singula numerans bona malaue corporis, atque concubitus.

C Deniq. quantum ad alienas facultates, sic idem cap. 38. Egès ad rapinas conuertit animum, vario, & exquisitissimo calumniarum, & auctionum, & veçigalium genere. Et: Testamenta primipilarium, qui ab initio principatus Tiberij neque illum, neque se heredem reliquissent, vt ingrata, rescidit. item ceterorum, vt irrita, & vana, quoscumque quis diceret hærede Cæsare mori destinasse. quo metu iniecto, cum iam, & ab ignotis inter familiares, & à parentibus inter liberos palam hæres nuncuparetur, derisores vocabat, quod post nuncupationem viuere perseuerarent, & multis venenatas maestas milit. Et mox. Auctione propofita, reliquias omnium spectaculorum subiecit, & vendicauit, exquirens per se pretia, & vsque eo extendens, vt quidam immenso coacti quædam emere, ac bonis ex uti, venas sibi inciderent. Nota res est, Aponio Saturnino inter subsellia dormitante monitum à Caio præconem, ne prætorium virum, crebro capitis motu nutantem sibi, præteriret; nec licendi finem factum, quo ad xiiij. gladiatores HS nonagies ignorantia addicerentur. Et cap. 42. Nouissime contrectandæ pecuniæ cupidine incensus, sæpe super immentos aureorum acervos patentissimo diffu-

CXXV.

diffusos loco, & nudis pedibus spatatus, & toto corpore aliquā-
 diu voluatus est. Et Dion: Cæsarum, consumpta Urbis, ac totius A
 Italiæ pecunia, Caius in Galliam proficiscitur, ad eam gentem
 fortunæ, quæ tum erant maximæ, & florentissimæ, vna cum Hi-
 spanis spoliandam. ibi publicum crimen fuit, esse diuitem: atque
 horum possessiones cum venderet, ipse multo inde maiorem pæ-
 cuniam redegit, quod omnes cogercntur pluris, quàm res ef-
 fent, emere.

Talis itaque Caligula, qui imperauit, vt aliqui volunt, annis
 quatuor, mensibus decem, diebus octo.

Quæro itaque, an post Constantini ætatem fuerit vllus Catho-
 licus Princeps Romæ, & in Italia, aut etiam toto orbe Catholi- B
 eo, qualis Caligula, tantæ diritatis, libidinis, ac rapacitatis? Ec-
 quando fuit, qui è nostris haberet in exercitu ducenta quinquā-
 ginta hominum millia, eosque ipse summa atrocitate occiderit,
 omnia libidinibus polluerit, orbem totum spoliarit? An hæc tem-
 pora beata?

Claudius Caligulæ est successus, anno Christi 43. de quo sic
 Dion: Cum soleret (Claudius) expleri sanguine, & cædibus, mul-
 tas subitas, & temerarias cædes lecit. In causa fuerunt Cæsaria-
 ni, vxorque eius Messallina; quæ temeritate, atque intemperan-
 tia omnes sæminas ætatis suæ superauit. nam isti, cum cuperent C
 aliquem necatum, solebant perterrefacere Claudium, vt hac
 ratione facerent omnia, quæ sibi collibuisse. Et Victor: Huius
 vxor (Messallina) primo clam, mox passim, quasi iure, adulte-
 ris utebatur: eòq. extincti cum suis plerique, ingenio, seu metu
 abstinentes; de hinc atrocius accensa, nobiliores quasque nuptas,
 & virgines, scortorum modo secum prostituerat: coactique ma-
 res, vt adesent. Quod si quis talia horruerat, affecto crimine, in
 ipsum, omnemque familiam sæuiebatur. Vt magis ipsa videretur
 imperare Viro, quam Imperatori nupta esse. ita liberi eius,
 potestatem summam adepti, stupris, & exilio, eæde, proscriptio-
 nibus omnia sædabant. Et Suetonius cap. 34. Szuum, & sanguina-
 rium natura fuisse, magnis, minimisque apparuit rebus. tormen-
 ta quæstionum, pœnasque parricidarum repræsentabat, exige-
 batque coram. cum spectare antiqui moris supplicium Tiburi
 concupisset, & deligatis ad palum noxijs carnifex deesset, acci-
 tum ab Vrbe vesperam vsque opperiri peti seueravit; quocumq.
 gladiatorio munere, vel suo, vel alieno, etiam fortè prolapsos iu-
 gulari iubebat, maxime retiarios, vt expirantium faciem videret.

cum

A cum par quoddam mutuis ictibus concidisset, cultellos sibi paruulos ex utroque ferro in usum fieri sine mora iussit. Bestiaris, meridianisq. adeo delectabatur, ut etiam prima luce ad spectaculum descenderet; & meridie, dimisso ad prandium populo, perfederet; praterq. destinatos, etiam leui, subitaq. de causa quosdam committeret, de fabrorum quoque, ac ministrorum, atque id genus numero.

Quoad luxuriam, sic de illo summam refert idem cap. 33. Libidinis in feminas profusissimæ fuit.

B Imperante Claudio, inquit Annalium lib. 12. Tacitus, crebris terræmotibus proruta domus; (in Vrbe) ac, dum latius meuitur, trepidatione vulgi, inualidus quisque obtritus. frugum quoque egestas, & orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur: nec occulti tantum questus; sed iura reddentem Claudium circumuafere clamoribus turbidis, pulsumq. in extremam fori partem vrgebant, donec militum globo infestis perripuit. Hæc ille. Fames hæc toto Orbe vniuersalis fuit, ut habetur in Actis Apostolicis cap. 11.

Regnavit Claudius annis tredecim, mensibus octo, diebus viginti, ut scribit Dion. Ac talis fuit, ut post ætatem Constantini

C nullus Princeps Catholicus in Italia, aut etiam non Catholicus extiterit adeo scelestus, ac perniciosus, quique tot Italarum, vel quorumuis millia per scuitiam trucidant.

Nero Claudio est substitutus anno Christi 57. de quo sic Dion: Noctu Nero per totam Urbem debacchabatur. mulieribus, puerisq. stuprum inferebat; spoliabatq. eos, qui sibi obuii fierent, percutiebat, vulnerabat, occidebat. Et mox: Domi esse, nulli tutum erat, Nerone in domos, atque officinas insultante. Et post: Eo anno magnus numerus primorum hominum mortem obierat; atque eorum non nullos accusatos, Neroni insidias fecisse, milites lapidibus obruerunt. Et rursus: Cupitius (Nero) quod antea semper optauerat, Urbem, atque Imperium viuis funditus perdere. quam quidem ob causam ipse quoque Priamum mirabiliter beatum fuisse dicebat, quod Patriam simul cum Regno perditam vidisset. Iterum, cum Romam iussisset incendi, (ait) multi in hoc grauissimo dolore in ignem se coniecerunt, & innumerales homines incendio perierunt. At Suetonius cap. 37. Nullus (à Nerone) adhibitus delectus, aut inodus interimendi

quoscumque libuisset, quacumque de causa, dein plurimos ab eo

K necatos

CXX.
VII.

CXX.
VIII.

necatos nominatim recenset. Eutropius autem lib. 7. Infinitam partem Senatus (Nero) occidit. imperavit annis 13. mensibus 7. diebus 28. A

CXXIX. Quid autē delibidine dicemus: de eo namq. ita Suetonius cap. 29. Super ingenuorum proagogia, & nuptiarum concubinatus, Vestali virgini Rubriæ vim intulit. Sed illud scēdissimum, & incredibile, quod refert Dio: Publice sumptuosam (scribit) cenam Nero dedit. Huic cenæ Tigellinus præfectus fuerat, eratque eius cenæ magnificus apparatus. fuere in medio amphitheatro, & in aqua posita magna vasa vinaria lignea, & super ea tabulæ fixæ. circum erant vndique tabernæ, & diuersoria ædificata: cumque Nero, & Tigellinus cum conuiuiis suis medium locum tenerent, ac in tapetis purpureis, & mollibus stragulis epularentur, cæteri in tabernis magnam læticiam capiebant, intrabantque lupanaria, & cum omnibus mulieribus, quæ tum ibi confederant, palam rem habebant, & impudenter, aderant autem pulcherri-
mæ, & clarissimæ ancillæ, liberæ, scorta, virgines, vxores multorum Ciuium, non solum plebeiar, sed etiam nobilissimæ, & puellæ, & mulieres. poterat quisque ea, quam cuperet, potiri: negare licebat nemini. multitudo congregata videlicet ex plebeijs hominibus largiter potabat, faciebatque iniuriam libidinosæ. tum enim seruus cum domina, præsentē domino suo, & gladiator cum virgine nobili, inspectante patre, rem habuerunt, sequebantur inde grauissimæ, & turpissimæ altercationes, vulnera, tumultus, non solum ab his, qui intus erant, sed etiam ab his, qui foris remanserant. quibus ex causis multi homines mortui, multæ mulieres suffocata, multæ raptæ sunt. occulte noctu per totam Urbem debacchabatur: mulieribus, puerisque stuprum inferebat. Hæc Dion. B

CXXX. De eodem sic Suetonius, quantum ad pecunias, cap. 33. Iam exhaustus, inquit, arque egens, (Nero) vt stipendia quoque militum, & commoda veteranorum protrahi, ac differri, necesse esset; calumnijs, rapinisque intendit animum. Ante omnia instituit, vt è libertorum defunctorum bonis pro semisse dextans coggeretur ei, qui sine probabili causa eo nomine essent, quo fuissent illæ familiaræ, quas ipse contingeret. deinde, vt ingratorum in Principem testamenta ad fîlcum pertinerent; ac ne impune esset studiosis viris, qui scripsissent, vel dictassent ea, tum, vt, lege maiestatis, facta, dictaque omnia, quibus modo delator non decesset, C
D

- A** set, tenerentur . reuocauit & præmia coronarum , quæ unquam sibi in certaminibus Ciuitates detulissent . & , cum interdixisset vsû amethystini , ac Tyrij coloris , summisissetque , qui nundinarum die pauculas uncias venderent , præclusit cunctos negotiatores . quin etiam inter canendum animaduersam matronam è spectaculis vetita purpura cultam , demonstrasse procuratoribus suis dicitur , detractamque illico non veste modo , sed & bonis exiit . nulli delegauit officium , vt non adijceret , Scis , quid mihi opus sit ; & hoc agamus , ne quis quidquam habeat . Vltimo , templis compluribus dona detraxit ; simulacraque ex auro , vel argenteo fabricata conlauit : in his penatium deorum , quæ mox Galba restituit .

- Et cap. 27. Assueuerat (Nero) tabernulas etiam effringere ; & expilare ; quintana domi constituta ; vbi partæ , & ad licitationem diuidendæ prædæ pretium assumeretur . Et Dion : Existimauit (Nero) Imperatoriæ maiestatis , & potestatis esse , efficere , vt nullius rei , ne vilissimæ quidem , indigeret . qua ex re cœpit (vt patet) magnam pecuniam consumere , multa per iniuriam quære- re , multa per vim eripere . nec enim paruo , aut abiecto animo erat . & non solum exegit noua vestigalia , sed etiã inhiavit locuple- tum facultatibus , quas per iniurias abstulit à multis ; eorumque non nullos occidit : & occulte noctu per totam Urbem debac- chabatur , mulieribus , puerisque stuprum inferebat , spoliabatque eos , qui sibi fierent obuiam . & causa belli Britannici fuit publicatio bonorum , quæ cum esset primarijs eorum à Claudio remissa , Decianus Catus , eius Insulæ Procurator , dicebat , eam renouari oportere . Et : Nero magnam pecuniam à priuatis , & populis , propter incendium factum , partim vi , partim de voluntate ipsorum exegit ; & Populo diuisionem frumenti abstulit . Et : Græciam depopulatus est , licet eam liberam reliquerit ; scitque cædes infinitas , & bona quorundam adhuc viuentium publicauit , atque innumerabilia donaria , quæ vel Romæ in templis reposita erant , abstulit ; quæ in Vrbe erant , atque in omni Italia , ea omnia dedit Aelio Casariano , cui tanta facta erat omnium rerum potestas , vt inconsulto Nerone bona proscriberet , mitteretque in exilium , ac non modo plebeios homines , sed etiam viros equestres , Senatorijque ordinis iuberet occidi . Et : Poly- cletus autem , & Caluia Crispillina separatim vitam debebant , depopulabanturque , & spoliabant omnia , quæ occurrerent . Et : Omnem orbem terrarum , cuius imperium tenebat , ex pilauit .

Actalis Nero, qui, vt omnibus se flagitijs inuoluerit, illud eius facinorosissimum fuit, quod Romam incenderit: cum Toti a partem illius tertiam tantum incenderit: vt ex Procopio liquet.

Neque verò clades aliz regnante illo defuerunt. Anno namque illius supremo, qui est Christi septuagesimus, accidit in Italia terræmotus, quo prata, & oliueta agri Marrucini, intercedente via publica, in contrarias sedes sunt translata. quod narrat Plinius lib. 2. cap. 83. Et Dion in Nerone, Tam ingens, inquit, terræmotus factus est, vt terra funditus conuulsari, & animæ hominum ab eo (Nerone) interfectorum insultare ipsi putarentur. Hæc anno Christi 70. conditæ Urbis 812. Sed & Eusebius anno Christi 60. vult alium Romæ terræmotum contigisse. Tacitus quidem lib. XV. ait terræmotu Pompeios ex magna parte corruisse.

Porro in Italia imperante Nerone incolarum tanta erat infrequentia, quod è Lucano supra etiam narrauimus, atque Vrbes adeo desertæ, vt opus fuerit Antium, Tarentumq. colonias deduci. neque tamen ob id satis est prouisum solitudini locorum. quod disertissime tradit lib. 14. Tacitus. & tamen hæc duz Vrbes in fecundissimis, & amœnissimis erant locis.

Præterea vero Britanni, sumptis in Romanos armis, eorum, & sociorum septuaginta millia crudelissimis modis trucidarunt, vt eodem libro idem narrat: quamuis postea sint interfecta octuaginta millia Britannorum. & anno Urbis 819. iuxta Tacitum vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbuta, fruges passim disiecit: pertulitq. violentiam ad vicina Vrbi, in qua omne mortalium genus pestilentia depopulabatur. Hæc ille lib. 16.

CXXXI Galba Neroni succedens imperauit menses septem. qualis esset futurus in posterum, non est certum. sæuissimum fuisse, prodit cap. 12. Suetonius, hæc inquit: Præcesserat de eo fama sæuitiæ simul atque auaritiæ, quod ciuitates Hispaniarum, Galliarumque, quæ cunctantius accesserant, grauioribus tributis, quasdam etiam murorum destructione punisset, & præpositos, procuratoresq. supplicio capitis affecisset, cum coniugibus, ac liberis. Hæc ille.

De Galba sic idem Dion: Erat in coaceruanda pecunia inexplebilis.

Suetonius cap. 18. narrat sub ingressum Galbæ terram tremuisse,

A muisse, & assimilem mugitui sonum dedisse.

Illud vero longe funestum Romæ contigit, vt, multis in ipsa Vrbe commissis prælijs, dum pugnant de Imperio Galba, & Otho, plurimi ciuium sint vtrimque interfecti vna cum Galba.

Otho igitur, occiso Galba, tenuit Imperium dies nonaginta quinque. qualis esset in Imperio futurus, ita Dion: Non erat obscurum, cum multo etiam petulantius, atque acerbius, quam Neronem, regnaturum: nomen quidem eius sibi statim imposuit. Et mox: Eo genere vitæ, quod instituerat, quodque cum

CXXX-
II.

B forore consuetudinem habebat, cæterisque Neronianis utebatur, omnes perterrii erant.

Ipsa imperante Tiberis inundant. quod ita describit Tacitus lib. 17. Tiberis, immenso auctu, prorupto Ponte Sublicio, ac strage obstans molis refusus, non modo iacentia, & plana Urbis loca, sed secuta huiusmodi casuum impleuit. Rapti è publico plerique. plures in tabernis, & cubiculis intercepti. fames in vulgus, inopia quæstus, & pænuria alimentorum, corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein remeante flumine dilapsa.

C Sed hæc ferenda essent. illud luctuosissimum. nam, cum proelium conseruissent inter se Vitellius & Otho, Cremonæ desiderata sunt vtrimque militum quadraginta millia, inquit Dio. Cæterum scribit Tacitus lib. 2. historiarum: Italia grauius, atque atrocius, quam bello, afflicta batur. dispersi per municipia, & colonias Vitelliani, spoliare, rapere, vi, & stupris polluere, in omne fas, nefasque. auidi, aut venales, non sacro, non profano abstinebant. & fieri, qui inimicos suos specie militum interficerent. ipsique milites, regionum gnari, refertos agros, dites dominos in prædam, aut, si repugnatum foret, ad excidium delinabant. Et mox: At non Vitellius flexit oculos, nec tot millia insepulorum ciuium exhorruit.

Vitellius, his de medio sublatis, ad Imperium venit: de quo Suetonius ita cap. 14. Pronus verò ad cuiusque, & quacumque de causa necem, atque supplicium, nobiles viros, condiscipulos, & æquales suos, omnibus blanditijs tantum non ad societatem imperij allicefactus, vario genere fraudis occidit; etiã vnum veneno manu sua porrecto in aquæ frigida potione, quã is affectus febre poposcerat, tũ sceneratorum, & stipulatorum, publicanorumque, qui vnquam se aut Romæ debitum, aut in via portorium flagitassent,

CXXX-
III.

vix vlli pepercit. Ex quibus quendam in ipsa salutatione supplicio traditum, statimque reuocatum, cunctis clementiam laudantibus, coram interfici iussit, velle se dicens parcere oculos. Alterius pœnæ duos filios adiecit, deprecari pro patre conatos. Sed & equitem Romanum proclamantem, cum raperetur ad pœnâ, Heres meus es, exhibere testamenti tabulas coegit; vtque legit coheredem sibi libertum eius adscriptum, iugulari cū libert, imperauit. Quosdam & de plebe, quod Venetæ factioni clare male dixerant, interemit, contemptu sui, & noua spe id ausos opinatus. nullis tamen infensior, quam vernaculis, & mathematicis, vt quisq. deserretur inauditū capite puniebat. Trucidatus est anno Christi 71. regnauit annum vnū, decem diebus exceptis.

CXXX
III.

Ortonamque inter ipsum, Vespasianumque bello, pugna ad Cremonam commissa, occubuerunt hominum quinquaginta millia, teste Dione. Cremona, Romanorum colonia, cunctis, vel captis vel occisis, incensa, & euersa. Quam rem sic Tacitus describit lib. 3. Tempus quoque mercatus, ditem alioquin coloniam, maiorum opum specie complebat. Et mox: Quadraginta amatorum millia irrupere, calorum, lixarumque amplior numerus, & in libidinem, ac scuitiam corruptior. non dignitas, non ætas protegebat, quominus supra cædibus, cædes stupris miscerentur. grandæuos senes, exacta ætate feminas, viles ad prædam, in ludibrium trahebant. vbi adulta virgo, aut quis forma conspicuus incidisset, vi, manibusque rapientium diuisus, ipsos postremo direptores in mutuam perniciem agebat. dum pecuniam, vel grauia auro templorum dona, sibi quisque trahunt, maiore aliorum vi truncabantur. quidam obuia aspernati, verberibus, tormentisque dominorum, abdita scrutari, defossa eruere. faces in manibus: quas, vbi prædam egerant, in vacuas domos, & inania templa, per lasciuiam iaculabantur. vtque exercitu vario linguis, moribus, cui ciues, locij, externi interessent, diuersæ cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquā illicium. Per quadriuum Cremona suffecit. cum omnia sacra profanaq. in ignem considerent, solum Mephitis templum stetit ante mœnia; loco, seu numine defensum. Hucusque Tacitus.

Rursus, pugnantibus inter se iisdem, Romæ perempta sunt hominum quinquaginta millia, ipse occisus, quod narrat Dio, ac Tacitus lib. 3. & 4. Atque ita intra annum militum Romanorum centum millia perempta, ac nobilissima Ciuitas euersa. Quorum nihil simile Romanis euenit post Constantinum, maximeque Ro-

m ani

A mani Pontificis auctoritate inter Romanos, atque Italos vigente.

Hucusque Romani sanguinis Imperatores regnarunt. Post hos Italici tenuerunt imperium, Romamque: ut verum fuerit oraculum, quod narrat Suetonius:

*Hinc ter tercentum circum voluentibus annis
Seditio perdet Romanos.*

B Numerant enim non nulli ab Vrbe condita ad obitum Vitellij annos octingentos viginti. sic itaque circumuoluebatur sæculum nonum, cum necatus est Vitellius.

Vespasiano est Imperium delatum post annum, & dies viginti ab obitu Neronis. Vespasiano quidem patria fuit agri Reatini vicus Phalacrine. quamuis autem nomen Imperatoris Vespasianus ferret, Titus omnia tamen administravit. quo tempore crudelem maxime extitisse, ait Suetonius cap. 6. his verbis: Suspectissimum quemque sibi, summissis, qui per theatra, & castra, quasi consensu, ad poenam deposcerent, haud cunctanter oppressit. Et sequenti ait, eum, quasi alterum Neronem, creditum, & vocatum. Et Victor: Præfecturam Prætorianam (Titus) patre imperante adeptus, suspectum quemque, & oppositum sibi, immisis, qui per theatra, & castra inuidiosa iactantes ad poenam poscerent, quasi criminis conuictos, oppressit. In quibus Carcinam consulari adhibitum cenæ, vix dum triclinio egressum, ob suspicionem stupræ Berenices uxoris suæ, iugulari iussit. Hæc ille. Mutatis tamen moribus, Titus, adepto Principatu, optimus omnium, qui hucusque regnauerant, euasit.

De Vespasiano hæc Suetonius cap. 16. Creditur etiam procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia ex industria solitus promouere, quo locupletiores mox condemnaret: quibus quidem vulgo pro spongiis dicebatur uti, quod quasi & sicco madefaceret, & exprimeret humentes. Et Dion: Multa accipiebat à multis, cum magistratus, procuracionesque provinciarum, & officia militum, ac sacerdotia ipsa, quin responsa Principis nonnullis venderet. Hæc ille. Peruolue nunc historias, si lubet, ac post Constantinum, qui tanta fuerit rapacitate, & Italiæ sit dominatus, profer, si potes.

Titus, patri succedens, haud male se gessit. Ipso imperante, anno primo, Vesuuius, eruptione maxima flammarum facta, tot, ac tantas

CXXXV

CXXXVI

CXXXVII

ac tantas cinerum moles euomuit, vt duas Vrbes Campaniæ nobilissimas, Pompeios, Herculaneumque obruerent; in Græciam, Syriam, Aegyptum, & Africam peruenirent; Romæ theatrum replerent: ex quo pestis est oborta, terræmotus, mugitusque horrendi adeo fuerunt, cælumq. caligine obductum tam dira spectra obijcebat, vt homines crederent Mundum ruiturum. Quæ Dlo late persequitur.

Sequenti Romæ, vt idem scribit, Serapium, Isium, Septa, Templum Neptuni, Balnea Agrippæ, Pantheon, Diribitorium, Theatrum Galbæ, Scæna Pòmpeij, Octauiana ædificia, vna cum libris, Templum Iouis Capitolini cum proximis templis, igne sunt consumpta. Triduum durasse hoc incendium, Suetonius tradit. Antot, tantæq. clades vnquam fuerunt, post Constantinum, Romæ, & in Italia? Numquam certe.

CXXX-
VIII. Domitianus, Romæ natus, Tito successit, anno Christi 84. de quo sic Eutropius lib. 7. Neroni, aut Caligulæ, aut Tiberio, quæ patri, aut fratri suo similior (fuit Domitianus.) Et Victor: Atrox crudibus, bonorum supplicia agere cœpit. Et mox: Domitianus longe tetrior, in omne hominum genus, etiam in suos, ferarum more grassabatur. Et Dion: Spectatoribus multa (Domitianus) crebro largiebatur in spheris paruulis, nonnumquam conuiuium faciebat eis in eodem loco sedentibus, præbebatq. sæpe numero vinum fluens nocturno tempore. quæ res, vt multitudini erat voluptati, (vt par est) ita potentibus viris causa erat interitus: multos enim occidebat, cum non haberet, vnde tantos sumptus faceret, partim reos factos in senatu, partim absentes accusatos: nonnullos quoque ex insidijs clandestinis venenis sustulit. Et deinde: Nec, quot homines interfici iusserit, dici potest. Et post: Indagatis diebus, horisque, in quibus Principes viri nati essent, plerosque etiam ex ijs, qui potentiam numquam sperauerant, sustulerat.

De eodem, quantum ad castitatem, ita Suetonius: Frarris filiam, adhuc virginem, oblatam in matrimonium sibi, cum deuinctus Domitiæ nuptijs pertinacissime recusasset, nõ multo post alij collatam vltro corruptit, & quidem viuo etiam tum Tito: mox patre, ac viro orbatam ardentissime, palamq. dilexit, vt etiam causa mortis extiterit coactæ conceptum à se abigere.

Et, quoad alienas opes, ita idem cap. 12. Bona virorum, ac mortuorum, vsque quaque, quolibet & accusatore, & crimine corripiebantur. satis erat obijci qualescumque factum, di-

ctumq.

- A** Quinq. aduersus maiestatem Principis: consilabantur alienissimae hereditates, vel uno existente, qui diceret, audisse se ex defuncto, cum viueret, heredem sibi Caesarem esse.
- B** Illud autem memorabile simul, ac miserandum, contigit imperante Domitiano, quod his verbis recitat Dion: Per id tempus coepere nonnulli acubus oblitis veneno, quos collibitum esset, pungere. qua ex re multi eorum, ne sentientes quidem, moriebantur multi ex illis, cum delati essent, supplicio affecti sunt: idq. non solum Romae, sed in omni etiam fere Orbe terrarum factum est. Hec ille.
- B** Occisus est Domitianus, anno Christi 98. Urbis 860. cum regnasset annis 15. demptis diebus 709.
- B** Domitiano successit Nerua, bonus Imperator, & Christianis amicissimus, qui regnauit (ait Dion) annum vnum, menses quatuor, dies nouem. Ac, ne vacuum foret à cladibus sillius imperium, teste Victore in vita Traiani, Tiberis magna omnium pernicie late inundauit.
- C** Sed numquid Tiberius, Caius, Claudius, Nero, in propinquos mansueti extiterunt? Audiamus, an ita sit. Tiberius matrem nihil de se male meritam sic odio persecutus est, vt toto, triennio se mel eam sit alloquutus, & aegrotam inuisere, funeri, vt mos erat, adesse noluerit; testamentum fecerit irritum, qui suus curauerunt, afflixerit multis modis, & in his ex equestri ordine virum ad lapides cadendos damnauerit; filiorumq. suorum alterum Drusum neglexerit mortuum, Germanico mortem dederit, eiusq. coniugem cum liberis crudelem in modum, vt Suetonius ait, afflixerit; Agrippinam marum relegarit; oculosq. effoderit per centurionem; cumq. audisset mortuam, conquectus sit, quod laqueo strangulatam non abiecerit in Gemonias: quid, quod Neronem, Drusumque, Germanici filios, atque ex eo sibi nepotes, talibus legum pænis non obligatos, fame necauit? è quibus hic comentum è culcitra propter inedia mandere est conatus, vt Suetonius scribit, nam veneno vult sublato Dio. Verum non ita forsitan crudelis Caligula qui auiam Antoniam compulit ad mortem, dato, vt est creditum, veneno, neque defuncta illum voluit haberi honorem, fratrem Tiberium, tribuno immisso, occidit, Scianum focerum coegit ad secandas nauacula saucis, Ptolemaeum, Regis Iubae filium, consobrinum suum, nihil male meritum, Macronemque, & Enniam, adiutores Imperij, propinquos item suos, nulli crimini obnoxios, occidi iussit. Nihil melior Caio Caligula Claudius successor, cui non obijciemus, quod

vxorem suam Messallinam peremerit, feminam nequissimam, sed quod Appium Syllanum, socerum suum, Liviaeque, alteram Drusi, alteram Germanici filiam, neptes suas, crimine incerto; nec defensione vlla data, inieremit. item Cnzum Pompeium, maioris filiz suz virum, & L. Syllanum, minoris sponsum, generos innocentes, quz Suetonius narrat, cap. 29: Verum, quid de Nerone dicemus? num poterimus eius infandas cedes, quibus in suos seuij, referre? Claudium namq. Imperatorem Patruum magnum, Parentemq. suum adoptiuum, matri consentiens, dato veneno; interfecit; Britannicum fratrem, matrem ipsam suam Agrippinam, per quam fuerat euectus ad Imperium, cum veneno ter frustra tentasset, & alias molitus esset insidias, pugione tandem confodi iussit. ad interfectz cadaver latus adcurrit; membra contrectauit, alia laudans, alia vituperans. Huic, amitz necem addidit. Octauiam coniugem sepe frustra strangulare conatus, adulterij falso etiam crimine onerata peremit, Poppzamq. postea ductam calce occidit; Antoniam, Claudij Imperatoris filiam, propinquamq. ob id suam, quod nuptias eius recusaret, interfecit; Aulum Plancum, affinem, per vim antea constupratum, & innocentem necauit, ob id, quod amatus esset a matre, Rufinam Crispinam, Poppza natum, priuigniq. suum, impuberem; mergendum mari; dum piscaretur, leuis mandauit. Denique nullum genus necessitudinis, ait Suetonius cap. 35. fuit, quod non scelere perculerit. Numquid autem crudelitate cedit huic Domitianus? qui Flauium, patruelum suum, ex tenuissima, inquit idem Scriptor cap. 18. suspicione interemit. huic adiecit & Flauium Sabinum patruelem, quod eum pzdco perperam non Consulern ad populum, sed Imperatorem pronunciaisset, vt idem cap. xi. refert. Quin Dion scribit, & Titum fratrem, quem ipse insidijs ad mortem petierat, occisum; subiicit que, tabulas repertas, in quibus notauerat omnium propinquo rum, domesticorumq. nomina, quos idem statuerat necare. Ea igitur, quam fuerint in suos pij, post Marium, Syllanumq. Principes Romani. An poterunt igitur tot Romani Principes, ex ijs, qui Pontifices Romano obedierunt, argui tantz diritatis in suos? Quid vero tot ego cedere velim? Numquid reperiantur duo Romani, qui tot suorum per summum scelus immerentes occidere vniquam, aut leuissima, aut nulla de causa sine ausu? Age, numquid vnus Romanus? Fuerunt intra annos circiter octuaginta, ex istis, quatuor. Proferatur intra mille ducen-

- A** tos octuaginta prope annos vnus è nostris. Vide, quid petam. Non me Romæ concludam. peruestigemus Italiz Regionis singulas, quibus per tot sæcula Principes innumeri fuerunt, legibus Pontificijs obsequentes: an poterit erui, qui tot, ac tanta in suos admiserit? Vnum peto, Italiamq. totam pono pro vna Vrbe; mille, ac trecentos annos pro octuaginta. Rem prorsus admirabilem dicam. Totus Orbis Catholicus in iudicium vocetur; ac singuli, qui Papæ decreta sint secuti, adducantur: exquiratur, an aliquis Princeps extiterit, qui tot coniunctos innocentes interfecerit, nihil in se ausos, nulla de causa, aut tenui.
- B** Ac, ne quis me putet loqui temere; fuere in Anglia Riccardus Tertius, in Germania Federicus I I. qui Henricum filium, lolemq. vxorem carcere inclusos mori ob incommoda coegit; Riccardus duos ex fratre nepotes, coniugemque, vt reguaret, è medio sustulit; Petrus, cognomento Crudelis, impios illos æquafse videretur, aut aliquos etiam superasse, nisi dicamus, eum nullo modo nostris esse adnumerandum, hæreticum fuisse, tradit illorum temporum grauis scriptor. Petrarcha lib. de solitaria vita, Quin & Federicus I I. esset à nobis excipiendus, quod peruulgatissimum sit, eum, semper Pontifici Romano aduersatum, paruisse illi numquam. Quot igitur, ac quantis bonis, accumulatum Romam dicemus? quot, ac quantis Italiam? quot, ac quantis Orbem totum Catholicum? quando per tot sæcula nunquam contigit, vt sorirentur vel vnum Principem tantæ diritatis in suos, postquam Pontifex Romanus auctoritatem suam stabiluit; cum per annos octuaginta infelix Roma tot fuerit per pessa.

Hactenus Italici sanguinis Imperatores rerum sunt potiti. Ex hoc exteri prope cuncti, vt paulo post ostendemus. Sed ex ijs, quæ adduximus, apparet clarissime, per annos centum viginti duos à Principatu Augusti solius vsque ad Neruz mortem, crudelissimos homines, rapacissimos, & libidinosisimos omnium mortalium Romæ dominatos, scruitiamq. incredibilem in suos ciues, ac prouinciales exercuisse, ac fuisse ab istis prope cunctos sibi obstrictos vinculo cognationis extinctos.

Interrogo Peritos igitur historiarum, num legerint apud vltos probatos auctores, post ætatem Constantini, ab anno scilicet 312. Romæ, vel in Italia natos tot fuisse, ac tam scruos Imperatores, Principesve vltos, Catholicæ Religionis cultores, in suos Romanos, aut Italicos? Numquam reperient, quamuis cuncta

euoluant. Et hoc igitur est Vrbi, Italiaeq; bonum ab auctoritate Pontificia, qui per tot secula tantam salutem, tot Principum, civiumq; suorum, aut provincialium nullo modo sunt expertæ. Fuerunt Romæ factiones Vrsinorum, Colummensiumque, quæ tamen sunt sublata: ex quo magis in Vrbe Pontifex valet, sed nunquam per illos tam feræ atrocitatis exempla edita. At exteri fuerunt iniqui aliqui. Sed neque hos fuisse mox suo loco aperiemus. Nunc illud vrgeo, vt producatúr aliquis Romæ, vel in Italia Princeps, Cuiusve sortus, qui tam ferus in Romanos Ciues suos fuerit: & tamen centum octuaginta annis oppono mille ducentos octuaginta, & plures, qui transacti sunt ab imperio per Constantinum Romæ inito vsque ad ætatem nostram. Quod eo magis est mirandum, quod à primo civili bello Mariano vsque ad Augusti Principatum numerantur anni circiter quinquaginta; quibus quinque priuati ciues, Marius, Sylla, M. Antonius, Lepidus, Octavius, nihil diritatis in suos Ciues omiserunt, vel in innocentes, vt apparet. Quamobrem nunc aliud peto, vt proferatur dimidium tot Ciuium, vel Principum, qui Romæ, vel in Italia nati sauerint adeo in Cives Romanos, vel Italos per tot annorum secula, quæ præterierunt ab imperio Constantini, cum tamen intra annos centum vigintiduos tot à nobis fuerint enumerati.

Quid vero tot exigam? Satis erit mihi vnus. Vide, quæso, quo me redigam. numerauimus octo Ciues, Tyrannideq; arrepta Imperatores efferaçissimos, Octauium, Tiberium, Caligulam, Claudium, Neronem, Othonem, Vitellium, Domitianum. Pro istis, qui intra annos centum octuaginta fuerunt, detur mihi vnus è nostris Romæ Romanus, aut Italicus intra annos mille ducentos octuaginta, qui talia patrauerit in Romanos, cum tamen post Constantinum Magnum Romæ imperauerint Constantinus II. Gratianus, Valentinianus II. Constantinus, Honorij affinis, Valentinianus III. Maiorianus, Iulius Nepos, quos omnes, aut Romani sanguinis, aut Italici fuisse quidam volunt. Sed adhuc maiora sum dicturus, nihilq; dissidentia à præscripto veritatis.

Non enim modo nulli Romanorum, vel Italicorum fuit tanta in Romanos atrocitas, verum neque vlla fuit Vrbs Italiz, quæ tot produxerit in suos, aut Ciues, aut Italicos adeo sauos, eosdemq; Pontificijs legibus subiectos, Catholiceq; Religioni addictos. Numquid vero hic nobis erit finis? Neque vnum reperiri

A petri contendo Italicum, qui in quemuis Italix Populum talia
lit ausus. quin, si perfructeris omnia Catholicorum, quos im-
pij ad ignominiam Papistas appellant, (quod nos
gloriz ducimus) loca per tot secula, nullus
reperietur talis, qualis ex istis
quolibet fuit interuallo
temporis tam
paruo.

LIBER SECVNDVS. ^A

Atrocissima facta Imperatorum, qui d duodecim barbaris nationibus Italiae sunt dominati: clades horrendae, terremotus, inundationes, sterilitates, pestilentiae, incendia, diruta Urbes, irruptiones barbarorum. Cap. 1.

CXL.

ITALICI sanguinis Imperatores hucusque in Italia regnasse, ac pessimos fuisse, ostendimus. Ex hoc exteri plerique omnes flagitiosissimi sunt dominati: ut pudeat eorum, qui, Romano Imperio stante, nullos externos, quos ipsi Barbaros vocant, Italiz dominatos esse, non sunt veriti memoriae mandare.

Anno Christi centesimo imperare.

Traianus cepit. Hispanus autem fuit, & ante ipsum nemo alterius nationis, ait Dion, Imperium Romanorum obtinuerat. ^C praefuit annis decem & nouem, mensibus sex, diebus quindecim. Qui cum vocetur optimus, vno tamen munere gladiatorum millia decem dedit, qui mutuis vulneribus ad oblectandum Populum se conciderent. quod Dio refert. Illo imperante, magna clade aedium, Tiberis inundauit, ac pestis fuit. Hanc inundationem Plinius describit lib. 8. ep. scribens ad Macrinum. Hic asfiduae, inquit, tempestates, & crebra diluua. Tiberis alueum excessit, & demissioribus ripis alte superfunditur. quamquam fossa, quam prouidentissimus Imp. fecit, exhaustus, premit valles, innatat campis: quaeq. planum solum, pro solo cernitur: inde, quae solet flumina accipere, & permixta deuehere, velut obuius retro cogit, atque ita alienis aquis operit agros, quos ipse non tangit. Anio, delicatissimum amnium, ideoq. adiacentibus villis velut inuitatus, retentusque, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, & fregit, & rapuit. subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clauis, dum amissum iter quaerit, impulit tecta, ac se super ruinas euexit, atque extulit. viderunt hi, quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehendit: alibi diuitum apparatus, & grauem supellestem, alibi ^D instrumen-

A instrumenta ruris : ibi boues , aratra , rectores : hic soluta , & libera armenta : atque inter hæc , arborum truncos , aut villarum trabes , atque culmina , varie , lateque fluitantia . Ac ne illa quidem loca malo vacauerunt , ad quæ non ascendit amnis . Nam pro amne imber asiduus , & deie&ti nubibus turbines : perrupta opera , quibus pretiosa rura cinguntur : quasiata , atque etiam decussa monumenta . multi eiusmodi casibus debilitati , obruti , & aucta luctibus damna .

Anno septimo Romæ domus aurea conflagrauit , quæ Vrberem totam cingebat , Plinio teste lib. 36. cap. 15. decimo tertio Pantheon fulmine est concrematum : quod Eusebius refert .

B Anno præterea decimo sexto tantus Antiochiæ terræmotus fuit , vt pæne totam subuerterit . cumq. in ea Traianus hiemaret , ingens militum numerus Italicorum , Romanorumq. est oppressus . quin ait Dion , in vna Vrbe Antiochiæ omnis Orbis terrarum subiectus Imperio Romano detrimētum accepit . Sub imperij finem Iudæi in Aegypto , & Cyrene , Romanorum , Græcorumq. ducenta millia , in Cypro ducenta quadraginta millia trucidarunt , vt Dio scribit . Hæc scilicet illorum temporum felicitas ijs , qui Romani esse voluissent .

C Vt igitur bonus vocari Traianus possit , Romæ certe , & Italiae imperante illo maximæ omnium clades intra annos decem , & nouem fuerunt . Vt vix post Constantinum possit inueniri tempus , quo fuerint Romæ inundatio Tiberis , pestilentia , incendium , ac denique tot millia Romanorum fuerint occisa , ac terræmotibus obruta .

Anno Christi 110. imperauit Hadrianus , quem non Hispanica Patria , quibuslibet humanitatis studijs aptissima , sed sæuitia Barbarum facit . Testatur Spartianus , ipsum fuisse Italica Hispaniensium natum , atque Hadriani Afri filium . de eo sic Dion ad finem vitæ :

CXLI.

D Hadrianus in odium venit propter nefarias , & indignas cædes , quas initio , & sub finem Principatus fecit . Et in principio : Hadrianus , quamquam fuit Princeps humanissimus , tamen , propter cædes quorundam bonorum Ciuium , quas , & initio Principatus , & paulo antequam moreretur , fecit , culpa non caruit ; parumq. abfuit , quin ob eam causam ne in heroum quidem numerum referretur . ij , quos , statim vt adeptus est Principatum , interfici iussit , fuere Palma , Celsus , Nigrius , & Lullius , quod insidias ei in venatione fecisse dicerentur ; itemq. alij potētissimi , ac præclarissimi viri ob alias causas occisi sunt . pro-

pter

pter quos Hadrianus, cum vulgo murmurari intelligeret, non modo se purgari voluit, verum etiam, interposito iureiurando, negavit eos iussu suo fuisse interfectos. paulo vero antequam discederet à vita, Scuerianum, Fuscumq. nepotem eius necari iussit. Et mox: Multos, propterea quod in aliqua arte, aut facultate excellerent, oppressit, multosq. sustulit, cupiens scilicet ipse omnibus antecellere. ea causa fuit, cur Favorinum Gallum, ac Dionysium Milesium sophistas tollere conatus sit, dum sectatores eorū perderet. Hæc Dion. At Spartianus: Facile de amicis, quidquid insurrabatur, audiuit (Hadrianus) atque ideo prope cunctos, vel amicissimos, vel eos, quos summis honoribus euexit, postea vt hostium loco habuit, vt Tatianum, & Nepotē, & Septicium Clarum. Nam Eudæmonem prius conscium Imperij ad egestatem perduxit; Polenum, & Marcellum ad mortem voluntariam coegit; Heliodorum famosissimis literis laceravit; Tilianum, vt conscium tyrannidis, & argui passus est, & proscribi; Vuidium Quadratum, & Catilium Senerum, & Turbonem grauiter infecutus est; Seruianum fororis virum nonagesimum iam auaum agentem, ne sibi superuueret, mori coegit; libertos denique, & nonnullos milites infecutus est. Et mox: Omnem quidem vim crudelitatis ingenitæ vsque eo repressit, donec in villa Tiburtina profluuiio sanguinis pene ad exitum venit. tūc libere Seruianum, quasi affectatorem imperij, quod seruis Regis cenam misisset, quod in sedili Regio iuxta lectum posito sedisset, quod erectus ad stationes militum senex nonagenarius processisset, mori coegit. multis alijs venena data ab Hadriano. Et post: Ob leues offensas plurimos iussit occidi. Ac talis fuit iste, qui imperauit, vt idem Scriptor prodit, annis XXI. mensibus XI. Fuerunt eius temporibus, inquit Spartianus, fames, pestilentia, terræmotus, ac Tiberis inundatio.

CXLI.

Hadriano successit Antoninus Pius Nemaufensis Gallus anno Christi 140. & præfuit vigintiduo bus annis, mensibus septem, diebus sex, pius, ac bonus.

Hoc imperante, tanta Romæ caritas annonæ fuit, vt lapidibus à Plebe Romana, inquit Victor, perstringeretur.

Circus etiam corruit, incendiumq. exortum trecentas quadraginta insulas, seu domos absumpsit. Tiberis præterea inundauit, vt refert Capitolinus.

Anno Christi 163. M. Aurelius, & L. Verus Antonini Imperatores, Romæ præfuerunt. & regnauit ille, hoc defuncto, an-

nis

A nis decem, & nouem; mensibus nouem; quo tempore inquit Eutropius lib. 8. vniuersi exercitus perierunt. sub hoc enim tantus casus pestilentiz fuit, vt post victoriam Persicam, Romæ, ac per Italiam, prouinciasque, maxima hominum pars, militum omnes fere copiz languore defecerint. Hæc ille. Hinc factum; vt Marcomanni vsque ad Aquileiam cuncta obuia in Italia vastantes irruerint. Famem fuisse scribit Capitolinus, & inundationem Tiberis, his verbis: Interpellauit istam felicitatem, securitatemq. Imperatoris Tiberis inundatio, quæ sub eo grauissima fuit. quæ res, & multa Urbis ædificia vexauit, & plurimum animalium interemit, & famem grauissimam peperit. Ita Capitolinus. Et Aurelius Victor: Per omnem Orientem, Illyricum, Italiam, Galliamq. bella seruebant: terræmotus non sine interitu ciuitatum, inundationes fluminum, lues crebræ, locustarum species agris infestæ prorsus, vt propè nihil, quo summis angoribus atteri mortales solent, dici, seu cogitari queat, quod non illo imperante (Antonino philosopho) scruerit.

Sic itaque, imperantibus tribus istis Antoninis, tot, ac tantæ clades in Vrbe, & Italia fuerunt, vt tam breui tot, ac tantæ exstitisse post Constantinum numquam facile legamus.

C Anno 182. Commodus, patri succedens, rerum pbtus est annis 12. mensibus nouem, diebus quatuordecim. De hoc ita Lampridius: Adhibitos custodes vitæ suæ honestiores ferre non potuit, pessimos quosque detinuit, & submotos vsque ad ægritudinem desiderauit. Et: Honestissimos quosque aut per contumeliam, aut per honorem indignissimum abiecit. Rursus: Hac igitur lege viuens ipse cum trecentis concubinis, quas ex matronarum, meretricumq. delectu ad formæ speciem consciuit, ac trecentis alijs puberibus exoletis, quos æque ex plebe, ac nobilitate, nuptijsq. forma disceptatrice collegerat, in Palatio per conuiuia, & balneas bacchabatur. Et: Femina nonnullæ per prouincias à Perennio ob diuitias insimulatæ spoliatae sunt, vel etiam interemptæ. His autem, quibus deerat siçi criminis appositio, obijciebatur, quod scribere voluissent Commodum heredem. Iterum: Tunc primum vigintiquinque Consulæ in vnum annum; venditæq. omnes prouinciæ. omnia Cleander pecunia venditabat; reuocatos de exilio dignitatibus ornabat; res iudicatas rescindebat. Idem Scriptor, plurimis connumeratis, qui per summum scelus occisi fuerant, subiicit: Inter plurimas cædes multorum ciuium quasi quidam nouus Sylla,

CXLIII

7123

idem Commodus ille Pius, ille Felix finxisse etiam quandā con- A
tra se coniurationem dicitur, vt multos occideret. Et Sacra
Mithriaca homicidio vero polluit; cum illic aliquid ad speciem
timoris, vel dici, vel fingi soleat. Et: Siquis sane se morti velle
prædixisset, hunc inuitum præcipitari iubebat. Mox Multos
præterea passim extinxit, alios quia Barbarico habitu occurre-
rant, alios quia nobiles; & speciosi erant. Deinde: Vendidit etiā
suppliciorum diuersitates, & sepulturas, & immunitates malo-
rum, & alios pro alijs occidit, vendidit etiam prouincias, & ad-
ministraciones, cum hi, per quos venderet; partem acciperent; B
partem vero Commodus, vendidit nonnullis & inimicorum suo-
rum cædes, Denique: Urbem incendi infferat vt pote Coloniā suam.
Hæc Lampridius: At Dion: Confunderem inquit, & per-
turbarem historiam; si scriberem accurate de singulis, quos il-
le adductus non solum falsa calumnia, & suspiciō non vera, ve-
rum etiam propter opes maximas, nobilitatemq. generis, &
excellētem præstantiam doctrinæ, atque ob alias virtutes in-
terfecit. Hactenus isti scriptores.

An fuit igitur vnquam talis in Italia Rex, aut Princeps vllus?
an orbe Catholico toto, qui fuerit Pontificis Romani studiosus?
An isthæc antiquorum temporum beatitudo? C

CXLI

Sed, numquid alia luctuosa defuerunt? tantam fuisse inopiam
rei frumentariæ scribit Dio Commodō Imperante, vt Populus
occiderit Cleandrum Commodi amicissimum. Idem scriptor,
Per id tempus, inquit, tanta pestilentia fuit, quantam nunquam
fuisse cognoui. nam vno die moriebantur sæpe numero ad duo
milia hominum. Hinc ne finis erit malorum? Multi non solum
(scribit idem) in Vrbe, sed etiam sub omni fere Imperio Roma-
no nec abantur à maleficis hominibus; quod acus oblitæ vene-
nis quibusdam pretio, atque mercede adducti in alios conijce-
rent, (id malum etiam extiterat Domitiani temporibus) ob
eamq. causam innumerabiles homines interibant. His incendiū
fuisse notat in Chronicis Eusebius; semel anno octauo, cum ful-
mine Capitolium, Bibliotheca, ac vicinæ ædes sunt concresma-
tæ; iterum duodecimo, cum Palatium; Vestæ ædes, plurimāq.
Vrbis pars est solo coacta, inquit ille. Hoc late describit He-
rodotianus, Totum, inquit, de improviso Pacis templum con-
sumptum incendio est: quod vnum scilicet opus cunctorum to-
ta Vrbe maximum fuit, atque pulcherrimum: idem templorum
omnium opulentissimum, egregieq. munitum, multoq. orna-
tum.

- A** tum auro, & argenteo: quippe vniuersi ferme suas illuc diuitias, quasi in thesaurum congregabant: ideoque per noctem debacchatus ignis multos ex opulentis egenos reddidit, quapropter communem quidem iacturam publice omnes, suam autem quisque priuatim deplorabat. Sed, vbi templum omne consumptum ignibus est, plurima quoque, & pulcherrima Urbis ædificia conflagravit: inter quæ etiã Vestæ templum, & multæ præterea, pulcherrimæq. Urbis partes combustæ, plurimosq. dies peruagatum incendium non prius sedatum est, quam repentinis imbris extingueretur.
- B** Ac talia temporibus his contingere; Numquam post Constantinum, nisi cum Pontifex Romanus indignissime est habitus, eiusque auctoritas imminuta, & oppressa; vt, cum Romæ tertiam partem Gothi euerterunt. Commodò occisus iussit Pertinax: bonus Princeps, qui ob id à Prætorianis est interfectus post 82. dies, quod illi, rapinis; & iniurijs inferendis assueti, refugerent omnem disciplinam; rapere; inquit Herodianus, cupientes: vt sciamus, quæ statim essent omnium bona ante Constantinum. Substitutus est illi Didius Iulianus, qui pretio comparauit àpertè imperium veniale à Prætorianis anno 195. quo, & necatus est à Seuera. Obseruat Herodianus, ex hoc tempore fuisse Prætorianis immanem licentiam rapiendi aliena, ac nihil non mali miscendi. quæ videtur fuisse causa, cur sustulerit Prætorianos Constantinus. Ex hoc tempore præterea lecti Imperatores plerumq. à militibus per factiones, iique lecti, per quos cuncta ipsis licerent, homines Barbari, ac dirissimi, qui contra voluntatem Senatus, Romæ, & Italiae per summam crudelitatem dominebantur.
- C** Igitur Anno 196. Septimius Seuerus Libya oriundus, è Lepti, vt habent Spartianus, & Eutropius (Leptis vero est in Libya, vt discimus è Ptolemaei lib. 1 V. tabula Libyæ II. & Plinio lib. V.) est imperator factus à militibus apud Carnutum, inquit Spartianus, de quo sic illè: Post hoc de sua clementia disseruit, (Seuerus in senatu) cum crudelissimus fuerit, & Senatores conscriptos occiderit. occidit autem sine causa ditione hos nobiles. Et mox, enumeratis quadraginta, & vno Senatoribus, addit: Horum igitur tantorum, ac tam illustrium virorum (multi in his consulares, multi prætorij, omnes certè summi viri fuere) interfector Ab Afris vt Deus habetur. Et post: Multos inter hæc causis, vel veris, vel simulatis occidit. damnabantur autem plerique,

cur iocati essent; alij, cur tacuissent; alij, cur pleraq. figurata dixissent, vt esset Imperator vere nominis sui, verè Pertinax; verè Seuerus. Et iterum: Inter hæc Pescennianas reliquias Plautiano auctore persequebatur; ita, vt nonnullos etiam ex amicis suis quasi viæ suæ insidiatores appeteret. multos etiam quasi Chaldaeos, aut vates, de sua salute consuluissent, interemit; præcipue suspectos, vnumquemq. idoneum imperio. Rursum: Infinita multorum eadē crudelior habitus. At Dio, qui tum vixit, in Senatu Romæ tum perspicuum fuit nihil esse in ipso (Septimio Seuerus) boni Principis, tum vero multo magis nos, populumq. per literas perterruit: quippè qui potitus omnibus armatis militibus euomebat apud inermes omnem iram, quam longo tempore ante in ipsos conceperat: sed, & nobis timorem longe maximum fecit, cum se Marci filium, & Commodi fratrem diceret, & Commodum, in quem antea concumeliosus fuerat, heroicis honores daret. nam, cum haberet orationem in Senatu, extolleretq. Syllæ, Marij, & Augusti acerbitatem, ac crudelitatem, veluti rem tutissimam; modestiam autem, & humanitatem Pompeij, atque Cæsaris, vt rem illis ipsis perniciosam, deprimeret, ad defendendum Commodum processit, increpans Senatum, quod immerito eum notaret ignominia. Et post, vbi dixit viginti nouem Senatores ab ipso necatos, eumq. ad bellum deinde profectū subijcit: Interea Plautianus, cuius erat apud Seuerum maxima auctoritas, quiq. Præfecti potestatem habebat; eratq. omnium hominum potentissimus, morte affecit magnum numerum priuatorum hominū, & optimatum. is erat homo inexplicabili cupiditate: omnia enim petebat ab omnibus; & capiebat omnia; nullamq. gentem, nullam ciuitatem reliquit, quam non prædaretur: cumq. cuncta diriperet vnde quaque, ea congerebat in domum suam. Hæc Dio de Plautiano, qui socer erat Seueri, ac postea iussu ipsius est interfectus vna cum multis alijs, vel innocentibus. Hinc idem: Interea Seuerus aperit multas cædes fecit, atque in primis Quintilli Plautiani viri nobilissimi, qui erat vnus ex primis Senatoribus: tumq. iam esset grandis natu, viueretq. ruri, nec quidquam quaereret, aut faceret curiosus, tamen calumniam non effugit, sublatuq. est. Hæc Dio: qui deinde narrat, occisum Apronianum, qui præerat Asiæ, non alia de causa, nisi quod eius nutrix somniata esset illum regnaturum: ob eamq. causam similiter occisus Marcellinus. Seueri hæc vltima verba ad filios fuerunt. Locupletate.

Atate milites: ceteros omnes contempnite: Regnavit annos decem, & septem, menses octo, dies tres, duo bella civilia gessit contra Albinum, & Nigrum, diversis temporibus, ac locis, in quibus innumerabiles ceciderunt. Anno 213, Antoninus Bassianus Caracalla, Patri, quem gladio conatus est occidere, successit: statimque ubi potuit, Getam fratrem, post multas verimque suorum cedes editas in Vrbe, necavit, & quidem in sinu matris, ut solus impetraret. Post hoc, ait Spartianus, Capitolium petijt, & eos quos occidere parabat, affabiliter est allocutus: innitensq; Papiniano, & Chiloni, ad Palatium redijt. Cum stentem matrem Getæ vidisset, aliasq; mulieres, post necem fratris mulieres occidere conatus est. sed ob hoc retentus, ne augetetur fratris occisi crudelitas, Latum ad mortem coegit, misso à se veneno, ipse enim inter suosores Getæ mortis primus fuerat, qui & primus interemptus est, ipse mortem eius sæpissime fleuit: multos, qui cædis eius conscij fuerant, interemit, eumque, & imaginem eius honoravit. post hoc fratrem patrem elem Afrum, cui pridie partes de cena miserat, iussit occidi, qui cum se præcipiaisset percussorum timore, & ad uxorem crure fracto erepsisset, tamen per ludibrium à percussoribus deprehensus est, & occisus, occidit etiam Pompejanum Marci Nepotem ex filia natum, & ex Pompeiano, cui nupta fuerat Lucilla post mortem Veri Imperatoris. Et mox, ubi recule interfectum summo scelere Papinianum Iurisconsultum, quod in Senatu noluerit approbare suam sententia cædem Getæ, filiumq; ipsius, & Petronium, subijt: hisdem diebus occisi sunt innumeri, qui fratris eius partibus fauerant. occisi etiam liberti, qui Getæ administrauerant. cædes deinde in omnibus locis, & in balneis factæ, occisq; nonnulli etiam cenantes. Et post, relatis aliquorum, qui sunt occisi, nominibus, addit: Multas præterea postea cædes in Vrbe fecit, passim raptis à militibus non nullis hominibus, & occisi, quasi seditionem vindicans. Helium Pertinacem successum Coss. ob hoc solum, quod filius esset Imperatoris, occidit, neque cessavit unquam sub diversis occasionibus eos interficere, qui fratris amici fuissent. sæpe in Senatum, sæpe in Populum superbum inuectus est, aut editis propositis, aut orationibus editis, Syllam se etiam ostendens futurum. Denique sic idem scriptor: Hic (Caracalla) omnium durissimus,

J X O

J I I

J X O

J I I

durissimus, 7

durissimus; & vt vno complectar verborum parricida, incestus, A
 patris, & matris, & fratris inimicus in Deos est relatus. Ac
 Xiphilinus ex Diono, Mihi, inquit, non est necesse per censere,
 numerando omnes clarissimos viros, quibus ille nullam iustam
 ob causam inuicem attulit, quamquam enim Dio, quod esse
 celeberrimi viri, atque notissimi illis temporibus, omnes perfe-
 quatur nominatim; tamen mihi satis erit dicere, eos omnes, quos
 ipsi collibitum fuit, quoquo iure quaque iniuria morte affectos,
 Vrbe inq; Romaq; priuatam bonis viros, comminutam; & quo-
 dam modo mutilatam fuisse. Et rursus: Si quis vel solum no-
 men Getæ scripsisset, aut pronunciaisset, statim morte multa-
 batur, adeo vt ne Pœtæ quidem in comedijs eo nomine dein-
 cepti viderentur. Idem narrat, ab ipso gladium, quo fratrem
 peremerat, Deo consecratum; & post innumeras cades atroci-
 ter factas, nobiles tum ad Alexandrinos ad conuiuium vocatos,
 ceteros autem domi exclusos ab ipso interemptos, non aliam ob
 causam, nisi quod ab Alexandrino Populo argueretur ob multas
 causas, ac præsertim ob cadem fratris, indignissimis modis ha-
 bitum Romanum Senatui. Hic regnauit annos duos, menses
 sex, dies aliquot. Ac tales fuere à Libya oriundi Imperatores;
 Vbi nunc igitur Macchiauëllus, qui dicit, Romani Pontificis cul-
 pa fieri, vt Italia diripiatur à Barbaris? an non hi barbari erant
 an non Italiam maxime diripiebant? Quis autem Rex post Con-
 stantium tam fœda patravit, stante Pontificis Romani au-
 thoritate?

CXL-
 VII.

Anno 219. Macrinus natione Maurus, Caracallæ est successus.
 qui magnum, inquit Capitolinus, numerum Equitum, & Sena-
 torum per calumniam interemit; eos, quos moleste ferre suspi-
 cabatur aut ignobilitatem eius, aut inopinatam adeptionem im-
 perij, tractabat incuriosus, eosq; de medio tollebat. tribunum,
 qui excubias deserui passus est, carpento rotali super adnexum
 per totum iter viuum, atque exanimem traxit. reddidit etiam
 Mezentij supplicium, quod ille viuos mortuis illigabat, & ad
 mortem cogebat longa tabe confectos. viuos etiam homines pa-
 rietibus iniecit; & struxit. Hæc ille. peremptus est Macrinus,
 eunt filio Diadumeno, ac talis fuit, vt tam dirum nunquam
 passa sit Italia post ætatem Constantini.

CXL-
 VIII.

Anno 260. excepit, occiso Macrino in acie, Imperium M. Au-
 relius Antonius Heliogabalus, siue Aurtus Pseudantoninus Va-
 rius. E Syria fuit. de illo sic Lampridius: Cecidit & humanas ho-
 stias,

- A.** stias, lectis ad hoc pueris nobilibus, & decoris per omnem Italiam patrinis, & matrinis, credi, ut maior esset, utriusque parenti dolos, omne denique in agornu genus aderat illi: operabaturque quotidie hortante illo, & gratias dijs agente, quod amicos eos inuenisset, cum inspiceret extra puerilia, & excruciatet hostias ad ritum gentilem suum: Et: Cum ipse peluatus (Heliogabalus) diceret se Apicium, Imperator vero Neronem, Othonem, & Vitellium imitaretur. Et: Oppressit intricinjs versatilibus Parasitos suos violis, & floribus, sic, ut animam aliqui efflauerint. Et: Serpentes per Marsicæ gentis Sacerdotes collegisse fertur, eosque subito ante lucem, ut solet populus ad ludos celebres conuente, effudisse, multosque afflictos morsu, & fuga. Et: Parasitos ad rotam aquariam ligabat, & cum vertigine sub aqua mittebat, rursusque in summum reuoluebat: eosque Ixionios amicos vocauit. Hic regnauit annos tres, menses nouem, dies quatuor.
- B.** An non autem Heliogabalus hic barbarus fuit? An non Italiam spoliavit, ac miserrime vexauit? Et quis unquam talis post Constantinum fuit in Italia, vigente Romani Pontificis auctoritate? Nullus certe. Quid igitur impius aduersus illam latrat?
- C.** Anno 244. interfectus est Heliogabalus. Cui succedens Alexander Mammæe bene imperauit. Sed, hoc occiso per militarem tumultum, Anno 237, Maximinus cum filio in Thracia natus imperauit. de quo sic Capitolinus: Tam crudelis fuit, ut illum alij Cyclopeum, alij Bufiridem, alij Scironem, nonnulli Phalarim, multi Typhonem, vel Gygem vocarent. Senatus enim tantum timuit, ut vota in templis publicè, & priuatimque mulieres etiam cum suis liberis facerent, ne ille unquam urbem Romam videret, aut diebat enim alios in crucem sublatis, alios animalibus nuper occisis inclusos, alios feris obiectos, alios fustibus elisos, atque omnia hæc sine delectu dignitatis: cum videretur disciplinam velle regere militarem, cuius exemplo ciuilia etiam contrigere vultit, quod non conuenit Principi, qui velit diligenter tenent ei persuasum, nisi crudelitate imperium non teneret simul, & verebatur ne propter humilitatem generis barbarica nobilitate contemneretur. Et: Ignobilitatis roganda causa, omnes confcios generis sui interemit: nonnullos etiam amicos, qui ei sæpe misericordiaz, ac pietatis causa pleraque donauerant: neque enim fuit crudelius animal in terris, omnia sic in vitibus suis ponens, quasi

.10

CXLIX

.110

.110

quasi non posset occidi. Et: Nobilem circa se neminem passus est. prorsus vt Spartaci, aut Athenionis exemplo imperaret. Et: Cum esset ita moratus, vt ferarum more viueret, tristior, & immanior factus est. Et: Denique sine iudicio, sine accusatione, sine delatore, sine defensione omnes interemit. omnium bona sustulit, & plus quatuor millibus hominum occisis, se satiare non potuit. Et: Cum Romani eius crudelitatem ferre non possent, quod delatores euocaret, accusatores immitteret, crimina fingeret, innocentes occideret, damnaret omnes, quicumque in iudicium venissent. Imperauit triennio, & paucis diebus, ait Eutropius.

CL.

Quæro igitur, an hic Barbarus fuerit, & an talis in Italia post Constantinum regnarit. Sed illud longe acerbissimum non est nobis omitendum. nam Romæ, coorta seditione inter Prætorianos, qui Maximino studebant, & Populum Romanum, qui Balbino, s; pius cõmissæ pugnæ, plurimiq; sunt occisi, ac magna pars Vrbs incensâ, ac tota direpta fuit. Alibi in Balbino idem testatur, Vrbs maiorem partem perijsse. sic enim ait: Populus à Prætorianis laniatus est: denique magna pars Vrbs incensa est. Et Herodianus: Neque vero pauci extincti mortales; quod ianuis ignè occupatis, præripere se domo copia non foret: bonaq; diuitum direpta penitus, immiscente se miliibus studio rapiendi facinorosissimo quoque, & tenui plebecula: sed adeo peruagaturam longe lateq; incendium est, vt plus multo consumpserit, quàm quantum spatij maxima quæq; Vrbs ædificijs occupet. Hæc ille. Quæ quidem Romani Pontificis auctoritate in Italia vigente nunquam coniegerunt.

CLL.

Anno 241. occisis Aquileiz, dum bella ciuilia feruerent in Italia, quibus Italorum multa milia cæsa, Maximinis, præfuit Gordianus bonus imperator. Sed, ne libera à cladibus Italia foret, quid acciderit, è Capitolino referamus: Fuit, inquit ille, terræmotus eousque grauis imperante Gordiano, vt ciuitates etiam terræ hiatu cum populis deperirent: ob quæ sacrificia per totam Urbem, totumq; orbem terrarum ingentia celebrata sunt. Sic ille. Atqui post Constantinum nihil simile in Italia legitimus accidisse.

CLII.

Anno 246. Gordiano occiso, susceptus est Philippus Arabs, vna cum filio: quos Maximinis crudelitate æquales fuisse, asserit Vopiscus in Aureliano, his verbis: At contra quæ series maiorum? vt enim omitamus Vitellios, Caligulas, & Neronas,

illis

quis

A quis ferat Maximinos, & Philippos; atque illam incondite multitudinis faciem? Hæc ille. Cumq. à nemine Philippi vita, nisi à Victore, summatim sit memoriz mandata, atrociam ipsius facinora non possumus recensere. Illud è Capitolino in Gordiano Iuniore constat, malis eius artibus interfectum Mischeum Præfectum Prætorio, cuius singulari virtute Resp. stabat, postea vero Gordianum. Quo circa, cum se Christianæ Religionis vellet addicere, à Fabiano Papa non nisi in humilem penitentium locum recipi, propter multa delicta, quæ ab illo ferebantur admissa, voluit, vt narrat Eusebius historiz Ecclesiasticæ lib.

B 6. cap. 27. Regnavit annis septem.

Certe, & hic Barbarus fuit, atque adeo crudelis, vt nullus ei similis in Italia post Constantinum regnarit.

Ac, ne quid ad cumulum malorum Rômæ decisset, memorat in Chronico Eusebius, anno Philippi tertio theatrum Pompeij incensum, & hecatostylon.

Anno 253. Philippis occisis, Decius cum filio successit, è Pannonia inferiore, Bubalix natus; inquit Eutropius: eoq. imperante Amphitheatrum, quod Eusebius notat, est incensum.

C Qualis autem fuerit, quando ipsius vitam nemo describit, scire non satis possumus: quamvis eum dicat Victor cunctis virtutibus instructum: Sed ipse cum filio, vna cum toto exercitu, à Scythis in Mœsia est obruncatus. quod Constantinus in oratione, quam recitat Eusebius, narrat.

Anno 254. imperium Decij exceperunt Gallus Hostilianus, Meninge in Africa natus, & Galli filius Volusianus; Lybici, qui sunt exercitu profligato occisi, non completo biennio, ad Interamnã, ab Aemiliano Mauro, qui & ipse interfectus est ad Pontem Sanguinariũ, prope Spoletum, cum tenuisset imperium mensibus, ait Eutropius, tribus.

D Sic igitur tres Imperatores Barbari Italiam tenuerunt, atque intra annos quatuor cum suis exercitibus cæsi, commotis in Italia ciuilibus inter eos bellis, quibus multitudo incredibilis est absumpta. Quod nunquam legimus accidisse post Constantinum.

Præterea vero pestilens morbus, ait Eusebius, totius Orbis multas Prouincias occupauit, ita, vt sola pestilentia, morbis, atque ægri tudinibus Galli, & Volusiani notus fuerit Principatus, inquit Eutropius.

Licinius Valerianus his successit, anno 256. qui cæso exercitu

videtur à Sapore, Persarum Rege, captusq; ignobili seruitute con- A.
senuit. nam, quamdiu vixit, Sapor, incuruato eo, pedem ceruici-
bus imponens, equum conscendebat. Quod nulli vniquam Principi
Catholico, qui paulo sit illustrior, scimus obegisse.

CLV.

Anno igitur 262. Gallienus eius filius, imperium iniuit. de
quo sic Pollio; Natus abdomini, & voluptatibus, dies, ac no-
ctes vino, & stupris perdidit orbem terrarum. Et: Fuit nimis
crudeiatis in milites, nam, & terna milia, & quaternam mili-
tum, singulis diebus occidit. Quod autem magis fuit acerbum
cunctis, occupato in transalpinis expeditionibus Gallieno, Ale-
manni, ac Scythæ, arrepta occasione, in Italiam sese effuderunt,
Romamq; petentes, Rauennam peruenere. Zosimus ad- B.
dit, Italiam prope vniuersam per istos excursionibus afflictam,
nam Borani adijcit, & Gothi & Carpi, & Vragundi nullam nec
Italiz, nec Ilyrici partem à continuis vexationibus inuicem
relinquebant, omnia, nemine resistente, deploentes.

Sic igitur, & ab hostibus, & à domesticis ita vexabatur Ita-
lia, vt numquam nacta sit post Constantium, vel Regem tam
dirum, vel inimicos, qui Italia nullam partem reliquerint à ve-
xationibus inuicem, omniaque, nemine resistente, diriperint.

CLVI.

Inter tot bellicæ cladés, inquit idem Pollio, etiam terræ motus C.
fuit, & tenebræ per multos dies: auditum præterea tonitruum
terra mugiente, non loue tonante. quo motu multæ fabricæ de-
uoratæ sunt cum habitatoribus; multi terròre mortui. quod
quidem malum tristius in Asiæ urbibus fuit. mota est & Roma,
mota & Libya: hiatus terræ plurimis in locis fuerunt, cum aqua
falsa in fossis appareret. maria etiam multas Vrbes occuparunt.
Et mox: Pestilentia tanta exitit vel Romæ, vel in Achaicis vr-
bibus, vt vno die quinq; milia hominum pari morbo perirent. D.
Hucusq; ille. At Zosimus, referens ad ductas ab Alemannis, quos
vocat Scythas, in Italia vastitates, Tanta, inquit, pestis in oppidis
exorta, quanta nūquam prius vilo tempore extiterat, ea limita-
tes à Barbaris illatas redderat, efficiebatque, vt morbo
correpti beatos se dicerent, & Ciuitates occupatas, in quibus om-
nino virorum solitudo esse occæperat. Enimvero post ætatem
Constantini tot, ac tantæ cladés, simul Italiam nunquam va-
starunt.

Anno 269. Claudius excepit imperium Gallieni, bonus Prin-
ceps, quem Pollio vult à militibus occisum; nonnulli tradunt
morbo periisse. Zosimus lib. 7. peste absumptum scribit. bien-
nium

- A** nium non exegit in imperio: frater vero eius Quintillus paucis diebus imperio potitus est; ac post decimumseptimum diem necatus. Zosimus vult sibi mortem conuicuisse exorta vena. Anno 271. Imperator creatus est Aurelianus Dacus, ut Victor scribit. Vopiscus dubitat. Dacusne fuerit, an Moesus. hic ab initio visus est optimus: sed, finito, ait Vopiscus, praehio Marcomannico, Aurelianus, ut erat natura ferocior, plenus irarum, Romam petit, vindictae cupidus, quam seditionum asperitas suggererat. inciuilius denique usus imperio, vir alias optimus, seditionum auctoribus interemptis, cruentius ea, quae mollius fuerant curanda, compe scuit. Interfecti sunt enim nonnulli etiam nobiles Senatores, cum his leue quiddam, & quod contemni à mitiore Principe potuisset, vnus, vel leuis, vel visis testis obijceret. quid multa? magnum illud, & quod iam fuerat, & quod non frustra speratum est, infamiae tristioris ictu contaminauit imperium. Et: Crudelitas denique Aureliani, vel (vt quidam dicunt) seueritas eatenus extitit, vt epistola eius feratur, confessionem immaniissimi furoris ostentans, cuius hoc exemplum est.
- C** Aurelianus Augustus Ceionio Baso: Non oportet vltterius progredi militum gladios: iam satis Palmyrenorum casum; atque occisum est. mulieribus non peperimus, infantes occidimus, senes ingulauimus, rusticos interemimus. cui terras, cui urbem deinceps relinquemus? Et: Haec literae, vt videmus, indicant, satiatam esse immanitatem Principis duri: Et: Dicitur praeterea huius fuisse crudelitatis, vt plerisque Senatoribus simulatam ingereret factionem coniurationis, ac tyrannidis, quò facilius eos posset occidere. addunt nonnulli, filium sororis, non filiam, ab eodem interfectum. plerique autem, etiam filiam sororis. Haec ille.
- D** Victor autem, cui consentit Eutropius, tradit, illum seutum fuisse, sanguinarium, trucidumque omni tempore. Regnavit annis, vt volunt aliqui, septem.

Talis denique fuit, vt nullus aequè crudelis Italiae vel totius, vel maiori parti sit vinqum dominatus post Constantinum.

Imperante Aureliano, Alemanni, ac Marcomanni in Italiam iam se rursus effuderunt; & usque ad Fanum fortunae processerunt, teste Vopisco, ac Victore, qui narrat ab eò tria praedia commissa aduersus illos, primum ad Placentiam; iterum ad Fanum fortunae, postremo Ticinensibus in campis. Addit ille, ab ijs cuncta circa Mediolanum grauitè euastata, acceptamque ab ijs per errorem tantam eadem apud Placentiam, vt Romam

præne solueretur imperium. Sic ille. Romam tunc muris, ob
 metum, cinctam fuisse, scribit Zosimus. Testatur Hieronymus,
 ad Innocentium scribens, Vercellas raro habitatore semirutas
 suo tempore fuisse. Et Ambrosius ad Faustianam narrat, Pla-
 centiam, Parmam, Brixillum, Regium, Mutinam, Bononiam,
 & Claternam semirutas eodem modo. quod accidisse Gallie-
 ni, & Aureliani temporibus, necesse est dicamus, ob testimo-
 nium Vopisci, Victoris, ac Zosimi. Nam, qui ad tempora
 Constantini hæc referunt, nullo teste nituntur. cum nihil vasti-
 tatis attulisse Italiz Constantinus vllibi legatur. Ad summam,
 quoties Romæ Pontifex fuit, & auctoritate valuit, tantum vasti-
 tatis Italiz numquam fuit illatum. nam, cum Gothi eam vasti-
 tarunt, abductus est Roma Pontifex, in vincula coniectus, Con-
 stantinopolimq. missus de iussu Theodoræ Augustæ. quod Proco-
 pius l. b. i. belli Gothici, & Liberatus in Breuiario tradunt.

Eodem Vopisco auctore discimus, circa Placentiam densis-
 simas fuisse silvas. atqui, ita incultum solum nunc non ef-
 se, quiuis earum regionum peritus non ignorat: cognoscimusq.
 Italiz terras nunc magis esse excultas.

Anno 278. Aureliano occiso, successit Tacitus post interre-
 gnium sex mensium, regnavitq. totidem, Floriano eius fratre
 arripiente imperium, sed intra duos menses a militibus in-
 terfecto.

Quo circa anno 279. Probus, Pannonici sanguinis, vt vult
 Vopiscus, optime tamen moratus, imperium sumpsit. eo im-
 perante, gladiatores numero ad octuaginta, eruptione fa-
 cta, custodibusq. suis interemptis; in Urbem ingressi, quidquid
 offerretur, diripiebant, multis, vt fieri solet, eorum numero
 permixtis. verum & illos Imperator, missis copiis, excidit.
 Hæc ille. Interfectus est autem Probus apud Syrmium, facio-
 ne militari.

CLIX. Anno 283. Imperator factus est Carus, cum filijs Carino,
 & Numeriano Cæsaribus, qui Patri superstites imperarunt.
 Et Carum quidem Victor, & Eutropius Narbonensem faciunt,
 Cærellianus apud Vopiscum tradit natum in Illyrico, Pœnis pa-
 rentibus; Onesimus Romæ ortum, parentibus Illyricianis. Si-
 cut autem Carus ab omnibus laudatur, ita Carinus, qui Occi-
 dentale administravit imperium, scelestissimus, ac dirissimus
 fuit. Sic enim Vopiscus: Amicos optimos quosque relegauit,
 & pessimum quemq. elegit, aut tenuit. Et Victor: Carinus

(ait)

A (ait) omnibus se sceleribus inquinavit, plurimos innoxios fictis criminibus occidit. Et Eutropius: Condiscipulis quoque, qui eum in auditorio vel levi fatigatione taxauerant; perniciosus fuit. Præfuit Carinus annis prope tribus. Cumq. eius Pater Carus fulmine ictus interijisset prope Tigrim, ac Numerianus eius filius in itinere ab Apro socero fuisset intetemptus, Diocletianus à militibus factus Imperator apud Murgum ingenti prælio Carinum vicit, & interfecit, in quo innumeri ex Italis perierunt.

B Anno 384. Diocletianus Dalmata iniuit imperium: quem licet aliqui scriptores non admodum velint (anum fuisse, tamen) ait Eutropius, admodum subtilis ingenio fuit, & qui seueritatem suam aliena invidia vellet explere. Sed, crudelissimum re vera fuisse, quamvis id tegere vellet, callide per alios exequens, quæ animo atrocissime concipiebat, plurima ostenderunt. omittamus eius iussu occisos Caium Papam, Gabiniumq. consobrinos suos, & Gabinij filiam Susannam; dirissimamq. omnium, quæ fuerant vmquam, proscriptionem Christianorum, atrocissima in illos adhibita tormenta: illud referamus. Diocletianus, cum vicisset Achilleum, qui occuparat Aegyptum, Victoria, inquit Eutropius, acerbe vsus est, totam Aegyptum grauius proscriptionibus, caedibusq. sædauit. Adijcit Eusebius, Busirim, Coptomq. Vrbes solo æquatas.

Anno eodem Collega imperij delectus est à Diocletiano Maximianus Hercules è Pannonia natus, qui vna cum Diocletiano imperauit. de quo sic Eutropius lib. 1X. Vir fuit ad omnem asperitatem, sæuitiamq. procliuus, infidus, incommodus, ciuilitatis penitus expers. ei fuisse temeritatem sanguinariam tradit. Et Victor. Maximianus (ait) cognomento Hercules ferus fuit natura, ardens libidine, consilij stolidus, ortu agressi, Pannonioq. Imperauit vna cum Diocletiano annis viginti, ac talis fuit, vt tã diris, durisq. moribus nullus aut Italiæ toti, aut eius maiori parti post Constantinum sit dominatus. Maxentius porrò eius filius ab Eutropio scribitur Romæ omnibus exitijs aduersus nobiles sæuisse. Et Zosimus lib. 3. Bello, inquit, in hunc modum extincto, latus Sicophantis apertus est campus (apud Maxentium) omnes prope dixerim quotquot in Africa vel genere, vel opibus præstabant, velut Alexandri partium sectatores, deferendi: nec vlli omnino parcebatur, dum alij necarentur, (per Maxentium) alij facultates suas amitterent. Quin & Romæ triumphatum est ob perpetrata Carthaginæ mala. Et Maxentij quidem

CLX.

CLXI.

rerum

rerum ita gestis, & omnibus per Italiam, & in ipsa Vrbe per summam crudelitatem, libidinemq. ita habitis, hic status erat. A
 Hæc ille. Regnavit annis sex Maxentius, Cuius similem Tyrannum post ætatem Constantini Italia non est perpeffa. Multis prælijs in Italia fufus à Constantino, in Tiberi denique est submerfus, innumerabilibus fporum cæfis, quod è Zofimo, & Nazario, Eufebioq. constat.

Superioribus inter alia constat, numquam Romæ, & Italiæ post Constantinum contigiffe tot Imperatores, aut Reges, è tot barbaris nationibus, & tantæ crudelitatis (hoc enim barbaram facit) quot ante ipsum, siue quot ante Pontificiam potestatem magis conflitatam. Vbi sunt igitur imperii illi, qui conqueruntur, Italiæ dominatos barbaros ex eo dumtaxat tempore, quo Pontifici Romano obediri est inceptum: an non è duodecim nationibus, tum re vera Barbaris, quod Papæ haud obedirent, multos protulimus efferratiffimos Imperatores, Hispanica, Libyca, Maurica, Syria, Threicia, Arabica, Dacia, Gallicana, Dalmatica, Pannonica, Mœfa, Illyrica? Sed proferantur, quæfo, tot ex Herulis, Gothicis, aut Longobardis, qui aut Italiam totam, aut eius maximam partem tenuerunt, & uicerintque in Romanos, Italosve, cum subiecti ipsis fuerunt, (hoc enim maxime obseruandum) & cum bella etiam gesserunt in ipsos tot ac tanta atrocitatis exempla?

Sed, quid ego tot, qui Romæ, Italiæq. sint dominati; & uiffimos Principes flagito? Satis erint mihi dimidio pauciores: peto unum; & tamen isti omnes intra annos ducentos duodecim fuerunt. At post Constantinum tranfacti iam sunt anni mille ducenti octuaginta. quid ad ista respondebunt impij? An repetemus hic etiam elâdes alias, terræmotus, pestes, incendia, dirutas Vrbes, bella ciuilia, strâges in eis editas, irruptiones

barbarorum, rapinas, latrocinia perpetua prætorianorum, corruptas virgines, matronas, adolescentes, pueros sacrificatos, aliaq. huiusmodi multa, quæ post imperium Traiani extitiffe retulimus? Sed audiamus maiora.

- A. Ostenditur superioribus Imperatoribus illud in primis fuisse in animo, ut omnes bonos, omnem virtutem tollerent à terris: ipsos autem plerumq. occisos. Cap. 11. l. 1.

- B. IMPERATORIBVS plerisq. Romanis ante Constantinum viderur illud cordi fuisse, vt virtutes omnes excinderent, ac praestantissimos quosq. è mundo tollerent, nam cum Senatus Romanus constaret ex ijs, quibus aliquod esset specimen virtutis, & laudabilis quisque in illum cooptaretur, apparet, plerosq. omnes Imperatores illius fuisse hostes acerrimos, & optimos ex eo quoslibet abstulisse, neq. tradidisse, aut aliquò modo vexasse, vna cum cæteris viris bonis.

CLXII.

- C. De Tiberio sic Dion: Cumq. non haberet (Tiberius) sibi propinquitatem coniunctiorem, sciretq. eum pessimum, & sceleratissimum fore, (Caium Caligulam) libenter ei, vt aiunt, imperium reliquit, quò memoriam scelerum suorum maiori-
ribus Caij sceleribus obrueret, vtq. maximà, atque nobilissimam partem Senatus post mortem suam necaretur. saepe enim dictum illud vetus fertur vsurpasse.

CLXIII.

- D. Memortuo, terra igne miscetur.

CLXIV.

- Sæpe numero Priamum fortunatum dixisse, quod ei vna cum Patria, & Regno perire contigisset. Quæ de eodem Tiberio vere licet scribere ex ijs, quæ tum acciderunt. Tam magna enim multitudo Senatorum interijt, & reliquorum hominum, vt magistratus prouincias, quas sortiti fuerant, prætorij quidem viri triennium, consulares autem sex annos penuria successorum obtinerent. Hæc ille. Quibus quid illustrius iud Senatorum, bonorumque, quibus administratio prouinciarum committenda esset, interitum, quem Tiberius attulisset, explicandum profecti potest.

CLXV.

- De Cajo Caligula sic idem: Caius, vt est in Urbem ingressus, fere voluit vniuersum Senatum perdere, quod sibi honores prope diuinos non decreuisset. Et Tranquillus cap. 16.

Alios

Alios (Senatores) cum clam interemisset, citare nihilominus, **A**
 ut viuos, perseuerauit, paucos post dies voluntaria morte per-
 ijsse mentitus. Et cap. 27. Multos honesti ordinis deformatos
 prius stigmatum notis, ad metalla, & munitiones viarum, aut
 ad bestias condemnauit; aut, bestiarum more, quadrupedes
 cauea coercuit; ac medios ferra dissecuit. Et cap. 28. Cum di-
 scerpi Senatorem concupisset, subornauit, qui ingredientem Cu-
 riam repente hostem publicum appellantes inuaderent, gra-
 phijsq. confosum lacerandum ceteris traderent. nec ante satia-
 tus est, quam membra, & viscera hominis tracta per vicos, at-
 que ante se congesta vidisset. Et 30. Saepe in cunctos Senatores, **B**
 ut Seiani clientes, matris, ac fratrum suorum delatores, inue-
 ctus est, prolatis libellis, quos crematos simulauerat: defen-
 saq. Tiberij scuitia, quasi necessaria, cum tot criminantibus
 credendum esset. Et: Ingentia facinora ausus. Et cap. 49. Ali-
 quanto maiora moliens. Siquidem proposuerat Antium, dein-
 de Alexandriam commigrare, interempto prius vtriusque ordi-
 nis (Senatorij, & equestris) electissimo quoque: quod ne cui du-
 bium videatur, in secretis eius reperti sunt duo libelli diuerso ti-
 tulo: alteri Gladij, alteri Pugio index erat. ambo notas, &
 nomina continebant morti destinatorum. **C**

CLXIV De Nerone autem sic Dion: Erat crimen omnibus publicum,
 virtus, opes, nobilitas: atque ob eam causam vel sibi mortem
 inferebant, vel ab eo occidebantur. Et Eutropius lib. 7. Infini-
 tam partem Senatus interfecit, bonis omnibus hostis fuit. Et
 Tacitus lib. XVI. Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum
 Nero virtutem ipsam excindere concupiuit, interfecto Barea
 Sorano, & Thrasea Pato.

CLXV. De Domitiano Eutropius ita lib. VII. Interfecit nobilissimos
 ex Senatu. Et Dion: Rusticum Arulenum interfici iussit, propte-
 rea quod philosophabatur, quodq. Thraseam diuinum fuisse ho-
 minem dicebat. itemq. Herennium Senecionem, quod, cum vi-
 xisset diutissime, post quaesturam nullum magistratum petiuisset,
 quodq. Eluidij Prisci vitam conscripisset: compluresq. alij ex
 eadem causa, quod studio philosophiae operam darent, occisi
 fuerunt, ceteris omnibus ex Vrbe iterum expulsis. **D**

CLXVI De Hadriano supra retulimus à Dione, quemadmodum pra-
 stantissimos quoslibet in singulis artibus occiderit, eorumq. fe-
 ctatores oppresserit, & amicissimos quosque, ac summis ho-
 noribus.

A noribus perfunctos, vita spoliari. ob has causas, eodem teste, Homerum volebat è medio tollere.

De Commodo Lampridius ita scribit: Adhibitos custodes vitæ suæ honestiores ferre non potuit, pessimos quosque detinuit, & submotos vsque ad ægritudinem desiderauit. Et mox: Honestissimos quosque aut per contumeliam, aut per honorem indignissimum abiecit. Tot hic Senatores occidit, vt illo occiso sic statuerit Senatus, Qui Senatum occidit, in spoliario lanietur; qui Senatum occidit, vnco trahatur; qui innocentes occidit, vnco trahatur. carnifex Senatus morè maior vnco trahatur; sciuor Domitiano, qui omnes occidit, vnco trahatur; qui Senatum vendidit, vnco trahatur.

CLXVI

De Septimio Seuero produximus supra Spartianum narrationem plurimam in plurimos Senatores iniquissima homicidia perpetrata. Quibus addimus ex eodem, Senatores illos, qui cum Nigro militauerant ducis, vel tribunorum nomine, occisos; similiter; & qui fauerant Albino. Hinc ille: Interfectis, ait, innumeris Albini partium viris; inter quos multi Principes Ciuitatis, multæ sæminæ illustres fuerunt. Et tum: Hispanorum, & Gallorum proceres multi occisi sunt. Et: Vltus igitur grauius Albinianam defectiõnem, interfectis plurimis, genere quoque eius extincto, iratus Populo, & Senatoribus, Romam venit; Commodum in Senatu, & concione laudauit, Deum appellauit, infamibus displicuisse dixit. Addit deinde, interfectos quoslibet imperio idoneos, timens, ne filijs illud eriperetur, ijsq; militibus eucheretur. Rursus idẽ in Pescennij vita: Tunc innumeros Senatores interemit Seuerus, & ab alijs Marij nomẽ accepit.

CLXVIII

Antoninus Caracalla omnium durissimus, inquit Aelius Spartianus, & Septimio patre duro crudelior, Romam bonis omnibus, ait Dio, spoliauit, ac mutilauit. Et idem, qui fuit his temporibus, Hic Antoninus, inquit, Alexandri amantissimus, militibus comis, atque humanus erat; reliquos omnes spoliare, depeculari, & opprimere conabatur, atque in primis Senatores. Hæc ille: qui deinde plurima indignissima in Senatores perpetrata describit. Quamobrem Capitolinus in vita Macriani narrat, Caracallam vocatum Senatus decreto interfectorem Senatus, & Populi. Hinc Herodianus lib. V. inquit: Vniuersi gratulabantur extinctum Antoninum. nam, vt quisque auctoritate aliqua, aut dignitate præcellebat, ita maxime iminentem suis cervicibus depulisse gladium arbitratur.

CLXIX

O

delatores

delatores autem, & serui omnes, quicumque dominos detulerant, patibulo suffixit: totaq. Vibs, atque adeo Romanum imperium sceleratis hominibus perpuratum. A

CLXX. De Macrino, qui Antonino successit, ita Dion: Macrinus magnum (ait) numerum equitum, & Senatorum per calumniam interemit.

CLXXI. Antoninus Heliogabalus imperium Macrini excepit. De illo sic Herodianus, vbi scripsit, Alexandrum filium Mammæ Cæsarem creatum: Mammæa, ab omni illa sceditate (Heliogabali) vindicabat Alexandrum, summissis clam doctoribus omnium disciplinarum, modestiamq. edocens, ac palæstræ, virilibusq. gymnasijs assuefaciens, Græcisq. eum pariter & Latinis litteris instituens. quibus rebus magnopere Antoninus indignabatur; iamq. adoptionis, imperijq. participati pœnitebat. quapropter omnes illius doctores aula exegit, quosdamq. illustriores partim morte, partim exilio affecit. Hæc Herodianus. Addit Lampidius, exactum iussu ipsius Vrbe vniuersum Senatum, iussumque, vt è Senatoribus nonnulli necarentur. B

CLXX. II. Maximinus Thrax qualis, quoad argumentum propositum, fuerit, ita Herodianus: Complures, inquit, exercitibus, aut prouincijs præpositos, consulares, triumphalesq. viros (hi solebant esse ex ordine Senatorio) leuissima; tenuissimaq. calumnia atactos, corripere de improviso iubebat, ac sine vllis ministerijs solos vehiculis impositos die noctuq. iter facere ab Oriente, aut Occidente, si ita cecidisset, itemq. à Meridie in Pannoniam vsque, in qua tunc ipse morabatur, dein spoliatos, omniq. ignominia affectos, exilio, vel morte puniebat. Et Capitolinus: Sine delicto, inquit, consulares viros, & duces multos interemit. C

CLXX. III. Aurelianum necem attulisse nonnullis nobilibus Senatoribus ob leues causas, è Vopisco supra retulimus. D

CLXX. IV. Carinus, vt Vopiscus ait, optimos quosque relegauit, pessimum quemq. elegit, aut tenuit, præfectum Vrbi vnum ex Cellularijs suis fecit. quo scædus nec cogitari potuit aliquando, nec dici. præfectum prætorio, quem habebat, occidit: Et: Superbas ad Senatum literas dedit, Vulgo Urbis Romæ quasi Populo Romano bona Senatus promisit. Et: Hominibus improbis plurimum detulit.

CLXX. V. Maxentium narrauimus supra ex Eutropio omnibus exitijs in nobiles scæuisse. Hinc Prudentius, contra Symmachum lib. I.

- A
 Ipse Senatorum meminisse clarissimus ordo,
 Qui tunc concreto processit crine, catenis
 Squalens carceris, aut nexus compede vasta.
 Et paulo ante, alloquens Romanam:
 Hoc signo, iniunctus transmisit Alpibus ultor
 Seruitium soluit miserabile Constantinus.
 Cum te pestifera premeret Maxentius aula,
 Lugebas longo damnator carcere centum,
 Vt scis ipsa, patres.

Hinc in Panegyrico Nazarius, verba faciens de Constantini triumpho: Non agebantur (inquit) quidem ante carrum vinciti ducis; sed incedebat tandem soluta nobilitas; non coniecti in carcerem barbari, sed deducti e carcere consulares; non captiui alienigenæ introitum illum honestauerunt; sed Roma iam libera nihil ex hostico accepit, sed se ipsam recuperauit; nec præda auctior facta est, sed esse præda desinit.

C Tales itaque fuere Imperatores quatuordecim, non enim filios aliquorum connumeramus ijs, quamuis fuerint & ipsi Imperatores. Imperauerunt omnes annis centum triginta sex, & aliquid amplius. Quocirca, cum numerarentur à Tiberij Principatu vsque ad Maxentium defunctum ducenti nonaginta quinque anni, dimidium prope tempus est illud, quo Senatus est adeo vexatus, interfectis eorum plurimis vna cum cæteris bonis, Imperatorum iussu; cum reliqui tamen Imperatores memorentur crudelissimi fuisse.

D Hic peto à quibuslibet, an post imperium Constantini vsque ad Momyllum fuerint tot Imperatores Catholici in Senatum crudeles per annos centum sexaginta quatuor plus minus, qui intercedunt à Constantino ad Momyllum? Quid tot exigo? Proferatur eorum dimidium: proferantur duo: proferatur vnus.

Age, maiora dicamus. Excepto Vittige, ac Teia, nullus Vrbi imperauit, ea ve potius est, non dico Catholicus, (Vittiges enim, Teiasq. Ariani fuerunt, ac Pontifici Romano infens) sed cuiusuis superstitionis, qui in Senatum Romanum, ac bonos sæuierit adeo, vt isti sæuierunt. Et tamen à Constantino ad nostra tēpora colliguntur anni mille ducenti octuagintaduo. Senatus enim Romanus ille constans ex hominibus, quos laicos vocamus, desijt esse, quod, recepta Vrbe, Gothisq. deletis, non

curarunt Imperatores in locum Senatorum, qui moriebantur, AA
 ullos sufficere, aut extinctis plerisque, dum bella Gothica ar-
 debant, aut Romam redire, e qua profugerant, vt ostendimus,
 negligentibus, Clerus in antiquum Senatum substitutus est.
 quod alibi explicauimus:

Neque vero mihi satis est hoc dixisse. Tot sunt Vrbes in Ita-
 lia, quibus suus est tenuis Senatus, ac fuit: nulla erit tamen,
 cui contigerint tot Principes, tam sœui, tam nulla de causa
 atroces in suum Senatum, vel ipsos bonos, sœculis omnibus, B
 quæ transacta sunt ab ætate Constantini. Vide, quæ bona sint
 nobis Catholicis post Romani Pontifices auctoritatem magis
 constitutam. B

Nec consistamus hic. Est Pontifici Romano Cardinalium cœ-
 tus, loco cuiusdam Senatus; & cuilibet Episcopo suum, quod
 vocant, Capitulum Clericorum. Non queram, num fuerit ex
 istis Catholicus aliquis (nam de his est nobis semper oratio)
 adeo sœuus in illos, quamuis Urbanus VI. Ioannes XII. & Ale-
 xander VI. in Cardinales ferantur fuisse crudeles, cum nemo
 ex istis occiderit sex Cardinales. Sed totus orbis Catholicus
 in iudicium vocetur. Sunt in eo, fueruntq. Reges innumeri,
 quibus sunt Procerum conuentus loco Senatorum, quibus, & C
 Episcopi annumerantur, vt Poloniz, Hungariz, Boemiz, Ger-
 maniz, Daniz, Suetiz, Angliz, Galliz, Aragoniz, Castellæ,
 Lusitaniz. Num tot Reges Catholicis, tam sœui, tam breui tem-
 pore vli istorum Regnorum fuere in proceres suos, aut gene-
 ratim in bonos ipsos, vt vel nullas, vel leues ob causas ipso sin-
 terficerent? numquid per tot sœcula extiterunt tot? numquid
 eorum dimidium? sed neque vnum credo produci posse talem
 ex ijs Regibus, qui Pontificis dicto, ac legibus fuerunt audiētes.

CLXX-
VI.

Sed forsitan bene istis Imperatoribus, aut Regibus fuit: eorum D
 vita in tuto posita erat: omnes serè atrocissime interfecti. Quin-
 da Julio Cæsare, vsque ad Constantinum nonnulli namerant quin-
 quaginta septem tum Cæsares, tum Augustos: ex his octo ad sum-
 mum non fuerūt indubitate vel veneno, vel ferro sublati. quod eo-
 rum vitas legentibus apparebit. effugerunt violentam mortem
 Vespasianus, Traianus, Hadrianus, Antoninus Pius, Antoni-
 nus Philosophus, Septimius Seuerus, Claudius Constantius. Quæ
 fuit igitur sœlicitas vitæ Romanis, Italicis ve priuatis homini-
 bus, aut Imperatoribus per ista tempora? Illud enim posco ab
 eruditis, vt omnium Italicorum Principum, qui Catholici fue-
 runt,

- A** runt, successiones recorderentur, aut euoluant; ac proferant mihi ex aliqua tot Principes, tam breui interemptos. quid peto tam breui sumant, me dante, omne tempus, ex quo Pontifices Romanos colunt: neque poterunt tot Principes alicuius gentis inter Italos ab alijs sublatos enuntiare. Atque, ut pudeat impios, qui Pontificum Romanorum tempora incusant, circumspiciatur totus Orbis Catholicus, excutiantur omnium Regum, Principumq. illustrium, qui fuerint Catholici, successiones, ac nihil tale reperient. Non temere verba effundimus. libro namq. de signis Ecclesie XX. signo LXXXIX. nostra nos
- B** cum quibuslibet exteris, quorum sint exitus memorie proditi, sigillatim contulimus, atque iccirco hæc possumus asseueranter affirmare. Hoc autem cui non faciat admirationem? toto Orbe Catholico, per tot sæcula, nullam Regum seriem posse inueniri; qui, cum Pontificij fuerint, nihil adeo sævum perpessi sint, quale tot Imperatores per annos tercentum sexaginta plus minus.

Verum enimvero, si non osecitanter legimus superiora, & contulerimus cum cæteris, quæ memorie fuerint vniquam prodita, cognoscemus Imperatores Romanos ad summum nequitiæ, quæ fuerit inter mortales, & quæ ad hos perdēdos à Principibus vllis extiterit, peruenisse. Nam, quis crudelitate par Tiberio, Caio, Neroni, Domitiano, Commodò, Septimio. Seneo, Maximino, Carino, ut cæteros mittamus? quis luxu, ac libidine tum istis prope omnibus, tum Heliogabalo? Hæc scilicet Italie felicitas: Hæc Romæ erat beatitudo; & non pudet aliquos istis vllam tribuere partem laudis? non ista tempora abominari?

- D** En igitur, quo loco vita esset Imperio Romano florente, non modo quibuslibet, sed etiam bonis ipsis, & quidem præstantibus dignitate, opumq. abundantia, quin ipsis Imperatoribus. quo loco erant itaque plebeij? quo pauperes, ac cæteri omnes? necesse est, ut fateamur, iniquissimo. Quid ad hæc dicemus? quot, & quanta bona nobis Catholicis adsunt auctoritate Pontificis Romani magis dilatata?
Sed reliqua inspiciamus.

Tributa immensa, quibus Itali, ac Romani opprimebantur ante aetatem Constantini. Cap. III.

ENIAMVS, quæso, ad Tributa. Nam, ne quis sibi fingat fuisse Imperatores quidem rapaces, vectigalia tamen fuisse modica, & tolerabilia; demonstremus, hæc ab Augusti temporibus vsque ad Constantinum fuisse immoderatissima, & quæ nullo modo ferri possent.

Atque, vt omitamus ab Augusto statutum, quod refert Dion, vt vigesima pars hæreditatum, legatorum, donationum ve causa mortis fisco inferretur, nisi ad proximos agnatos, aut pauperes homines pertinerent, idq. præter ordinaria Tributa, vectigalia, & portoria, quibus adeo Senatores oppressit, vt multi Senatu migrare sint coacti. quæ Dio lib. 53. historiz suæ testatur, & à Tiberio plurimis Ciuitatibus, ac priuatis hominibus veteres immunitates, & ius metallorum, vectigaliumq. adempta, quod hæc sint leuiores, si comparentur cum alijs, quæ dicturi sumus.

CLXX.
VII.

Caius Caligula, inquit Suetonius cap. 40. vectigalia noua, atque inaudita, primum per publicanos, deinde, quia lucrum exuberabat, per centuriones, tribunumq. prætorianos exercuit, nullo rerum, aut hominum genere omisso, cui non tributum aliquid imponeret. pro edulijs, quæ tota Vrbe venirent, certum, statumq. exigebatur; pro litibus, atque iudicijs vbiicumque conceptis, quadragesima summæ, de qua litigaretur; nec sine pœna, si quis composuisset, vel donasse negotium conuinceretur; ex gæculorum diurnis quæstibus pars octaua; ex capturis prostitutarum quantum quæque vno concubitu mereret; additumq. ad caput legis, vt tenerentur publico & quæ meretricium, & quæ lenocinium fecissent; nec non & matrimonia obnoxia essent. Et cap. sequenti: Ac, ne quod non manubiarum genus expediretur, lupanar in Palatio constituit; distinctisque, & instructis pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matronæ, ingenuique starent, (nota incredibile simul, & abominandum facinus) misit circum fora, & basilicas, nomenclatores ad inuitandos ad libidinem iuuenes, senesque, præbita aduenientibus pecunia scænebri: appositisque, qui nomina palam subnotarent, quasi adiuuatum Cæsaris reditus; ac, ne ex lusu quidem alex compendium spernens,

A spernens, plus mendacio, atque etiam periurio lucrabatur. Et cap. 42. Filia vero nata, paupertatem, nec iam Imperatoria modo, sed & patria conquerens onera, collationes in alimoniam, ac dotem puellæ recepit. edixit & strenas ineunte anno se recepturum: stetitq. in vestibulo ædium Kal. Ian. ad captandas stipēs, quas plenis ante eum manibus, ac sinu, omnis generis turba fundebat.

Nero, ait Suetonius cap. 38. collationibus non receptis modo, verum & eflagitatis, prouincias priuatorumq. census prope exhaustit. Et Dion: In Britannia, causa belli fuit publicatio bonorum, quæ cum esset primarijs eorum à Claudio remissa, Decianus Catus, eius Insulæ procurator, dicebat, eam renouari oportere. Et mox, inducens Bunduicam, sœminam Britanicam, quæ loquatur, Nonne (inquit) maximis, atque amplissimis facultatibus priuati sumus? nonne reliquorum tributa pendimus? nonne præter cætera, quæ damus, & agros quos colimus, ad eorum utilitatem, nostrorum etiam corporum omnia tributa conferimus?

CLXX.
VIII.

B Galba, inquit Suetonius cap. 12. Cû Ciuitates Hispaniarum, Galliarumque, quæ cunctantius sibi accesserant, grauioribus tributis, quasdam etiam murorum destructione punisset, & præpositos, procuratoresq. supplicio capitis affecisset cum coniugibus, ac liberis, quodq. oblatam à Tarraconensibus è vetere templo Iouis coronam auream librarum XV. conlasset, ac tres vncias, quæ ponderi deerant, iussisset exigi. Et Dion: Erat inquit (Galba) in coaceruanda pecunia inexplibilis.

De Vespasiano similiter cap. 16. Sola est (inquit) in qua merito culpetur pecuniæ cupiditas. non enim contentus omiſſa sub Galba vectigalia reuocasse, noua, & grauiam addidisse, & auxisse Tributa prouincijs nonnullis, & duplicasse, negotiationes quoque vel priuato pudendas propalam exercuit, coëmendo quædam tantum, vt pluris postea distraheret; nec candidatis quidem honores, reſiue tam innoxijs quàm nocentibus absoluciones venditare cunctatus est. creditur etiam Procuratorum rapaciſsimû quæque ad ampliora officia ex industria solitus promouere, quò locupletiores mox condemnaret. quibus quidem vulgo pro spõ gijs dicebatur vt, quod quasi, & siccos madefaceret, & exprimeret humentes. & 23. reprehendenti filio Tito, quod etiam vrinz vectigal commentus esset, pecuniam ex prima pensione admouit ad nares, fuscitans num odore offenderetur; & illo negante.

CLXX.
IX.

C atque
D atque

CLXXX.

atqui (inquit) & lotio est: & Dion, Nullo genere Tributi præ-
 termissio, vt ne mendicis quidem pepercerit, ac de Diuinis hu-
 manisq. rebus pecuniam fecerit. multa enim vectigalia, quæ
 tum solui desierant, renouauit, auxitq. multa ex ijs, quæ obti-
 nebant. idq. in cæteris Prouincijs subditis imperio Romano, ac
 postea in Vrbe fecit.

CLXXXI Atque hæc isti: Romæ porro erant Tributa vsitata, quæ pen-
 debantur à lenonibus, meretricibus, exoletis ob scelera sua. quod
 in Alexandro Lampridius testatur; quem laudat ex eo, quod illa in
 ædificia publica conuerterit, & quod ad Thermas construendas à
 singulis quibusq. artificibus exegerit nummos.

At Constantinus omnium Tributorum sustulit quartam par-
 tem. quod Eusebius testatur in vita ipsius lib. 4. cap. 2. 3. 4. Lenon-
 es, atque exoletos expulit. qua in re mendacissimus & calum-
 niarum plenus esse Zosimus apparet.

Producantur itaque è tot sæculis post Constantinum transa-
 ctis tot vel Imperatores, vel Principes, qui Romæ sint domina-
 ti, ac tam grauibus eam tributis onerarint. Quid ego tot pro-
 duci flagitem? duo sint satis similes, aut Caligulæ, aut Vespasia-
 no. Age detur vnus horum par, aut similis aliquo modo. Quid
 autem Romam duntaxat tanta felicitàte donatam contendo?
 En tot Vrbes Italiæ, tot Regiones, quibus Principes aliqui domi-
 nati sunt per annos octingentos, cum potestas Comitum, Mar-
 chionum, Ducumq. maxime cœpit vsurpari, quam multo ante
 Longobardi visi sunt inuexisse, & tamen huiusmodi vltus non po-
 terit cieri, qui Caligulæ, Vespasionove similis fuerit in exigend-
 dis tributis. Atqui tantum bonum post ætatem Constantini ne-
 que soli Romæ, neque soli Italiæ contigit. nulla Catholico-

rum Regio Regi Pontificis Romani studio subiecta
 vmquam fuit, quæ memoretur tam grauibus
 exactionibus toties, ac tot oppressa.

Quid toties dico, vel à tot? A nullo
 vmquam Principe Catholico,
 vel per exiguum tempus.

*Dira, & infanda leges, moresve vsu recepti, & comprobati
in Vrbe, & Italia. Cap. IV.*

INTOLERABILIA sunt hæc, quæ diximus: sed multo intolerabiliora, & perniciosissima quædam, legibus apertis, aut moribus publicis ita comprobata, vt vel laudabilia reputarentur, vel nulla ijs perpetratis pœna aut irrogaretur, aut constituta fuerit vinqum. quamuis enim sit necesse quodammodo, vt admittantur flagitia, atque, vt aiebat Christus, scandala nescantur, & in omni domo magna Paulus adijciebat, Sint vasa honoris ad vsus splendidos, & vasa ignominie ad vsus inhonoratos, si tamen supplicio fuerint admissa facinora aliquando castigata, aut saltem pœna legibus fuerit apposita, quæ repeti possit, sine dubio rarius delinquitur; cum verissimum sit illud:

Oderunt peccare mali formidine pœna.

ac rectissime dixerit Plato, respublicas pœna, ac præmio contineri, ita, vt, si quid mali fiat, idq. non coerceatur, necesse sit in præceptis ire Remp. Igitur, quamuis superiora fuerint hominibus maximo detrimento, & graua, quæ subijcientur, tamen multo erunt acerbiora, & magis damnosa, quod vel honesta existimarentur, vel saltem nulla multa coercerentur. Sit igitur hoc Romæ, & Italiz adductum bonum per Pontifices Romanos post ætatem Constantini, quod non amplius innumeri mortales cancellis vllis includuntur coacti sese mutuis vulneribus concidere. quod fiebat in ludis gladiatorijs, qui solebant quotannis edi à magistratibus multis diuerso tempore ad oblectandum Populum, conciliandamq. sanguinis humani copiosâ profusione illius benevolentiam. atque hoc adeo laudabile iudicabatur, vt Traianus maximam sibi comparare gloriam sit visus, qui decem millia gladiatorum dederit vno spectaculo. quod refert Dion. Susulit hanc immanitatem Constantinus, vt est in Codice Theodosiano. & nihilominus adeo pessima consuetudo confirmata erat, vt, quamuis eandem sanctionem Constantius Constantini filius renouauerit, breui fuerit repetita. Hinc Augustinus, in Confessionibus, ea se Romæ aliquando vidisse dolet, & ingemiscit;

P

ac Sym-

CI XXX.
II.

ac Symmachus, qui Theodosio imperante florebat, exhibitos refert in Consulatu Flavianiani. Sublati vero fuerunt prorsus imperante Honorio. Operæpretium porro est cognoscere; qui mos fuerit Vestali Virgini, cum gladiatores inuicem se necarent. Describit illum Prudentius his versibus, contra Symmachum lib. 2.

*Interea, dum torta vagos ligat insula crines,
Fatalesq. adolet prunas innupta sacerdos,
Fertur per medias, vt publica pompa, plateas,
Pilento residens molli, seq. ore reiecto
Impuliat attonita virgo spectabilis Vrbi.
Inde ad confessum cauea pudor almus, & expers
Sanguinis. it pietas, hominum visura cruentos
Congressus, mortesque, & munera vendita pastu
Spectatura sacris oculis. sedet illa verendis
Vittarum insignis phaleris, fruiturq. lanistis.
O tenerum, mitemq. animum. consurgit ad iectus,
Et, quoties victor ferrum iugulo inserit, illa
Delicias ait esse suas, pectusq. iacentis
Virgo modesta iubet conuerso pollice rumpi
Ne lateat pars vlla anima vitalibus imis,
Altius impresso dum palpitat ense secutor.*

CLXXX.
III.

Hæc ille. An hic illud adijciemus? solitum bibi sanguinem gladiatorum, qui occidebantur. Hæc sunt Plinij verba lib. 28. cap. 1. Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, vt viuentibus poculis comitiales morbi pellantur: quod spectare facientes eadem arena feræ quoque horror est: At Hercule illi ex homine ipso sorberi efficacissimum putant calidum, spirantemque, & vna ipsam animam ex osculo vulnerum. En felicitas antiquorum.

CLXXX.
IV.

Huic proximum sit illud, in more apud Romanos, & Italos fuisse, vt homines ipsi, quasi pecora, ad aras sacrificarentur. & quamuis sublatus fuerit hic mos in Latio, cum dicitur Hercules eo venisse multo ante Aenæ aduentum, (quod Dionysius refert lib. 1.) in Italia tamen perdurauit, vt refert Plinius, vsque ad annum 657. & eam consuetudinem restituerunt Imperatores aliqui. Octavius namq. Augustus plurimos Romanos ad arâ Iulij Cæsaris Perusæ mactauit, & Heliogabalus nobilissimos quosque

- A** quosque pueros, & formosiores, quibus essent parentes, ex Italia deligi iussit, quos litaret. quod in eius vita Lampridius narrat. & Imperator Domitianus (nisi me fallit) Gallam, Græcumq. innocentes defodi viuos ex oraculis Sibyllinis imperauit. Iulianus eodem modo multos pueros ad artis magicæ vsum dissecuit. quod refert Theodoretus. & Hadrianus Antinum suum scribitur a nonnullis ad eadem scelera interfici voluisse. quod asseueranter affirmat Dion: qui & testatur, a Didio Iuliano Imperatore plerosque pueros interfectos artium magicarum causa.
- B** quamuis tota hæc consuetudo publice remanserit in gladiatoribus bustuarijs. En; quæ Religio quondam foret Italicis Populis. Et hinc itaque mos ita sublatus, vt nihil simile vnquam toto orbe Catholico sit auditum.

Illud vero longe grauiusimum, fuisse in potestate Dominorum suos seruos caueis publicis includere, vt cum ferocissimis bestis ad oblectandum populum depugnarent; a quibus illi sæpe atrocem in modum discerpi solebant. Et, quamuis Lucius, & Verus Antonini Imperatores, qui inierunt imperium anno Christi 163. id venterint, vt Martianus Iurisconsultus testatur, ac Mo-

CLXXX
V.

- C** destinus lege Petronia cautum dicat, ne id fieret absque iudicis consensu; tamen, id non omnino obseruatum fuisse, ex eo liquet, quod & Iudicum consensu id fiebat, & ante hos per multas sæcula hic mos est obseruatus. & Constantinus habuit necesse Antoninorum legem renouare. vt est in Codice Iustiniani, tit. de emend. seru.

l. domini ff. de cõs. empt. l. circu. de re. ff. ad l. Corne.

Cui similis erat alius, quo licebat dominis suos seruos, vt lubebat, interficere. quod fuisse olim iuris gentium, & ab omnibus gentibus obseruatum, testatur Caius Iurisconsultus. hinc ostendimus, supra Augusto imperante fuisse, qui carnibus humanis seruorum pascerent mænas. Verum temperauit hæc

CLXXX
VI.

- D** Antoninus Pius, vt idem scribit. quod & Vlpianus, qui floruit Alexandro Mammez imperante, narrat. Sed, & ante hunc, qui cœpit imperare anno Christi 140. impune admitti id poterat; postea vero cum causa licebat. quod per multa sæcula fuerat in Vrbe, in Italia, ac toto Orbe factitatum.

l. i ff. de iis, qui sunt sui, vel al. iuris. l. si dom inus lde Co.

Quod adeo verum, vt paribus ipsis fas olim foret ipsosmet filios arbitrio suo necare. quod Paulus Iuriscon. refert, & Dionys. lib. 2.,

CLXXX
VII.

Quo circa, cum lege à Pompeio lata puniantur plurimi, qui suos propinquos occidunt, non recensetur in his Pater, cum filium morti tradit, vt habetur in Digestis. Primus Hadrianus Im-

l. in suis. ff. de lib. et postb.

perator, quod Martianus scribit, hoc delictū coercuisse videtur. **A**

I. diuus, Defunctus est Hadrianus anno 163. Sic itaque per tot secula,
D. ad l. antequam Romę Pontificia potestas confirmaretur, atrocissimis
Pomp. legibus hic locus erat.

CLXXX An onittemus illud in omnes debitores dirissimum? si qui ex
VIII. ijs die constituta non soluissent, creditoribus vincti tradebantur,
Gell. lib. plumbatis cædebantur, adijciq. Gellius, qui verba legum Duo-
X. c. 1. decim tabularum recenset, permittum fuisse ijs, post tertias nun-
dinas hominem dissecare, ac parti. Testatur Dionysius Hali-
carnassus lib. 6. non modo debitores, sed & eorum filios cre-
ditoribus tradi solitos. Et, quamvis tanta atrocitas secandorum
debitorum, quoad Romanos cives, postea fuerit aliquo modo
temperata, quin & necandorum, ac verberandorum, anno, vt
vult Lilius lib. 8. 429. tamen vsque ad Constantinum durarunt
aduersus alios ponderum, ac plumbatarum supplicia, quibus
illi cædebantur, ac distendebantur incredibili tormento. quod
apparet è Codice Theodosiano l. 3. tit. de exactionibus.

En, quanta in seruos, in debitores, in ipsos filios seuitia exer-
ceretur à Ciuibus Romanis, & Imperio Romano subiectis, in
ipsa Roma, in Italia, ac toto Orbe Romano? Numquis vult has
leges renouare, has diritates ex inferis educere, cum fuerint
ablata post Romani Pontificis auctoritatem constitutam? Ne-
mo erit, qui non exclamaret nullo modo reuocanda atrocitatis
immanissimę exempla. Vnus erit Macchiauellus, qui velit re-
uocari; credo, vt seruos, filios innocentissimos, ac Cives suos
Italos omnes his pœnis addicat. Addicatur ijs ipse, quando
vult, & experiatur, non qui Pontificem Romanum colunt, à quo
ita Constantinus edoctus, alijq. Imperatores hæc sustu-
lerunt.

Atque hæc quidem, quantum ad vitam, & ea, quę proxime
accedunt ad illam tuendam in mores inducta, & comprobata.
Nunc ad alia respiciamus, spectantia ad facultates. neque de
Colonijs aliquid dicamus, ex quarum deductione contingebat,
vt ex alijs in alios omnia bona transferrentur, sed de vsuris, qui-
bus priuatorum quilibet res breui absumentur. Has igitur
Romanis, & cunctis Romano imperio subiectis fuisse permittas,
nemo est antiquitatis mediocriter peritus, qui ignoret. poste-
rioribus quidem temporibus per leges modus est vsuris acci-
piendis præscriptus. Summa vero moderatio fuit huiusmodi,
vt duodena possent exigi quoannis in singula centena. iccirco
autem

- A** autem vocabantur Centesimæ, quod mensibus quibuslibet centesima pars dari exoluere; atque ita, centum mensibus transactis, intra annos octo mensesque septem æquabatur. vsuris ipsa fors. Illud præterea concedebatur, ut, nisi *fortius*, exoluere suo tempore, singulis scilicet mensibus, ex illo etiam deberetur vsuræ, atque id vocabatur Anaticismus, cuius sæpe Cicero meminit in Epistolis ad Atticum: quamobrem; quæ vitæ sunt Romanis mitissimæ vsuræ, sine dubio erant huiusmodi, ut Cato dixerit, nihil aliud esse illas exercere, nisi homines ipsos occidere: quod in libris de Officiis Cicero narrat. Ob hæc factæ in Vrbe
- B** graues exactiones; multæque, ac periculose seditiones, ut anno 158. & rursus 160. ut meminit in Coriolano Plutarchus; sed & paulo ante, cum Tarquinius Vrbe fuisset eiecus, coniuratio est inita ab ijs, qui sœneratoribus responderi non poterant; cuius meminit Dionysius lib. V. nam binis, ternis, ac quaternis etiam centesimis multi sœnerabantur. quod è Verrinis, & Epistolis ad Atticum cognoscimus. Tacitus lib. 3. scribit, grauiora bella in Romanos excitata à multis Populis ob sœneris grauitatem. Diò refert in Nerone, inter alias causas defecisse Britannos à Romanis, & ob hanc, quod Seneca ille Philosophus, quem non nulli tantopere laudant, quadringenta millia aureorum sub magna vsuris credidisset, eamque summam omnem simul magna vi, atque violentia exigebat. Sic etiam Sallustius ait, Catilinæ adhaesisse in primis maximam obrætorum manum. Et sane Gracchorum, Cinnæ, Carbonis, Marij, Syllæ, & aliorum seditiones ab oppressis huiusmodi sœnere oriri solebant. Nunc, quis ignorat has sublata toto Orbe Catholico, per Pontificias leges? an non hoc bonum? quis negabit, nisi impius?
- C**

- Quod si mentis oculos aduertamus ad ineptas Romanorum, gentiumque superstitiones, nullus esset dicendi finis. Ab his Cloacina, quod Cloacis præfesset, Dez, ab his Sterquilinio, quod stercoreibus, Febri, Pallori, Serpenti, Aesculapij lapidi è Pefinunte allato, monstris Agyptiacis, diuini honores decreti; ut recte hæc deridens Prudentius cecinerit, contra Symmachum lib. I.
- CXC.**

Sint hæc barbaricis Gentilia Numina pagis.

Quos penes omne sacrum est, quidquid formido tremendum

Suasere

*Suaferit : horrificos quos prodigialia cogunt
Credere monstra Deos , quos sanguinolentus edendi
Mos inuat , vt pinguis luco lanietur in alto
Victima , visceribus multa inter viua vorandis.*

A

CXCL

Sed, numquid hic finis est foedissima quaeque, & obscenissima superis sunt ascripta, & veluti caelestia numina supplicationibus, ac sacrificijs culta. An non talis Venus, Flora meretrix, Antinous Hadriani cynædus, Faustina coniux impudicissima, Antonini Philosophi, Livia Augusti, Priapus ipse hortorum Deus? En ait Prudentius:

B

*Hic Deus est Patrio prænobilis Helleponto
Venit adusq. Italos sacris cum turpibus hortos
Sinum laetis , & hæc votorum liba quotannis
Accipit , ac ruris seruat vineta Sabini.
Turpiter affixo pudeat quem visere ramo.*

Quo circa Romæ, & in quibuslibet paulo celebrioribus Ciuitatibus erant publica obsoletorum prostibula: quæ fuisse à Constantino deleta, testatur S. Hieronymus in Isaiam lib. 2. cap. 2.

Quin multis in locis habebatur ab aliquibus pium, religiosumque, siquando corpore suo questum fecissent, quem Dijs offerrent, ac dedicarent. quæ refert Eusebius in vita Constantini, & libro de Præparatione Euangelica. Sic igitur nihil erat purum toto Orbe Romano, & ad mano, nihil non erat omnibus modis contaminatum.

Quæ sublata sunt.

omnia per

ipso

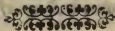
Romanos Pontifices, eorumque

studiosos. Sed per-

gamus ad

alia.

D

A Clades maxima è terra, aquis, aere, igniq. oborta, in Italia, & Roma, ante tempora Constantini. Cap. V.

VPERIORIBVS alia non minora mala succedunt, quæ diuinitus immiffa sunt, eaq. pertinent ad terram, aquam, aerem, ignem; quæ quidem elementa interdum conuulfæ aduerfus Italos, ac Romanos videri poffunt, ante ætatem Constantini, poftea vero non ita, nifi cum Pontifices Romani, vel Roma,

B Italiaq. depulfi, vel alioquin male habiti funt à Principibus. vt appareat ab eis bona, vel mala pendere. Incipiamus à terra nobis vicinior: ac de terræmotibus agamus primo loco, quibus olim sæpius Italia concutiebatur, ita vt in agro Gabienfi non procul ab Vrbe Roma forent olim ducenta telluris iugera, quæ femper tremebant, vbi equites in ijs stetitiffent. idemq. in Reatino agro contingebat. quæ Plinius teftatur nunc horum nihil auditur. Vt autem cæteros minores terrarum lib. 2. c. motus, aut antiquioris memoriæ omittamus, quofdam referemus, qui humanam fidem superare videantur. Anno 536. fepties & quinquagies Italia interruptis quaffationibus eft concuffa. quod idem fcriptor narrat. lib. 2. c. 84.

At 662. in agro Mutinenfi duo montes inter fe concurrerunt crepitu maximo affultantes, inquit ille, recedentesq. inter eos flamma, fumoq. in cælum exeunte, interdiu fpectante è via Aemilia magna equitum Romanorum, familiarium, viatorumq. multitudinem. eo concursu, Villæ omnes elifæ, animalia permulata, quæ intra fuerant, exanimata. Et 536. in Sabinis fuiſſe terræmotus Linius tradit lib. 41. 560. L. Cornelio, & Q. Mucio Cof. crebros Romæ, & in Italia fuiſſe. quo tempore crediderim contigiffe, vt maxima pars Rhegij in Calabria corruerit. quod lib. VI. Strabo refert. Is vero funeftiffimus, qui contigit 770. Chrifti vigefimo, & Italiæ parum nocuit ille quidem, fed Afiæ tredecim Vrbes vna nocte ad folum profttrauit. cæ sunt, vt refert Eufebius, Magnefia, Sardis, Molthene, Magaechyero, Cæfareæ, Philadelphia, Timolus, Temis, Cumæ, Myrrhina, Apollonia, Diahræania. Idem refert Tacitus lib. Annalium, fecundo.

Anno

Plin. lib. Anno Neronis supremo, qui est Christi septuagesimus, accidisse in Italia terræmotum, quo prata quædam, & oliueta- **A**
a. c. 83. agri Marrucini, intercedente via publica, in contrarias sedes sunt transgressa, testatur Plinius. Et Dion: Tam ingens, inquit, terræmotus factus est, vt terra funditus conuassari, & animæ hominum ab eo (Nerone) interfectorum insultare ipsi putarentur. Atque hæc anno Christi 70. Condita Urbis 812.

Sed & Eusebius anno Christi 60. vult alium Romæ terræmotum contigisse. minora sunt illa, quod Galba ineunte Imperium terra in Vrbe, & Palatio non modo concussa est tremore, sed similem mugitui sonum dedit. quod Suetonius refert. Imperante autem Tito, sub annum Christi 82. de Campania sic Dion: Repente ita graues terræmotus facti sunt, vt & omnis ea planities feruida esset, & culmina montium subsiderent. ad hæc sonitus subterranei tamquam tonitrua, & super terram mugitibus similes extiterunt. ob id mortales innumeri perierunt. **B**

Traiano rerum summam tenente, anno Christi 107. & 108. terræmotus vniuersalis Orbem totum visus est quatere. Illo quatuor Vrbes Asiæ diruta sunt, Elea, Myrrhina, Prytanæ, Cumæ, & duæ in Græcia Opuntiorum. Rursus, alio, quod contigit anno 112. tres Galatiæ Ciuitates cruta, & 116. aliæ submersæ; Antiochia tota prope concidit. quæ late describit Dio. Refert Eusebius in Chronico, hunc terræmotum per Prouincias multas extitisse, Narrat Victor, Romæ, & Italiæ. An aliquid insignis detrimenti attulerit. nobis non est compertum. **C**

Hadriano rerum potito, circiter annum 123. Nicomedia terræmotu corruit, & Nicenæ Urbis plurima conciderunt. quod Eusebius narrat. Capitolinus ait, Romæ Circum corruisse. Xiphilinus è Dione, Cyzicum funditus periisse. **D**

Gordiano imperante, sub annum 241. terræmotum fuisse vniuersalem, Capitolinus indicat, inquiens, adeo grauem fuisse, vt Ciuitates cum Populis perirent: ob idq. in Vrbe instituta fuisse sacrificia.

Galieno autem præfidente, circiter annum Christi 260. terræmotus Romæ fuit, in Asia, & Libya, quo multa absorpta, & diruta ædificia sunt, vt è Trebellio habemus.

At hi terræmotus per annos quadringentos sexaginta sex in Italia, & Vrbe contigerunt. ab anno enim 536. Urbis condita vsque ad 260. Christi tot anni numerantur. Querant igitur homines

A mines curiosi, nūm tot, ac tantū existerint ab anno 312. quo Pontificia potestas robur nancisci est visa vsque ad ætatem nostram per annos mille ducentos octuaginta, in Italia, & Vrbe: ac nil simile comperient.

Atqui neque dimidium contigit harum cladium. Et tamen nos annis quadringentis sexaginta sex opponimus mille ducentos octuaginta; quod est triplo prope amplius. Non hic mihi quiescendum videtur: nulla Catholicorum Regio, Regi Catho-

B lico parens, tot, ac tantos, tam breui tempore terræmotus vniquam passa memoratur. En, quantum boni Romæ, Italiæ, Orbi Catholico peperit Pontificia potestas.

Post terræmotus ponemus hiatus, ac voragine terrarum dehiscencium, cum scilicet illæ fatiscunt, & Vrbes, Populos ne absorbent; qualis accidit, cum Sicilia à continenti Italiæ est auulsa, & alias Prochyta contra Campaniam sita facta est Insula, quod subsederit quidquid est intermedium spatij, quod à mari est absorptum. Idem contigit Pithecusæ, Capreisq. insulis: vt diligens auctor Strabo narrat sic. Urbis Tindaridis in Sicilia dimidium à Mari est absorptum, quod Plinius testatur: & Ar-

CXCIII

C chippe oppidum Marforum à Fucino lacu, quod refert Plinius lib. 3. c. 12. & aliud in Campania, vt habet idem lib. 2. cap. 88. Sed hæc forsitan antiquiora. illud non ita, quod Plutarchus in M. Antonij vita refert, hiatu terræ haustum Pisaurum, quam coloniam deduxerat Antonius. videtur hoc contigisse sub ananum conditæ Urbis 720. & adhuc aiunt non longe ab ijs sedibus, in quibus est illa Vrbs restaurata, conspici ædificia in profundo mari demersa, vbi nunc est vicus, qui dicitur Catholica, quò videtur vndis asportatum, nisi velimus ibi olim fuisse. Post obitum

Strab. li.
1. Plin.
lib. 2. c.
92.

D Neronis haustas similiter Vrbes in Italia scribit Tacitus historiarum lib. 1. quæ fuerint illæ; haud refert. Idem discimus è Capitolino accidisse imperante Gordiano. cum scribit, Ciuitates cum Populis hiatu terræ haustas: & Trebellius, rerum politico Gallieno, multas fabricas ait terris dehiscencibus deuortatas cum suis habitatoribus. Quorum nihil vniquam post annum 312. ab ortu Christi euenisse, quod insigne sit, in Vrbe, & Italia, memoratur.

His proximum sit, illud, sterilitas terræ, frugumq. inopia, quas consequitur fames, atque, vt omissa faciamus vetustiora, contemni erimus ea recitasse, quæ post Augustum contingere.

CXCIV

Prima sit igitur, quæ contigit Augustus ipso Imperante, quam refert

Q

refert in annum Christi octauum Eusebius in Chronico, qui fuit **A**
 Augusti quinquagesimus. ob hanc Roma expulsi peregrini om-
 nēs, lanistæ, ac serui venales, aliorumq. mancipiorum magna
 pars, vt cap. 42. refert Suetonius. tum Romæ quinque modij
 vendebantur viginti septem denarijs ac semis, ait Eusebius.

Secunda, est Imperante Tiberio, vt retulimus.

Tertia, est imperante Claudio, quæ toto Orbe terrarum va-
 gata est, ob quam Romæ iterum peregrini eieci. fuit autem sub
 annum Christi 50. prædicta est ab Agabo in Actibus Apostolo-
 rum. tum modius in Græcia sex drachmis est venditus. assiduas
 autem fuisse imperante Claudio sterilitates, non vnã, docet **B**
 Suetonius cap. 18. habens, ipsum vix effugisse manus Populi
 maledicentis.

Quarta extitit Principatu Traiani: vt Victor refert.

Quinta est Imperio Hadriani: quod tradunt Spartianus, &
 Capitolinus.

Sexta est Antonino Philosopho imperante, cum locustæ cun-
 ctas fruges exedissent: quod Victor narrat, & Capitolinus.

Septima, Commodò rerum potito, sub annum 184.

Octaua contigit imperio Gordiani.

Nona Galli, & Volusiani.

Decima Gallieni.

Vndecima Claudij.

Duodecima Maxentij Principatu, quo tanta Romæ inopia
 fuit, quantam fuisse vniquam nulla memoria extabat. quæ om-
 niã Spartianus, Capitolinus, Vopiscus, Pollio, Victor, Eutro-
 pius, Zosimusq. scribunt. In Oriente quidem pro vna triticij
 mensura persolutæ sunt bis mille quingentæ drachmæ Atticæ,
 inquit Eusebius lib. IX. cap. 7.

Sic igitur intra annos tercentum duodecim fuit duodecies ma-
 xima annonæ caritas, ac tanta, quantam tam breui, ac toties **D**
 haud facile comperies contigisse non dico Romæ, & in Italia,
 sed in ulla Orbis Catholici regione.

Illud mirum, si proferamus, in Italia fuisse olim loca quædam
 non aere dumtaxat insalubri, qualia vult esse Strabò lib. V. fini-
 tima Tusculano agro mare spectantia, aut loca Latij maritima,
 aut prope Grauisacas, vt Rutilius describit,

Quas premis æstiuã sape paludis odor.

Sed pestilentia, quæ prociuis afflatu suo, atque odore neca-
 rent

A rent non modo volucres, sed & homines ipsos accedentes. Quatuor autem talia scribuntur olim fuisse; primum, in agro Puteolano; secundum, in Sinuessano; tertium, in Soracte, hoc tamen volucris tantum Plinius ait mortiferum fuisse; quartum, Amfancti in Hirpinis, ut idem refert lib. 2. cap. 93. e quibus halitus letales emittebantur. Describit ex his tria Virgilius: Primum, lib. VI. volens ex illo ad Tartara descendi, quasi foret inferorum Ianua.

B

*Spelunca alta fuit, vastoq. immanis hiatus,
 Scrupesca, tuta lacu nigro, nemorumq. tenebris;
 Quam super haud velle poterant impune volantes,
 Tendere iter pennis, talis sese halitus atris.
 Faucibus effundens supera ad conuexa ferebat.
 Vnde locum Graui dixerunt nomine Auernum.*

C

Secundum; lib. VII.
*Est locus Italia in medio; sub montibus altis
 Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
 Amfancti valles, densis hunc frondibus atrum
 Urget utrinque latus nemoris: medioq. fragosus
 Dat sonitum saxis, & torto vertice torrent.
 Hic specus horrendum; & sani spiracula Ditis
 Monsratur; ruptoq. ingenti Acheronte vorago
 Pestiferas aperit fauces, queis condita Erynnis
 Inuisum numen, terras, calumq. lenabat.*

D

Tertium, lib. eodem.
*At Rex sollicitus monstris, oracula Fauni
 Fatidici genitoris adis, lucosq. sub alta
 Consulit Albunea; nemorum, qua maxima sacro
 Fonte sonat; sauaq. exhalat opaca Mephitim.
 Hinc Itala gentes, omnisq. Oenotria tellus,
 In dubijs responsa petunt, huc dona sacerdos
 Contulit; & cesarum ouium sub nocte silenti
 Pellibus incubuit stratis; somnosq. petiuit.
 Multa modis stipulacra vides volitantia miris,
 Et varias audit voces, fruiturq. deorum
 Colloquio; atque imis Acheronta affatur Auernis.*

Quo nunc igitur abierunt loca ista? cuncti ignorant, ubi exiterint. abolita sunt vestigia, nisi illius, quod in agro Puteolano, & in Hirpinis erat; quorum tamen neutrum dicitur homines accedentes enocare; neque volucros etiam protinus, aut animalia, quæ tamen exanimantur. En, quid boni nacta sit Italia post Romani Pontificis auctoritatem constabilitatem. Omittimus insalubri aere terras, quales fuisse maritimas Latij, finitimæq; huic Etruriæ, & quæ in agro Tusculano respiciebant Austrum; de quibus Strabo lib. V. nam tales etiam nunc cuncti fatentur. In Italia priscis temporibus erant mures aranei, quibus venenatus erat morsus, ultra Apenninum duntaxat non erant, Plinio teste, lib. IX. cap. 58. Nunc relegati videntur isti in extremos Apulizæ tractus; a ubi nunquam, aut non ita infesti.

CXCV. Quid illa? Boæ serpentes olim frequentes erant in Italia, tantæ magnitudinis, ut Claudio Principe Romæ fuerit occisa ex his in Vaticano quædam, solidusq; infans in aluo ipsius fuerit repertus, quod Plinius, ac Solinus narrant. addit hic, ab illis regiones aliquando redigi ad vastitatem, quo circa haud mirandum fuisse, Amyclas à serpentibus vastatas, ac deletas. Quod idem Plinius scribit. Quo nunc abierunt iste Boæ? quò tot serpentes? quò tot per Italiam totam sparsi mures aranei? Ecquis audiuit unquam, solidos infantes post ætatem Constantini absorptos? Ecquis deletas ab anguibus Ciuitates? Quis ista portenta discicit, exterminauit, ad nihilum redegit? Numquis illa vult iterum reuocari? Is profecto vult, qui in Pontificem Romanum non bene animatus, illum de Italia sublatum cupit. Ridet Rutilius Numatianus, qui scripsit imperante Honorio, post Constantinum, quod Cosa fuerit à muribus euersa, incolæq; ab illis fugati. & tamen multo incredibilia his narrantur:

Cernimus antiquas nullo custode ruinas;

Et desolatæ mania sæda Cosa.

Ridiculam cladis pudet inter serâ causam

Promere, sed risum dissimulare piget.

Dicuntur ciues, quondam migrare coacti,

Muribus infestos deseruisse lares.

CXCVI Absoluimus, quæ pertinent ad terram. Videamus de aquis: quarum nonnumquam tantæ erant eluuiiones, ut anno, quantum nonnulli colligunt, Vrbis quingentesimo sexagesimo primo

à palude

- A** à palude Pomptina viginti tres Ciuitates demersæ fuerint, ac Roma à Tiberi inundata duodecies, omniaq. illius ædificia posita in plano disiecta. Numquis aliquando audiuit, aut legit, post Imperium Constantini talia passam vel Urbem, vel Italiam? Num viginti tres Italix Ciuitates vndis obrutas? numquid decem? numquid vnã? Num toto orbe Catholico contigit aliquid simile in regione Catholicorum, quæ Catholico Regi obediat: quamuis in Phrisia scribant aliqui insignem aliquando eluisionem contigisse? Christophorus Castelletus magna diligentia collegit singulas Tiberis inundationes ab Vrbe condita vsque ad nos. & ex illo tempore ad Cõstantinum per annos 1064. triginta quatuor enumerat. sed à Constantino ad nos per annos 1181. recenset viginti. sic itaque duplo fere plures ante illum contigerunt; si temporis habeamus rationem.

Videamus autem, quæ fuerit aeris clementia Romæ, & Italix præcis temporibus ante Constantinum. Et quidem nos collegimus alias ab anno 248. vsque ad 572. per annos 324. peste decem, & octo in Vrbe, ita, vt cuilibet non detur annorum viginti interuallum. Sed, his omissis, recensemus, quæ Imperio Romano florente contigerunt.

- C** Prima, imperate Augusto. Cuius meminit Solinus c. 2. & Dio. Secunda, euenit imperante Nerone. vt in Tacito habetur.

Tertia, euenit imperante Vespasiano, cum per multos dies Romæ decem millia mortuorum prope referrentur in Ephemeridem, quod Eusebius scribit; anno Christi 80.

Quarta, Tito, cum cinis è Vesuuio monte erumpens in Syriam, Aegyptum, Africamq. peruenit, ac Romæ theatrum cooperuit, aeremq. & morbum pestilentem, & grauem immisit. Quod refert Dio.

V. Traiano. Hanc vocat atrocem Victor.

- D** VI. Hadriano. Quod testatur Spartianus.

VII. Antonino philosopho, sub annum octauum. Quod refert Eusebius.

VIII. Eodem regnante, sub annum duodecimum. quæ tanta per orbem fuit, inquit idem, vt pene vsque ad internecionem Romanus exercitus deleteretur, vehiculisque, & carrucis cadauera exportarentur, ait Capitolinus.

IX. Commodò regnante.

X. Gallo, & Volusiano.

XI. Gallieno, vt docuimus supra.

Sic itaque intra annos ducentos septuaginta (nam tot numerantur à prima peste, quæ contigit sub Augusto vsque ad Gallienum) decem maximæ pestes extiterunt. vt vigesimo quinto quoquo anno videatur pestis extitisse in Vrbe. quod adeo non euenit post Romani Pontificis auctoritatem stabilitam. vt numerentur iam sexaginta sex anni, ex quo nulla Romæ fuit: & post Constantinum vsque ad Alaricum prope nulla memoretur per annos centum.

C X C.
VII.

Eodem spectant ventorum maximæ tempestates. E quibus fatis erat retulisse, tantam fuisse imperante Nerone, vt eius turbine vastatum fuerit quidquid erat villarum, arborum, frugumq. à Capua ad Urbem. quod est interuallum centum quinquaginta milliariorum, disiectis omnibus. Et Titi Principatu sētus è Vesuuio erumpens, tam late cineres disperferit, vt propinqua terrarum, mareque, & Theatrum Romæ oppleuerit, in Africam, & Aegyptum peruenerit, ac duas Vrbes in Campania Pompeios, & Herculaneum obtuerit. Quorum nihil vmquam contigit post Imperium Constantini, Romæ, aut vllò Italiae loco.

C X C.
VIII.

Huc referri possunt illa prodigia, quæ in singulos annos Lilius refert, pluiffe scilicet lapidibus, sanguine, carnibus, & si quid est huiusmodi monstruosum. quæ vix vmquam postea contigerunt, vel rarissimo scimus audita. Credimusq. olim tam crebra fuisse, quod dæmones ea procurarent, & efficerent. atque ijs euenientibus publicæ supplicationes fiebāt, ac publica sacrificia, quibus dæmones ipsi colebātur. Nerone imperāte, ait Tacitus, ita sanguine in Albano pluiffe, vt eo fluerēt amnes. Veniamus modo ad Ignē.

C X C.
IX.

Incipiamusq. à Fulminibus, quæ tam crebra olim iaciebantur, vt Plinius asserat, Italiam præ cunctis regionibus fuisse illis obnoxiam, maxime vero Romam, Campaniamq. Et vero, ita esse, colligimus ex historijs. Imperante Nerone, ait Tacitus, non alias fuisse tam crebram fulminum vim. Domitiano autem, per octo menses continuos tot fulmina cecidisse, inquit Dion, vt imperator exclamarit, Feriat iam, quem volet. At imperante Traiano, inquit Eusebius, Pantheon fulmine est concrematum. Commodi imperio Capitolium, Bibliotheca, vicinæq. ædes fulminis ictu arserunt. quod Capitolinus refert, & Eusebius. Denique Plinius lib. 2. cap. 55. narrat, olim delisse fieri turres inter Terracinam, & ædem Feroniæ, quæ erat ad montem Soractis, quod nullæ non earum fulmine dirueretur. Orosius lib. 4. c. 4. scribit, anno 477. mœnia Formiarum fulminibus crebris

A. crebris ambusta, & dissoluta. & eodem lib. c. 1. in exercitu Romano trigintaquatuor milites fulminibus occisos.

Quo circa mirum non videbitur, Vulsinium, oppidum opulentissimum Tuscorum, inquit Plinius lib. 2. cap. 52. Fulmine percussum conflagrasse. Quin addit idē, in more positum fuisse apud antiquos, vt magicis quibusdam cantionibus, ac precibus fulmina aduersus inimicos impetrarent. ob idq. tum prædictam Urbē concrematam, tum vero ipsius agros à monstro quodam vastatos: ac citat L. Pisonem, grauem, vt ait, auctorem, qui asserat, à

B. Numa Pompilio sæpius euocata fulmina, Tullumq. Hostilium, qui id non rite tentasset, occisum. Sed quis vñquam post Constantini tempora audiuit in Italia tantam fulminum frequentiam? quis vñlo eorum fuisse vllam Urbem incensam? Hoc scilicet peperit nobis Pontificia potestas, vt minus esset nobis iratus Deus.

Atqui apertissimum cunctis erat, hæc fulmina de Cælo missa. C C.

Quid illud? E terra sæpius enatos ignes, qui maximas mortalibus in Vrbe, & Italia vastitates inferrent. Huc spectat ignis Vesuuij, qui Tito imperante erupit, Campaniæq. toti plurima

C. damna intulit. quæ Dion refert, ac supra retulimus. Insequenti anno Romæ extitit è terra incendium, quod consumpsit sana Serapis, atque Isis, Templum Neptuni, Balnea Agrippæ, Pantheon, Diribitorium, Theatrum Balbi, Scenam Pompeij, Octauiana ædificia, Tempa Iouis Capitolini, cum proximis templis. Hæc Dion. Triduum durasse hoc incendium, narrat Suetonius. Incertum porro est, a liqua incendia, quæ contigerunt, an è terra sint orta, an aliunde excitata, quæ nos capite frequenti referemus.

Incredibile namq. est, quot, & quanta incendia Romæ ante Constantini tempora sæuissent, siue fortuito, siue acciderent aliquorum dolo malo. vt omittamus, quod intulit Nero. Et quidem, priusquam Octavianus Augustus Imperium iniret, id malum frequentius erat. ipse enim prior instituit excubias nocturnas, vigilesque, ac suis eos in Vrbe stationibus disposuit, vt viderent, ne quid incendij exoriretur, & exortum statim resingeretur. quod habetur in Digestis, tit. de off. præfect. vigil. & Suetonius refert cap. 30. & nihilominus mirum, quam crebris incendijs multæ ac magnæ Urbis partes concremarentur. Referamus illa, vt cognoscamus, antiqua fuisse multo crebriora. Primumq. sit, cum Capitolium, pugnantibus inter se Vitellij,

lij, Vespasianiq. militibus, est incensum. quod Dion refert, & A
Tacitus.

Secundum, contigit imperio Traiani, vt Victor narrat. illo
conflagrasse auream Neronis domum, scribit Eusebius. ea por-
ro tanta erat, vt ille dixerit :

*Roma domus fiet. Veios migrate, Quirites,
Si non & Veios occupat ista domus.*

Testis est Plinius lib. XXXVI. cap. 15. hac domo Urbem to- B
tam cinctam.

Tertium, fuit Antonino Pio regnante, quod absumpsit tre-
centas quinquaginta domos, vt auctor est Capitolinus.

Quartum, Commodi Principatu: quo conflagrauit Palatium,
Vestæ ædes, ac plurima Urbis pars, inquit Eusebius. Et ipse
quidem Commodus, Urbem, Neronis exemplo, iusserat in-
cendi. quod Lampridius testatur. Et Dion: Incendium, ait, ex-
citatum in quibusdam ædibus, ad templum Pacis peruenit, con- C
sumptisq. tabernis, in quibus merces Aegyptiorum, & Arabum
erant, comprehendit Palatium.

Quintum, imperio Philippi, quo Theatrum Pompeij incen-
sum, & Ecatostylon, inquit Eusebius in Chronico.

Sextum, Decio regnante, quo Amphitheatrum concrema-
tum scribit idem.

Septimum contigit imperante Maximino, quo magna pars
Urbis est incensa. quod Herodianus testatur. cuius hæc sunt ver-
ba: Adeo peruagatum longe, lateq. incendium est, vt plus
multo consumpserit, quam quantum spatij maxima quæq. Urbs
ædificijs occupet. D

Octauum fuit, cum Maximianus Imperium contra Maxen-
tium recepit. eo Fanum Fortunæ conflagrauit, ac parum ab-
fuit, quin tota Urbs à militibus incenderetur. quod Zosimus
lib. 2. refert, & anno 307. Sigonius reponit.

Cum vero incendium primum contigerit anno 71. vt è Tacito
colligi potest, fit, intra ducentos triginta annos hæc incen-
dia fuisse. vt omitteramus, quod Nero attulit. Atqui, si mille du-
centos octuaginta post Constantinum transactos circumspicias,
certissimo cognosces, neque tot in Urbe, vel in vlla Italiæ parte,
aut etiam totius Orbis Catholici vlllo tractu, qui Catholico

Regi

A Regi obedierit, obtrigisse, neque dimidium. En, quibus seruebant illæ opes Romanorum, moles illæ vastissimæ, vt sæpius igne absumerentur, vt è ditissimis pauperri-mos homines facerent, ac forent in causa. vt ad eas reficiendas tributis nimijs totus Orbis Romanus oneraretur, atque exhauriretur; atque ita breuis hæc molium magnificentia, & si quidem vocare ita velimus, felicitas infelicitati, & ruinæ maximæ foret omnibus Prouincijs, & Romæ ipsi.

B

De incendio, euerfione, & direptionibus Vrbs, perpetuisque, ac diuturnis Italia vastitatibus ante Constantinum. Cap. VI.

C **R**OMAM, quam vocarunt antiqui scriptores Orbis epitomem, quod scilicet contineret vna quidquid in terris esset admirandi, plurimæ clades afflixerunt anteq̃ Constantinum, quibus nullæ postea pares euenerunt. vt sciamus, quot, ac quantis sit à Deo bonis illa cumulata, quamuis iacturam fecerit immensæ illius admirabili-

litatis, quæ in sede Imperij profani, vastitate molium constructarum adiacentiam, voluptateque, ac rerum luxu spurcissimo posita erat. Hæc enim secum ferebant vim maximam malorum, ita, vt Romanis, atque Italis adesset adumbrata quædã felicitatis imago, ac larua, sed re vera nullo non malorum genere discruciantur, ac miserrime vexarentur. Et quidem numerauimus hucusque mala tam dira, vt eorum prope nullum contigerit vlllo sæculo, vlli Catholicorum Regioni, aut Vrbi Regi Catholico subiectæ. Recenseamus adhuc alia. Sitq̃ hoc inter illa: Numquam fuisse Romam post Constantinum concrematam incendio per aliquem Principum suorum, vt à Nerone sci-

D mus fuisse incendio consumptam. In regiones, ait Tacitus, quatuordecim Roma diuidebatur: quarum quatuor integræ manebant; tres solo tenuis deiectæ; septem reliquis pauca tectorum vestigia superarent lacera, & semiusta. Hæc ille. At, inquit, Totila Gothorum Rex Urbem incendit, atque euerit. Quid autem refert, Catholicus ne fuerit, an in Pontificem Romanum contumax? Equidem, Romæ euenisse mala multa post Constantinum, non dissiteor: sed nullo modo à Pontifice Romano, vel eius studiosis: quoniam longe secus accidisse illa ostendimus,

R

demus,

CCI.

demus, vel ab hostibus Romanorum Pontificum, vel cum Roma Pontifex Romanus est exturbatus, aut etiam Romani Imperatores, vel Ciues in illum fuerunt iniquiores. vt scilicet apertissimum fiat, quidquid est Vrbi, & Italix boni, id cœlitus à Deo per Pontificem deriuari, per eumq. innumera mala, quæ Romæ, & Italix prius obueniebant, fuisse depulsa. Igitur & Totilas hæreticus erat Arianus, ac Papæ inimicus, & quod malorum caput fuit, Pontifex Romanus tunc Vigilius pessime habitus à Iustiniano, Roma expulsus, Constantinopolim cum summa ignominia perductus, & in vincula coniectus. Non itaque mirum, si Roma est hoc tempore incensa. &, quod maxime sit obseruandum, anno 545. captus est à Belisario Vigilus, Constantinopolimq. missus, & sequenti percussus a lapis, per Urbem tractus, in carcerem traditus, modico pane, & aqua ad vitam misere tolerandam datus: eodemq. anno Roma per Totilam capta & inflammata, vt è Marcellino, Liberato, Procopioq. post alios refert Sigonius lib. XIX. de occidentali Imperio. En, vt bona Italix per auctoritatē Pontificis constitutā, mala per euersam contingant.

Neque tamen Roma prorsus est incendio tradita per Totilā. testatur enim, qui vidit hæc, Procopius lib. 3. belli Gothici, tertiam tantum Romæ partem fuisse ab illo deiectam. at incendio Neronis è quatuordecim decem Tacitus narrat absumptas.

Quod si quis dicat, à Nerone Urbem restitutam, non id negamus. Sed, quo modo? Audi eundem scriptorem, qui sic lib. XV. Interea conferendis, inquit, pecunijs peruastata Italia, prouinciarum euersæ, socijq. populi, & quæ Ciuitatum liberæ vocantur. Hæc ille, narrans euersas omnes regiones, vt Vrbs restitueretur, & discipulaq. ad omne illicitarum voluptatum genus excitarentur.

- Stet itaque, numquam sic Romam fuisse ab vilo Catholico Principe, qui Pontifici Romano faueret, quamdiu paruit Vrbs eadem, fuisse concrematam. Sed, quid ego Romam dumtaxat in comparationem voco? nulla Vrbs illustrior Catholicæ Religionis adherens, Catholicoq. Principi subiecta ab eodem simile aliquid est vquam passa: vt iam sit hoc commune totius Orbis Catholici bonum.

CCII. Succedet huic aliud Romæ proprium, numquam fuisse illam post ætatem Constantini ita subuersam, vt à Gallis anno 363. qui, Capitolio excepto, cuncta solo æquarūt. quod Plutarchus in vita Camilli tradit, Polybius lib. 8. Dionysius, & Plinius lib. 34. cap. 1. Post hanc Gallorum numquam maior accidit Romæ clades.

A des, ac ruina. nam Totila partem dumtaxat illius tertiam proftrauit. quod Procopius, qui vixit eo tempore, testatur lib. 3. Gothici belli. Quod enim prisca ædificia collapsa videamus, id fuit in causa, quod nulli seruiebant alij rei ipsorum plurima, ac maxima quæque, nisi luxui, ac voluptatibus, quas in postremis habent Christiani. ac talia scilicet fuerunt amphitheatra duo, nymphæa, lupanaria 45. theatra quatuor, ludi quinque, naumachiz quinque, thermæ duodecim, balneæ, lacusq. priuati innumeri, circi duo. quæ sane ædificia maximam totius Urbis partem constituebant; suaq. vastitate, & magnificentia cunctos, qui aspicerent, stupore defixos tenebant: vt è Publio Victore apparet. Pro his vero neque tam vasta, aut sumptuosa, & elegantia, sed honestissima, & vtilissima sunt ædificia reposita Romæ domorum hospitalium viginti; monasteriorum, in quibus Virgines Deo sacrata morantur, vigintiduo; aliorum, in quibus Viri religiosi, vigintiquinque; in quibus adolescentes literis operâ dant, octo; præter alia, quæ sunt alijs pijs operibus dedicata, de quibus mox loco suo.

Imo vero, sicut neque vmquam Roma, vel adeo incensa, vel CCIII.
euerfa, sic post Constantinum non est ex omni, aut maiori parte

toties direpta. nonum namq. est illa à militibus sæde spoliata ante ætatem Constantini.

C Primum, à Gallis, cum solo est æquata;

Secundum, à Cinnæ militibus. quod Appianus lib. 1. Ciuiũ bellorum narrat, ita, vt ea verba scripta reliquerit de Vrbe: Omnino, inquit, nihil à multitudine, & varietate malorum aberat.

Tertium, à Syllæ copijs, vt eodem libro idem refert.

Quartum, ab exercitu trium virorum. quod lib. 4. scribit idẽ.

Quintum, à Neronis satellitibus, cum fuit Vrbs inflammata. sic enim Dio: Multi sua exportare, multi aliena rapere, se inuicem decipere, in sarcinis errare, nec, quò progredierentur, aut **D** vbi starent, scire, tum expellere & expelli, exturbare alios, mox ipsi exturbati, multi suffocari, multi opprimi; postremo nihil, quod in huiusmodi calamitate hominibus accidere potest, prætermitti: neque vero aliò poterant profugere. nam, si quis proximũ euasisset saluus, mox incidebat in aliũ, & ab eo necabatur: Id non vno tantum, sed pluribus diebus, ac noctibus, eodem modo factum est. Et mox: Milites cæteri, & excubiæ nocturnæ ad rapinas spectantes, non solum non reslinguebant incendium, verum etiam magis incendebant.

Sextum, à Vitellij, & Vespasiani militibus est Roma dire-

pta, quin & Italia tota. Sic enim Dio: Neque enim milites **A**
 hæc ob aliam causam agebant, quam ut Italiam diriperent.
 quod & factum est. Et deinde: Dum Vrbs (Roma) hoc modo
 diriperetur, pugnarentq. alij, alijq. fugerent, & iidem postea
 rapinas, & cædes pariter facerent.

Septimum, à Seueri militibus. Sic enim Spartianus: Tota
 deinde Vrbe milites in templis, in porticibus, in ædibus Palati-
 nis, quasi in stabulis, manserunt: fuitq. ingressus Seueri odio-
 sus, atque terribilis, cum milites inempta diriperent, vastatio-
 nem Vrbi minantes. **B**

Octauum, à Maximini fautoribus aduersus Balbinum pu-
 gnantibus. Sic enim Capitolinus. Balbinus, inquit, Romæ bel-
 lis intestinis, & domesticis seditionibus vrgebatur, occisis præ-
 cipue per populum Gallicano, & Mæcenate; quod populus à
 Prætorianis laniatus est, cum Balbinus resistere seditionibus non
 satis posset. denique magna pars Vrbs incensa est. Hæc ille in
 Maximinis. At in Balbino: In Vrbe autem, prius quam dictum
 esset, milites pacatos venire, & tegulæ de tectis iactæ sunt, &
 omnia, quæ in domibus erant, vasa proiecta. atque ideo maior **C**
 pars ciuitatis periit, & multorum diuitiæ. nam latrones se mi-
 litibus miscuerunt ad vastanda ea, quæ norant, vbi reperirent.
 Et Herodianus lib. VII. Intellecto periculo, milites, (Præto-
 riani) ac rebus desperatis, erumpunt vniuersi patentibus por-
 tis, congressiq. multitudinem fugientem in Urbem vsque perse-
 quuntur. sed, vbi iam statario illo certamine plebs inferior in-
 tra domos se receperat, ac tegularum, lapidumque, & testa-
 rum iactibus desuper vr gere cæperat milites, haud ausi illi igno-
 ra ædificia subire, clausis etiam domibus, & tabernis, ignem ia-
 nuis, ac ligneis ædificiorum proiecturis, quales in Vrbe pluri-
 mæ sunt, illico admouerunt. Quo factum est, ut partim **D**
 crebitate insularum, partim lignea materia, bona pars Vrbs con-
 flagrauerit, multiq. ex opulentis pauperes facti, maximis, at-
 que egregijs amissis possessionibus, vel prouentu vberimis, vel
 splendore ipso, & varietate pretiosis. neque vero pauci extin-
 cti mortales, quod, ianuis igne occupatis, præripere se domo
 copia non fuerat. bonaq. diuitum direpta penitus, immiscente
 se militibus studio rapiendi facinorosissimo quoque, & tenui
 plebecula. sed adeo peruagatum longe lateq. incendium est, ut
 plus multo consumpsit, quam quantum spatij maxima quæque
 Vrbs ædificijs occupet. Hæc ille.

Nonum,

A Nonum, Probo imperante, ab octuaginta gladiatoribus, quibus deinde alij multi se admiscuerunt, qui egressi è carceribus, atque interemptis multis, conspiratione facta, Romæ obuia cuncta diripuerunt. quod Zosimus refert lib. 1. ad finem).

Sed, cum recensuerimus nouem Urbis direptiones, vel à ciuilibus bellis, vel hostilibus quibuscumque obortas; si quis superioribus alias velit adnumerare, quas ipsi Imperatores pretextu scelerum vindicandorum, quæ diuitibus obijciebantur, per calumniam faciebant, adiungentur his octo aliz: quarum Prima ascribetur Tiberio, Secunda Caligula, Tertia Domitiano,

B Quarta Commodò, Quinta Caracalla, Sexta Heliogabalo, Septima Carino, Octaua Maxentio. Sed, quando non prouenerunt hæ à ciuilibus seditionibus, vel exteris bellis, merito distinguendæ nobis videntur. quamuis hæ re vera dicantur non Urbem modo, sed Orbem præterea terrarum spoliasse; appareatq. multo flagitiosius, & atrocius id ipsos fecisse. nam falsa crimina imposuerunt ijs, quos diripuerunt; ac plerumq. eos capitali supplicio, aut alioquin acerbo affecerunt: neque potuerunt illi effugere hæc omnia, quæ in publicis Urbium direptionibus sæpe effugi solent; cum quis vel occultat rerum suarum pretiosa quæque, ac subtrahit imminenti rapinæ, quæ cum daret duobus, tribusve mensibus, videtur omnium scruissima. at ipsi Imperatores pluribus annis sunt crudelissime dominati; ac pauci potuerunt euadere ex illorum manibus: vt è verbis scriptorum, quæ supra recitauimus, liquet. Quo circa, si vellemus istas multo diuiores prædationes superioribus adiungere, septimum decimum dicemus esse Romam direptam. Atqui, si enumeremus, quoties eadem fuerit spoliata post ætatem Constantini, cognosce-

C mus, nullo modo toties, neque tam diriter: excepta, credo, hac suprema, quam duce Borbonio Germani, & Hispani secerunt.

D Prima est autem, quæ contigit ab Alarico, Visigothorum Rege, cum regnaret Honorius, de qua sic iornandes: Romam ingressi (Gothi) Alarico iubente, spoliant tantum, non autem, vt solent gentes, ignem supponunt, nec locis Sanctorum in aliquo penitus iniuriam irrogari patiuntur. Idem scribit Socrates lib. IX. cap. 9. & S. Augustinus lib. de Ciuitate Dei.

Secunda est, quæ accidit imperante Maximo, cum Genfericus Urbem populatus est. quod lib. 1. belle Vandalici refert Procopius. Post hæc neque Odoacer Herulorum, neque Theodoricus

Ostro-

Ostrogothorum Reges, qui Italiam summo imperio tenuerunt, **A**
aliquid Vrbi abstulerunt.

Tertia est, cum Totila eam cepit, ac tantum viginti è militibus sexaginta plebis Romanae sunt obruncati, quod lib. 3. Procopius narrat. nec passus est Barbarus Rex, ut Gothi Romanos fugientes illo modo prosequerentur:

Quarta est, cum rursus eadem populati sunt iidem Gothi, eodem regnante, & humane similiter actum cum Romanis.

Quintam volunt esse non nulli, cum fuit ab Arnulfo Germaniae Rege capta, sed ab Arnulfo fuit tantum suburbium Vaticanum, quam Leoniniam vocant Urbem, populatum, quod Luitprandus horum temporum scriptor lib. 1. cap. 8. narrat. neque **B**
Otho, 1. eandem praedatus scribitur, quamvis eam bis ceperit, ut ex eodem habemus lib. VI. cap. vii. quae post alios refert etiam Sigonius lib. VII. de regno Italiae anno 964. Consentunt antiqui Marianus Scotus, & Rhegino. Idemque asserimus de Henrico III. quod liquet è Sigeberto aequali horum temporum, in Chronico anni 1084. & de Henrico IV. ut Sigonius narrat anno IV. lib. X. Et Dodechinus, qui fuit hac aetate, & Friderico II. quod liquet ex **C**
Vrspergenfi, qui temporibus his vivebat. quamvis hi vere dici possint agros populati, & partes Urbis, quae manibus laud includerentur, vel aedificijs Vaticano continenibus cis Tiberim, quod innumeri fecere ante Constantinum, quibus cum bella Romani gererentur. Quamobrem quinta est, quam foedissime hoc saeculo fecerunt Borbonio Duce Germani, & Hispani. Atque ita intra annos mille ducentos octuaginta, & amplius, quinquies duntaxat Roma tota militares praedationes est passa, cum supra illud tempus intra annos mille quinquaginta quatuor plus minus, quod numeratur ab Vrbe condita ad Constantinum, sit nonnumquam direpta. aut omnino, aut maiori ex parte.

CCIV.

Age vero, non dum finem faciamus, ostendamusque Italiae semper in maximis maximarum regionum vastitatibus, ac solitudinibus fuisse usque ad Constantinum. Atque, ut omittamus Aboriginum, Pelasgorumque incredibiles, quas memoravimus, clades, Vrbesque ipsorum in desertum redactas; veniamus ad ea, quae non ita sunt antiqua. Anno ducentesimo secundo ab Vrbe condita, Galli transalpini, irruptione facta, cunctas circa Padum terras occuparunt, undecimque Custrates ab Etruscis conditas in ijs locis evertunt, ita ut vna superfuere Mantua è duodecim, quas illi aedificauerant. quod nos docet Livius lib. V. Dionysius VII. & Plinius lib. III. cap. 17. & 19. Ex illo, quamdiu Galli **D**
nucunt

- A** nuerunt eas oras, neque Romani colonias in illis deduxerant, in Vicis est habitatum trecentis prope annorum spatio, vsque ad Hannibalis aduentum, qui fuit anno 533. Hinc Strabo lib. V. ait, Mediolanum non ita pridem ante iratam suam. (Floruit autem Strabo imperante Tiberio) vicum fuisse, populosq. illarum regionum vicatim habitasse. Ac Iuuius lib. 2. testatur, loca circa Mutinam pleraq. inculta, & circa viam filias fuisse. Similiter in Placentino, ac Parmensi agris paludes erant, ac stagna lata, quæ Scavrus, vt reculimus, exiccavit anno 638. Veluti multo ante Etrusci loca mari Hadriatico viciniora, vt supra narrauimus.
- B** Donec autem Galli tenuerunt circumpadanæ terrar per annos trecentum, & amplius, nulla in ijs Vrbs fuit, sed vici tantum. quod Polybius, qui fuit post secundum bellum Punicum, lib. 2. testatur, his verbis: Præcipue igitur auctoritatis Populi ex Gallis qui in Italia morabantur, hi sunt: Villas habitabant, nullis septas mœnibus; apparatus omnium profusus expertes erant, in terra super strato gramine dormiebant; vescabantur carne; bellicas solummodo res, atque agriculturam exercebant, & simplicem vitam viuentes neque scientijs, neque alijs artibus operam dabat. Hæc ille de Laijs, Lebitijs, Insubribus, Cenomanis, Ananibus,
- C** Boijs, Eganibus, Senonibus, qui è Gallia profecti terras Italicas circa Padum multos ante annos occuparant, vnde eiq. inter alia Ciuitates euerterant, latissimiq. terrarum tractus nihil aliud, nisi vicos, habebant. Sed, nondum finitis in Gallia Cisalpina vastitatibus per Gallos illatis, ita vt nulla Vrbs in ijs locis per annos trecentum fuerit, tantum villæ essent, Hannibal loca Apulie, Calabriaeq. cum suis Urbibus vastauit. Romani etiam Bruttiorum, Lucanorumq. Ciuitates in vicos rede gere, quod lib. V. Strabo refert, qui durasse illas clades adhuc suo tempore vsque ad annum prope octingentesimum narrat. Ex eodem discimus, à Sylla dirutas Vrbes omnes Samnitum, ita vt non nisi vici essent, in latissimis terris, & has euerfiones extasse temporibus suis imperante Tiberio. Rursus è Cornelio Tacito habetur, Nerone in Italia regnante tam magnâ fuisse solitudinē, vt ob incolarum infrequentiâ deducti fuerint coloni Tarentum, & Antium, neque tamen loca deserta fuisse ab eis repleta. Recitauimus præerea è Lucano, in Italia tẽpore Neronis extasse Vrbes desertas, semirutas, agros, iucultos ob ciuilia bella quæ diu postea durarint, certum nõ pot omnino affirmari. post obitum sane Neronis, Italiã rursus vniuersam à Vitellianis direptam, ac muleas editas ruinas, ostendimus. &
- impe-

imperante Pertinace, docet nos Herodianus, in Italia fuisse plurimos agros incultos, donec Gallieno, & Aureliano imperium tenentibus plurimæ Vrbes in Gallia Cisalpina à Marco-mannis, Alemannisq. sunt semirutæ, ad solitudinemq. adductæ, quæ perstiterè usq. ad tempora Hieronymi, & Ambrosij, qui florebant anno 390. post Constantini imperium Romæ initû 78.

Enigitur, vt, Imperio Romano florente, ante Constantinum, ante Romani Pontificis auctoritatem stabilitam, latissima Italia loca perstiterint, euerfis Urbibus, inculta, ac prope deserta, non vno sæculo, sed multis, ob incurfationes barbaricarum gentium: quorum tamen nihil vmquam simile contigisse postea, palam fiet à nobis: vt, qui secus opinantur, facile possint illi confutari.

CCV.

Illud tamen haud præteribimus ab Aeliano adnotatum, qui floruit imperante Hadriano, ad quem non nullos è suis libros mittit: in Italia per multos, variosq. exterarum gentium populos habitasse, plures quidem, quam in vlla alia terra. Sic ille lib. IX. cap. 16. variz historiz. Quod esse verum, constat è superioribus. non ita contigisse post Constantinum, facillime dignoscemus inde, si aduertemus, nullas exterarum gentes in ea confedisisse, nisi Longobardorum, per annos mille ducentos octuaginta. nam Gothi post Herulos ab ipsis deiectos fuere omnes vel occisi à ducibus Iustiniani, vel adducti in seruitutem. quod Iornandes lib. de rebus Geticis, Procopius lib. vlt. Gothici belli; Agathiasq. scribunt.

Similiter, quod Aelianus idem tradit eodem capite, in Italia fuisse aliquando ante Hadriani tempora Vrbes mille centum nonaginta septem, clarissime ostendit, Imperio Romano florente, fuisse in Italia minus Urbium, quam fuerit ante illud. Et vero ita videtur esse aliquo modo, antequam Galli transalpini Etruscas Vrbes in circumpadanis oris diruerent, Romani Latium sceddissime vastarent, oppida quadraginta, & vnum subuerterent in Aequicolis, ac vastitates aliz Samnitibus, Bruttis, Lucanis, Apulisq. contingerent. de quibus est à nobis tractatum. nihilominus falsum putamus, tot Vrbes vmquam fuisse Italiae, nisi dicamus, Vrbes antiquis dictas, vel ipsas arces; quod in vita Pobliz notat Plutarchus. Quem sensum si sequamur, nihil impedit, quin dicamus esse hodie in Italia Urbium viginti millia. Quod si Vrbes vocemus coniunctionem plurium domorum, quibus sint communia spatia, templum commune, quo modo definit

A definit Cicero libris, de Republica, falsum putamus, quod inquit ille. Nam Plinius memorat Populos omnes, quicumque unquam narrentur in Italia fuisse, quorum multis nullæ erant ciuitates, & oppida; ad quæ constituta, populus est necessarius aliquis; & his adnueratis, vna cum dirutis Urbibus, & extantibus, non perueniunt ad summam sexcentorum. quod sequentibus libris apertissime explicabitur. Igitur Aeliani verba accipienda sunt in eam significationem, vt Urbium nomine intelligamus ipsas quoque arces paulo laxiores, quomodo Plinius scribit Tyrrenos ademille Vmbris tercentum castella, ita vt Hadriani Imperatoris tempore in Italia non fuerint oppida, & arces simul mille, centum nonaginta septem. Sed huius rei veritas maxime elucescet, cum populos, & oppida Italix, tùm temporis antiqui, tùm nostri enumerabimus.

Interim non omittemus illud ad Italix vastitatem, quæ florente Imperio Romano contigit, ac durauit, potentissimas ab ipsis Romanis ciuitates, vel excisas, vel imminutas, neque illorum loco vllas iis æquales vsque ad Constantini ætatem ad tantam magnitudinem perductas. secus autem post illam, nam nostra sunt multæ, vt sequentibus libris aperiemus. Ciuitates porro, ante ætatem Constantini excisæ, aut diminutæ sunt, vt memorauimus superiori tractatu, sequentes.

CCVI.

Sybaris, quæ tercentum millia militum produxit aliquando in aciem, euerfa anno tercentesimo.

Croto, quæ centum viginti millia, excisa est ab Hannibale, & cuius circuitus erat duodecim millium passuum, teste Liiuo lib. 24. atque ita par fere Romæ erat, vt habet Plinius lib. 3. cap. 5.

Spina, quæ Hadriatici maris, inquit Strabo, imperium diu tenuit, euerfaq. est à Gallis.

Canusium, &

D Argyripa, Italicarum Urbium, ait idem lib. VI. maximæ, verum deletæ ipsius ætate, quod si Italicarum maximæ fuerunt, haud Sybari, & Crotoni cedebant, Agylla, quæ tantæ fuit potentix, vt Gallos Romæ dirutæ, ac septem iam collibus insidentis spolijs onustos vicerit, templumq. habuerit opulentissimum, è quo scutorum septingenta viginti millia diripuit, quod supra retulimus, Dionysius Syracusarum Tyrannus.

Veij, quæ anno 360, tantæ erat amplitudinis, vt situ, magnificentiaq. priuatorum, ac publicorum tectorum Romæ ipsi præ-

poneretur, & opulentissima Etruscarum foret, inquit Iulius A
lib. V. Iam tum septem colles Roma erat complexa studio Tullij
Regis, vt habet Dionysius lib. IV.

His haud paulo minores Vulfinij erant, Pastum Lucanorum, B
Picentia Picentinorum metropoles, & quidem superioribus nul-
lae vsque ad Constantinum pares post Romam fuerunt in Ita-
lia. nam quae producantur, si quae creduntur huiusmodi fuisse.
adducantur testimonia antiquorum. Atqui ego contra addu-
cam. Mela scribit lib. 2. cap. 2. Urbium, quae procul habitan-
tur à mari, opulentissimas in Italia fuisse, Patavium, Bononiam,
Mutinam, Capuam, Romam. Nulli harum, Roma excepta, B
tantum fuisse potentiae post imperium constitutum, legimus,
quantum superioribus. Quin Strabo lib. V. testatur, aetate sua
imminutum maxime Patavium, quamuis ita magnam retineret
dignitatem, vt equestris ordinis quingentos haberet viros, &
praecelleret cunctis Urbibus Galliae Cisalpinæ, & finitimarum
regionum, cum prius temporibus antiquis centum viginti mil-
lia militum mitteret. Sic igitur hæc Vrbs amiserat plurimum è
priscis opibus: & cum venseret quingentos ordinis equestris
viros, omnibus alijs præstabat: qua in re superata fuisset aetate
nostra à pluribus Ciuitatibus, vt Mediolanò, Brixia, Cremona, C
Ferraria, Mantua, si fuissent hæc tunc eo statu, quo nunc sunt.
Vt Neapolim, Venetiasq. omitamus.

Apparet itaque, post Imperium Romanum constitutum plu-
rimum dignitatis, atque opum; ciuitatibus Italicis detractum.

Simulq. ante Imperium Romæ stabilitum, multo nobilio-
res, ac potentiores in Italia fuisse Vrbes, quam post illud, ex-
cepta scilicet Roma: idq. fuit vsque ad Constantinum. nam
post illum, vt ostendemus, clarissimæ Vrbes ad maximum di-
gnitatis sunt euectæ splendorem, qualem nunc etiam multæ habent, D
neque Constantini tempore vel ipsæ vel vllæ aliz habebant
in Italia. quod in sequentibus aperietur.

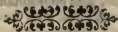
Numquam porrò in Italia post illius imperium fuere tot,
ac tam diræ sterilitates, diluuià, pestilentia, incendia, clades
è terra, aqua, aere, igne, tot exterarum gentium irruptiones,
à quibus pristini coloni vel eijcerentur, vel in seruitutem redige-
rentur, aut etiam trucidarentur, tot, ac tantæ Vrbes euertæ,
regiones euastatæ, populi deleti, tot Italicorum, Romano-
rumq. strages editæ, tot, tam sæua, perpetuaq. bella, tot, ac
tam crudeles tyranni, rapaces, contaminati; tot ac tam barba-

ri, &

A ri, & efferati Principes, sædi, ac truculenti mores; atrocif-
simæ leges, pestilentia loca; quæ sequentibus adhuc
libris illustrissima lectori fient. ut liquidissi-
mum sit, ante constitutam Ro-
mani Pontificis au-
toritatem
fuisse
infelicis Italix, ac Romæ,
quam post illam ma-
gis dilatatam.

LIBER TERTIVS.

De maiori fecunditate Italię & telluris, optimis eius arboribus, & fructibus, qui olim non erant ea magis habitata; pluribusq. illius Urbibus post Romani Pontificis auctoritatem stabilitam, quam prius.

Cap. I.

RECENSIVIMVS hætenus mala, quibus Itali olim, Romaniq. sunt oppressi ante ætatem Constantini. explicatum abunde, quot, & quantis illi cladibus fuerunt afflicti, ac vexati: quarum nulla evenit post ea tempora, quibus Romani Pontificis auctoritas est maxime constituta. Nunc aperiamus, quot, & quantis Italia bonis ex illo fuerit amplificata, & cumulata; quorum

nullum prius ei contigit. Et quasi enauigauerimus è scopulis periculorum plenissimis, inter maximos ælius, ac turbulentissimos fluctus, exordiamur à terrenis.

1. Et vero fecunditatem telluris nunc esse in Italia multo maiorem, negari non potest. argumento sit illud, quod Plinius lib. 18. cap. 18. scribit. Multifariam, inquit ille, in Italia ostioni boues ad singulos vomeres anhelant. Hæc Plinius. Atqui nunc bini, aut ad summum quaterni iunguntur. Omittimus fertilitatis esse apertissimum signum, quod nullibi modo in Italia Boæ illæ, quæ solidos infantes deglutiant, aut alioquin tam vasti serpentes, quales supra memorauimus, gignuntur. sicut etiã pestilentes hiatus, quos olim fuisse recitauimus, non ita diri apparent, neque tot in locis. sic etiã nunc videmus tellurem magis excultam, quam prius. quod infra ostendemus.
2. Hinc innumera, iucunditatem, fructumq. maximum ferentia secum, quæ priscis temporibus nullo modo producebantur, nunc scimus in Italico solo produci, sic enim Virgilius lib. Geor. secundo:

LIBER 2

Diuisa

- A** Diuisa arboribus patriæ: sola India nigrum
 Fert hebenum: solis est Thurea virga Sabais.
 Quid tibi odorato referam sudantia ligno,
 Balsamaque, & baccas semper frondentis acanthe?
 Quid nemora Aethiopum molli canentia lana?
 Velleraq; ut folijs depestant tenuia Seres?
 Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
 Extremi sinus Orbis? ubi aera vincere summum
 Arboris haud ullæ iactu potere sagittæ:
 Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.
- B** Media fert tristes succos, tardumq; saporem
 Felicis mali, quo non presentius ullum,
 Pocula si quando seue infecere nouerit;
 Misceantq; herbas, & non innoxia verba.
 Auxilium venæ, ac membris agit atra venena.
 Ipsa ingens arbor, faciemq; simillima lauro:
 Et, si non alium late iactaret odorem,
 Laurus erat: solia haud ullis labentia ventis:
 Flos apprima tenax: animas, & olentia Medi
 Ora fouent illo; & seuib; medicantur anhelis.
- C**

Hæc Virgilius de Gossypio, quod in Aethiopia duntaxat olim
 nascabatur; de Serico, quod inter Seras tantum; de Malis medi-
 cis, & arboribus, quæ nasci nisi in Media nolebant, ac nequid-
 quam tentatum est olim transferre in alias terras, Plinius teste
 lib. XII. cap. 3. de Citrijs, eorumq; varijs generibus: quorum
 tam magna nunc est copia in tota Italiae locis; cum prius in illis
 haud orirentur: ut post alios adnotauit Matthiolum lib. 1. cap.

132. Quid autem de Saccaro dicemus, quod Arabia felix, &

India solæ ferebant? quod idem Plinius scribit lib. 12. cap. 8.

D Hinc Lucanus de Indis:

Quiq; bibunt tenera dulces ab arundine succos.

Et Varro, ut refert idem Matthiolum lib. 2. c. 74. in Dioscor.

Indica non magna nimis arbore crescit arundo, quod

ullius & dentis premitur radicibus humor,

Duleia cui acquirunt succa contendere mella.

Itam vero, cū Virgilius e versibus Sibyllinis canat, Italiae atque

Urbi, quæ aduentum Christum suscipiet, ac venerabitur,

maximam

maximam futuram felicitatem, cuius euenta in primis illa A
prædicat, ecl. 4.

*Occidet & serpens, & fallax herba veneni
Occidet; Assyrium vulgo nascetur amomum.*

Et:

*Incultisq. rubens pendebit sentibus vva,
Et dura quercus sudabunt roscida mella.*

Hoc sane sic accidisse, planum fit ex eo, quod immanissimæ B
illæ boæ, quæ regiones totas ad vastitatem redigebant, in Italia
non amplius ullibi visuntur. Sic enim Solinus cap. 8. Calabria
Chelydris frequentissima est, & Boam gignit; quem anguem
ad immensam molem ferunt coalescere. captat primo greges
bubulos; & quæ plurimo lacte rigua bos est, eius se vberibus
incedit, suduq. continuo saginata, longo sæculo ita funebri
satietate ultimo extuberatur, vt obsistere magnitudini eius nulla
vis queat: postremo depopularis animantibus, regiones quas
obsederit, ad vastitatem cogit: denique D. Claudio Principe
in loco, vbi Vaticanus ager est, in alio occisæ boæ spectatus est C
solidus infans. Hæc ille. Occidit igitur iste serpens. Sic etiam
cicutam consentiunt omnes antiqui ita venenosam cunctis in lo-
cis, vt nullibi non occideret. quod Plinius habet lib. 25. c. 13.
nunc, vt in Italia venenosa vocari possit, venenum tamen eius
non ita, vt olim, letale apparet. quod Matthiolus adnotavit
lib. 4. c. 3. in Dioscoridem. Quod si ex incultis sentibus in Italia
dicemus nostris temporibus vvas nasci, ac pendere, admiratio
nem faciemus. Atqui idem testatur lib. 1. cap. 103. vvas spi-
næ, ribes, crispini, barberis, cognitæ antiquis haud fuisse, quæ
sane ex incultis sentibus nascuntur sponte, & passim visuntur in D
Italia, ita vt in Eugubinensi territorio prope Cantianum non
ignobile oppidum sint syluulæ huiusmodi vvarum sponte exo-
rientium. An non autem duræ quercus sudant mella roscida?
quando plurimis in locis Italiæ manna laudatissima è frondibus
arborum defluat, excudaturq. ex ornorum fraxinorumq. cor-
tice incito, aut earum ramis, qui frondibus fuerint spoliati. Id
tam raro antiquis contingebat, vt Auerroes, alijq. existima-
rint, mannam non fuisse ipsis cognitam: falli tamen est certum,
nam cognouere illi quidem: sed huiusmodi ros melleus ijs rarus:
ars, qua possit exprimi ex arboribus, nulla. atque iccirco verè
olim

A olim quercus duræ roscida mella haud sudabant. tunc autem secus. En itaque, ut bonitas Italicæ telluris sit mirabiliter aucta post Imperij Romani casum, post auctam Pontificis Romani auctoritatem.

Magis præterea nunc est exulta Italia, quam fuerit ante Constantinum. testis est Vopiscus in Aureliano, quidquid est terrarum ab Aurelia porta Romæ vsque ad Alpes maritimas, fuisse incultum, ac syluosum, regnante Aureliano, qui paulo ante Constantinum vixit. Bene est, ut eius verba reddamus, ne quis fidem nobis abroget.

B Sic igitur ille: Etruriæ inquit per Aureliam vsque ad Alpes maritimas ingentes agri sunt, iſq. fertiles ac syluosi. statuerat igitur (Aurelianus) dominis locorum incultorum, qui tamen vellent, prætia dare, atque illic familias captiuas constituere, viribus montes conferere, atque ex eo opere vinum dare, ut nihil redituum fiscus acciperet, sed totum Populo Romano concederet. Hæc ille. Atqui scimus nunc omnes hosce tractus esse vrbibus, villisq. frequentissimos, cum nihil huiusmodi olim foret in ijs locis, ut mox ostendemus: Circa Placentiam similiter, Aureliano imperante, densissimæ erant Syluæ, in quas se Marcomannorum copiæ innumeræ abdidérant,

C atque, ut à Romanis tuti essent, eorumq. manus effugerent, se contulerant: ut idem Vopiscus testatur in eiusdem vita. Nunc eant omnes, ac perlustrent, si quid inuenire Sylvarum densissimarum (sic enim scribit ille) possint in Placentino Territorio, in quas se abdant innumeræ Marcomannorum copiæ. Ex Herodiano præterea lib. 2. discimus in Vita Pertinacis, hoc regnante in Italia fuisse agros incultos, ad quorum culturam cum vellent homines ipse inuitare, occupantibus eos, & colentibus largitus est: agricolis autem perpetuam libertatem, decemq. annorum concessit immunitatem. Rursus docemur à Tacito lib. XIV. à Nerone Veteranæ militiæ colonos missos Antinim, Tarentumque, quod ea loca deserta essent, atque adeo deserta, ut hoc adhuc modo non fuerit in frequentiæ locorum consultum: &

D tamen scimus amœnissima esse, ac semper fuisse loca Tarenti. Hinc ille Vates præfert eas locis omnibus Orbis totius post Tibur, Carm. l. 2. od. 6.

*Tibur Argeo positum colono
Sic mea sedes vrbem senectæ:*

Sit modus laso maris, & viarum,
 Militiaque.
 Unde si Parca prohibent iniquæ,
 Dulce pellitis ouibus Galeſi
 Flumen, & regnata petam Laconi
 Rura Pthalanto.
 Ille terrarum mihi præter omnes
 Angulus ridet: ubi non Hymetto
 Mella decedunt, viridiq. certas
 Bacca Venaf. o.
 Ver ubi longum, tepidasq. præbes
 Iuppiter brumas; & amicus Aulon,
 Fertili Baccho minimum Falernis
 Inuides vuis.
 Ille te mecum locus, & beata
 Poſtulant arces, &c.

Igitur, ſi loca tam fecunda, & amœna, Romano imperio
 florente, deſerta erant in Italia, quid de cæteris dicemus? Nunc
 aſpice, an poſt auctam Romani Pontificis auctoritatem talia con-
 tingant? Nihil minus.

Atque, ut accedamus ad propiora, non grauior (id enim
 lectori veritatis amico non erit inuicundum, & plurimum mo-
 menti habebit ad rem propoſitam) recenſere, quot fuerint præ-
 ſcis temporibus Vrbes, & Oppida, Populiq. in Italia, & quot
 ætate noſtra, ſic enim cuncti noſcent, quantum decoris, ma-
 gniſicentiæq. fuerit illi allatum poſt Romani Pontificis auctori-
 tatem dilatatam. Illud autem primum monebo, Oppidum, &
 Urbem, Latinis eſſe idem. Hinc Cicero lib. de Diuinatione, Phe-
 rz., (inquit) quæ erat Vrbs Theſſaliæ, in quo oppido. Et in
 epistoſis familiaribus, & ad Atticum, vocat Antiochiam Oppi-
 dum. Quin Urbem præſci nominabant, vel ipſas arces, teſte
 Plutarcho in Poplicola. Ob id Plinius lib. 7. cap. 56. Oppidum
 ait Cærops appellauit Cæropiam, quæ nunc eſt arx Athenis.
 Ac recte Cicero, linguæ Latinæ magiſter, Urbem definiſt lib. de
 Rep. & oratione pro Sextio, plurimum domorum coniuñctionem,
 cum ſpatijs, & delubris communibus. Quocirca plures ædes,
 quibus nullum commune ſpatium, nullum templum, vicos effi-
 cient, non Urbem. Caſtra porro, & Caſtella, ſunt loca muni-
 ta, quibus neque plateæ communes, neque delubra, aut pri-
 uatorum

A uatorum domus villæ. Ob id Castra dicuntur, quibus exercitus cinguntur, ac muniuntur, ubi locum milites ceperunt; ac sedem fixere ad tempus. Hæc ideo præfari oportuit, quod nonnulli imperiti, Urbem Latine hæud vocant, nisi cui sit Episcopus, ridicule prorsus. nam, si ita foret, antiquis nullâ Urbem fuisset, quando nullus ijs erat Episcopus, Castra idem nominant, quæ Latine Oppidula vocarentur, aut, si volumus ita loqui, Vrbeculæ. Hinc illi affirmant inepte, pauciores nunc esse Vrbes in Italia, quam priscis temporibus fuerint. Quod uti est imperitissime assertum, sic ab ipsismet Geographis antiquis **B** apertissime refellitur; qui plurima Oppidula deserta, quod ipsi asserant, Urbium tamen nomine dignantur, quod apertissime sæpius infra apparebit. . . . Quin Plinius, cum lib. 3. Italiam describat omnium, qui sint in manibus, antiquorum diligentissime, ipsiusq. omnia loca, eam distinguit in Colonias, Oppida, Fora, & Populos, ac tantum refert omnium summam quadringentorum quadragintaquinque.

Vt autem diligentiz nihil à nobis omitteretur, quæ faceret ad inuestigationem veritatis, quam præ oculis semper habuimus, & cui soli studemus, quas Vrbes nominet Strabo, & quas **C** Ptolemæus, à nobis hic recitabitur. Et hic quidem refert ducentas septuaginta octo; Strabo ducentas trigintaquinque. Atque hæc variatio inter istos contingit, quod ætate ipsorum multe essent oppidula (quæ indocti Castra vocant) & quæ duxit alius omittenda, alius noluit tacere.

COLONIE;

Quæ extasse memorantur à Plinio sua ætate, lib. 3.

D	<i>In Prima regione, Cap. V.</i>	8 Venafrum, quod vocat oppidulum Strabo lib. V2.	13 Venusia, & Luceria, in Apulia Dauniorum
	1 Ostia.	9 Soranus.	<i>In Tertia, Cap. XI.</i>
	2 Antium.	10 Theanum Sidicorum.	15 Tarentum.
	3 Minturnæ.	11 Nola.	<i>In Quarta, Cap. XII.</i>
	4 Puteoli.	<i>In Secunda, Cap. XI.</i>	16 Bouiaon, vetus, in Samoitis.
	5 Capua.	12 Beneuentum.	T In
	6 Aquinum.		
	7 Succisa.		

	24	Falifca.			
<i>In quinta, Cap. XIII.</i>	25	Lucus Feroniæ.	<i>In decima, C. XVIII.</i>		
	26	Rufellana.			
17	27	Senenfis.	36	Concordia.	
18	28	Sutrina, omnes	37	Aquileia.	
19		in Etruria.	38	Tergeste, in	
		no.	<i>In oclaua, Cap. XV.</i>	39	Pola, seu Pietas
					iulia.
<i>In sexta, Cap. XIV.</i>	29	Ariminum.	40	Cremona.	
	30	Bononia.	41	Brixia.	
20	31	Brixillum.	42	Ateste.	
	32	Mutina.			
	33	Parma.	<i>In undecima,</i>		
<i>In septima, Cap. V.</i>	34	Placentia.	<i>C. XVII.</i>		
			<i>In nona, Cap. V.</i>	43	Augusta Tauri-
21					norum.
22	35	Dertona, in Li-	44	Augusta Præ-	
23		guria.		toria.	

ITALIAE OPPIDA,

A Plinio memorata.

<i>In prima regione,</i>	11	Herculanum.	<i>Oppida fecunda regio-</i>	
<i>Cap. V.</i>	12	Pompeij.	<i>nis, Cap. V.</i>	
	13	Nuceria.		
1	14	Surrentum.	24	Salernum.
2	15	Abellinum.	25	Picentia, quæ
3	16	Aricia.		deleta fuisse
	17	Alba longa.		scribitur a
	18	Bouillæ.		Strab. lib. V.
4	19	Calatiæ.		& cap. XI.
5	20	Casinum.		
6	21	Calenum.	<i>Oppida tertia, C. XI.</i>	
7	22	Capitulum.		
8	23	Cernetum.	26	Varia Apula.
9			27	Messapia.
10			28	Aletium.
				Gallipo-

A 29	Gallipolis, siue Anxa.	Oppida tertia, Cap. V.	69	Buca.	
30	Basta.	49	Pæstum, seu Posidonia.	70	Ortona. hanc petram piratarum fuisse, non Urbem, Strabo testatur.
31	Hydruntum.	50	Helia, seu Velia.	71	Alba ad Fucinum lacum.
32	Solerum, quod desertū scribit idem Plinius.	51	Baxentum.		
33	Fratuertium.	52	Blanda.		
B 34	Lupia, quam Stationē militum dicit.	53	Tempsa.		
35	Balesium.	54	Terina, quam dicit Strabo ab Hannibale euersam.		<i>In Samnitibus.</i>
36	Cælium.	55	Cosentia.	72	Bouianum Vndecumanorum.
37	Brundesiū, Strabo testatur à Tarento ad Brundesium nullam fuisse Urbis effigiē, tenuia duntaxat oppidula.	56	Acheron.		
	<i>In Pediculis.</i>	57	Hippo, seu Vibulo Valentia.		<i>Oppida quinta in Piceno, Cap. XIII.</i>
C 38	Rudia.	58	Tauranum.	73	CnPra.
39	Egnatia.	59	Scyllæum.	74	Firmanorū castellum.
40	Barium.	60	Rhegium.	75	Nouana.
D 41	Canusum.	61	Petilia.	76	Cluana.
	<i>In Apulia Daunia.</i>	62	Caulo, huius vestigia tantū superfuisse, Plinius tradit li. 3. c. 10.	77	Potentia.
42	Salapia.		<i>Et Cap. XI.</i>	78	Numana.
43	Sipontum.	63	Croto.	79	Urbs Saluia.
44	Vria.	64	Thurium.		<i>oppida sexta in Umbria, Cap. XIV.</i>
45	Theanum.	65	Heraclea.	80	Senogallia.
46	Latinum.	66	Metapontum.	81	Pisaurum.
47	Cleterniā.	67	Tarentum.	82	Hispellum.
48	Arpi.		<i>Oppida quarta, C. XII.</i>	83	Tuder.
			<i>In ora Erentanorum.</i>		<i>Septima in Etruria, Cap. V.</i>
		68	Histonium.	84	Luna.
				T 2	Vada

85	Vada Volaterrana.	sum totum,	antiquis tem	A
		præter sacras	poribus fuif-	
86	Populonium, de quo sic Strabo lib. V. Op- pidulum ip	ædes, deser- tū, & domos modicās.	se desolatā; Numatianos his versibus testatur:	
87	Cosa, quam ex			

Cernimus antiquas nullo custodervinas

Et desolata mania sæda Cose.

88	Graufcæ.	se oppidula,	villas, idem	B
89	Pyrgi.	aut potius	scribit:	
	Et hæc duo fuif			

*Alia prælegitur tellus, Pyrgiq. recedent,
Nunc villa grandes, oppida parva prius.*

Et:

Inde Graufscarum fastigia rara videmus,

Quas premit æstiva sæpe paludis odor.

90	Cere. Et hoc vix Urbis vesti- gia servasse, Strabo ait lib. V.	<i>Octava regionis, Cap. XV.</i>	109 Segesta.	C
91	Alfium.		110 Libarna.	
92	Fregena.		111 Trira.	
93	Felulæ.		112 Barderate.	
94	Ferentinum, quod vocat oppidulum. Strabo.	<i>Nonæ regionis, Cap. V.</i>	113. Industria.	
		<i>In Liguria.</i>	114 Pollentia.	
95	Fescennia.		115 Carrea, quod & Potentia.	
96	Hortanum.		116 Forūfuluij, quæ Valentinum.	
97	Hebanum.		117 Augusta Vagi- norum.	D
98	Nepet. Dicit oppidulum. Strabo.		118 Alba Pompeia.	
			119 Asta.	
			120. Aquæ Statiello rum.	
			<i>Decimæ regionis, Cap. 18. & 19.</i>	
			121 Altinum.	
			Acclum	

122. Acelum.	20	Vndecima regione	1	meta sunt oppida
123. Patauiom.	40	Cap. in 17.	8	in ijs locis noua.
124. Opitergium.			130	Eporedia.
125. Bellunum.	00	Segusio. quam nos	131	Vercellae.
126. Vicetia.	70	omittimus, cu gen	132	Nouaria.
127. Mantua.	80	tibus Alpijs, qd	133	Ticinom.
128. Verona.	90	Gallia: Germa	134	Laus Pompeia.
129. Nefactium.	01	nizq. attribuat	135	Mediolanum.
		quas si uellent	136	Comuni.
		lia ascribere, innu	137	Bergomum.

Populi à Plinio commemorati

<i>In Prima regione,</i>				
1. Acerrani.	1	da fuisse, idē	21	Fabaterni ve-
2. Allifani.	2	uidetur indi-	22	retes.
3. Atinates.	3	care.	23	Fabratemi no-
4. Alerinates.	4	Corati.	24	ui.
5. Anagnini.	5	Cubulterini.	25	Ficolenses.
6. Acellani.	6	14. Castrimonien-	26	Fregellani, quo-
7. Asulani.	7	ses in monte	27	rum vicū fuis-
8. Arpinates.	8	15. Cingulani.	28	se ait Strabo
9. Auximates.	9	16. Fabienses.	29	lib. V.
10. Auellani.	10	17. Foro populiē-	30	Foro Appi fuis-
11. Alfaterni.	11	ses in monte	31	se locum dū-
12. Alifanates.	12	18. Albano.	32	taxat nauta-
13. Alifanates.	13	19. Frusinates.	33	rum, & cau-
14. Alifanates.	14	20. Ferentinates.	34	ponum, scri-
15. Alifanates.	15	21. Freginates.	35	bit Horatius

Differtiam nautis. caupanibus atque malignis

16. Ferentani.	16	inde fortum Appi	36	linienses.
17. Gabiuli.	17	caupanibus atque malignis	37	Trebani.
18. Interamnates.	18		38	Tusculani.
19. Sucasani, qui &	19		39	Verulani.
Lirinates.	20		40	Veliterni.
20. Ilionenses.	20		41	Vulturnenses.
21. Laninij.	21		42	Vulturnates.
22. Norbani.	22		43	
			44	
			45	
			46	
			47	
			48	
			49	
			50	
			51	
			52	
			53	
			54	
			55	
			56	
			57	
			58	
			59	
			60	
			61	
			62	
			63	
			64	
			65	
			66	
			67	
			68	
			69	
			70	
			71	
			72	
			73	
			74	
			75	
			76	
			77	
			78	
			79	
			80	
			81	
			82	
			83	
			84	
			85	
			86	
			87	
			88	
			89	
			90	
			91	
			92	
			93	
			94	
			95	
			96	
			97	
			98	
			99	
			100	

<i>In secunda regione,</i>		77 Rubustini.	103 Grumentini.	A
<i>Cap. XI.</i>		78 Situini.	104 Potentini.	
<i>Hirpini.</i>		79 Strapellini.	105 Sontini.	
		80 Turmentini.	106 Sirini.	
47	Auocculani.	81 Vibinates.	107 Tergilani.	
48	Aquilonij.	82 Venusini.	108 Vrsentini.	
49	Abellinates	83 Vlurcini.	109 Volcentani.	
	Protopi.	<i>In Calabria.</i>		
50	Compsani.			
51	Caudini.	84 Aegetini.	<i>In quarta regione,</i>	
52	Ligures Cornu-	85 Apamestini.	<i>Cap. XII.</i>	
	liani.	86 Argentini.	111 Anxani Fren-	B
53	Bebiani.	87 Butuntineuses.	tani.	
54	Vescellani.	88 Deciani.	112 Carentini in-	
55	Deculani.	89 Brumbestini.	fermates.	
56	Aletrini.	90 Norbanenses.	113 Carētini super-	
57	Abellinates.	91 Palionenses.	nates.	
	Marfi.	92 Sturnini.	114 Lanuenses.	
58	Atrani.	93 Tucini.	<i>Maruciorum.</i>	
59	Aecani.			C
60	Alfellani.	<i>In Sallentinis.</i>		
61	Atinates.	94 Aletini.	115 Theatini.	
62	Arpani.	95 Baſterbini.	<i>Pelignorum.</i>	
63	Borcani.	96 Nerecini.		
64	Collatini.	97 Valentini.	116 Corfinienſes.	
65	Corinenses.	98 Veretini.	117 Superæquani.	
66	Cannenses.		118 Sulmonenses.	
67	Dirini.	<i>In tertia regione,</i>		
68	Forētani.	<i>Cap. XI.</i>		
69	Genuſini.		<i>Marſorum.</i>	D
70	Hordonienſes.			
71	Hyrini.	99 Apruſtani Bru-	119 Anxantini.	
72	Larenates Frē-	tiorum.	120 Atinates.	
	tani.		121 Fucentes.	
73	Metinates.	<i>Lucanorum.</i>		
74	Mateolani ex		122 Lucenses.	
	Gargano.	100 Atinates.	123 Martuij.	
75	Neritini.	101 Bantini.	<i>Albenſium.</i>	
76	Matini.	102 Eburini.	124 Albenſes.	
			<i>Aequi-</i>	

A	<i>Acquiculanoorum.</i>	<i>In quinta regione</i>	175. Interamnates.	
		<i>Picennæ, Cap. 13.</i>	Nahates.	
	125. Cliternini.	149 Auximates.	176 Meuanates.	
	126. Carfeolani.	150 Beregrani.	177 Meuanienſes.	
	<i>Veslinorum.</i>	151 Cingulani.	178 Matijioates.	
		152 Cuprenſes Mōtani.	179 Narnieſes, quo
rū oppidum
Nequinum.	
	127 Angulani.	153 Falaxienſes.	180 Nucetrini Fauo
nienſes.	
	128 Pinnenſes.	154 Pauſulani.	181 Camelani.	
	B	129 Peltuinates.	155 Pleninenſes.	182 Ocriculani.
		130 Auſinatæ cif-
montani.	156 Ricinenſes.	183 Oſtrani.
157 Septempedani.			184 Pitulani Piſuer
tes, &	
<i>Sannitum.</i>		158 Tollentnates.	185 Mergentini.	
		159 Triacenſes.	186 Peleſtini.	
131 Auſidenates.		160 Pollentini.	187. Sennates.	
132 Eſernini.		<i>In ſexta regione Vm-
bræ, Cap. 14.</i>	188 Sarſinates.	
133 Fagi.			189 Spoletini.	
134 Fugali.		161 Amerini.	190 Suarrani.	
C		135 Ficolenſes.	162 Attidiates.	191 Seſtinates.
	136 Sæpinares.	163 Aſſrinates.	192 Suillates.	
	137 Treuentinates.	164 Aſſinates.	193 Tadinates.	
	<i>Sabinorum.</i>	165 Camertes.	194 Trebiateſes.	
		166 Caſuentillani.	195 Tuſcani.	
	138 Amiternini.	167 Carrulani.	196 Tiſernates Ti-
berini, &	
	139 Curenſes.	168 Dolates Salen-
tini.	197 Metaurenſes.	
	140 Fidenates.	169 Fulginates.	198 Veſſionicateſes.	
	141 Interamnates.	170 Foro flaminien-
ſes.	199 Vrbinateſes Me-
taurenſes, &	
	142 Nurfini.	171 Foro iulienſes.	200 Hortenſes.	
143 Nomentani.	172 Foro Concubien-
ſes.	201 Vintionenſes.		
144 Reatini.	173 Foro bremitia-
ni.	202 Vindinateſes.		
145 Trebulani Mu-
tuſcæi.	174 Iguini.	203 Viuentani.		
146 Suffenates.	175 Forolemprom-
nienſes.	<i>In ſeptima regione E-
truriæ, Cap. V.</i>		
147 Tiburteſes.			204 Aretini veteres	
148 Tarinateſes.				

205 Aretini Fidentiores.	232 Regiates.	Fora Italiae, in Sabinis, regione Quarta, Cap. 12.	A
206 Iulienteses.	233 Umbranates.		
207 Amitinenses.	In Nona, Cap. V.	1 . Forum Decij.	
208 Aquenses Taurini.		2 . Forum Nouum.	
209 Blerani. Horu oppidulum fuisse, ait Strabo.	234 Veneni.		
210 Cortonenses.	235 Vagienni.	In Octaua regione, Cap. 15.	
211 Capenates.	236 Statielli.		
212 Clusini noui, & Veteres.	237 Vibelli.		
213 Fluentini.	238 Magelli.	3 . Forum Clodij.	
214 Suanenses.	239 Euburiates.	4 . Licinij.	B
215 Saturnini, qui Aurinini.	240 Casmonates.	5 . Popillij.	
216 Sudertani.	241 Veliates.	6 . Truentinorum.	
217 Statones.	In Decima, Cap. 19.	7 . Cornelij.	
218 Tarquinienfes.		8 . Licinij.	
219 Tuscanienfes.	242 Fertini.	In Vndecima regione, Cap. 17.	
220 Vetulonienfes.	243 Tridentini.		
221 Veientani.	244 Bernenses. Mos nos omittimus, nam, si horum regiones adnumera remus, innumera sunt oppida.	9 . Vibij.	
In Octaua regione, Cap. 15.		10 . Licinij.	C
223 Faentini.	245 Altraenses.	In Nona, Cap. 3.	
224 Fidentini.	246 Assertiates.	11 . Forum Fuluij.	
225 Otesini.	247 Flamonienses.	In Septima, Cap. 5.	
226 Padinates.	248 Vannienfes.	12 . Forum Clodij;	
227 Regienses.	249 Culici.	praefectura;	
228 Solonates.	250 ForoIulienfes.	Sic igitur Plinio, nisi mendosi sine collis, aut male interputati, Coloniae sunt quadraginta quatuor.	D
229 Galliani Aquinates.	251 Foretani.	Oppida centum triginta septem.	
230 Tanetani.	252 Venidates.	Populi ducenti quinquaginta sex.	
231 Veliatres Vectes.	253 Quarqueni.		
	254 Taurisani.		
	255 Togienses.		
	256 Vauuani.		

A Fora vnde cum, seu duodecim. nam repetit Forum Fuluij.??
 Summa est omnium quadringentorum quadraginta octo.
 Obseruandum porro, plurimis istorum Populis nulla fuisse
 oppida, vt de plerisq. omnibus Liguribus, Samnitibus, Bractijs,
 ac Lucanis affirmat Strabon lib. IV. & V. quos ait in vicis habita-
 tasse, & villis: sed, quando iam erat communis denominatio
 aliquo in loco, hinc Populi vocabantur: & nix tamen perinde
 rationem inibimus; ac si singulis oppida sua quondam fuissent.
 Oppida à Strabone descripta

B	1	Albi Intemelium.	18	Opitergium.	35	Sarsina.
			19	Hadria.	36	Ariminum.
	2	Albigatum.	20	Ordea.	37	Ticinum.
	3	Sabazia.	21	Vicetia. hæc	38	Clastidium, vi-
	4	Genua.		quatuor vo-		culus Tacito
	5	Eporædia.		cat ille oppi-		to vocatur.
	6	Augusta.		dula ac Vice-	39	Derthona.
	7	Augusta Taurinorum.		tiam fuisse	40	Luca.
				exiguû mu-	41	Custodia.
	8	Augusta Prætorioria.		nicipium, re-	42	Tellia.
C	9	Mediolanum,		fert Tacitus	43	Cære, vix ser-
		quam dicit	22	hist. lib. 3.		uans vestigia
		haud ita pri-	23	Pola.		Urbis.
		dem vicum	24	Placentia, &	44	Luna, Ciuitas
		fuisse.		Cremona, voca-		haud magna
	10	Verona, amplif-		tur, ab ipso	45	Pisum.
		simâ Ciuitas		celeberrimæ	46	Volaterræ.
				ciuitates.	47	Populonium, op-
	11	Brixia.	25	Parma.		pidulum de-
	12	Mantua.	26	Mutina.		fortum.
D	13	Regium.	27	Bononia.	48	Cosa.
	14	Comum.	28	Acara.	49	Grauisca.
	15	Parauium, om-	26	Regium Lepi-	50	Pyrgi.
		nib. superio-		di.	51	Halium.
		rib. præstans.	30	Nacri.	52	Fregenia. Hæc
	16	Rauenna tota	31	Campi.		quatuor in-
		ligna, ma-	32	Cliterna.		que esse exi-
		xima.	33	Forum Corne-		guis Vrbes.
	17	Spina, Vicu-		lus.	53	Aretium.
		lus.	34	Fauentia.	54	Perusia.

V

Vulsi-

55. Vulturnum.	84. Iturnum, siue	102. Circeium ca-	A
56. Sutrium.	Iguuium.	stellum.	
57. Blerate.	Sabini, inquit	103. Terracina.	
58. Ferentium.	idem, pau-	104. Formiz.	
59. Falerij.	cas, ac te-	105. Minturnz.	
60. Faliscum.	nues habitat	106. Sinuessa.	
61. Nepes. Has	Urbes, ob	107. Caieta.	
quinque Vr-	bella.	108. Fregellz, vi-	
bes vocatop	85. Amiternum.	cus.	
pidula.	86. Interocrea, vi-	109. Fundi.	
62. Feronia, ad So-	cus.	110. Roma.	B
raete.	87. Foruli petrz,	111. Tusculum.	
63. Clusium.	ad rebellan-	112. Algidum, oppi-	
<i>Vmbria.</i>	dum, quàm	dulum.	
64. Sarfina.	ad habitan-	103. Pictz.	
65. Ariminum.	dum aptio-	114. Pandosia.	
66. Sena.	res.	115. Labicum, oppi	
67. Carinum.	88. Reate.	dū discitū	
68. Sentinum.	89. Curis, viculus	116. Ferentum.	
69. Fanum fortu-	90. Trebula, &	117. Frusinum.	
nz.	91. Eratum, vici.	118. Fabrateria.	C
70. Otriculi.	92. Nomentum.	119. Acuenum, ma-	
71. Laralum.	Latium.	gna Ciuitas.	
72. Narnia.	93. Ardea.	120. Casinum, prz-	
73. Carsuli.	94. Alba.	clara.	
74. Mevania.	95. Lauinia.	121. Theanum Sidi-	
75. Florum Flami-	96. Collatia.	cium.	
nij.	97. Antennz.	122. Calenum, exi-	
76. Nuceria.	98. Fidenz, Viculi	ma.	
77. Forū Semprom-	omnes, ait	123. Setia.	
nij.	strabo, &	124. Signa.	D
78. Interamna.	priuate quo	125. Priuernum.	
79. Spoletum.	rundam edi-	126. Cora.	
80. Assium.	ficia.	127. Syes.	
81. Camerze.	99. Ostia.	128. Velierz.	
82. Ameria.	100. Ancium, in ru-	129. Alatrium.	
83. Tuder, clara Ci-	pe situm.	130. Gabij.	
uitas.	101. Laurentium.	131. Praeneste.	

A

Hernici.

- 132 Pitutum, oppidulum.
133 Anagnia.
134 Cerece.
135 Sora.
136 Venafrum, oppidulum.

B

- 137 Casilinū, Vrbs sed, eius tantū reliquias extasse, ait Plinius.
138 Aternia, oppidum deletū.

- 139 Allife.
140 Valeria.
141 Carseoli.
142 Alba.
143 Tibur.
144 Aricia.
145 Lanuuium.
146 Alba, Marfis finitima.

Picenum.

- 147 Ancona.
148 Auximum.
149 Septempeda.
150 Potentia.
151 Pneucentia.
152 Firmum.
153 Druentum.
154 Asculum.
155 Hadria.

D

Marsi.

- 156 Corfinium.
157 Sulmo.
158 Maruuium.
159 Tegeate.
160 Auternum, oppidulum.

- 161 Buca.
162 Forentanum.
163 Orthium, pētra piratarum.

Campania.

- 164 Liternum.
165 Vulturnum.
166 Cumz.
167 Baiz.
168 Puteoli.
169 Neapolis.
170 Heraclia.
171 Pompeij.
172 Nola.
173 Nuceria.
174 Ancherarum, colonia.

- 175 Capua prz qua inquit Strabo omnia superiora sunt.
Castella.

- 176 Callateria.
177 Calydidium.
178 Beneuentum.
179 Calce.
180 Suessula.
181 Atella.

- 182 Acerrz.
183 Auella.
184 Boianum.
185 Afernia.
186 Pauna.
187 Telesia. Quatuor hz funditus excisę.

Picentini, deleti.

- 188 Posidonia, seu Pzstum.
189 Marcinna.
190 Picentia euerfa.

Lucani, deleti.

- 191 Hiela.
192 Talaus.
193 Petelia, Lucanorum metropolis.
194 Vertine, &
195 Calaterni, vicus exigul.

Bruttij, deleti.

- 196 Temesa.
197 Terina, ab Hannibale euerfa.
198 Cosentia, metropolis.
199 Pandosia, propugnaculū.
200 Hipponium, seu Vibo

V 1 Va-

Valentia.	pidula in-	6	Genua.	A
	lapygibus.	7	Tigallia.	
Locri.	217 Barium, Vrbs	8	Portus Vene-	
	tenus.	9	ris.	
201 Medama.	218 Leuca, non ma-	9	Portus Erycis.	
202 Conys.	gnæ.	10	Launa.	
203 Rhegium, bo-	219 Hydrus, parua-	11	Populonium.	
na Ciuitas.	la.	12	Liburnum.	
204 Locri Epihe-	220 Rhodzi.	13	Cofa.	
phirij.	221 Lupia.	14	Graufca.	
205 Mamertium.	222 Salepia.	15	Castrum nouu.	B
206 Caulonia, Vrbs,	223 Vria.	16	Pyrgi.	
inquit Ptole-	224 Egnatia.	17	Alfium.	
meus, vacua,	225 Celia.	18	Ostia.	
& cuius ve-	226 Netia.	19	Antium.	
stigia tantum	227 Canusium de-	20	Elostra.	
superfuisse,	lectum.	21	Terracina.	
ait Plinius.	228 Cerdonia.	22	Formia.	
207 Scyllaczum.	229 Vria.	23	Suessa.	
	230 Venusia.	24	Vulturnum.	
<i>Magna Græcia.</i>	231 Argyripa, exci-	25	Cumæ.	C
	sa.	26	Liternum.	
208 Croto.	232 Syms.	27	Misenum.	
209 Sybaris, excisa.	233 Sylæ.	28	Puteoli.	
210 Thurij, seu Co-	234 Siluium.	29	Trophæa Au-	
pias.	235 Theanum Apu-		gusti.	
211 Lagaria, castel-	lum.	30	Neapolis.	
lum.		31	Surrentum.	
212 Heraclæopolis.	<i>Vrbes à Ptolemao cõ-</i>	32	Salernum.	
213 Siris, seu Po-	<i>memorata ac pri-</i>	33	Pestum.	
lyum.	<i>ma mariti-</i>	34	Buxentum.	D
214 Metapõtus de-	<i>ma.</i>	35	Tempa.	
leta.	1. Nicæa.	36	Rhegium.	
	2. Portus Hercu-	37	Locri.	
	lis.	38	Scyllaczum.	
	3. Portus Monce-	39	Croto.	
	ci.	40	Thurium.	
215 Tarentum.	4. Albintemeliu.	41	Metapontum.	
216 Brundisium. His	5. Albingaunum.	42	Tarentum.	
exceptis, cõ-		43	Hydrus.	
tera sunt op-				
			44 Lu-	

A 44	Lupia.	80	Hadria.	101	Tra.
45	Brundisium.			102	Derthona.
46	Egnatia.		Canomani.		
47	Barium.				Libici.
48	Salapia.	81	Bergomum.		
49	Sipus.	82	Forum Dis-	103	Vercellæ.
50	Apennese.		gunsi.	104	Gaumellum.
51	Trum.	83	Brixia.		
52	Brica.	84	Cremona.		Centrones.
53	Istonium.	85	Verona.		
B 54	Orthona.	86	Mantua.	105	Forū Claudii.
55	Castum.	87	Tridentum.	106	Affina Lepon-
56	Cupra.	88	Batrium.		
57	Potentia.			107	Ofcela.
58	Numiana.		Becuni.		
59	Ancona.				Caturiges.
60	Senogallia.	89	Vaunia.		
61	Fanum.	90	Carraca.	Eborodunum . hoc	
62	Pisaurum.	91	Bretenta.	non numeramus:	
63	Ariminum.	92	Anaurium.	nam Gallia attri-	
C 64	Rauenna.			buitur quāliquoquin	
65	Tergeste.		Insabres.	in ijs locis nūc op-	
66	Parentium.			pida sunt noua in-	
67	Pola.	93	Mediolanum.	numera, sic neque	
68	Pinguentum.	94	Nonaria.	Sedunos, Neruios,	
69	Aluo.	95	Comum.	Sarios, & Vedicen-	
		96	Ticinum.	tios.	
	<i>Mediterraneæ Vrbes</i>				
	Carni.		Salassi.		Liguria.
D 70	Forum Iulij.	97	Augusta Praeto-	108	Sabata.
71	Concordia.		ria.	109	Pollentia.
72	Aquileia.	98	Eporædia.	110	Asta.
73	Vicetia.		Taurini.	111	Alba Pompeia.
74	Bellunum.			112	Liburnum.
75	Acedum.				
76	Opitergium.	99	Augusta Tauri-		Gallie togata.
77	Ateste.		norum.		
78	Patavium.	100	Augusta Batic-	113	Placcensia.
79	Alatum.		norum.	114	Fidentia.
				115	Bri-

115 Brixellum.	149 Clusium.	180 Camerinum.	A
116 Parma.	150 Vulsinium.	181 Nuceria.	
117 Regium Lepi-
di.	151 Sudernum.	<i>Vilumbrosum.</i>	
118 Nuceria.	152 Ferentia.		
119 Taverium.	153 Villa Elbij.	182 Arna.	
120 Mutina.	154 Suetrium.	183 Hispellum.	
121 Bononia.	155 Tarquinij.	184 Tudet.	
122 Cliterna.	156 Blera.	185 Forum Flami-
nij.	
123 Forum Corne-
lij.	157 Corieum.	186 Spoletum.	B
124 Caesena.	158 Forum Clau-
dij.	187 Mevania.	
125 Fauentia.	159 Nepes.	188 Ameria.	
126 Forum Livij.	160 Falerinum.	189 Narnia.	
<i>Etruria.</i>	161 Cære.	190 Oriculi.	
	162 Sena.	<i>Sabinorum.</i>	
	163 Ostia.		
127 Biracellum.	<i>Picenum.</i>	191 Nursia.	
128 Fossæ Papiria-		<i>Aequicolorum.</i>	C
129 Bondelia.	164 Traiana.	192 Cliternum.	
130 Luca.	165 Vrbs Salvia.	193 Carsoli.	
131 Lucus feronix.	166 Septempeda.	<i>Marforum.</i>	
132 Pistorium.	167 Cupramonta-
na.	194 Exa capra.	
133 Florentia.	168 Firmum.	195 Alfabuccelis.	
134 Pisa.	169 Asculum.	<i>Pracustinorum.</i>	D
135 Volaterræ.	170 Atria.		
136 Rosellæ.	<i>Umbrosum.</i>	196 Bererra.	
137 Fesulæ.		197 Interamnia.	
138 Perugia.	171 Pitinum.	<i>Vestinum.</i>	
139 Arretium.	172 Tifernum.	198 Penna.	
140 Cortona.	173 Forum Sem-
pronij.	199 Aulia.	
141 Aucula.	174 Iguuium.	200 Amicernum.	
142 Biturgia.	175 Aesum.	201 An-	
143 Mantiana.	176 Iusicum.		
144 Senæ.	177 Perugia.		
145 Suzana.	178 Sentinum.		
146 Saturnia.	179 Assium.		
147 Ebra.			
148 Volci.			

A	101 Angulum.	<i>Frentanorum</i>	151 Potentia.		
	<i>Marrucinorum.</i>		152 Blanda.		
	102 Theate.		117 Anefanum.	153 Grumentum.	
	<i>latinorum.</i>		128 Larinum.	<i>Hirpinorum.</i>	
	103 Roma.		<i>Samnitum.</i>	154 Aquilonia.	
	104 Tibur		129 Boianum.	155 Abellinum.	
	B		105 Praeneste.	130 Aesernia.	156 Herculaneum.
			106 Tusculum.	131 Szpinum.	157 Trattuolum.
			107 Aricia.	132 Allifa.	<i>Apulia Daunia.</i>
			108 Ardea.	133 Tuticum.	158 Theanum.
<i>Rutulorum.</i>		134 Telesia.	159 Nuceria.		
109 Nomentum.		135 Beneuentum.	160 Vibarnum.		
110 Trebia.		136 Caudium.	161 Arpi.		
111 Anagnia.		<i>Campanorum.</i>	162 Erdonia.		
C		112 Vempsum.	137 Venafrum.	163 Canusium.	
		113 Velitrum.	138 Theanum.	<i>Apulia Peccentia.</i>	
	114 Lanuuium.	139 Sueffa Pome-
tia.	164 Venusia.		
	115 Atina.	140 Caelenum.	165 Celia.		
	116 Fidenz.	141 Caslinum.	<i>Bruttiorum.</i>		
	117 Frusino.	142 Trebula.	166 Numistum.		
	118 Feenuinum.	143 Forum populi.	167 Cosentia.		
	119 Priuernum.	144 Capuz.	168 Valentia.		
	120 Setia.	145 Abella.	<i>Magne Grecia.</i>		
	D	121 Aquinum.	146 Atella.	169 Petilia.	
122 Sora.		<i>Picentinarum.</i>	170 Arbilstrum.		
123 Minturnz.		147 Nola.	<i>Sallentinorum.</i>		
124 Fundi.		148 Nuceria.	171 Rudia.		
<i>Pelignorum.</i>		<i>Lucanorum.</i>	172 Neritum.		
125 Corfinium.		149 Volci.			
126 Sulmo.		150 Compsa.			

273	Altetium.	275	Vxentum.	Calabria.	A
274	Bauota.	276	Veretum.	277	Turni.
				278	Vretum.

Hucusque Ptolemæus, qui nouissimus omnium loca Italiae cuncta descripsit, neque Vicos, & Vrbes excisa omisit, & tamen nonnisi ducenta, ac septuaginta huiusmodi recenset. Nam populis, quos Plinius commemorat, plerisque nulla oppida fuerunt, villæ tantum, rusticæ ac separata a cæteris habitations, quod auctoritate Strabonis est confirmatum alioquin frustra ille distinxisset inter Colonias, oppida, populos, præfecturas, neque solent illi præterire disiectas, ac desertas Vrbes, oppidula exigua vicos, & viculos, quod ut oculis legentium clarissimè subijciatur, separatim rursus hic se ponemus in vnum paruula loca, quæ enumerarunt isti inter maximas Italiae ciuitates, ac videamus ab aliquibus Geographis Vrbiùm numero adiectas Vrbeculas, & Vicos. in primis igitur.

1	Populonium.	16	Metapotum.	hant.	C
2	Soletum.	17	Canusium.	31	Interocream.
3	Cauloniam.	18	Argyripam.	33	Fragellas.
4	Laticum.	19	Casilinum.	34	Vertinem.
5	Grauiscas.	20	Sybarim tra-	35	Circeium
6	Cosam.		dunt euer-	36	Calaternos.
7	Cære.		sa, & tamè	37	Orthium.
8	Pyrgos deserta		reliqui ad-	38	Lagardam vi-
	Scribunt, &		scribunt.		cos exiguos
	tamen re-	21	Spinam.		dicunt.
	centent in-	22	Clastidium.	39	Opitergium.
	ter magnas	23	Curim.	40	Hadriam.
	Vrbes Ita-	24	Fidenas.	41	Ordeam.
	liae	25	Trebulam.	42	Vicetiam.
9	Aeserniam.	26	Erarum.	43	Lunam.
10	Boianum	27	Ardeam.	44	Halium.
11	Aterniam.	28	Albam.	45	Fregenium.
12	Paunam.	29	Sauiniam.	46	Lupiam.
13	Telesiam.	30	Collatium.	47	Blerate.
14	Picentiam.	31	Antennas vi-	47	Ferentinum.
15	Terinam.		culos nomi-	49	Falerium.

A	50 Faliscos.	58 Hydruntum	ne insigni &
	51 Nepes.	Vrbes exi-	ezamen illi;
	52 Forulos.	guas & oppi-	cuncta ad-
	53 Algidum.	pula dicunt	numerat Ve-
	54 Pitutum.	quamuis ali-	bibus, quæ
	55 Venafrum.	quæ nunc	æate ipso-
	56 Auternum.	istarum sint	rum magnæ
	57 Barium.	magnitudi-	erant.

Nos igitur, vt euidentissime apparcat, quanto nunc habitatio sit Italia & quanto sint in ea frequentiores Vrbes, quam olim: huiusmodi loca cuncta præteribimus, quæ modo memoratis sunt longè ampliora, ac referemus ea tantum, quibus sunt supra tercentum domus, ac regni duntaxat Neapolitani. mutabimurque totam hanc descriptionem à descriptione regni Neapolitani, quæ recenset illius domicilia diligentissime. Omitteremus reliquæ Italix, quod exactam cuiuslibet oppidi descriptionem non potuerimus expiscari. & quamuis multos regionum peritos interrogauerimus, variationem tamen aliquam, & sepe alicuius momenti deprehendimus: Ex illis autem, quid sit dicendum de partibus alijs Italix, quoad habitationum, & Urbium multitudinem facile est colligere. Nam si ascribamus Italix Graias Alpes, Lepontias, Cottias, Pænninas, Carnos, & Istriam, quod faciunt Strabo, Plinius, ac Ptolemaeus, nunc vero Germaniæ, Galliæ, Dalmatiæque attribuantur, Neapolitanum regnum non conficiet Italiæ tertiam partem. Conuenitque inter omnes illud superari a plurimis eiusdem Italix regionibus oppidorum frequentia, & magnitudine. Vide igitur quanto inferiori conditione velimus certare cum antiquis, quando nos innumera oppida fileamus, quibus multo minora ipsi enumerant, & infrequentiore magna ex parte regionem nunc in certamen adducamus: Veniamus ad rem. sequamurque in distinctione prouinciarum Regni Neapolitani ordinem, nominaque proferamus vulgata inflectentes duntaxat vltimam syllabam linguæ latinæ modo.

Prouincia prima	ter	2	Arcis	6	Itrium
ra Laboris.		3	Ariczum	7	Caiazum
		4	Arpinum	8	Caiuanum.
1	Aluicum.	5	Auella	9	Carinola.

10	Gaferta.	44	Angrium	77	Sarnum	A
11	Castellum for-	45	Altailla.	78	Sicignagnum.	
	te.	46	Amalphia.	79	Tramonte.	
13	Cerritum.	47	Bonum Habi-	80	Vietre	
14	Durazanum.		taculum.	81	Maiure	
15	Fundi.	48	Buconum.			
16	Frátta.	49	Càua.		<i>Tertia prouincia</i>	
17	Somma	50	Campania.		<i>Principatus vterior</i>	
18	Gallucium.	51	Capra.		<i>ex parte continens Cā-</i>	
19	Ifchia.	52	Concurfis.		<i>paniam, Vestinos, Peli-</i>	
20	Laurum.	53	Capafelis.		<i>gnos, Hirpinos, Sabi-</i>	B
21	Matalone	54	Castelluccia.		<i>nos, Samnitas, Pi-</i>	
22	Mariglianum.	55	Castellū ad ma-		<i>centes.</i>	
23	Marzanum.		re stabiz.			
24	Concha	56	Castellū ad ma-	82	Arianum	
25	Pedimōs Abba		re Linterzierū	83	Aierola	
26	Ottaranum.	27	Dianum.	84	Bagnolm	
27	Palma.	58	Ebuli.	85	Bifaccia.	
28	Pedimōs Allife	49	Gragnanum.	76	Ceruinarā	
28	Petra Vairani.	60	Gifunis.	86	Chiusanum	
30	Pedimōs Palef.	61	Laurinum ma-	88	Calltrum.	C
31	Prochita.		ius.	89	Furinum	
32	Rocca Mofina.	62	Monstorum.	90	Gesualdum	
33	Rocca Gugliel-	63	Maiure.	91	Monsculanum	
	mā.	64	Marsicum no-	92	Mirabella	
34	Rocca Secca.		uum.	93	Mōs Sarchius.	
35	S. Angeli.	65	Mōs Caruinus	94	Montella	
36	S. Donati.	66	Mōs Coruinus	95	Padula.	
37	Sneffa.		Rauelli.	96	S. Agathæ.	
38	Sora.	67	Nuceria	97	Solofra.	
39	Theanum.	68	Nuceria infe-	98	S. Iorij moli-	D
40	Traiectum.		rior.		nate.	
41	Venafrum.	69	Olibanum	99	Torella.	
42	Formicula	70	Padula	100	Vitulanium.	
43	Rocca Mon-	71	Polla	101	Tuncoli	
	drag.	72	Sala Laterani.	102	Mercoglianū	
	<i>Prouincia Secun-</i>	73	Salernum.	103	Beneuentum	
	<i>da Principatus cite-</i>	74	Sanseuerinum.	104	Tripalta	
	<i>rior in qua Pichen-</i>	75	S. Angeli Fasān	105	Abellinum.	
	<i>ini, & Hirpini.</i>	76.	Saponaria			

A	Quarta provincia	133	Mons Murus.	166	Cercdianum	
	Basilicata, Lucanos,	134	Murum	167	Citrarum.	
	Brutios magnā Gra-	135	Petra Petro-	168	Cumpanum.	
	ciam, Peccentios, &		sa.	169	Curiglianū.	
	Hirpinos ex parte	136	Pisticcium.	170	Cosentia.	
	continens.	137	Pumaricum.	171	Depignanū.	
		138	Pofentia.	172	Fehnum.	
		139	Riuellum.	173	Flumen frigi-	
	106	Abriola.	140	Rocca Impe-	dum.	
	107	Acerenza.		rialis.	174	Friscaldum.
B	108	Ansa.	141	Rotonda.	175	Ipsicrum.
	109	Aioannm.	142	Spenuola.	176	Lainum.
	110	Alianum.	143	Sintium.	177	Lapparum.
	111	Armentum.	144	S. Martini.	178	Lungobuc-
	112	Attela.	135	S. Mauri.		cum.
	113	Colombariū.	147	Tifum.	179	Iuzze.
	114	Carbuni.	147	Tricaricum.	180	Mangune.
	115	Cracum.	148	Tramansula.	181	Martoranum
	116	Castellum Sa-	149	Tursum.	182	Mendicinum
		racinum.	150	Venusia.	183	Mormandū.
C	117	Caluiellum.	151	Viggianum.	184	Motta S. Lu-
	118	Ferrandina.				ciz.
	119	Forenza.	Quinta provincia	185	Mons altus.	
	120	Grottula.	calabria citreior.	186	Nuccia supe-	
	121	Lacignana.			rior.	
	122	Inonigrum.	152	Acris.	187	Rioluum
	123	Iafcanum.	153	Aiellum.	188	Paula.
	124	Lattonicum.	154	Amanthia.	189	Pafernum.
	125	Lauellum.	155	Amendolara	190	Pendace.
	126	Laurentiana.	156	Apigliarium.	191	Petrastita.
D	127	Marficum Ve-	157	Belvedere.	192	Regina.
		tus.	158	Bisignanum.	193	Roggianum.
	128	Marathia in-	159	Casale nouū.	194	Rouitum.
		ferior.	160	Castellum.	195	Rende.
	129	Mons Alba-	161	Castellio Co-	196	Rossanum.
		nus.		sentiz.	197	Roglianum.
	130	Mons scaio-	162	Cassanum.	198	Saracina.
		sus.	163	Castrouillare	199	Siciglianum.
	131	Miglionicū.	164	Carpananū.	200	Spezanū par-
	132	Mons Pelolus	165	Colicum.		uum.

201	Spezzanu-
magnum.	236	Mottaiue-
nis.	266	Curigianum.	A
202	S. Feli.	237	Mottabucco	270	Francauilla.	
203	S. Marci.		lina.	271	Fasnanum.	
204	Strongolis.	238	Motta Philo	272	Gafuiola.	
205	Tarria.		castri.	273	Gallipolis.	
206	Toranum.	239	Nicastrum.	274	Genofa.	
207	Terranoua.	240	Nicotera.	275	Aletium.	
208	Verrinum.	241	Oppidum.	276	Leueranum.	
		242	Palone.	277	Martina.	
	<i>Sexta Prouincia</i>	243	Polycastrum	278	Mafera.	
	<i>Calabria vterior.</i>	244	Polisthena.	279	Maraggium.	B
		245	Rhegium.	280	Massafra.	
209	Arena.	246	Rofanum.	281	Oira.	
210	Bagnaria.	247	Seminara.	282	Ostunum.	
212	Badulattum.	248	Sciglium.	283	Hydruntum.	
213	Biancum.	249	Sinopolis.	284	Solitum.	
214	Briaticum.	250	Squillace.	285	Squintanum.	
215	Burellum.	251	Stylum.	286	S. Vifi.	
216	Cantanzanū.	252	Surianum.	387	S. Perri in Ga
latina.	
217	Calanna.	253	Suritum.	288	Tarentum.	C
218	Carilla.	254	S. Agathæ.	289	Tertia.	
219	Castellum ve
tus.	255	S. Christinz.			
220	Corro.	256	S. Georgij.		<i>Octaua prouincia</i>	
221	Cropane.	257	S. Laurentij.		<i>Bavenfis.</i>	
222	Cuero.	258	S. Seuerinz.			
223	Ferolilum.	259	Taberna.	290	Aquauia.	
224	Fiumara.	260	Terra noua.	291	Altamura.	
225	Francia.	261	Tropza.	292	Andria.	
226	Galatrum.	262	Vallis longa.	293	Barium.	
227	Girace.			294	Barletta.	D
228	Gruttaria.		<i>Septima Prouincia</i>	295	Bitontum.	
229	Lopizum.		<i>Hidruntina.</i>	296	Bitettum.	
230	Maida.	263	Brundisium.	297	CafaMaxima	
231	Melicucea.	264	Ceglie.	298	Capursum.	
232	Mefuraca.	265	Castelaneta.	299	Castanum.	
233	Mefianum.	266	Campfe.	300	Cesterninum	
234	Miletum.	267	Casale nouū.	301	Conuerfanū.	
235	Monsleo.	268	Cuperinum.	302	Fascianum.	
				303	Gioia.	

A	304	Iuuenatium.	332	ortona.	355	Boianum.
	305	Grumum.	333	Palena.	356	Campobassù.
	306	Grauina.	334	Pescum Con-	357	Gamburesa.
	307	Monopolis.		stantinum.	358	Morcone.
	308	Molfetra.	335	Sulmo.	259	Aseruia.
	306	Modugnum.	336	Toccum.		
	310	Mola.	337	Vastum.		
	311	Monoruinù.				<i>Duodecima com-</i>
	312	Noia.				<i>plectitur Latij, Sabi-</i>
	313	Nuce		<i>Decima prouincia</i>		<i>uorum Samnitumque</i>
				<i>Aprutium vterius.</i>		<i>partem, de qua supra</i>
B	314	Palum.				
	315	Puglianum.	338	Acumolum.		<i>Decimatertia Iapy-</i>
	316	Pulignanum.	339	Aquila.		<i>giâ Duuniamque com-</i>
	317	Quarata.	340	Campis.		<i>plectitur.</i>
	318	Ruum.	341	Penna.		
	319	Rutiglianum	342	Ciuitella S.	360	Alarinum.
	320	Tranum		Angeli.	361	Asculum.
	321	Iure.	343	Iulia noua.	362	Biccarum.
	322	Vifeglia.	344	Leoneffa.	363	Bouinum.
			345	Lorifum.	364	Cerignola.
C		<i>Nona prouincia</i>	346	Lucolum.	365	Celeufa.
		<i>Aprutium citerius</i>	347	Mons Realis.	366	Cereolum
		<i>continens ex parte</i>	348	Montonium.	377	Dellecicum.
		<i>Samnitas, Præuti-</i>	349	Montagna.	368	Toggia.
		<i>nos, frenanos, Peli-</i>	350	Pescum.	369	Guglionifis
		<i>gnos, veslinos Mar-</i>	351	Pixxulum.	370	Luceria.
		<i>rycinos, Hirpinos.</i>	352	Roccamedù.	371	Manfredonia
	323	Agnon.	353	Theramum.	372	Parcina
	324	Aressa.	354	Truentum, si	373	S. Agathæ
	325	Bocchianicù.		ue Ciuitella	374	S. Bartholo-
D	326	Curauicum.		vt alij vo-		mei.
	327	Castellum. sã		lunt.	375	S. Seueri
		gri.			376	Troia
	328	Theate.		<i>Vndecima prouin-</i>	377	Termole
	329	Francauilla.		<i>cia comitatus Molifis</i>	378	Vicum.
	330	Guardagele.		<i>Samnij partem conti-</i>		
	331	Lancianum.		<i>nens.</i>		

Tot itaque sunt Regni Neapolitani oppida, quibus sint plures, quam tercentum domus. At si illud Italiz non æquat tertiam.

tiam partem connumeratis Alpibus Cottijs, Graijs, Lepontijs, Pœninis, Carnis, & Istria, preterea vero dux reliquæ partes plerumque sunt Urbium frequentia & amplitudine præstantiores, quilibet nunc videt, quanto hac parte præfens Italiae status felicior sit antiquo. Quod, ut adhuc illustrius fiat apponemus summam, quot oppida, & habitationes, qui describunt regnum Neapolitanum testentur esse in illo. omittunt autem vicos & pagos.

Prima prouincia Laboris.

Prouincia Laboris continens etiam Neapolim, Aenariam, Procytam complectitur oppida habitata centum triginta octo. 138 B
 Domorum vero quinquaginta octo millia centum quinquaginta duas. 58152

Principatus Citerior.

Habet oppida centum viginti quatuor. 124
 Domorum quadraginta septem millia quingentas sexaginta duas. 37562 C

Principatus Vlterior.

Recenset oppida centum quadraginta nouem. 149
 Domorum trigintamillia quingentas triginta quinque. 30435

Prouincia, quæ dicitur Basilicata.

Numerat oppida nonaginta octo. 98 D
 Domorum triginta octo millia, septingentas, quadraginta septem. 3874

Prouincia Calabriae Citerioris.

Complectitur oppida centum triginta quatuor. 134
 Domorum quinquaginta millia octingentas septuaginta octa. 38747

Pro-

A *Prōvincia Calabria Vltioris.*

Habet oppida centum triginta vnum. 131
Domorum quinquaginta quinque millia, quadringentas quin-
quaginta septem. 55477

Prōvincia Hydruntina.

Continet oppida centum sexaginta vnum. 161
Domorum quinquaginta millia octingentas septuaginta. 50874

B *Prōvincia Barenfis.*

Recenset oppida quinquaginta nouem. 79
Domorum triginta octo millia octingentas septuaginta vnam
39141

Aprutium Citerius.

Numerat oppida centum quadraginta septem. 147
Domorum viginti sex millia octingentas viginti octo preterea
Sclauinorum ducentas decem & octo summe omnium 1046

C *Aprutium Vltius.*

Habet oppida centum viginti 120
Domorum quadraginta octo millia quingentas nonaginta no-
uem, Sclauinorumque nonaginta. 48689

Comitatus Molis.

Numerat oppida nonaginta nouem. 95
Domorū quindecim millia quingentas nonaginta tres. 13693

D *Capitaniata.*

Continet oppida sexaginta nouem. 69
Domorum decem & nouem millia sexcentas quadraginta no-
uem Sclauorumque mille centum quinquaginta quinque.
10804

Sunt igitur oppida mille quadringenta sexaginta tria, habi-
tationum quadringenta octuaginta tria millia, quadringen-
tas septuaginta octo.

Sunt:

Sed præter hæc plurimi sunt pagi (casalia vocant) quibus A
tot sunt domus, ut Urbibus, quales multas recenset Strabo,
Plinius, Ptolomæus, possent adnumerari. eorumque nullam
nos habuimus in Superiori descriptione rationem verbigratia
In Auersano territorio Iulianum continet domos. 742

Pagus S. Antami. 436

In Summano, Pagus S. Anastasij. 482

Adhuc autem præter memorata oppida sunt veluti extra
ordinem.

365 Neapolis 388 Caieta 371 Puteoli

366 Auersa 369 Massa 372 San. Germani B

367 Capua 370 Nola 373 Surrentum

Iam cum dixerimus a regno Neapolitano vix confici Ita-
liæ tertiam partem, si adscribamus Italiæ Istriam, Car-
nos, Alpes Lepontias, Graias. Pænninas, Cottias, quod faciunt
Strabo, Plinius, ac Ptolomæus, ac propterea nos ex ipsorum
sententia supra attulerimus Vrbes Istriæ, Carnorum, & Al-
pium distarum, quæ nunc Italiæ non attribuantur, & con-
sistet regni Neapolitani oppida, quibus sint ædes plusquam ter-
centum, esse trecenta septuaginta tria, hic numerus si ter
multiplicetur, conficiet mille centum, ac decem nouem, qui C

erit numerus oppidorum Italicorum e domibus plusquam
trecentis constantium. Sed esse longe plura, hinc colligimus,
quod reliquæ duæ partes Italiæ sint plerumque frequentio-
res, quam regnum Neapolitanum, & habeat oppida amplio-
ra, Nam si excipias Neapolim, cui possumus adijcere longo
intervallo distans Alætiæ, non est in toto illo regno similis
Vrbs vlla Romæ, Venetijs, Mediolano, Gænarum, Florentiæ,
Ferrariæ, Veronæ, Bononiæ, Brixinæ, Cremonæ, Placentiæ, Pe-
rusinæ, Patauij, Senis, Mâtuæ, Urbibus quindecim reliquæ Italiæ:

Atque ita de cæteris idè dici potest maiora maioribus, ac mi-
nora minoribus conferendo, sic quoad frequentiam scribunt.
D
principatui Pedemontano cis Alpes esse oppida plusquam du-
centa quinquaginta quinque, in Marchionatu, ut vocatur,
Montisferrati tum maiora, tum minora trecentum sexaginti-
a. In agro Patauino septem sunt oppida insignia Montinia-
num, Castrum Baldum, Ateste, Mons Silicis, Sacum, Cam-
pus S. Petri Citadella, quibus aliæ sex haud multo minora
adiunguntur Miranum, Oriacum, Titulum, Liuianum, Arqua-
dû, Consilium, Anguillaria. Numeratur præterea trecentum
qua.

- A quadraginta septem oppidula ita vocamus, quod illis sua sunt templa, forum, plateaque communis, ex quibus Urbem Cicero definit, ut iam certissimo cognoscamus, Italiam longe esse habitatissimam in his locis cum . Cum vero singulis Oppidis suis sit Populus, liquet etiam plures nunc esse Populos, Italiae, quam prius. nam Plinius Populos, & Oppida simul enumerat tantum 445. Strabo oppida 235. his posterior Ptolemæus 278. & tamen adscribunt eversa, & exigua. Nos vero omisimus Oppidula minora, quibus domus tercentum plerumque haud sint; quamuis illi recenseant Oppidula multo minora: quæ si nos voluissemus persequi, numerus eorum longe ingens excreuisset. Nam descriptio regni Neapolitani refert Oppida Regni duntaxat Neapolitani & hæc cõstat non conficere Italiae tertiam partem, neque esse ita habitata, ut tres reliquas, aut Oppida tam magnam eius, ut aliarum regionis. E quibus fit, oppida Italiae omnia nunc esse supra tria millia sexcenta quinquaginta. Nam, si Regni Neapolitani sunt, quot inde habemus; illud autem non conficit nisi Italiae tertiam partem habetque Oppida mille quadringenta sexaginta tria; colligitur necessario, reliqua esse multo plura, quam quot diximus, & insuper aliarum partim multo maiora. Quod si antiquorum more, cuius meminit in Vita Poplicolæ Plutarchus, vellemus Oppidis ascribere arces, ac præterea vicos, quos liber non adijcit numero memorato, incredibile esset, quot eorum numerus in Italia foret. Atque ita quod Aelianus qui imperante Hadriano vivebat, scripsit, Aliquando Italiae fuisse Oppida, siue Vrbes mille centum nonaginta sex, quæ florente Imperio tunc non extarent omnia, nunc locum non habet, quando liqueat esse longe plura, quam fuerint vmquam
- Quin Regnum Neapolitanum quoad frequentiam, siue oppidorum, siue habitationum, vix ut diximus iuxta antiquos fines Italiae tertiam partem conficit. Quo circa habebit Italia, si hanc rationem sequi velimus, Oppidorum quinque millia octingenta quinquaginta duo: quibus si, ut dicebamus, adiungeres, quos descriptio regni Neapolitani non adnumerat, vicos, & arces, quibus non est delubrum, suæ plateæ, spatiaque communia, ex quibus Cicero cum antiquis Vrbes definiit, multitudo foret innumera illorum.

Cum vero asseueretur ibi Regno Neapolitano esse habitationum 486. mill. & 578. quibus non adnumerat habitationes

Neapolis, Neapolitaniq. agri, hinc Italiæ totius si quis dicat ef
 se habitationum quindecies centena millia, non aberabit à **A**
 vero. Cumque plures sint vni domicilio homines, quàm alteri;
 pensati que omnibus, assignari soleât cuilibet domui quinque
 homines, aut etiam plures, Regno Neapolitano erunt homi-
 num prope tricies centena millia, adnumeratis ijs, qui Neapo-
 poli, & in agro eius morantur, quorum volunt esse trecenta se-
 xaginta millia. Neque vero hac in re, quad habitationes, deci-
 pi possumus. è regijs enim censibus, qui exiguntur quotan-
 nis, certissimus ille numerus habetur. quod se è quolibet domici-
 lio tantummodo vnus educeretur, solum Regnum Neapoli- **B**
 tanum daret militum quingentamillia, & tamen quadruplo
 plures mortales domi remaneret. Italia porro tota produ-
 ceret in aciem, si cogere ad arma suos incolas vellet militum
 quindecies centena millia & nihilominus, vt diximus, quadru-
 plo amplior multitudo in suis ædibus consideret.

*De maioribus Italiæ Vrbibus, magnificentioribus ædificijs, frequen-
 tiori Italicorum multitudine, Venetiarum dignitate, monaste-
 rijs, templisq. extra Vrbes admirandis, hospitalibus do-
 mibus, collegijs, basilicisq. ad omnes disciplinas per-
 cipiendas pulcherrime constructis in Italia* **C**
*post atate Constnatini, siue post Romani
 Pontificis auctoritatem stabili-
 tam. Cap. II.*

STENDIMVS Itaque apertissime, vt ne-
 mo iam tergiuersari possit, nunc esse multo
 plures Vrbes in Italia, quàm fuerint olim. Vr-
 gebit tamen aliquis, ac dicet, Vrbes antiquo **D**
 rum fuisse ampliores: atque ita, quod multi-
 tudini illarum deerat, magnitudini debebi-
 tur: ac, si superamus prisca tempora oppido-
 rum numero, illa nobis præstabitur amplitudine paucorù. Sed,
 qua ratione id asseuerari potest? Effutire enim quælibet, est om-
 nium; probare, paucorum. Equidem peccurrenti antiqua, ac
 sigillatim sæcula transacta peruoluenti, non occurrit vquam
 fuisse in Italia tam magnas Vrbes, vt ætate nostra, si Romam
 demas. Proferatur enim, quæso, ecquando fuerint in Italia,
 nouem Vrbes eodem tempore, quantæ sunt Roma, Venetiz;
 Neapolis,

- A** Neapolis, Mediolanum, Genua, Florentia, Ferrariæ, Verona, Bononia. Quibus addas licet alias octo, quæ sunt Brixia, Cremona, Placentia, Perusia, Patauium, Senæ, Mantua, Ale-
tium. Omnes erunt decem, & septem, quibus eodem tempore
tot pares in Italia non habuit antiquitas tota. Nunc enim qui-
dem Romæ est idem murorum circuitus, qui olim, sed & ampli-
or multo. Nam, quidquid est ædificiorum in Vaticano colle,
spatioque, quod inter Tiberim, ac templum Sancti Petri in-
tercipitur, non erat olim, ac proinde etiam nullis mœnibus cin-
gebatur. nunc omnia cernimus esse domibus, palatijsq. reple-
B ta, ac muris circumscripta. Cognoscimus præterea, locorum,
quæ antiquo circuitu ambiuntur, dimidium non habitari, cuius
quidem solitudinis detrimentum refarcit aliqua ex parte Vati-
cani frequentia. Superiores tamen nouem Ciuitates frequen-
tissimæ sunt incolis, neque à prisca Romæ magnitudine multum
distant. Atqui Aufonius, qui imperante Theodosio vixit, post
Romam tres tantum Ciuitates amplas in Italia recenset, quas
non illi secundas vult esse, sed longo intervallo distantes. ita,
vt primus Romæ locus debeat, secundus Constantinopoli,
tertius Carthagini, quartus Antiochiæ, quintus Alexandriæ,
C sextus Treueri, septimus Mediolano, octauus Capuz, nonus
Aquileiæ, quam vocat oppidum Pacatus in Panegyrico Traia-
ni. Vt rideamus, qui distinguunt Vrbes, ab oppidis, Neque ta-
men Mediolano contigit amplitudo ante Constantinum. Pom-
ponius enim Mela non ponit illud inter Italiæ Ciuitates cele-
bres, neque illius, vt celebris, vllam mentionem facit, præpo-
nens Patauium, Mutinam, Bononiam, quas in mediterraneis
Italiæ opulentissimas omnium à sinistro latere facit, à dextro
Capnam. Strabo autem scribit, Mediolanum non ita pridem
vicum fuisse: contigitq. illi magnitudo post Diocletianum, &
D Maximianum: à quibus hic Thermas in illo Herculeas, quod
Herculeus ipse nominari vellet, exstruxit, anno tercentesimo
primo, ante imperium Romæ iocum per Constantinum vnde-
cimo. quod Aufonius idem refert. Patauium porro, Mutinam,
Bononiamq. hic nullo loco ponit, cum det decimum Arelate,
vndecimum Emeritæ, duodecimum Athenis, tertiumdecimum
Catinæ, quartumdecimum Syracusis, quintumdecimum Tolo-
sæ, sextumdecimum Narbonæ, septimumdecimum Burdegalæ.
Vt cognoscamus, Mutinam, Bononiam, Patauiumq. imperio
Romano florente, usque ad Constantinum, non inter præclaras

omnino, de quibus agimus, referendas; neque pares ijs, quas **A** retulimus. alioquin Aufonius haud eas præterisset. post has nulli tribuit Vrbi singularem dignitatem. florebat Aufonius anno tercentesimo nonagesimo. Sic igitur ante Constantinum, dempta Roma, non fuit in Italia, Romano imperio florente, ulla Vrbs magnitudine præstanti, quæ nouem superiores æquaret. Neque tamen sit, qui putet antiquæ Romæ ambitum fuisse ex omni parte domibus repletum. nam latissimi intra illum campi octo fuere, plures alij volunt præter Bacchij prata. In regione **B** Transiberina duo campi, Bruttanus, & Codetanus. vt omittamus amplos hortos Domitij, & Getæ Imperatoris. In regione duodecima Piscinæ publicæ, vbi septem domus Parthorum visuntur, erat Campus lanatarius. In decima Palatij, erant Præta Bacchij. In nona Circi Flaminij, Campus Martius, & Villa publica; hic tam late patebat, vt Populus in eo censeretur, ac describitur à Strabone lib. V. In regione septima Viæ Latæ, Campus Agrippæ. In quinta, Campus Exquilinus, & Viminalis, ac duo luci Petelinus, & Fagutalis. In secunda, Martialis. Sic itaque intra Urbem Campi octo, suis herbis virentes, vt è loco citato Strabonis apparet referentis, perennes solo herbas fuisse, coronatos vsque ad flumen collis, atque hortos nemorosos. **C** Quid memorabimus primæ regionis lacus 83. tertiæ 65. quartæ 78. quintæ 79. sextæ 76. septimæ totidem, octauæ 120. decimæ 80. vndecimæ 60. duodecimæ 80. decimæ tertiæ 78. decimæ quartæ 180. vt narrat Victor? An igitur omnia ædificiorum plena erant in illa Vrbe, in qua septem campi, & lacus 1055. habebantur, Plurima iacebant vacua spatia, & quidem late pertinentia, in quibus nullæ conspiciebantur ædes, vt è Victore constat? Quod autem nonnulli adducunt ædificia Romanorum pertinentia vsque Oriculos, Ostiam, Campaniamque, villarum illa erant, quæ rusticantibus æstiuo tempore seruirent, alioquin **D** vernarum sedes, & agricolarum: ita, vt nihil aliud sit hoc obiecisse, quam si quis Florentiam, Genuam, Venetias, Neapolimq. circumstantia ædificia nobilissima Urbibus illis ascribat, earumq. partem velit esse, & è rusticis prædijs faciat Urbana. Quod si omnia redacta in vnum fuissent, non tantum solitudinis Romæ adiudicaretur nunc esse præantiqua illa, quantum nonnulli putant. Ad summam non modo nostris temporibus Italiæ sunt plures Vrbes, sed etiam multo maiores. Roma est excipienda, non eo tamen modo, quo quidam somniant. De magnifi-

- A** magnificentia non est disputatio, quæ se Italia in Urbibus suis olim iactabat, & nunc se antiquæ merito audet præferre, ita, ut illam longo interuallo post se relinquat in multis. Sed tamen, si de ædificijs ad voluptatem, iactantiamque, & propriij nominis celebritatem constructis, nos agamus, hæc nostra nulla sunt respectu priscorum. Nam, quis amphitheatra, theatra, circos, naumachias, septizonia, mausolea, thermas, nymphaea, & obeliscos, si ostentatione quæras, admirari satis queat in antiqua Vrbe? Hac igitur parte nos quidem nulli sumus. Quod si agatur de sacris, & pijs ædificijs, aut ijs, quæ bonas artes, ac disciplinas promouere possint, nostri superant ita priscos, ut nullo sint illi loco. Nam, quis pro dignitate celebrare vniquam valeat nostram templorum maiestatem? Pantheon ostentat verustas, quod sane omnia templa ab impijs olim constructa superauit, ac templum Pacis vincebat. Atqui Tholus dumtaxat impositus templo admirabilissimo Sancti Petri tantæ est celsitudinis, atque etiã maioris, latitudinis autem prope vno palmo minoris, quam totum Pantheon: superest deinde altitudo à pavimento templi ad tholum, qui hoc amplius habet, quam Pantheon; quod duplici concameratione, quæ multis domunculis intersæpitur, est constructus. Quid autem dicemus de quatuor templis, quæ ad quatuor latera se se in altum mirabiliter extollunt, ac singula singulos tholos ostentant? Quid inter vnum quodque intercurrentia spatia? Quid nihil non è lapide Tiburtino affabre elaboratum? An huic simile è sacris ædificijs habuit antiquitas tota? Certe Plinius asserit, opera pulcherrima, quæ fuerint Romæ, basilicam Pauli è columnis Phrygibus mirabilem, forum Augusti, templumq. Pacis fuisse, Pantheon similiter, quod veluti superioribus admirabilius describere videtur Ammianus Marcellinus. & quidem templum Pacis Pantheon fuisse ignobilius, ostendunt loca ei propinqua, quæ nunc extant, & in angusto illud positum demonstrant. Ut necesse sit, eodem non fuisse minus nobilia S. Pauli, ac S. Ioannis in Laterano. Alia deinde plura minoribus alijs, quæ Romæ olim conspiciébatur, opponi possunt. Nã, quale, & quantum S. Mariæ Maioris, S. Crucis in Hierusalẽ, S. Laurentij extramuros, S. Mariæ in Araceli, & supra Mineruã? Mittimus S. Cæcilie, S. Chrysogoni, & quæ auorum, nostraq. memoria sunt exstructa, S. Augustini, Sanctæ Mariæ in Vallicella, Transpontinæ, ad Populum, Lauretanæ, ad Hortos, in Montibus, Animæ, S. Ioannis Florentinorum,

Plin. lib.
36. c. 25.
Ammiã.
lib. 16.

S. Ludo-

S. Ludouici Gallorum, S. Hieronymi Sclauonorum, S. Athanasij, S. Catharinæ Funariorum, S. Trinitatis in Colle hortulorum, seu Pincio, S. Spiritus in Saxia, & quod ista omnia vincit, templum I E S V, à magnificentia Panthei non admodum distans. Sicut autem Romæ, sic in Urbibus, de quibus veluti nobilioribus egimus mentionem, nemo non scit Augustissima templa haberi, quæ miraculo fuissent antiquis. Neque in Urbibus istis duntaxat, sed in omnibus vel exiguis oppidulis, vicis, ipsis pagis, ac densis nemoribus excitatas videmus amplissimas Deo, cœlitibusq. ades, ita, vt, vbi solitudines maximæ erât, ac deserta loca, sint ibi celeberrima omnium delubra. quod scilicet, qui condidere illa, fuerint viri rerum diuinarum contèplationi in primis addicti, atque iccirco deuia sectabantur, ne quis ipsos interpellaret: quorum deinde sanctimoniam demirati Populi, ædificauerunt in ijs locis pulcherrima. Nam, qualia, quæ so, templa Mediolani, vt Episcopale, & quod Gratiarum vocant? qualia, & quanta S. Marci, & S. Georgij, Venetijs? SS. Petri, & Petronij, Francisci, Bononiæ? S. Ioannis Euangelistæ, S. Vitalis, Geruasij, & Protasij, S. Andreæ, S. Mariæ Rotundæ, Rauennæ? S. Mariæ Floris, S. Mariæ Nouellæ, & S. Spiritus, S. Crucis, Florêtiz? S. Mariæ, Senis? Episcopale Vrbe veteri? S. Iustinz, & S. Antonij, Patauij? S. Mariæ Lauretanæ, in Piceno? Ades Episcopalis, ac S. Dominici, Cremonæ? S. Ioannis, Modoetiz? S. Mariæ in domo, Pisis.

Interim non omittemus duo. Ac primum sit illud: Romam, ceterasq. Vrbes Italiæ non multum decoris habuisse ante imperium constitutum, verum fuisse illis ædificia rudia, & Impolita. Nam veteres illi (sunt hæc Strabonis verba) Romani Urbis pulchritudinem contempserunt, cum maioribus magisque necessarijs animum adiecissent. Posteriores vero, & ij præsertim, (nota hoc) qui nostris fuere temporibus, haud quaquam illis hac in re celsisse videntur: sed innumerabilibus, ac præclarissimis Verberum Romanam impleuerunt insignibus. Pompeius namque, & Diuus Cæsar, & Octavius, & eius filij, & familiares, & vxor, & soror cunctorum studium simul, & impensas ad apparanda, decora superarunt. Hæc ille. *Quin* Plinius lib. 17. cap. 1. ait, columnas marmoreas in publico Romæ nullas visas nisi ætate Crassij: à quo ad Constantinum non intercedunt anni quadringenti, vt videas, quanto tempore fuerit Italia sine vlllo magnificentiæ ornamento. Paulatimq. accersit ad alias Vrbes. ita, vt

idem

- A idem Strabo teſtatur, Rauennam fuiſſe Vrberem maximam, totamq. ætate ſua ligneis compactam ædificijs. Quo circa venient, cum noſtris temporibus in contentionem tempora duntaxat illa, quæ nouiſſima Imperij fuerunt, ac ſimul breuiſſima, nos deinde excepiſimus imperante Conſtantino Italiaꝝ magnificentiæq. artes ad cultum Dei, non ad hominum rerumq. humanarum luxum traductas, tenemusq. per annos mille trecentum conſtatq. iam noſtras Vrbes antiquis eſſe magnificentiores in ijs, quæ pertinent ad diuina; illas in ijs, quæ ſunt voluptatis, & inanis oſtentationis: quorum tantæ erant moles, vt Roma vere
- B hac parte Orbis epitome, ac miraculū foret. Hinc Propertius

*Omnia Romæ cedant miracula terræ
Natura hic poſuit quidquid vbiq. fuit.*

- ſecundum ſit, ædificia priuatorum Romæ neceſſario fuiſſe humilia, & anguſta. non enim licebat illa attollere ſupra pedes ſeptuaginta. ita enim cecidit Auguſtus ad arcendas ruinas. quod dem ſcriptor lib. V. narat. lata haud fuiſſe, incredibilis Inſularum numerus oſtendit in qualibet regione, quem recenſet Victor. cum vero Inſulæ conſtarentur ædificijs publicis, quæ vaſtiſſima erant, & crebra fieri non poterat, vt aliquid in inſulis & domibus magnifici foret. neque vero poteſt eſſe hic error. nam Publius Victor ſcribit, quot pedum foret ambitus quarūlibet regionum, quas Romæ quatordecim ſcimus ex eo fuiſſe verbi gratia narat ille primam regionem continuiſſe in ambitu pedes duodecies mille dicentis viginti duos, in illa vero fuiſſe ſe inſulas quater mille duceſſas quinquaginta, domusq. centū viginti, balnea octuaginta duo, lacus octuaginta tres, horrea tredecim, piſtrina viginti, ædeulas decem, præter ædificia multa publica. Atqui diametrum circuitus assignati eſt pedum circiter ſeptuaginta ſeptem ſupra quater mille. Quocirca, ſi tota area daretur inſulis, ac menoratis duntaxat ædificijs, & æqualis omnium menſura foret, ac daretur ſuis vijs locus publicisq. ſtruetur, anguſta ac modum foret ædificijs area.
- Reſtat videre, an Populi nati in Vrribus, & regionibus ſint frequentiores, quam dicantur olim fuiſſe. Romæ non eſſe, nemo eſt, qui inſicietur, cum ſi ſpectes antiqua, ſint pauci Romæ mortales. Neque tamen, quod aliquando me feſellit, Romæ fuit illa hominum multitudo, quam nonnulli ridicule prodiderunt
- Tacitus
indicatur,
agens de
Incendio
Romæ
ſub Nerone.*

diderunt in descriptionibus Ciuium Romanorum. Referendus A
quidem videtur inter maximos census Rep. stante, qui actus
est anno 667. cum censa sunt ciuium capita millia quadringen
ta sexaginta tria, teste Eusebio. Mox bellis Ciuilibus est adeo
numerus imminutus, vt Plutarchus tradat, anno 703. inuen
ta Ciuium Romanorum capita tercetum sexaginta milia, sed
anno 706. rursus initio censu descripta tantum centum sexagin
ta millia. Nunquid autem describerentur censu hoc, qui in Vr
be stas sedes haberent, an etiam qui alibi morarentur, sed Ci
ues Romani essent, ac proinde in dicto censu nomen suum de
ferret, & quidquid opus foret? Sine dubio, & isti censebatur, ac B
Ciues Romani dicebantur, atque illorum nomina, cum vel Reip.
causa abessent ipsi, vt Iudices milites, alijq. huiusmodi, vel alio
iusto pretextu, per alios deferbantur, ac scribebantur. Quam
obrem non ex eo quis Ciuis Romanus erat, quod Romæ mora
retur, sed quod ius Ciuitatis adeptus esset, censebatur; neque
soli tenebantur, qui arma ferre possent ætatis anno decimo se
ptimo exaeto, sed quicumque liberi forent, siue sæminæ, siue
mares essent, pueriue, aut senes, vt colligi potest ex Vlpiani
lib. 2. de censibus, nam census agitabatur, vt, etiam quid cuiq.
esset, sciretur, ob tributa præstanda; iccirco, & serui adnota
bantur, vt inquit idem lib. 3. Quod vero nonnulli secus opinan
tur, ex eo, quod Liuius lib. 1. ait, primò lustro censa Ciuium octua
ginta millia, adijcitque Fabium profudisse eum numerum suis
te eorum, qui ferre arma possent, nihil afferunt, aut, conclu
dunt: nam Fabius ostendit, eum nanerum non accipiendū, vt
aliorum censuum, quo continentur imbelles etiam, alioquin
non erat, quod Liuius æfferet Fabij dictum veluti singulare,
si commune fuissent census alij. Hinc Plinius lib. 7. cap. 49.
aperte descriptos in censibus seors prouectissimæ ætatis testa
tur. Sed & Dionysius Halycarnaseus lib. 4. a pertissime inquit, D
omnes cuiuscūq. ætatis, licet infantes, ac sæminas, describi so
litas ex instituto Tullij Regis. Cū vero ius hoc latissime per Im
peratores fuerit communicatum, ita vt ad extremum toti or
bi Romano, siue omnibus Impetio Romano subiectis patuerit,
hinc Romanorum Ciuium numerus erat prope infinitus, ac Ro
ma proinde dici ex hoc cæpit Patria communis. quod Mode
stinus Iurisconsultus in Digestis ait. quamuis non omnes eo
dem iure Ciues essent Romani, vt è titulo de censibus in Dige
stis apparet. nemo vero cogebatur in censa nomen veluti Ci
uis

A uis Romanus dare .- quod nos docet Cicero in oratione pro Balbo.

Censebantur itaq. ij, quibus ius erat Ciuitatis Romanæ cōmunicatū, si modo voluissent, atque hi Ciues erant Romani. quod adeo verū erat, vt per cēsū soliti effens fieri Romani, & qui vel furtim fuisset ascriptus haberetur, atque esset Ciuis Romanus: quod discimus è Cicerone in Sextiana, & Liuij lib. 41. à quo similiter habemus lib. 42. multitudinem iuniorum ingentem ex foris Italicis, & conciliabulis descriptam, lustro, de quo ipse meminit. nam lustro quolibet olim plerumq. census inibantur.

B & lib. 42. ait iustos Latini nominis socios in suas Ciuitates redire, atque ibi censi. & lib. 29. Lustrum inquit conditum ferius, quia per prouincias dimiserunt censes, vt ciuium Romanorum in exercitibus, quantus vbique esset, referretur numerus. censa cum ijs ducenta sexagintaquinque hominum millia. duodecim deinde coloniarum, quod numquam antea factum erat, deferentibus censoribus centum acceperunt. Gellius item refert, P. Scipionem Æmilianum censorem in oratione ad Populum de moribus hæc dixisse, absentes censi iubere, vt ad censum nemini necesse sit venire.

C Ad summam, cum post Italicum bellum fuerit Italicis data Ciuitas Romana, & mox ad exteris Prouincijs plurimæ Romanorum coloniz missæ, præsertim vsque ad Augustum, postremo autem ius Romanæ Ciuitatis collatum quibuslibet imperio Romano subiectis, quamuis non omnibus eodem prorsus modo, si quando Romæ census inibat Ciuium Romanorum, cunctiq. deferebant nomen suum, qui Ciues essent, siue præsentis, siue absentes, quorum tabulæ Romam transmitterentur, incredibilis erat numerus ciuium Romanorum. nam vix erat vllus, qui priuilegijs eorum gaudere nollet, quod maxima forent.

D Hinc Numatianus:

Fecisti patriam diuersis gentibus vnā:

Profuit inuictis te dominante capi.

Dumq. offers victis proprijs consortia iuris,

Vrbem fecisti: quod prius Orbis erat.

Quod itaque ait Eusebius in Chronico his omnino verbis, Censu Romæ agitato, inuenta sunt Ciuium Romanorum quadraginta & vnum centena, & sexaginta quatuor millia, cum so-

lus Augustus regnare cœpit, non loquitur de ijs duntaxat, qui Romæ habitarent, anno, ut quidam colligunt, 724. cum doceat nos Plutarchus anno 706. Romę commorantium numerum fuisse ad centum sexaginta millia. qui fieri potuisset itaque, ut, cum sequentia bella ciuillia innumeros absumpserint, cunctis id scriptoribus testantibus; è centum sexaginta millibus aucti essent ad quadraginta & vnum centena millia; ac præterea sexaginta quatuor item millia?

Eodem modo intelligendus est Eusebius idem, cum Claudio imperante, scribit descriptione Romæ facta, inuenta sunt Ciuū Romanorum sexaginta nouem centena, & centum quadraginta quatuor millia. Hęc ille. Nam Cassiodorus in Fastis sic habet: His coll. descriptio Romæ facta est, & inuenta sunt Ciuium Romanorum centena millia & 43. Et Taciti codices in referendo numero huiusmodi varij sunt.

Ac merito Lipsius in notis ad Tacitum lib. XI. deridet uti antiquos, ac simplices, qui tantam mortalium multitudinem Romæ fuisse autumant in descriptionibus relatis. nam quæ domicilia illos capiebant, cum circuitus Urbis non fuerit maior, quā qui cernitur, & in eo multa, ut ostendimus, spatia vacua forent, ac Romæ plusquam dimidium publicis molibus habitationem non ferentibus occuparetur, ædesq. non admodum præcelsæ essent ex Augusti lege? Nam suburbana ædificia pro tempore rusticanibus seruiabant, ex eo vernis & agricolis. ac merito deridet Panuinius, qui ex deprauatis Vopisci verbis putant ambitum Romæ fuisse milliarium quinquaginta. Et quidem Zosimus lib. 2. scribit, campos patentes fuisse ad pontem Miluium, neque Urbis mœnia peruenisse ad illum, cum bellum Maxentij, & Constantini describit. Et tã ex Rufo, quàm ex Victore, qui post Constantinum vixere, apparet, non fuisse ampliozem Romæ circuitum, quam nunc antiqua mœnia complectantur.

Enimvero, si tot Romæ mortales fuissent, cum regnante Claudio maxima Romæ fames extitisset, Tacitus historiarum peritus, & antiquitatum lib. XII. non attulisset, quasi illius mali causam, quod tellus Italica non exerceretur, ut prius, sed quod numerus incolarum, ciuiumq. Romanorum fuisset auctus. atqui ille non hoc dicit: incusat autem tacite sæculi illius homines, quod terras non exercerent, atque ob id Romæ fames esset.

Iam vero, Imperio Romano florente, Italiam minus habitatã fuisse, docuimus ex eo, quod idem Tacitus testatur, agrum Tarentinum,

A rinum, qui sæcundissimus, & si quis alius delicijs plenissimus foret, & Antiatem desertos fuisse imperante Nerone, atque ob id missas colonias, neque tamen iecurco satis consultum solitudini fuisse. *Alianus* autem, qui imperante *Hadriano* vixit, cum scribit in Italia fuisse aliquando longe plurimas Vrbes, quam fuerint eo regnante, quod nos supra retulimus, manifesto nos docet, mortalium maiorem copiam, qui Italiam colerent, extitisse ante Imperium constitutum.

Nostris autem temporibus in Italia multo maiorem mortalium esse multitudinem, possumus inde colligere, quod *Plinius* lib. 3. c. 13. sic ait: Quinta Regio Piceni est, quondam vberissima multitudinis, tercentum sexaginta milla Picentium in fide Populi Romani venere. Hæc ille: ostendens, ætate sua non tot Picentes fuisse. Atqui nunc Picentum numerant duplo plura, & amplius, quam cum demiratur *Plinius* fuisse vberissima multitudinis, quasi ætate sua non foret.

Quod si quis dicat, Italiam Gallico tumultu solam sine externis auxilijs, ac transpadanis Populis armasse peditum septingenta millia equitum octuaginta, quod idem scribit c. 20. lib. 3.

Respondemus, Italicos tunc nihil nisi bella cogitantes solitos fuisse, quicumque supra annum decimum septimum fuissent, vellent illi, aut nolent armare. quod si mos hic retineretur, ab vno Neapolitano regno educi possent militum quingenta millia, vt ostendimus supra. Sed nos scilicet non nisi tranquillitatem meditamur, ac molimur.

His explicatis, quando apparet in Italia fuisse olim pauciores, quàm nunc homines, Vrbes etiam pauciores, easque non ita magnificas, nisi in ijs, quæ inanem apparatus voluptatemque continerent, quis quæso, non incredibile Italiz totius ornamentum iaceret, cui cedant antiqua omnia, Venetæ Urbis constructionem; considerare illam in medijs aquis, è quibus extent moles adeo superbæ, ac decoræ? an non hoc accidit post auctorem Romani Pontificis auctoritatem? An non valde diuinum? An non verè, & eleganter ille Vates?

Viderat Hadriacis Venetam Neptunus in vndis

Stare Urbem, & toto ponere iura mari.

Nunc mihi Tarpeias quantumuis Iuppiter arces

Obijce, & illa tui mania Martis, sit:

Si Pelago Tibrim præfers, Urbem adspice vtramque,

Illam homines dices, hanc possuisse Deos.

An aliquid huiusmodi producet antiqua Italia simile a? ma? A
gnificentiam decusq. aeternum?

Quid vero hic ego tot monasteria, templaq. extra Vrbes in
saltibus, ac nemoribus posita, magnificentissimq. constructa
commemorem? passim visuntur illa, & occurrunt itor facienti-
bus. Sed, vt minora innumera mittamus, quales quæso Tici-
nensium Carthusia? S. Michaelis in Boschio, in Bononiensi? S.
Benedicti, in Mantuano? Mons Oliueti, in agro Senensi? Valles
Ymbrosa, & Sanctæ Mariæ Saxi in Fesulano? Abbatia,
& S. Dominicus in Florentino? Farsensis monasterium in Subi-
nensi? Sublacense, Casinum, & Cauense, in Latino? Mons B
Virginis in Hirpinis. In Campano S. Mariæ Triderti? S. Mariæ
in Patiro in magna Græcia? monasterium Carthusianorum
in Franca Villa? in Iapygiis S. Mariæ in finibus Terra? in
Apulia Peccutia, seu Barensi S. Viti, S. Leonardi? S. Mariæ
in Tremito in Insulis Diomedeis? in Pelignis autem, Samniti-
busq. monasterium S. Liberatoris, S. Spiritus? & in Gallia to-
gata prope Cefenam, monasterium S. Mariæ Montis? in Tau-
rinis autem S. Antonij, & Ambrosij? in Pisano Carthusia, &
S. Saluatoris prope Calcein? Monasterium Prææ, in Patauino?
Sancti Fructuosi in ora Genuensi? C

Hæc igitur magnificentissima monasteria extra Vrbes, vt
alia innumera mittamus, non longe ab his, eorumq. dignitate
dissimilia, sunt huiusmodi, vt antiquitas tota nihil possit osten-
dere extra Vrbes positum par illis vilo modo. Nam quid, quæ-
so, proferetur? credo, aliquod amphitheatrum, nihil aliud con-
tinens, nisi inani voluptati seruiens. Sed neque tot amphitheatra
habuerunt Prisci extra Vrbes, neque tanti splendoris, quanti
hæc Monasteria. Ex his possumus colligere Monasteriorum,
quæ vocabimus Urbana, multitudinem, magnificentiamq. pri-
scis omnino incognitam, quorum sane inire numerum nemo pos-
test. His aliud ædificiorum genus nulla his parte cedens suc-
cedit. antiqui enim neque Romæ neque in alia Vrbe, quod le-
gatur, habebant vlla ampla ædificia ad ægrotos curandos, ege-
nos alendos, expositos, orbos, virgines custodiendas, educan-
das, dotandas. Romæ in Insula Tiberina dicitur vnum, vel alter-
um in Transiberina regione, quod Taberna meritoria vocabatur,
cum tanta foret Vrbs, Nosocomium fuisse. sed illud erat non
ægrotis alendis, aut ope medici curandis; verum recipiendis
duntaxat ijs, qui ad Æsculapij templum, quasi ab illo opem
diuinam

A diuinam suppliciter implorantes expectaturi, confugiebant.

Huc spectat aliud ædificiorum genus nullo modo ignobile: In multis namque, ut ostendemus, Urbibus Italiae sunt omnium disciplinarum gymnasia publica, atque in earum plerisque habentur amplissima ædes, in quibus collegia iuuenum solent habitare, qui bonis artibus operam dant, atque in ijs commorari solent. Illæ vero plurimum decoris habent, seu quod amplissimæ sunt, seu quod etiam præferunt structuræ non exiguam dignitatem. Huiusmodi sicut olim nullæ erant in Italia tota, sic huiusmodi illa bono carebat, quod post auctoritatem Pontificis

B Romani amplificatam, ut aperiretur; est adsecuta.

Næque vero nobis omittendæ Basilicæ (sic enim vocabimus) ædificatæ ad omnium disciplinarum magisteria, & excipiendæ, & colendæ, in ijs enim sunt scholæ complures eleganter constructæ, in quibus Doctores artium quarumlibet, doctrinarumq; è superiori loco verba faciant ad Auditores. quot vero illæ sint, & quales, apposite nos infra dicemus. Ut enim prisca basilicas suas haberent, non ad hunc tamen finem; sed vel ad inanem voluptatem, vel ad ostentationem solam. Qualis vero hoc in genere est, quam Gregorius decimus tertius ædificauit Romæ Societati I. E. S. V.; aut etiam quæ publico Gymnasio omnium doctrinarum seruit. Qualis, quæ Bononiæ Patavij, Ferrariæ, Ticini, Pisis, ac Senis habetur.

Ad summam, cum viderimus Italianam nunc esse aere salubriori, terra cultiori, in eaq; nunc esse plures Vrbes, ac Roma excepta, ampliores, templa magnificentiora; Populos in ea frequentiores, structuras Cinitatum, si demamus ædificia ad iactantiam, voluptatemq; excitata, in vniuersum multo

magis mirabiles, ita, ut Venetiæ solæ præstare cunctis

alijs possint, monasteriorum porro dignitas antiquis fuerit incognita, sicuti Hospitalium

domorum, ac miserabilibus personis seruentium, Basilicarumq;

ad omnes disciplinas tradendas nulla fuerit

eis copia; ut ostendemus,

ante Pontifices Romani auctoritatem dilatatam, colligitur ex ijs, Italianam nunc esse multo

feliciorem, quam prius.

De diuturniori libertate, ac potentia communiōne, paceq; Itali-
 carum ciuitatum post Imperium Constantini, siue
 post auctam Romani Pontificis auctori-
 tatem magis florente quam
 prius. Cap. III.

X his, quæ libro primo aperuimus, liquet,
 Italicis Ciuitatibus numquam fuisse diutur-
 nam libertatem, quæ in Populi totius, vel in
 optimatum præcipua gubernatione ponat-
 ur; idq; propter exterarum gentium fre-
 quentes irruptiones; à quibus non modo la-
 tissimæ regiones occupabantur, & sub impe-
 rium mittebantur, sed incolæ priores omnibus bonis expolia-
 bantur. ex quo deinde tot irruptiones cessauerunt, (vltima enim
 Gallorum fuit) Romani cuncta in Italia adduxerunt in potestatem
 suam: qui & ipsi, colonijs inductis, Populos antiquos fundis
 omnibus exuerunt: quin eos deleuerunt, exceptis fereq; solis
 Liguribus, & Vmbris. atque hi maxime omnium libertatem reti-
 nuerunt, sed Ligures in vicis habitasse vsque ad tempora Stra-
 bonis, ac Diodori Siculi, ex eorum libris discimus, Vmbros non
 ita tradit enim Dionysius lib. 1. fuisse ijs Ciuitates, in quibus Cro-
 rona, quæ Cortons deinde est vocata. Sed tam Liguribus, quàm
 Vmbris, quæ fuerit gubernandi ratio, nobis est ignotum, neque
 ullis est literis ad posteritatis memoriã commendatum. Sic
 etiam, quæ Populorum quorundam, qui aliunde in Italiam ve-
 nerunt, ac sedes in ea fixerunt, nobilissimusq; Vrbes, quibus latum
 fuerit Imperium, construxerunt, libertas extiterit, est altissimis
 silentij tenebris inuolutum, & in neutram partem potest aliquid
 affirmari, siue in Regis alicuius aliquando peruenerint ditione,
 siue permanerint semper in sua potestate, consilijq; publici re-
 ctione integra, & absoluta. At illud est certissimum, postquam
 14. Carolus Magnus à Pontifice accersitus Longobardos suis ditio-
 nibus in Gallia Cisalpina, quæ Longobardia vocatur, spoliauit,
 plerosq; illius Populos in maxima libertate vixisse; quæ qualis
 foret, his verbis Otho Frisingensis, qui ante annos fere quingen-
 tos videbat, ita describit lib. 2. cap. 12. Libertatem tantopere af-
 fectant, vt potestatis insolentiam fugiendo Consulium potius
 quam Imperantium regantur arbitrio, cumque tres inter eos
 ordi-

- A** ordines Capitaneorum Vauafforum, Plebis esse noscantur ad reprimendam superbiam, non de vno, sed de singulis prædicti Consules eliguntur. neue ad dominandi libidinem prorumpant, singulis pæne annis variantur. ex quo fit, vt tota illa terra (Longobardiæ) intra Ciuitates ferme diuisa, singulæ ad commanendū secum dicecesanos compulerint; vixq. aliquis nobilis, vel vit magnus, tam magno ambitu inueniri queat, qui Ciuitatis suæ non sequatur imperium. consueuerunt autem singuli singula territoria ex hac comminandi potestate comitatus suos appellare. vt etiam ad comprimendos vicinos materia non careant. inferioris conditionis iuuenes, vel quoslibet contemptibilium etiã mechanicarum artium opifices, quos cæteræ gentes ab honestioribus, & liberalioribus studijs tamquam pestem propellunt, ad militiæ cingulum, vel dignitatē gradus assumere non dedignantur. ex quo factum est, vt cæteris Orbis (nota hoc verbum) Ciuitatibus diuitijs, & potentia præemineant. Iuuantur ad hoc non solum, vt dictum est, morum suorum industria, sed & Principum in transalpinis manere assuetorum absentia. Hæc ille de Ciuitatibus Longobardorum. Vt sciamus, eas maxima ex parte liberas fuisse; in exiguis solitos agnoscere Imperatorum potestatem, Regumve, quos elegissent, quod etiam prope contingebat omnibus alijs Ciuitatibus, quæ Pontificiæ ditionis erant. En igitur, vt Longobardorum Ciuitates præcellerent cunctis alijs, quæ in orbe erant, diuitijs, & potentia, simulq. maximam libertatem possiderent: ex quo Carolus Magnus Longobardos eiecit anno 773. vt è Rheginone apparet. licet enim subiectæ essent Imperatori in aliquibus, libertatem tamen in maximis retinebant, vt Spartam cum Regibus suis, ac magistratus ipsæ creabant, & publico consilio gubernabantur. quod antequam Pontifex Romanus Carolus Magnum non accersuerat, haud euenit. permansere in hac libertate Longobardi vsque ad illud tempus, quo Pontifices Romani excesserunt Italia, & Auenionem commigrarunt per annos quingentos quinquaginta, & amplius: quod non facile reperies accidisse Italiæ ante ætatem Constantini.
- Sed hæc à nobis haud numerentur inter maiora: illud præstantissimum, numquam fuisse Italiæ tandiu liberæ, ac tam potentes simul Ciuitates. fuerunt potentiores, sed non tandiu liberæ. Nam Venetiæ semper omnino liberæ fuerunt supra annos iam mille ducentos, ac latissimo imperio potiuntur, quale post Romam nullum maius in Italia fuit Italiçæ Regi, aut Ciuitati.

Roma quidē perquam latissimo est potita, sed in libertate haud fuit, nisi ab exactis Regibus anno 244. vsque ad Cæsaris dictaturam 704. per annos quingentos quadraginta, atque ita non perficit in libertate tanto tempore, vt Venetorum mirabilis Resp. Nam quæ Italix Ciuitas, si Romā demas, tot in Italia Regiones Dalmatia Illyriq. quæ Corcyræ, Cophalenæ, Zacyntho, Cretæq. insulas æquales obtinuit vniquam post gentium dispersionem? Atqui ætate auorum nostrorum Venetij multo latius imperium continebat. Sed tamen haud curamus de præteritis: de præsentibus agamus. quod si illæ vellent antiquorum more in prælia mittere quoscumque armis ferendis idonei forent ditioni suæ subiecti, aut eorum maximam partem, an non supra decies centena mortalium possent armare?

16.

Illud etiam poterimus adijcere, ante ætatem Constantini nūquam fuisse Italix tot, ac tam potentes, ac tandiu liberæ simul Ciuitates. En Genua, cui paret non modo quiddam est ab Intemilio vsque ad speriam, sed Corsicā etiam, maiorumq. nostrorum memoria paruit Sardinia, parauerunt multæ è Cycladibus Insulis, Theodosia in Taurica Chersoneso multaq. alia loca. An fuere vniquam simul in Italia duæ Ciuitates tantæ, ac tam longe imperitantes? Quod si Genua vellet, quicumque militiæ sunt apti, vel eorum maximam partem, producere in aciem: an non supra sexcenta millia armatorum sub signis haberet? & eadem tamen Genua plerumq. post exactos Longobardos in libertate permansit per annos fere octingentos, quamuis ad breue tempus aliquando fuerit adducta in aliquorum potestate. Nominentur ex Annalibus antiquis duæ similes in Italia Ciuitates. Quid hic referemus Florentiam, Pisas, Senas, Lucam? quarum illæ tandiu libertatem sunt tutatæ, ac late dominabantur, hæc vero adhuc tutatur.

17.

Neque in minoribus bonis reputandum nobis est, quod Italix omnibus tot fundi sint communes, qui Clericis, dum viuunt, assignantur, vt ex eorum fructibus vitam possint honeste tueri. Simile aliquid antea non scribitur in Italia fuisse ad vtilitatem Prouincialium communem; cuiuscumque illi conditionis foret. De beneficijs, vt vocant, Ecclesiasticis loquor, quæ Clericis conferuntur, perque egestas plurimorum subleuatur, dignitas familiarum nobilium conseruatur. Vt igitur tot hominibus benefiat, per Pontificias leges, Religionemq. & pietatem, cura, studioq. ipsius, & eorum, qui ipsi obediunt, stabilita, scimus effectum,

A Eodem refertur Episcoporum dignitas, quæ nulli non, quamuis sit ortus ex humili loco, modo sit probatis moribus, ac meritis, patet. Tantum sane bonum non fuit Italicis ante Pontificis Romani auctoritatem ad Italos adductam. Vidit hoc Iulianus Imperator: ideoque, ut antiquas superstitiones restitueret, Antifites earum in qualibet Ciuitate curauit honestari, & ampliari opibus, dignitate, atque omnibus rebus, quæ possent auctoritatem conciliare; admirationem facere, splendoremque augere: ut ex eius litteris ad Arsacium Galatiæ Pontificem liquet, atque ijs, quæ late refert Nicephorus lib. X. cap. XXI. & XXII.

18.

B Huc etiam faciunt prouentus illi communes, qui seruiunt tot mortalium miserorum necessitatibus, & vsibus pijs, ut dotandis puellis nubilibus, quæ egestate premuntur, mutuo dandis pecunijs, si quando Ciues egent, neque habent quo confugiant, ac pignoribus datis nummos accipiunt, quibus succurrant præfenti necessitati; aut bene sit ægrotis, qui satis de suo morbum curare haud possunt ob inopiam summam. ut omittamus perpetuos aliorum fundorum fructus ad expositos alendos, peregrinos excipiendos, ac pascendos ægros, quibus nulla est domus, nulla res, curandos, parentibus orbos educandos. Quorum sane nihil erat antiquis, & Italicis oppidis; nunc maximo omnium bono adsunt. Iulianus Imperator hæc transferre in suarum superstitionum sectatores est conatus: ut idem Nicephorus testatur, quo nobilitaret illas, ac promoueret. Quæ sane omnia per Pontificem Romanum, Pontificiosque procurata sunt; ac, si quis ea non magnificat, vel maximum præferat ingenij stuporem, vel publicæ utilitatis contemptum, & dignus eo supplicio foret, ut in huiusmodi ærumnas incideret, seriatimque miseris opprimeretur, ac disceret, quid sit illud:

19.

D *Non ignata mali, miseris succurrere disco.*

Atque hic ego non ago de ædificijs, quæ ad hos fuerint vsus excitata, sed de fructibus, ac redditibus amplis in idem contributis, qui nulli erant ante amplificatam Pontificis Romani auctoritatem.

20.

Annon autem singulare erit illud bonum, diuinumque in primis, quod Italia post auctam Romani Pontificis auctoritatem temporibus pacatissimis fruitur, pacatissimis, inquam, si respicias

antiqua. quod ita esse, abunde explicauimus lib. de Signis Ec- A
clesiæ vigesimo, signo XC. Eo nos reijcimus Lectorem, ne aga-
mus ædum.

De latissima Pontificij Imperij potestate, & eius diu-
tinitate. Cap. I V.

NIMVERO torquet illud aliquos Italos quod Italiz non adsit Imperator, vt olim, qui tot Prouincijs dominetur, quod Romæ desit ille Senatus Imperatori adfidens, & si quando ille voluisset, cum consilio iuuans ad tot Populorum gubernationem. Atqui post Ner- B
uam nullus iere fuit Imperator Italici sangui-
nis, omnes exteri, ac plerumq. efferi, ac truculentissimi, vt ostē-
dimus, Pauci fuere generis Italici, aut saltem è gente ciuiliori,
& ad humanitatem nata, & instituta. Quin raro Imperatores
istj Romæ morabantur, in expeditionibus bellicis semper occu-
pau erant. Quæ cum verissima sint, & nunc Romanis, Italisq.
est Imperator, & semper quodammodo fuit ab anno 312. vsque
ad ætatem nostram, qui se Romanorum vocaret Imperatorem, C
à Pontificeq. Romano id dignitatis assequeretur post annum
octingentesimum, & cum dignitate ius, quo magna Italiz pars
ratione feudi illi pareret. Non fuere scilicet isti tam diri in Ro-
manos, & Italos, nec tot ac tantis eos Tributis onerauerunt, &
exhauserunt, non coegere, vt, vellent, nollent, Itali nomen mi-
litiz darent, & in bella procederent, non in Italia confederunt,
& eius viscera comederunt, non tam latè dominati sunt. Et qui-
dem, ne superiora acciderent, bene illud fuit. Haud negamus,
tam late non imperitasse; diutius tamen: & nihilominus haud
anguste, vt nos ostendimus libris de Fortitudine bellica, & am- D
plitudine imperiorum Catholicorum. Quo circa vsque ad Mo-
myllum Augustulum deicctum imperio anno 476. fuere in Ita-
lia Imperatores post Constantinum per annos centum sexaginta
quatuor. Inde Herulorum, & Ostrogothorum Reges vsque
ad 552. post hæc imperatores, qui Constantinopoli morabatur,
ac Romanorum se vocabant Imperatores, magnamq. Italiz par-
tem tenuerunt, cætera Longobardi. donec anno 800. Longo-
bardis non longe antea depulsi, creatus est à Leone Papa Im-
perator

A perator Romæ & Italiæ Carolus Magnus, teste Eginartha, Ademaro, Rheginone, qui latissime dominabatur, cuius posteritate deficiente, Italici nonnulli hanc dignitatem, potestatemq. retinuerunt Pontificis Romani beneficio: denique anno 961. Germaniæ Rex Otho 1. à Ioanne 12. creatus est Imperator; atque ex illo Germanici Reges amplissimè olim dominantes Romæ, & Italiæ fuerunt Imperatores, Pontifice Romano eis hoc donante, vt Rhegino, Marianus Scotus, Sigebertus, Vrspergensis, alijq. tradunt.

B Quamuis igitur olim latius plerumque, (non enim semper imperarunt Romani Imperatores ante Constantinum) non tamen diutius, & tunc quidem, cum latius, simul etiam crudelius, & maximo Romæ, & Italiæ malo, postea maiori Italiæ bono. Id vero totum est à Romano Pontifice, vt per annos prope octingentos Imperatoria dignitas Romæ, Italiæq. attributa steterit.

C Quid, inquit aliquis, ad theam dignitatem, si Gallicus, aut Germanicus Rex late imperitans, Romanorum sese Imperatorem, Regemq. Italiæ vocet? Atqui, si ad Italiæ dignitatem non pertinet hoc, quid conueruntur aliqui morosi concidisse imperium Romanum, neque nobis amplius impotenter, & crudelissime dominari Hadrianum Hispaniensem, Macrinum, Heliogabalum Syrum, Seuerum, Caracallamq. Afros, Philippos, Arabas, Maximinos Thracas, aut alia efferatissimarum gentium monstra, quæ Italiam, Romamq. miserrimè laniarunt? quod supra apertissime ostendimus? Est sane, quod pudeamus ista scelera tot annos Italis dominata, & tamen adeo quidam præposterj sunt, vt istos habuisse Reges non pudeat, doleant istos non regnare, conuerantur ab huiusmodi feris Italiam, Romamque, & Orbeni non lacerari, ac discerpi.

D Italiæ, Romæq. decus est, habere per Pontificis Romani studium, curamque, & potestatem, qui è Gallis latissimas ditiores habuerit, è Germanis amplissimè præfuerit, & tamen hoc maxime gloriatur, quod se nomet Imperatorem Romanorum, Regemq. Italiæ & ab alijs nominetur.

Neque inane est hoc decus, atque vmbatile. Tantæ est maiestatis, vt, cui Romanus Pontifex fuerit largitus Imperatorum nomen, & dignitatem, is primas inter Christianos Reges, qui semper potentissimi fuerunt, & maximæ apud omnes gentes existimationis, teneat in consensibus, consultat ionibus publicis, &

alijs rebus tractandis, expediendis, transigendis, maxima apud A
omnes fuerit auctoritate. quæ si quis nihili facit, nihili sane videtur. An non enim plurimi cunctis in rebus est momenti, præcipuas in rebus mortalium partes habere?

Ecquando igitur ab Orbe condito sortita est hoc Italia, vel Roma, ut eius ullus Antistes potuerit unquam largiri tantam dignitatem, tantum decus Regi potentissimolinter potentissimos omnium Reges, ecquando potuit hoc largiri Rex ullus Imperator ve Romæ, aut Italiz? Hui, quantum sibi Roma tribuit, cum Nero, inspectante Populo Romano, Tyridati coronam imposuit, eumq; Armenia Regem declaravit? neque tam B
men inter potentissimos omnium Reges potentissimus ipse Rex primas ob id tenuit.

Atqui Pontifex Romanus per annos fere septingentos multis Galliarum, multis Germaniz Regibus maximis dedit, ut primas haberent inter maximos omnium Reges.

Idcirco illud inter ornamenta Italiz, Romæq; cælestia ponetur, & singulare bonum reputabitur, ut illi contigerit Pontifex Romanus, quem tantis honoribus coluerint Imperatores amplissimi, & amplissimi omnium Reges, ut ad eius Pedes in morem supplicum procubuerint, quod non aperuimus lib. 20. signo C
86. de signis Ecclesie Dei fecisse cum Ioanne Pontifice Iustinum Imperatorem, cum Constantino Iustinianum, Pipinum vero Francorum Regem cum Stephano Secundo, cui Stratoris etiam voluit exhibere humile ministerium; Carolum Magnum cum Hadriano, Leone Tertio; Ludouicum Pium cum Sergio Secundo, & Nicolao Primo; Henricum Quartum cum Paschali Secundo, Fridericum Primum cum Hadriano Quarto. at Ludouicum Franciz, Henricusq; Angliz Reges, cum scirent Alexandrum Tertium venire ad eos, obuiam progressi, Stiatoris fundi sunt officio, dextra leuaq. equifrenum tenuerunt. quod etiam hoc nostro sæculo ad illustre Christianiz putatis documentum, & in Sede in Apostolicam reuerentiã fecisse fertur non minus religione pius quam bello inuictus Imperator Carolus V. quamuis notissimum sit cunctis, plurimos alios Reges idem fecisse, Pontificumq. Pedes eosdem solitos osculari. Num tempus est tota antiquitate vllum proferri potest, quo Pontifici vlli Italico, vlli Imperatori; aut Regi, (quid Italicos moror?) vlli Regi, Imperatorive quicumque unquam fuerit toto æuo, toto Orbe, tot, ac tanti honores, a tot, ac tantis Imperatoribus, D

A & Regibus fuerint dati, vt Pontifici illi, qui Romæ Christi nomine, Christi personam sustinens præfidet? En, quibus gloriari Roma potest, quibus Italia, per Pontificem Romanum.

Age vero, an non quotidie videmus, vbi creatus est Pontifex Romanus, ad illum colendum, obedientiam illi præstandam venire Regum maximorum nomine Ligatos è tota Europa? & quorumnam Regum, Philippi verbigratia secundi nostra aetate, qui latissime omnium, quicumque vquam fuerint ab Orbis fabricatione, dominetur; qui tertiam totius terræ partem teneat imperio; Rodulphi II. Germaniæ Boemiæ, Hungariæ

B Regis, & Imperatoris, Sigismundi Tertij, qui in Septentrione amplissimas omnium ditiones habet; vt alios aliarum mittamus? An hoc vquam Regi vlli, Imperatorive haud dicam Romano, & Itælico, sed cuiusvis gentis legitur contigisse? Et hoc igitur habet Roma, & Italia à Pontifice Romano.

Numquid hic finis? An non ad colendum Pontificem Romanum iurandamq. illi, & præstandam obedientiam venire Legati Davidis Æthiopum Regis ex vltima Africa, & Principum Mexicanorum è remotissimis Indiarum Occidentalium Regnis ad Clementem VII. & ab extrema Africa rursus Manicongi

C Regis ad Iulium Secundum, nostraq. memoria è Iapone, & longissime posito Oriente Iaponensium Regum ad Gregorium XIII. Quid ego hic referam Legatos ad eundem Pontificem Romanum missos ad idem à potentissimis Tartarorum Regibus ex Asia? è quibus Cobilas à Cappadocia, Cilicia, Syriaq. dominatus est vsque ad vltimos Seras: quam sane Imperij magnitudinem nullus vquam Rex est affectus ante ipsum in vlla Orbis parte. quod nos aperuimus libris de Fortitudine bellica, amplissimis, ac diurnis Catholicorum Regnis, aduersus impia Macchiauelli scripta.

D Verum, dicit aliquis, Pontifex iste Summus, qui Romæ præfidet, à Regibus huiusmodi, & Imperatoribus speciosos refert honores. nihil illi præterea est potestatis. Atqui, vbi opus est, & viderit ille opus esse, Imperatores, ac Reges solio deiecit, alios eorum loco posuit. Sic Constantinus Papa abrogauit Occidentale imperium Philippico Imperatori anno 712. vt refert post Bedam Paulus Diaconus lib. 6. cap. 10. & sub idem tempus, idem fecit Gregorius Secundus cum Leone Isaurico, quod ab eodem notatur. Anno deinde 750.

Zacharias Papa Chilpeticum Francorum Regem Regni administratione summouit, ob inertiam, Pipinumq. creandum decreuit: quod Regino, & Ademarum scribunt. Et, ne singula persequamur, quæ nos alibi complexi sumus lib. X V I I. ligno 76. de signis Ecclesiæ Dei, Gregorius Septimus, ac sequentes Pontifices Imperatoria potestate exuerunt Henricum Tertium, Innocentius Tertius Othonem Quartum, Innocentius Quartus Fridericum Secundum. Spoliatis autem substituti alij Imperatoriam dignitatem tenuerunt. Sic Innocentius Secundus Sanctium Portugalliz Regem loco mouit, alium suffici curauit, Gregorius autem decimus Imperij Constantinopolitani Iuræ Michaeli Palzologo adiudicauit, alijs abstulit. Sic alios alij regno deposuerunt, alijsq. substituti. En itaque, ut speciosis honoribus duntaxat non contineatur Pontificia Maiestas? Quid? nonne temporibus nostris Alexander Sextus Indiarum siue in Oriente, siue in Occidente positarum latissimas regiones, ac denique tractus omnes terrarum, quas circumfluit Oceanus, & qui antiquis peruij non erant, diuisit inter Castellanos, ac Lusitanos: & ex hac partitione sic utrique sibi iura vindicarunt, ut, oborta controuersia de finibus imperij amplissimi, ex illius præscripto sit iudicatum; neque illi ad alia confugerent aut con-

Quo circa Pôcificia potestas apud Imperatores, ac Reges Christianos, qui ab ætate Constantini non minus late semper omnes imperarunt, quàm forent Imperij Romani limites, non posita fuit in umbris, & imagine tantum, sed in solida, & efficaci vi dante, aut auferente imperia, regnaque opulentissima, & omnium maxima, Orbem terrarum distribuens, ac partiens inter maximos omnium Principes, veluti inter filios suos. Quod sane bonum, quæ sane præstantia, numquam contigit Italiz, numquam Principi vlli Italico, aut in Italia regnanti. Quod enim Romanis hac in re non euenit, nullis accidit. At hi regi vlli non abstulere, aut dedere vel toties, vel vniquam tantum terrarum, quantum possidebant Henricus Tertius, Otho Quartus, Fridericus Secundus, quibus totus prope Septentrio, cum magna Italiz parte, obediens: numquam tam latas terrarum plagas iure suo partiti sunt inter vllos, quot, ac quantas Alexander Sextus Pontifex Romanus; numquam Regnum florens ita, vti Galliarum, leguntur alteri quidem dedisse, alteri vero abstulisse. Atqui hoc Pontifex Romanus

- A Romanus egit, cuius opera superioribus annis Polonica regna Sigismundus Tertius pacifice tenet, cum de illis controuersia grauisima oborta esset, & periculum foret, ne bella exitialisissima exardescerent, cognoscente tantam causam summa cum maturitate ad hanc rem misso Hippolytio Aldobrandino, qui nunc est Clemens Octauus, à quo maxima Reip. Christianæ bona expectamus. Numquid Romani tantas vlli Regiones in Europa iure suo addiderunt? Idem porro factitarunt sepiissime Romani Pontifices, huiusmodi litibus excitatis inter Principes de maximis Regnis, Boemico, Hungarico, Anglicano, Gallico, Hispanico, Siculo, Neapolitano, Italico, Hierosolymitano, &
- B alijs, quæ longum nimis foret persequi omnia, & recensere. Et nunc quidem Gallicum Regnum nonne Pontificis Romani sententiam, vel reformidat, vel expectat?

Quid, an non illi tributa pendet, ac pependerunt ex antiquissimo tempore potentissima, ac remotissima Regna? an non illi etiam feudi iure multa subiecta vel fuerunt, vel etiam nunc sunt?

26.

Mitramus Siculum, Neapolitanum, Sardum. talea fuisse ostendimus alibi Lusitanicum, Anglicum, Polonicum, Danicum, Bolemicum, Noruegicum, Hierosolymitanum, signo octuagesimo septimo de signis Ecclesiæ Dei. Non eadem repetere hic volumus: cum quiuis hæc sibi videre possit. Quod si quibus hæc iura Romanus Pontifex remisit, obedientia sincera, ac simplici contentus, non id minuit eius potestatem; quamuis eam quidem diffugerint, quando illa in nummorum pensione non collocetur. Certe tandiu tanta Romanis haud adfuerunt. Anno enim 851. siue 47. Adelophus Angliæ Regnum Romanæ Ecclesiæ tributarium fecit. vt scribit post alios Polydorus Virgilius, atque ita per annos septingētos tributum Romano est hoc Pontifici persolutum, donec illud Henricus VII. negauit. Romanis quidem nulla regio tam remota dedit hoc nomine aliquid huiusmodi per annos septingentos ante Constantinum. mitus antiqua, ac diuturna sunt aliorum regnorum.

D

Enimvero finibus hisce Romani Pontificis potestas haud coarctatur. Notissimum namq. est, ab ipso ordinari Episcopos, quibus obediunt longissime positi Populi ad Austrum, Boream, Solis ortum, & occiduum. & qui ex his per alios eliguntur, necesse est ab ipso confirmari. Quo circa ex vltimis Mesopotaniæ; Persidisq. finibus, ex Armenia, & Media veniunt, mittuntque; qui accipiant ab ipso plenam potestatem, qua Populis iura diuina

37.

una præscribant. Sic Pio Quarto sedente Abdissu Romam venit **A**
 hac de causa, cui Persæ, Medi, Armeni, Indique parent: ut è
 litteris eius, ac fidei professione liquet, quæ in Latinum sermo-
 nem cum multis alijs similibus vertit: Andreas Masius Bruxel-
 lanus, & habet in sua Bibliotheca Sixtus Senensis. Sic ab eodem
 Romano Pontifice Episcopi dantur, qui Populos regant in vl-
 timis Serum, Iaponensium, Indorumque Orientalium, & Oc-
 cidentalium terris. Ut vere David cecinerit illud Psal. 41. Con-
 stitues eos Principes super omnem terram: memores erunt nomi-
 nis tui, Domine; & Isaias cap. 49. Ecce est de longe veniens,
 & ecce illi ab Aquilone, & mari, & isti de terra Australi; aut, **B**
 si quos delectant Prophana, nunc multo verius Romæ, quam
 prius, conuenit, quod ait Virgilius Aen. lib. 1.

*His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
 Imperium sine fine dedi, Et tunc
 Imperium Oceano, famam qui terminet astris.*

Olim namque vltra Oceanum Romana arma non penetra-
 uerunt. nunc summota sunt per Pontifices Romani ditionem, **C**
 fixa Oceani confinia. & Romanorum sane Imperio antiquo me-
 tæ rerum positæ fuerunt, tempora præstituta, quibus illud cõ-
 cidit, nisi quatenus ab ipso Romano Pontifice est sustentatum.
 Huius ditio sine fine erit vsque ad vltimum Magni Iudicij diem,
 & multo diutius, quam Romæ Imperium durauit.

28. Sed, quoniam non nullis adeo cædes, mortaliumque strages,
 Urbium, Regionumque vastitates placent, vt, nisi hæc, cum
 Populi ad obedientiam adducuntur, accidant, nihil ijs actum
 videatur; ideo Romani Pontifices potestas in diuinitatis æter-
 næ splendore, atque intimo illapsu posita à cædibus, quantum **D**
 fieri potest, Ciuitatumque ruinis abhorrens, istis non probatur;
 & addunt præterea, nihil illi esse diuitiarum, nil opum, quod
 scilicet ferro non agat, vt prius à Christiana Religione alieni
 agebant, ac more Octauiani, Tiberij, Caij, Claudij, Neronis,
 Galbæ, Othonis, Vitellij, Vespasiani; Domitiani, Hadriani,
 Commodi, Seueri, Caracallæ, Heliogabali; Maximini, Gallie-
 ni, Aureliani, Carini, Maximiani, Orbem terrarum non expi-
 let. Cum tamen, si agatur de opibus, nullus vnquam tot, ac
 tantas distribuerit, ac distribuatur quotidie, toto Orbe terrarum,
 vbi Iati Pontifex Romanus; ita, vt, si quis affirmet, in re ditibus
 Ecclesia-

A Ecclesiasticis, quos inter varias gentes, variosq. homines Romanus Pontifex partitur, esse ducenties centena millia aureorum, siue ducentis myriadas, non aberrabunt à vero. vni Tolito aiunt esse decies centena millia. quarum Ecclesiarum ius patronatus & nominationes nonnisi à Sede Apostolica fuere Regibus, ac Principibus Christianis concessæ, & liberalitate eius datæ. vt omittamus opulentissimos Prouentus Episcoporum Germaniæ, Boemiæ, Galliæ, ac reliquæ Hispaniæ. Atqui nulli Imperio re vera fuisse tot diuitias, quas inter suos distribueret Princeps, potest asseuerari, nisi sequi velimus fabulas

B Ægyptiacas, aut huiusmodi quædam.

Verum non his cancellis amplissima Romani Pontificis potestas concluditur, & astringitur. Episcopi namq. vel ab ipso delecti, vel confirmati ipsos Reges creant, Reges eligunt potentissimos, aut ius regnandi eis dant legitimum, & plenum. notissimum namq. est, in creandis Germaniæ, Hungariæ, Boemiæ, Poloniæq. Regibus maximis primas esse Episcoporum. notissimum, Reges Galliæ, Angliæ, Scotiæ, Daniæ, Suetiæ, nisi vngerentur, & coronarentur ab Episcopis, non fuisse omnino pro Regibus habitos, vt aperuimus signo 76. de admiranda sacre

C potestatis progressionem lib. XVII. At Hispaniarum Rex, omnium, quicumque vniquam fuerint, amplissimus, Inquisitionis sacre Tribunali speciatim præ cunctis alijs est subiectus. Eodem signo ostendimus, olim à Patriarcha Constantinopolitano, & Hierosolymitano solitos Imperatores, ac Reges coronari, neque illis Imperatoriam, Regiamve potestatem consueffe attribui, nisi postquam rite fuissent coronati. quod in Anastasio Zonaras tomò 3. tradit. quamuis, ex quo Patriarchæ Constantinopolitani abiecerunt obedientiam Papæ, ins coronandi Imperatores ad ipsos pertinens ad nihilum fuerit redactum. Nam,

D & solitos, vbi coronantur Reges, iurare, se Religionem Catholicam, cui Pontifex Romanus præest, tuituros, nemo est, qui ignoret. Quamobrem, cum Papa Episcopos ordinet, à quibus vel Reges tanti eliguntur, vel plenum ius assequuntur per totam sæcula annorum, quod nam fuit vniquam tempus, quo Regi alicui aut Imperatori Italico per tot sæculorum spatia tantum potestatis contingerit? Romani enim quingentesimo ab Urbe condita anno vix Italiæ fines egressi erant, quin Italiam totam non dum adfluxerant in suam potestatem. anno enim 593. cum Ligures continenter bella cum Romanis gessissent, per an-

nos octuaginta, neque unquam fuissent adducti in potestatem, **A**
 tandem sub imperium missi sunt. quod Strabo lib. II. V. Florus in
 Epitome tradit. Galli autem Cisalpini, cum venit Hannibal in
 Italiam anno 535. non dum ditioni Romanae parebant. millesimo
 autem sexagesimo quarto, imperium Romanum peruenit
 ad Constantinum, ut quidam numerant. Sic itaque sexcentis ani-
 nis amplitudo illius inter gentes à cultu Christi alienas non stetit.
 Pontificia vero potestas, Reges ita subiectos habens, ut Regium
 ius pendeat ab Episcopis ab ipso ordinatis, durat ex quo
 Clodoveus Galliarum Rex anno 496. nomen Christi dedit, & à
 Remigio baptizatus, vnde et est Rex Galliarum, quin ex quo **B**
 Pulcheria Augusta anno 450. Marcianum sibi Imperij consortem
 adscivit, & induxit in mores, ut Imperatores à Patriarchis
 coronarentur: ut adnotauimus signo 76. Atque ita potestas
 hæc Romani Pontificis persistit in his supra annos mille centum
 quadraginta. An hoc exiguum videtur? Et quæ maior non Italia
 modo, sed ylli Regioni contigit unquam maiestas?

.30

Hæc autem vera sunt adeo, ut, cum Galliarum Rex ungitur
 ab Archiepiscopo Rhemenfi, is accipiat baculum, differatque,
 per illum se dare Galliarum Principatum Regi, propter ius, quod
 Hormisdas Papa Sancto Remigio dedit, alleuerans, ad se in primis
 eligendi Regis potestatem pertinere. quæ refert Papirius **C**
 Massonus Gallicus scriptor in vita Henrici Primi. Rursum eligendi
 Germaniarum Regis, & Imperatoris potestas, Electoribus
 Septem conueniens, ijs data est ab ipso Pontifice Romano, qui sibi
 hoc speciatim vindicant non alia de causa, nisi quod Pontifex
 Romanus id ipsis est largitus, ut post Innocentium Tertium in c.
 venerabilem, de electione, Germanici scriptores Iordanus lib. de
 translatione Imperij, Iacobus Vuimphelingius in Epitome rerum
 Germanicarum, c. 20. Crantzius lib. 4. Saxoniarum c. 25. Naucle- **D**
 tius vol. 3. generatione 34. Ut et ceamus Ioannem Carionem, &
 hæreticos Magdeburgenses. Et eiusdem concessionis extat testi-
 monium Concilij Viennensis Generalis, ut est in Clementina Ro-
 mani, de Iureiurando, quin ipsorum Electorum, quorum verba
 ex instrumentum publico anni 1279. refert cum superioribus Ro-
 bertus Bellarminus proprio libro edito aduersus oppugnatores
 huius rei. Igitur post annum 995. Gregorius Quintus hoc ius Se-
 ptem Germanicis Episcopis, ac Principibus dedit: antea
 solus Pontifex Romanus Imperatorem legebat ab anno 800.
 quo Carolum Magnum coronauit. Episcopi porro, & Procerae
 Germaniarum

- A** Germaniæ omnes simul suum Regem constituere cœperunt ab anno 887. quo in Concilio Triburiensi deiectus est Carolus Crasus, illique successus Arnulfus, ut e Rheginone, Sigeberto, & alijs apparet. Ex anno autem 995. Septem Principibus solis id iuris datum. En itaque, e quanto tempore Pontifex Romanus tantam suis Episcopis potestatem fuerit largitus, quos ipse ordinat, & confirmat. an tanta fuit vnquam Regi vlli per tot annorum spatia? quid amplius velis? num bella? num cædes? num Populorum, Regionumque euersiones? Hæc non a Pontificibus vnquam Romanis proficiscuntur, ab ipsis ornamenta, decoraque latissima locorum, quæ deserta, & inculta ab Orbis fabricatione perstiterunt, ut ostendemus loco suo.
- B** Iam vero inter exigua connumerabitur, quod ab anno 717. vsque ad nostra tempora Pontifici Romano plerumque obedi- rit Latium, magna Etruriæ pars, Vmbria, Picenum, Rauennæque Exarchatus, & vsque ad Northmanorum Principatum Beneuenti Ducatus, qui continebat Campaniam, Samnites, Vestinos, Pelignos, Marfos. Ut enim docuimus signo de admiranda progressione sacræ potestatis Philippico, & Leone imperantibus, omnes hæc Regiones Pontifici Romano se prorsus addixerunt, & in eius obedientiam iurarunt, abalienatæ à Constantinopolitanis, ut ex historijs Landulphi Sagacis, Pauli Diaconi, & aliorum nos ibi probauimus. ex eo per annos nongentos septuaginta quinque ut plurimum Papæ paruit Roma, cum superioribus locis, quamuis Imperatores quidam Germanici, ac Tyranni interturbauerint aliquando has Papæ ditiones. Atqui nulli Italico in Italia contigit, ut ante Constantinum, vel etiam post illum tanto tempore Imperium tantum tenuerit. Romani anno 264. quo fuit à Gallis Urbis euersa, paucis, & exiguis Oppidulis imperabant circa illam. & millesimo, ut diximus, & sexagesimo quarto Christiani Imperium Romanum exceperunt: atq. ita septingentos annos à ruinis illud produxere ad nostros. quod si his adicias annos etiâ, qui intercedunt à Constantino ad Momyllum, colligentur nongenti septuaginta sex. Atqui post Urbis excisionem anni ducenti elapsi sunt antequam Romani tantum terrarum in Italia acquirerent, quanto potitus est Pontifex Romanus tot annos, quot recensuimus, ut è Lioio, & Floro apparet: ita, ut vere asseri possit, nulli Italico Principatui contigisse, ut in Italia tot annos tantum regionum ditione sua contineret, quantum Pontifex Romanus, qui, & ante Philippum,

31.

Leonemq. Ifauricum Gothis exactis in Vrbe, & Occidente cæpit magis, ac magis exercere imperium suum. quod ostendimus late signo de liberalitate 42. ca. 13. lib. 10. atque ita multo diuturnius tempus Pontificij Principatus colligere possemus. A

Illud interest inter hunc, & priscum Romanæ Urbis imperiij, quod hoc extenuabat, vt vidimus, & exhauriebat Italicorum omnium vires, ac potestatem, & ad se omnino transferebat, euertens oppida, delens populos, adimens fundos, inducens colonias. Pontifex non ita. Id si malum est Italis; quid bonum sit, nemo iam sciet.

Denique, si Italicis est ornamentum, decusque, habuisse per tot sæcula Principem suum in Italia confidentem, quo ex omni tempore nemo latiores in Italia ditiones habuerit, id per Pontifices Romanos habent. B

32. Non omitamus & illud Pontificiæ potestatis ætimum, spectare ad illum, nomen Regis Principibus attribuire; id est constituere, qui primas inter alios Principes huiusmodi honore, haud dignatos obtineant, exterisq. præcellant, & auctoritate maiori polleant apud alios mortales. Nam, quod Hungariæ Rex appellatur, est à Pontifice Romano concessum Stephano, vt testatur Bonfinius, & Cartuius, qui Poloniæ, à Ioanne Vigesimo secundo, vt Cromerus scribit: nomen enim Regis intercederat in eo Principatu: quod Portugalliæ, ab Eugenio Tertio, id tradit Rodericus; quod Scoriæ Rex vocetur, ab Urbano Secundo earum Regionum Ducibus est indultum, refert hoc Lesszus. C

33. Eiusdem potestatis est, Concilia generalia Episcoporum conuocare ex omni totius Orbis natione illustriori. Ad quæ conuenientes innumeri ab extremis. vsque partibus terrarum, de rebus diuinis tractent, & quæstiones grauisimas decernant, ad publicum totius Reip. Christianæ statum, regnorumque, & imperiorum decus, & stabilitatem pertinentes: quod spectat ad solum Pontificem Romanum; cuius est ea cogere, moderari, ac dissoluere. quæ nos late persecuti sumus signo de sanctionibus vniuersalium Conciliorum 14. lib. V. D

34. Illud autem sine culpa non potest omitti, Pontificem posse decernere alicui quasi in cælites recepto cælestes honores, ita vt in vota à supplicibus inuocetur, & omnium maxima veneratione in terris colatur, idq. licet fuerit is homo abiectissimus, modo sancte, ac pure supra omnes vixerit, & diuina cælestis vitæ documta dederit inter mortales. Atque is anniuersaria commemoratione

A memoracione ascriptus in Martyrologio toto Orbe Catholico superis annumeratur, superumq. reuerentia suppliciter honoratur. Hoc autem nemo umquam valuit efficere. Imperatores olim viui consecrabantur. sed mortui vituperationibus scriptorum profcisci erant derisui, patebantq. omnium, & præcipue sapientum ludibrio, & pauci simulatè illis honores impendebant: at Pontifex id vel humillimis, vt habeant, iure elargitur. An hoc tenue? an non diuinum?

Ad summam, hac in re maxime se diuino munere extollunt supra omnes nationes Itali, quod habuerint Principem cælestè, Pontificem scilicet Romanum, qui per multa sæcula dederit potentissimis Regibus, vt primi essent inter potentissimos Orbis terrarum Reges hoc solo, quod ipsius concessu vocabantur Imperatores Romanorum; quam dignitatem sequebantur amplè in Italia ditiones; ipse autem Pontifex ita colatur à maximis omnium Regibus, & Imperatoribus, vt nemo umquam viuens à talibus sit cultus, quin illi obedientiam singularem per suos Legatos semper iurent, & quidem è tam remotis oris missos, vt ex adeo longinquis numquam ad vllum fuerint hac de causa, vel vlla etiam, missi; Ipse autem Reges, & Imperatores maximos folio deiecerit, aliosq. ad illud cuexerit, ita, vt nemo ex vlla Orbis parte umquam tot, ac tam magnis ditionibus imperantes: vel eis exuerit, vel ad eas promouerit. & eidem per tantum tēpus maximā Regna tributum soluerint, quantum nulli hac in re euenit. opes porro tantas inter suos partiatur, quantas nullus umquam Rex, vel Imperator; ex his vero Episcopi ab ipso ordinati potentissima imperia, ac regna dent; atque ex antiquissimo tempore soliti sint dare; ac rursus ex his aliqui vt possint id, habeant ipsius Pontificis largitione; & ipse similiter tot in Italia ditiones per tantum temporis possidebit, quantum nulli in

C Italia Principatui legitur umquam contigisse, nomenque, & decus Regium magnis Principibus impartiat, Episcopos è toto Orbe in vnum cogat ad grauissima omnium decernenda, eorumq. conuentus ipse dissoluat, ac moderetur. atque, vt finem tandem faciamus, nam reliqua dicemus ad operis finem, cælestes honores hominibus, vel abiectissimis, toto Orbe Catholico, toto æuo habendos, iure decernat.

D

dicemus ad operis finem, cælestes honores

hominibus, vel abiectissimis, toto Or-

be Catholico, toto æuo haben-

dos, iure decernat.

- A. tam reducere; & 43 f. idem Palladius ab eodem Cælestino est ordinatus Episcopus, ac missus ad Scotos, credentes, inquit Prosper, quibus temporibus vixit, in Chronico suo, cui Beda consensit lib. 1. cap. 13. historia Anglica, & libro de sex ætate mundi; sive de temporum ratione, in Theodosij minoris vita, ex quo apparet, falli, qui vitam S. Patricij scripsit, affirmantē Scotos Deo nomen haud de disse Palladio Episcopo viuentē; cum tam Prosper, quàm Beda testentur, eos iam credidisse; cum primus est illis Episcopus datus Palladius, & nihilominus à Pontifice Romano Patricius Britannus est ad idem munus desectus, qui tamen Episcopus non est consecratus, nisi post obitum Palladij, discipulis huius petentibus per Amatorem Episcopus, ut vult, qui scripsit eius vitam. Tum vero Scoti Hiberniam tenebant, & in eam Britannia partem irruerant, quam de suo nomine Scotiam vocarunt. Commodatus porro est, ac fere excisus in Britannia verus Christi cultus hæresibus Pelagij, & aliorum, ut Gildas conqueritur, quo tempore Angli à Saxonibus à Britannis aduerfus inruentes Pictos, & Scotos acciti, non modo Insulæ loca cuncta occupauerunt, sed cuncta vastitatibus repleuerunt, ac viginti octo, inquit Beda, nobilissimas Ciuitates euerterunt; ita, ut, imperante Iustiniano, Iornandes sub annum 538. scripsit lib. de rebus Geticis, Britannia Reges in virgeis casis, ceteros autem cum pecoribus simul in stabulis habuisse. sic autem pura, quæ & Catholica, Christi doctrina est ab hæresibus exterminata, ut Beda in vita Augustini referat, quo tempore ille ad Insulam venit, qui superauerant, Britannos, omnes hæreticos fuisse.
- C.

Igitur anno 603. centum quinquaginta annis post aduentum Anglorum Augustinus, aliq. Itali à Gregorio Magno missi, Populos Britannia, quæ ab Anglis est Anglia vocata, ad Christum perducere cœperunt; atque ex eo sic Insula est omnibus bonis amplificata, quod apertemus; ut nulli vlla in re Insulæ, quæcumque illa sit, cedat; plerasq. omnes post se longissimo intervallo relinquat: eum prius, ut à Iornande diximus, ipsi Reges in virgeis casis habitarent, & quæcumque Beda dicat, in illa fuisse 28. Ciuitates nobilissimas, antequam diruerentur ab Anglis, anno scilicet 453. tamen intelligo nobilissimas, ut illa tēpora in huiusmodi locis ferebant, quin eas colonias Romanorū fuisse, nō Britannorū sedes: ut videtur Gildas asserere. Certissimū namq. est, anno Christi 210. hūc fuisse Insulæ statū, quē describit his verbis

Dio in Vita Seueri: Britanorum duo sunt genera, Caledonij, **A**
 & Mætaræ, nam cæterorum nomina ad hos ferè referuntur. incolunt Mætaræ iuxta eum murum, qui insulam in duas partes diuidit: Caledonij post illos sunt, possident vtrique montes asperissimos, & sine aqua; itemque campos desertos, plenosq. paludibus: quodq. mœnia non habent, nec vrbes; agros nullos colunt: de præda, & venatione, bacchisq. arborum viuunt: nam pisces, quorum ibi maxima est, & innumerabilis copia, non gustant: degunt in tentorijs nudi, & sine calceis: vtuntur communibus vxoribus, liberosq. omnes alunt: apud hos Populus magna ex parte Principatum tenet: atrociantur libentissime: militat de curribus: equos habent paruos, & celeres: pedites currunt celerrime: dum stant, firmissimi sunt, horum arma sunt **B**
 scutum, & hasta breuis: in cuius inferiore parte pomum est ex ære, vt, dum concurritur, hostes sonitu perterrefaciant. pugiones quoque habent: sed in primis famem, frigusque, ac labores omnes perferunt: nammersi in paludibus capite tenus, per multos dies inedia sustinent: in siluis autem, corticibus, atque radicibus arborum aluntur. Hæc Dio. E quibus, vt insulæ squallorem, incolarumq. feritatem discimus, sic mendacia illorum deteguntur, qui Reges quosdam Britannorum proferunt, eorumq. longissimas successiones: cum Dio testetur, inter eos plerumq. fuisse gubernationem Popularem. Quo circa è Porphyrio docet nos ipse Gildas, Britannos, si qui fuerint in Britannia, Reges, plerosq. omnes Tyrannos fuisse; ita, vt ille scripserit, Britannia fertilis Prouincia Tyrannorum. Ac, re vera ita esse, docet nos, multis editis querelis, idem Gildas, cum facta describit atrocissima Constantini, Aurelij, Conani, Vortipitoris, Cuneglasi, Magocloni Tyrannorum. Talis itaque status Angliæ fuit ab ortu Mundi vsque ad Augustini aduentum per annos, vt quidam numerant, quater mille sexcentos nonaginta annos. **C**

Augustinus autem missus à Gregorio L. Papa Cantuariam statuit sedem, quæ toti Insulæ in sacris tradendis præfset: in eaq. septem sibi ex ordine succedentes Archiepiscopi fuerunt, omnes Itali, vt post Bedam notauit Polydorus historia Angliæ lib. I V. Missi sunt etiam post illum ab eodem Gregorio Mellitus, Iustus, Paulinus, Rufinianus; Romæ præterea est instituta Anglorum schola, multiq. ad Urbem non modo priuati viri ex Anglis, sed, & ipsi Reges Religionis causa ventitabant, vt ex eodem Beda, & Polydoro habemus. **D**

- A** Ex Anglia per Italos ad Christi cultum perducta prodijt eorum doctrina excultus Bonifacius Anglus, qui de mandato Gregorij Secundi anno Christi 720. in Germania Christi doctrinam cœpit disseminare, & ab eodem mox Episcopus ordinatus anno 724. deinde à Zacharia Papa petentibus Carolomano, & Pipino Francorum Regibus ante annum 750. Archiepiscopus Mogûtinus effectus plurimos Episcopatus in intimis Germaniæ locis, ac plurima monasteria erexit. ex illo Germania prius horrida, & nihil culti habens, ad tantam, quam cuncti suspiciunt, & mox attingemus, felicitatem peruenit, post annos quatermille octingentos tredecim ab Orbis fabricatione.

Nicolaus 1. sedere cœpit anno 858. ab eo missi in Boemiam, terram squallentem, ac nihil habentem dignitatis, Cyrillus, & Methodius, qui Romæ in monasterio, quod in cliuo Scauri extruxit Gregorius Magnus, vt nos alibi docuimus, commorabantur. ab his ad humanitatem, moresque ciuiles, & Christianos, expoliti Boemi, cum sua regione ad hanc, quam nemo non miratur, omnium bonorum affluentiam perducti.

- C** Idem Nicolaus Ecclesiam Bremensem, Hamburgensemque coniunxit, ab Episcopo Colonienſi exemit, eique præficiens Anſcharium, & mox, eo defuncto, Rhembertum, dedit in mandatis, vt inter Aquilonares gentes Christi cultum propagarent: qui, cum Froto Danorum Rex ad Agapetum Pontificem Legatos misisset petens, vt ad eius Regna mitteret, qui Christi doctrinam disseminarent, quod Saxo lib. 9. scribit, adijcit Crantzius, ab eodem Agapeto concessum fuisse Adalgago Archiepiscopo Hamburgensi, vt Romanæ Sedis nomine in Dania Episcopos crearet.

- Postea tamen, quod tempora ita exigent, cum Rex Daniæ Ericus Romam petisset, obtinuit à Pontifice Romano, vt Laudensis Episcopus Daniæ, Suetiæ, Noruegiæque præſſet, & Romanæ Sedis nomine mitteret, qui in ijs locis late doctrinam Christi amplificarent. Id tanti fuit, vt Danicus scriptor Saxo lib. xij. scriptum reliquerit: Nec parum Dania Romanæ benignitati debet, qua non solum libertatis ius, sed etiam exterarum rerum dominium assecuta est. Sequenti deinde tempore Nicolaus Cardinalis multos Populos Noruagiesum Christo adiunxit, eisque Archiepiscopum suum constituit. quod Saxo lib. xiv. & Crantzius in Metropoli sua tradunt.

Adalbertus Episcopus Pragensis à Boemis eiectus Romam ve

niens, & à Pontifice Romano exceptus, de ipsius iussu rediens, A
 acceptoque ab ipso, inquit Cromerus lib. 3. com. meatu, in Hun-
 gariam profectus, Hungarorum Regem Geysam, Stephanumq;
 Christo adiunxit. quod & Dubravius scribit historiæ Boemicæ lib.
 vj. qui & addit, ab eo sex monachos Romanos in Hungariam,
 Poloniamque adductos illi auxilio maximo fuisse in promouen-
 dis rebus Christianis: è quibus aliqui inter Hungaros Episcopi
 creati, Gaudentiusque illorum vnus Gnesnæ primus Episcopus
 factus, qui est Metropolitæ Poloniæ.

Ægidius similiter Cardinalis Romanus in Poloniam missus à
 Pontifice, Regi, qui iam tum Christo nomen dederat, animum B
 dedit in amplificando Christi cultu, multosque Italici sanguinis
 Episcopos Poloniæ dedit. quod Cromerus lib. 3. refert.

Denique, vt finem faciamus, ostendimus nos late lib. 4. de si-
 gnis Ecclesiæ Dei, signo vi. non alio, quam Romanorum Ponti-
 ficum studio cultum Christi disseminatum in Anglia, Scotia, lo-
 cisque omnibus supra Danubium, Rhenumque positis: quin
 plerisque omnes, qui huic rei dederunt operam, fuisse mona-
 chos ex ordine, & institutis S. Benedicti Itali, aperuimus signo
 xij. cap. iij. lib. 5. Populos porro illarum regionum maximæ ferita
 tis fuisse, nullis litteris, nulla disciplina, signo xxvij. lib. 7. & lib. C
 22. cap. 9. ad finem; loca horrentia, ac nullo cultu ex antiquissimo
 tempore semper exstitisse docuimus signo 88. de cultu delertorū
 locorum lib. xx. sigillatim vero, quantum malorum terris; ac po-
 pulis illis antea fuerit, quantum bonorum sit acquisitum, recen-
 suimus libro vigesimo secundo, certissimis omnium testimonijs
 in medium productis. Rursus, quantum præ cunctis Regibus
 Angliæ, Scotiæ, Germaniæ, Boemiæ, Hungariæ, Poloniæ, Daniæ,
 Suetiæq; Reges fuerint diuinitus amplificati, ex quo Pontifici
 Romano obedientiam præstant, explicauimus lib. 21.

Mirabile sit igitur, post tot annorum millia tantos terrarum D
 tractus, qui duplo sunt Europa reliqua maiores, tot bonis auctos,
 tot malis liberatos, tam breui (si respicias antea acta sæcula) tem-
 pore, ex quo amplexatæ sunt eorum nationes Pontificis Romani
 præcepta, ac disciplinam. Prius enim nullæ illis certæ sedes,
 indigentia omnium cibariorum, sæditas turpis in conuictu, nullæ
 vrbes, nullæ domus: nunc vrbes, & quidem munitissimæ, fre-
 quentissimæ, plurimæ, mirabili decore, amplitudine, situ, em-
 poria nobilissima, nundinæ, mercatura opulentissima; pro ster-
 rili olim tellure subijte secunda; & cum nulla ijs esset agricul-
 tura,

Atura, nunc singularis sit; multis in locis etiam vineta, viuaria, nemora exulta; pro dumetis villæ insignes; pecorum, & equorum species utilior; innumeræ porro auri, argenti, ferri, æris, cupri, omniumq. metallorum fodinæ, machinæq. ad hæc ingeniosissimæ, quarum prius aut nullus, aut tenuis erat vsus. Quid hic memorem gemmas, thermas, lina, lanificium, aulæ, fericeas artes, artificiaq. omnis generis infinita: quæ sane prius aut nulla erant ijs, aut obscura.

An referemus exterarum gentium inundationes in ista loca repressas? tot indigenarum millia prius occisa, capta? nullus erat antea publicarum rerum status, nulla familiarum nobilitas, nulla Regiarum cognationum fatis diuturna successio, nulla ijs facta egregia, & quæ laudem, gloriamve honestam suis auctoribus inter exteras, ac remotas gentes adsciscerent: postea vero nobilitas singularis, Regiarum cognationum longissimæ successiones, cum maximis, & Regibus, & Imperatoribus Orientis, & Occidentis affinitates, gesta immortalia, & laudabilissima, ad laudem nominis, celebritatemq. sempiternam vsque ad remotissimos populos comparatam.

C Pudet me hic repetere superstitiones diras, stolidas, ac magicas, quæ olim Populis istis erant. eas adductis locis aperuimus. Non tamen silentio præteribimus, in vnus Dei cultum conuenisse tot, ac tantas nationes, tam dissimiles, tam discrepantes, & belluinas coisse in incredibilem mentium coniunctionem; extitisse ijs innumeram sanctissimorum virorum, faminarum, virginum multitudinem, & ex ijs aliquas linguarum multiplicium doctrinis liberalibus, dono prophetiæ admirabiles, præterea vero Reginas, aut Regum sorores, & quidem religiosarum sodalitatum institutrices, plurimas adhuc, quæ intrepido pectore pro virtutis officio tuendo, aut Religionæ vitam libentissime profuderint, & in his Reginas clarissimas, ac præter has innumeros exercitus Martyrum, Reges ipsos Martyres, aut alioquin sanctissimos, quorum memoria cultu anniuersario toto Orbe Catholico colatur. Ut omittamus Pontifices, Archiepiscopos, Episcopos, Sacerdotes, Abbates, & cuiusuis conditionis, ætatisque, sanctimonia, vitaq. cælesti admirabiles, ordinum religiosorum auctores, cultus Christiani amplificatores.

Quid hic recitabimus Episcoporum, Abbatum, Canonicorumq. nobilissimos confessus, illustissima monasteria, innumera, ditissima, templa magnificentissima, plurimaq. ornamenta eorum,

opes Ecclesiasticas, Theologos, & Philosophos eminentissimos? tot eorum scripta, concionatores sacros, præclarissimos omnium literarum, linguarum, disciplinarum cognitionem profundam, scholas frequentes, gymnasia omnium doctrinarum publica, tot, ac tanta? Astrologos, Arithmeticos, Geographos, Dioptras, Meteoros, opros, Geometras, Mathematicos summos, omniumq; istorum scripta, & inuenta singularia? Historicos, Medicos, Musicos, Pictores, Plastas, Statuarios, Architectos, artifices, inuectoresq; horologiorum, typographicæq; artis admirabiles?

35. Hæc vero omnia tot, ac tanta, cum nihil eorum Angliæ, Scotiæ, Germaniæ, Boemiæ, Hungariæ, Poloniæ, Suetiæ, Prusis, Liunionis, Lituaniæ, Noruegiæ, duodecim latissimis Regionibus adfuisse ex omni æuo per tot annorum millia, quamuis Populi pugnacissimi forent, & istorum quædam sibi comparare viribus possent, postquam Romani Pontificis auctoritatem secuti sunt, eorumque, quos ipse misit, ac delegauit, doctrinam sunt amplexati, breui tempore sic affecti sunt, vt protinus ad eorum summum peruenerint, cum prius neque somnio per tanta temporum spatia potuerint illa attingere, aut adumbrare. An vero tempore exiguo tot, ac tam cælestia dona possederunt? Per multa sæcula sunt consecuti, & adhuc potiuntur, cum tamen videant innumeras gentes eodem cæli tractu consistentes ad Aquilonem squallere cum suis terris, neque minimam tantæ beatitudinis partem comparasse. quæ nos omnia clarissime aperuimus adductis locis.

Ostentent itaque se Romani, & Itali prisci cum suis Imperatoribus, ac Ducibus, quod per arma, per cædes, tanta patrauerint. En, quanto laudabilius, quanto diuinius Italia se iactabit, Pontificis sui doctrina, studioque, & auctoritate sola perfectum, vt Europæ duplo amplius, quam Romani, non spoliauerint non vastauerint, sed ad tantæ felicitatis culmen prouexerint. Hæc Italiæ vera laus, hæc solida gloria, hæc felicitas singularis.

47. Sed, an Pontifex Romanus, & qui illius doctrinam secuti sunt, intra hos angustissimos fines exundantia suæ beatitudinis è cælo demissæ flumina continuerunt? An non in reliquis Europæ partes, & loca se effuderunt? Audi, an ita sit. Quid Græcia felicius olim poterat existimari? Quid, si illi ostendemus adiectum plurimum, ex quo Pontifici Romano obediit, ac persistit in obedientia? & quidem per eos maxime, qui maxime Pontificem

- A** ficem Romanum coluerunt. Enimuero, quantum Pontifex Romanus iuuerit Græcos, quantum ruentes sustentarit, ostendimus signo de cōfirmata vndique fide lib. V. cap. IV. Nunc aliud aperiemus. Est in cōfesso a pud plerosq. omnes Græcorum scriptores, Constantinum fuisse à Siluestro Papa baptizatum. sic Photius in Nomocanone, Glycas, Zōnaras, Cedrenus in annalibus suis, Nicephorus: ita Hadrianus Papa in septima Synodo, Concilium Romanum Constantino imperante habitum, Gregorius Turonensis tradiderunt. Illa vero in re nemo dubitauit, eum fuisse in omnibus, quæ pertinent ad Religionem Christianam, maxime edoctum Romæ à Siluestro Papa, Romæq. Christianæ penitus se Religioni addixisse. Cum vero, vt ait Zosimus lib. 2. ad finem contenderet, vt à Senatoribus cunctis Christiana Religio admitteretur, plurimiq. ex illis obstitent, is largissimis Pontificem Romanum donis amplificans, relicto illius Sedi Palatio Lateranensi omnium nobilissimo, quin Occidentalis Imperij potissima ditione, vt optime ostendimus è Codicis Theodosiani lege, monumentisq. alijs signo 76. lib. 17. cap. 3. Nouam Romam condere in animum induxit, Constantinopolimq. Romæ parem ferè extruxit, & consecrauit anno 330. Imperijq. Orientalis caput esse sanxit.

Greg.
Tur. lib.
2. c. 31.

- B** Romanorum vero Senatorum, nobilitate præ cæteris illustrium, Christianæq. fidei addictissimorum, duodecim cum suis familijs, Constantinopolim duxit, Olybrium, Verum, Vrbicium, Zoticum, Eugenium, Eubulum, Studium, Florentium, Callistratum, Maurianum, Seuerum, Isidorum. quod Glycas testatur annalium quarta parte. Ab his non modo Constantinopolis, quod in ea sedem posuerint, est illustrata, sed etiam magnificis ædificijs, optimis institutis, quæ perpetuo durarent, aucta. Nam Zoticus, Presbyter factus, amplissimum, vt Græci uocant, orphanotrophium in illa Vrbe excitauit, vt est in Codice Iustiniani, ac Menologio vltima Decembris die. Studius vero monasterium nobilissimum construxit, in quo erat locupletissima bibliotheca atque in eo monachos omnium doctissimos cōmorari voluit: quibus tantum fuit semper auctoritatis, vt eorum Præfectus Oecumenicus Magister vocaretur; ipsi ad omnia grauissima ab Imperatoribus adhiberentur. meminit eorum Zonaras in vita Leonis Isauri, Nicephori Generalis, Michaelis Rangabis. Denique Glycas inquit: Omnes hi Constantinopoli domos, templa, hospitium, ædes extruxerunt. Quin ipse Constantinus,

stantinus, ait Zofimus lib. 2. quibusdam Roma cum securis Se- A
 natoribus domos ædificauit. Tantæ porro dignitatis, & ampli-
 tudinis Constantinopolis eua sit, vt post Romam prima esset in
 Orbe terrarum: quod Ausonius, vt supra dicebamus, post Zo-
 simum, cæterosq. testatur. In ea mansit Imperij omnium maxi-
 mi sedes, quæcumque ab Orbe condito vniquam fuerint, vsque
 ad Constantinũ Palæologum, cum capta est à Turcis anno 1453.
 per annos mille centum viginti tres. Atqui numquam Græciæ
 contigit, vt vllus in ea foret Imperator, cui tot Regiones pare-
 rent, tantum foret imperij, quantum pluribus eius Imperato-
 ribus. Licet enim Constantinopolis esset in Thraciæ confinibus,
 & Græciæ, huic tamen est illa adiuncta, & adnumerata. B
 Simi-
 liter nulla in Orbe terrarum fuit vniquam Regio, cui tam ma-
 gnum simul, ac diuturnum foret imperium, Latio excepto, ob
 Romam veterem. Sed hoc interest, quod vsque ad annos 400.
 Romanis fuit angusta ditio, at Imperatoribus Constantinopolis
 à principio maxima omnium, & raro ad illas angustias est reda-
 cta, in quibus Romanorum perstitit annos 400. ita, vt vere as-
 serit possit, illud Imperiũ latius fuisse, nisi facta fuisset disunctio
 Orientalis, & Occidentalis: & nihilominus hoc in vno non persti-
 tit, nisi ab Augusto vsque ad Constantinum per annos 394. vt qui C
 dam numerant, sæpe tamen aut à Tyrannis discerptum, aut à
 rebellibus Populis: & Orientale adhuc Occidentali coniunctum
 perstitit aliquando in vno, vt Constantino, Constantio, Iuliano,
 Iouiniano, Valentiniano, Theodosio, & aliquot alijs per ali-
 quod tempus. Iam vero vsque ad vltimas irruptiones Turcarũ,
 quæ contigere ex quo Andronicus Palæologus ab obedientia
 Pontificis Romani discessit anno millesimo ducentesimo octua-
 gesimo tertio, tanta plerumq. pax in intima Græciæ fuit, nimi-
 rum Peloponneso, Achaia, Attica, Thessalia, Macedonia, vs-
 que ad fines Thraciæ, & Epiri, per 971. vt nihil illa tranquillius D
 vniquam fuerit experta, licet in finibus Thraciæ, & Epiri olim
 Gothorum, Hunnorum, Slauinorum, Bulgarorum, & Hunga-
 rorum sit aliquid perpessa simile antiquis populationibus, cladi-
 busque, ac vastitatibus, nullum tamen habuit e suis Alexandro
 in bellicis rebus æqualem, vel Aristoteli in naturalium scientia,
 Euclidi in Mathematicis, Hippocrati, & Galeno in medicina.
 De rerum vero diuinarum doctrina, & sanctitudine, virtuti-
 busq. solidis non est quod loquamur: cum Christianis nulli sint
 comparandi, & prisca illi nihil sint præ Græcis Christianis. fue-
 rit

- A** rit Alexander, aut si quis alius Græcorum militari peritiâ nobilior: cum tamen post consecrationem Constantinopolis Græci sint tutati potentius, latius, ac diuturnius imperium, quam vel Alexander, Seleucidæ, Ptolemæive Reges, illud est in causa, quod Catholica gubernandi doctrina (Catholicum vocamus, quod Pontificijs decretis est consonum) cunctis præstat, Deoq. ipsi innitur. Quo circa, ne Græci attribuerent arti militari hanc tanti Imperij diuturnitatem, permisit, ac prouidit Deus, vt eorum maiores, copiarum duces maximi, à Pontificia doctrina alieni, neque adipisci Imperium tantum, neque adeptum quodlibet magnum diu tutari possent, aut saltem non ita diu, vt post Constantinum sunt tutati. quod signo de infelici posteritate alienorum constat lib. 23. c. 8. Hinc etiam, quicumque Imperatores Græci abalienauerunt se à Pontificijs Romani obedientia, iidem passi sunt insigne Imperij detrimentum. quod non euenit illis, qui Pontificijs Romani fidem sunt secuti. Denique ijs imperantibus illud est euersum, qui diutius, ac maxime omnium se ab ipso abiunxerunt.

- B** Rursus, ne humanæ ascriberent peritiæ tanti Imperij diuturnam conseruationem, voluit in ea Græcos Christianos quodammodo superari à maioribus suis, cum tamen his præstitissent illi in diuinarum rerum cognitione, ac sanctitate morum.

- C** Sed, quando constant. homines ex animo, & corpore, animi vero felicitas, & beatitudo sit, vbi ille à vitijs, & perturbationibus vacuus in diuinæ veritatis contemplatione iugiter defixus, quantum fieri potest, occupatur, & hac parte Græci Catholici infinito interuallo superent antiquos, colligitur necessario, esse animi bonis abundantiores.

- D** Hinc post Constantinum vsque ad Basilium Macedonem sunt habita octo Concilia Generalia in Græcorum terris, ad quæ omni prope cogniti Orbis Regione doctissimi viri aduenerunt, & in vnâ fidem consensere. habemusq. plurimorum scripta eruditissima. Idem colligitur ex innumeris virorum, fœminarumque sanctitudine illustrium vitis, quas Metaphrastes, alijque collegerunt. instar sit omnium Pulcheria Augusta, quæ tandiu, tamq. prudenter Imperium Orientale administravit, cui nullam tota antiquitas parè nominare potest: vt signo de Prudètia Politica est explicatum. Ab hac porro diuinarum rerum notitia Græci excesserunt, ac proinde ab intima mètis beatitudine, cū Pontificijs Rom. obedientiâ simul abiecerunt, vt ostēdimus toto lib. xij.

Ad corporis beatitatem facit non modo decus, sanitas, ac ro-
bur eius, sed affluentia externorum bonorum, quæ Græcis Ca-
tholicis adfuit magis, quam maioribus à vero Dei cultu auer-
fis, ob imperij, quo sunt potiti, amplitudinem, & diuturnita-
tem. ad hæc autem plurimum confert tanta, ac tam diuturna
tranquillitas, qua per tot sæcula abundarunt, maxime in medi-
terraneis locis. Ex quo fit, vt vita magis in tuto fuerit Græcis
post Constantinum, quam prius, ac propterea, quoad corpus,
fuerint magis felices. corporis enim primum, potissimumque
aliorum omnium bonum, vita. Hinc nullas in Græcia legimus,
quãtum recorder, Vrbes excisas post illum vsque ad Andro-
nicum Palæologum, cum prius multas nemo non sciat euerfas.

Iactabunt itaque se Itali antiqui, & Romani, Græciam vi bel-
lica adduxisse in potestatem suam, aliquot illius Vrbes euertisse,
vt Corinthum, quam Græciæ lumen Cicero vocat, multa illinc
monumenta nobilissima asportasse, sæpe illam spoliasse, qua-
dringentis annis plus minus illam tenuisse vsque ad Constan-
tinum.

Itali autem, Romaniq. Catholici gloriabuntur, habuisse Im-
peratorem Christianum, Pontificis Romani (si quis alius) re ve-
ra studiosissimum, qui cum ipsis in Græcorum solo condiderit
Vrbem Romæ æmulam, & æqualem, cui nullam Romani: antea
parem condere vnumquam potuere, vel in Græcorum, vel in alio-
rum terris. quin circumuolue quoquouersus oculos mentis, &
circumspice singulas Orbis regiones, nullam reperies gentem,
cui Princeps vllus fuerit, qui tanti, ac tam diuturni Imperij ci-
uitatem construxerit, vt Constantinus Pontifici Romano addi-
ctus vna cum Catholicis aliquot, Patritijsq. Romanis ædificauit.

48. Quod si Galliam respiciamus, ac tempora illius antiqua con-
feramus cum illis, quæ post Constantinum fuere, quot, quæ so-
ac quantis illa post Romani Pontificis auctoritatem auctam, &
à Gallis, Francisq. cultam bonis est amplificata? aucta Vrbibus
nouis, antiquæ Vrbes nouis, & admirandis, siue decoribus, siue
incrementis, agri exculci non modo ad fructus terræ vberri-
mæ producendos, sed ad habitationem mortalium commodissimã.
Quid hic Regum potentissimorum longissimas successiones, af-
finitatesq. cum omnibus totius Orbis Regibus, & Imperatori-
bus iunctas familias, Principum nobilitate, vetustate, ac rebus
præclare actis illustrissimas, Reges amplissimos tot Regioni-
bus datos in Africa, Europa, atque Asia, Imperatores Orien-
ti, atque

A ti, atque Occidenti datos, bella gesta, victoriasq. relatas è bellicofissimis, ac remotissimis gentibus, præstantissimos in omni doctrinarum genere viros editos, atque alia bona priscis Gallis ignota recensimus: ea complexi sumus signo 32. de prudentia Politica cap. 1. tomo 1. & de felici posteritate, Catholicorum 92. tomo 2. cap. 4. ostendimus quidem nos supra Galliarum Regnū dari solitum de auctoritate Pontificis Romani Regum defunctorum successoribus.

namvero, nemo potest negare, cum tot bona Gallis euenerint, postquam Romani Pontificis auctoritatem colunt, ab eodem Christi cultum, per eos, quos ipse misit, accepisse, id enim clarissime fatentur Episcopi ipsorum in literis, quas ad Leonem Primum dedere. plurimos autem eorum, quos ad doctrinam Christi in Gallijs disseminandam Pontifices Romani destinauerunt, Italos, atque etiam Romanos fuisse, colligi potest ex ijs, quæ signo de fidei propagatione lib. 3. diximus. non est opus eadem repetere. Sed habemus adhuc alia, quibus ostendere possumus, quantum Romani Pontifices euexerint Gallos, seu Francos: ijdem namq. nunc quidem sunt Galli, & Franci; quantum dignitatis, ac potentia fuerint ijs largiti, consilioque, & opetantū certe quidem, quantum nunquam leguntur antea consecuti.

C In primis igitur, cum Desiderius Longobardorum Rex inuaderet in ditiones Pontificias, Ecclesiarumq. Romanæ Vrbes conaretur occupare, Hadrianus Papa idemq. Ciuis Romanus Carolum Magnum postea dictum, consilio, monitisq. impulit vt in Italiam veniret, Regnum Longobardorum sibi armis compararet, eiusq. auctoritate, & opibus, quantis posset, effectum, vt in Italia tantum ditionis acquireret, quantum Galli numquam potiti fuerant vnumquam. Huic consilio, monitisq. Papæ reluctati sunt omnes Gallorum proceres, vt ait Eginarthus, Caroli Magni scriba, in ipsius vita: Carolus tamen Pontificis fidem secutus est: venit in Italiam, latissimumq. in illa imperium sibi, ac posteris suis, magno tamen Italorum bono, acquisiuit anno 774. Rursusq. anno 801. à Leone III. Romani sanguinis viro coronatus est Occidentis Imperator. quod illi, ac nepotibus eius apud omnes auctoritatem maximam, potentiamq. adauxit. Hæc post Eginarthum, Ademarum, Aimoinum, Reginonemque, & alios multos late persequitur, Sigonius libris de Regno Italiz. Quantum porro conati sint ijdem Romani Pontifices posterorum Caroli Magni dignitatem, & imperium tueri, diximus

figno 8. de cura Pontificis Romani in Catholicis tuendis lib. A
19. cap. 4.

Rurfus anno 1093. Vrbanus Secundus Pontifex Maximus Itá
lici sanguinis, cum in Gallias contulisset, & in dicto ad Clara-
môtém Concilio Regem Philippum ob illicitas nuptias excom-
municasset, vt cunctis notum fieret, Gallorum decus, ac ma-
iestatem ab vnius Papæ consilio multo magis pendere, quàm ab
ipſius Regis, quem à se Pontifex abalienauerat, potentia, & vi-
ribus; Gallos in primis, atque alias deinde nationes impulit, vt,
expeditione facta in Orientem contenderent. quod illi consi-
lium secuti Turcos nobilissimis victorijs relatis profligarunt, B
Asiam, quam Constantinopolitano Imperatori concessere, Ci-
liciam, Syriamque, quæ Gallie sanguinis Regibus, ac Princi-
pibus vna cum Cypro diu parũere, cœperunt: tantumq; nomi-
nis sibi, ac celebritatis adepti sunt, vt Occidentales omnes ab
Orientalibus Franci ab egregia ipsorum facta appellentur. quæ
referunt Robertus Monachus, & Gulielmus Tyrius proprijs
libris.

At post annum 1207. cum rursus vrgentibus Cælestino III.
& Innocentio III. Pontificibus Romanis, & è gente Romana
ortis, Galli in Græciam profecti essent, vt inde Orientem pete-
rent, contigit, vt Constantinopolis fuerit ab eis capta, Imper-
atorq; Græciæ creatus Balduinus Galliz Belgicæ, quæ tum Re-
gi francorum subiecta erat, Comes è sanguine Gallicano. atque
ita Galli consilia Romani Pontificis secuti diu Constantinopoli-
tano imperio sunt potiti. quod numquam contigerat vlli Gallo-
rum Principi ab Orbis ipsius cõstitutione. Refert historiam Vuil-
lardinus Gallicus scriptor, Villaneus lib. 3. cap. 27. Extat epi-
stola Balduini Imperatoris, qua rei gestæ series explanatur, apud
Helmoldum lib. 6. cap. 20. in qua asseritur, ab Episcoporum D
militibus primum captam Constantinopolim, delectumq; Im-
peratorem tum à Proceribus sex, tum ab Episcopis, in quibus
erat, & Apostolicæ Sedis Legatus Episcopus Bethlehemiticus;

Anno deinde 1265. cum Papa Vrbanus Quartus natione Neapo-
lis, & Clemens Quartus Provincialis elegissent Regem Neapo-
lis, ac Siciliæ Carolum aduersus Manfredum Tyrannum, is ele-
ctionis acquiescens, ac multas Francorum copias secum ducēs,
multoq; maiores Itatorum, Romanorumq; à quibus Senator
Vrbis est electus, & adhuc ipſius statua visitur in Capitolio, rem
totam testificans, Romæ Coronatus est à duobus Cardinali-
bus

- A** bus Legatis, atque his opibus affecutus est Regnum Neapolis ac Siciliae, Tunetensem Regem in Africa sibi tributarium fecit, multaq. in Epiro, Peloponneso, & continentibus terris oppida, & loca; adeptusq. est iura Regni Hierosolymitani dono Mariae filiae Bohemundi Principis Antiocheni. cumq. hac de re lis esset inter eam, Regemq. Cypri Hugonem Lusinianum; Carolus pro se retulit sententiam à Pontifice Romano, à quo & obtinuit, ut Imperij Vicarius esset in Italia: quod maximas ipsi, ac posteris vires comparauit. Hæc late Villaneus illorum temporum scriptor lib. 7. c. 6. Mazella in descriptione Regni Neapolitani.
- B** Carolo filius fuit Carolus Secundus: cui cum nupta esset Maria, nata è Stephano Quinto Hungaricæ Rege, illud est Regnum consecutus. & quamuis multi Proceres Hungaricæ reluctarentur; Rex tamen Hungaricæ declaratus est Carolus à Bonifacio Octauo, tandemq. Regnum sibi illud acquisiuit. Ex hoc ortus Carolus Martellus, suscepit Carolum Robertum, atque hic Ludouicum, qui Hungaricæ Regnum Polonicum adiecit. Hæc tum Villaneus, qui temporibus his vivebat, libro septimo, & octauo, tum Bonfinius scribunt. tenuit posteritas Caroli Neapolitani Regnum vsque ad annum 1442. per annos centum septuaginta septem.
- C**

Sic igitur Galli, consilio, atque ope Romanorum Pontificum, atque Italicorum, consecuti sunt tam magnas ditiones in Italia, Hungaria, ac propterea mox etiam Polonia, Africa, & Græcia, quas nulli è maioribus ipsorum fuerant adepti villo tempore aut etiam tanto.

Glorientur itaque prisca Itali, & Romani, Galliam domuisse, colonijs repleffe, atque eius a gros sibi vindicatos primis Incolis abstulisse, tributis illam, vectigalibusq. onerasse, rapinis sæpius miserrime spoliasse, cisalpinos Gallos ad interitum perduxisse: rectius, ac laudabilius post ætatem Constantini gloriantur se per illos, ope, & consilio Romani Pontificis in libertatem quandam, iugo Imperij Longobardici excusso, asseruisse, ac per tot annos in ea stetisse: ex qua factum, ut Genuensium, Pisanoꝝ, Florentinoꝝ, Senensium, Venetorumq. Respublicæ maxime efflorescerent, ac tandiu permanerent in libertate, quandiu nullæ huiusmodi vnquam; Occidentale Imperium restitueretur, & Romani nominis dignitas supra omnes Vrbes, quæ hucusq. insignium Regnorum sedes fuerunt, sustineretur; Eisdem Gallos impulsu Pontificis Romani euexisse ad Impetium

Constantinopolitanum, Regnaq. Syriz, Cypri, & Antiocheno- A
rum Principatum, quæ spectant feudi iure, vt diximus, ad ipso-
rum Pontificem, qui Romæ sedet, sicuti etiam Neapolitanum,
& Siculum, quæ per eosdem, ac successores deinde illorum tot
ac tantis sunt amplificata ornamentis, vt regiones illæ numquã
tot, ac tantis præstiterint vnquam. quæ Mazzella proprio libro
est complexus.

Per eos autem vicissim permanentes in obedientia Romanæ B
Ecclesiæ per tot annorum sæcula consequitur Pontifex, (quan-
do non nulli hæc spectant, & admirantur) vt immensas opes, ac
dignitates Ecclesiasticas, non, vt illi Imperatores ac Romani
prisci, rapiat sibi, & vitiosis, sed partiatur, detq. habendas tum B
plurimis ex eadem natione, tum vero alijs Romanæ Ecclesiæ
studiosis, ac denique feudorum nobilissimã iura tueatur in hono-
rem Dei, Romanæq. Sedis: quæ numquã vel tandiu, vel tan-
tum contigere vlli Italico Principi, aut Vrbi.

Reliqua est Europæ extrema Regio Hispania. Hæc ex anti- C
quo tempore post gentium dispersionem primos, & antiquissi-
mos habuit incolas, qui in Bætica conledere, ac Turditani,
Turdulive sunt appellati, vt ait Strabo. dein vero sic est ab Iberis
Africis occupata, vt nomen ab illis accepit. quod post alios C
Dionysius Alexandrinus tradit. postea vero ex magna parte ad-
ducta est in potestatem ab Afris, è quibus Geryon dicitur fuisse.
inde à Græcis, Troianis, Tyrijs, quin & ab ipso Nabuchodono-
foro, Chaldæisque, vt vult Iosephus libro contra Appionem,
mox autem Celtis, vnde Celtiberi, Carthaginienfisibus. & Ro-
manis: sed & varijs temporibus occupatæ illius regiones fuere à
Lydis, Thracibus, Rhodijs, Phrygibus, Cyprijs, Ægyptijs,
Mileijs, Caribus, Lesbijs, Phocensibus, si Francisco Taraphæ
Barchinonensi credimus. De Phocensibus, qui Hispanias occu- D
parint, habemus Herodotum testem lib. 1. à quo discimus, cir-
citer ætatem Cyri id accidisse sub initia Romanæ Urbis, quan-
tum colligimus è Iustini lib. 43. atque ita decem, & nouem na-
tiones exterarum illa habuit, à quibus ante Imperium Romanum
detenta fuerit. necesse est autem, maximas clades subierit, tot
exteris in illam irrumpentibus, ac priores incolas, vt mos erat
antiquus, exturbantibus, aut in seruitutem rapientibus per an-
nos mille quingentos. tot enim numerant plus minus aliqui ab
irruptione Iberorum vsque ad Imperium Romanum. vnus por-
ro inferiori tempore Tiberius Gracchus diuus est à quibusdã
subuer-

- A** subuertisse in Hispania trecetas Vrbes, vt è Polybio narrat Strabo. quod quamuis ipse irrideat libro Geographiæ tertio, Florus tamen in Epitome ait, in Celtiberia sola dirutas Vrbes à Tiberio centum quinquaginta. Illudq. certum, Traiano imperante à Romanis euerfam nobilissimam Lemacenorum Urbem, Emporiumque, vt aliqui volunt, Norbæam præterea in Pompeianis, Illyturgium, Castulonem, Carthaginem veterem à Scipione Africano; Numantiam, Iberiam, Bilbilimq. ab istis Romanis, & Saguntum à Carthaginensibus præclarissimas Ciuitates solo æquatas. quæ refert post alios Ioannes Gerundensis Paralipomenon lib. I. cap. vlt. Atque, vt omittamus bella à Carthaginensibus aduersus Hispanos in Hispaniæ medio gesta, Romani eos varijs prælijs conciderunt per annos ducentos quinquaginta, vt Paterculius testatur: atque ita non immerito cecinit Horatius, Carm. lib. 3. od. 8.

Seruit Hispana vetus hostis ore.

- Cum vero per annos mille quingentos tot in illam nationes exteræ irruperint, ac tandem Romani illam sub imperium miserint, & colonijs inductis, antiquos fundorum dominos pluribus in locis spoliarint, Mauri post hæc, imperante M. Antonio, Hispanias prope omnes, inquit Capitolinus, vastarunt, quos & Bæticam populos scribit Lampridius in vita Seueri Imperatoris, Germaniq. Gallieno imperante easdem diripuerint, quod Eutropius refert; quin illæ sæpius ab Imperatoribus Romanis vario modo sint vexatæ, & spoliatæ vt à Caligula, & Galba, qui multas Vrbes Hispanicas mœnibus priuauit. imperante tandem Constantino ab anno 312. vsque ad 414. in maxima tranquillitate steterunt, quo scilicet Osius ille Cordubensis, Romanæ Sedis studiosissimus, in Niceno, ac mox etiam Sardicensi Concilio Pontificiam potestatem decretis clarissimis maxime stabiliiuit, donec in Hispania Priscillianistæ hæretici cuncta, teste Seuero Sulpitio, conturbarunt, atque eo tempore, vt notauimus signo de interitu fidei 16. lib. 5. in illam se effuderunt Sueui, Alani, Vandali; ac postremo Visigothi; qui tamen, si superiora tempora spectemus, exigua Hispanis damna intulerunt, & quod aliqui de fame nescio qua ingenti in scripta retulere, à quonam ex antiquis scriptore id acceperint, ignoramus. Excitarunt autem Visigothi nobilissimum in Hispanijs Regnum, quod adhuc durat

durat in eorum consanguinitate, vt àperuimus signo de felici **A**
 posteritate Regum Catholicorum 92. lib. 2. cap. 3. Cumq. Viti-
 gothi omnes Ariani forent, anno 586. Recharedus eorum Rex
 amplexatus est Religionem Catholicam, quæ vna cum Regno,
 & Hispania tota floruit vsque ad annum 709. per annos centum
 viginti tres, quibus Hispania pacatissima fuit. Post hos Vitiza-
 desciiuit à fide Romani Pontificis, fecitq. potestatem cuilibet
 Sacerdoti, vt plures habere Vxores eodem tempore posset, iussit
 nequis ad Romanum Pontificem posset appellare. Succesit illi Ro-
 dericus, eisdem moribus; quo imperante, Arabes Hispanias, **B**
 concisa Visigothorum nobilitate, anno 716. occuparunt, ac
 multas illis, grauissimasq. clades attulere. expulsi vero sunt
 prorsus ex illis anno 1492. Atque ita per annos septingentos
 prope & septuaginta sex non dissimili statu Hispaniæ fuerunt,
 quo vel ante Constantinum, vel, quod veritati propius est, an-
 te Augustum. ante hunc enim semper Hispaniæ coloni priores
 ab exteris bello fatigati sunt, eorumq. regiones prædationibus,
 & vastationibus patuerunt. quod tum ex ijs, quæ diximus, tum
 ex Strabonis libro tertio liquet, cum atrocina domestica, ferit-
 atem maximam, præliaq. Hispanis inter se, & cum exteris ple-
 rumq. continentia in medijs terris fuisse scribit. per quæ continge-
 bat, vt incolæ Priores à posterioribus eiicerentur è sedibus **C**
 suis, aut bonis omnibus priuarentur.

Igitur post Imperium Constantini bis Hispaniæ fuerunt ab ex-
 teris oppressæ, priuatæq. fructibus optatæ pacis, cum bis à fide
 Pontificis Romani se abiunxerunt. Sed, quod vltimo loco eue-
 nit, ludu osissimum fuit, maxime diuturnum, ac simile ijs, quæ
 accidere solebant ante Augustum. Videamus autem, quid, quan-
 tumve bonis contulerit Hispaniæ Pontifex Romanus, Itali, aut
 aliàs Sedis Romanæ studiosi.

Satis autem constat, Hispaniam concessisse ad cultum Chri-
 sti illorum labore in primis, quos Romani Pontifices Roma mi-
 sere, vt sign. 6. de fidei propagatione lib. 4. explicauimus. Tria
 porro illi tempora præ cunctis felicia fuere, qualia numquam
 contigere ab Orbis fabricatione. Primum, à Constantino im-
 perante vsque ad irruptiones Sueuorum; Secundum, à Recha-
 redo ad Vitizam; Tertium, ab expulsis omnino Saracenis quod
 adhuc persistit. Semper autem tribus istis temporibus fuere in
 Hispania, qui studiosissimi forent auctoritatis Pontificiæ ijdemq.
 auctores præcipuis felicitatis, qua potita est Hispania. Nam Pri-
 mo

- A** mo floruit Osius Episcopus Cordubensis, qui Romani Pontificis nomine præsedit vniuersali Concilio Niceno, & Sardicensi, quo decreuit, vna cum cæteris Episcopis, maxima in honorem Sedis Apostolicæ, quæ habentur cap. 7. & 10. Tempore autem secundo floruit Leander Pontifici Romano addictissimus, vt apparet è Gregorij Magni ep. 41. lib. 4. ep. 125. lib. 7. & Dialogorum lib. 3. cap. 31. Moraliumq. præfatione, is autem fuit Leander, cuius opera Recharedus, & Visigothi ad fidem Catholicam redierunt, & quem Romanæ Ecclesiæ legatum fuisse eo tempore scribit Lucas Tudenis, vt notat Vassus anno 589. Tertio, præter alios, ipse Rex Ferdinandus, qui Tribunal Inquisitionis instituit, cui se, Regiamq. potestatem subiecit, quod nos signo de admiranda progressione sacræ potestatis ostendimus lib. 17. Atque ita, veluti cum maximis est Hispania calamitatibus afflictata, tum recesserant eius Reges, aut pleriq. è Populo ab obedientia Pontificis Romani, sic cum maxime est euecta ad sælicitatem, maxime obedientiam Romani Pontificis est amplexata.

- B** Est autem iucundissimæ contemplationis, intueri Hispanias Primo tempore ad amplissimam sælicitatem prouectam tribus sanctionibus in honorem Dei, ac Pontificis Sedis; quasi tribus gradibus factis per Osum Cordubensem Sedis Apostolicæ Legatum in Concilio Niceno, ac Sardicensi, contra autem corruisse in acerbissimas ærumnas euersis à Vitiza Gothicaq. natione tribus illis sanctionibus, quasi tribus gradibus deiectis.

- C** Prima est in Concilio Niceno can. 3. qua vetantur clericis cuiusuis mulieris contubernia, nisi sit mater, auia, soror, matertera, amita, atque ita, quod explicant docti, coniugia prohibita Clericis apparent: vt alibi ostendimus.

- D** Secunda est, vt appellare cuius liceret ad Pontificem Romanum. quod quamuis in more positum foret, ac diuini iuris habeatur, Concilij tamen auctoritas clarior accessit.

- Tertia denique erat in vtroque Concilio stabilita, qua Filius Patri consubstantialis asserbatur. vt enim Marinæus notat lib. VII. Alonfus Primus, cognomento Catholicus, Castellæ Rex, qui Regnum inuit anno 737. curauit, celebrato Concilio, vt omnes Gothi, qui hæresi Ariana infecti erant, quasi in illam relapsi, amplecterentur veram doctrinam: atque ita tres præcipuæ Sanctiones per Osum stabilitæ, per Vitizam, Rodericumque, & eorum gentiles prostratæ fuerunt.

Vitiza vero, cuius mores imitatus est Rodericus, duas has sanctiones.

sanctiones euertit, ac vetuit appellari ad Pontificem Romanum, Clericisque, & Sacerdotibus potestatem fecit vel plures vxores ducendi. A

- Naſta vero eſt Hiſpania primo tempore non modo fruſtu-
 ſſimam pacem, ſed & per Clericos Romanos, vt haberet è ſua
 natione Pontificem ſummum Damasum Papam, quo viuente
 eſt habitum Concilium Secundum vniuerſale Conſtantinopoli,
 ac Romæ, inquit Ammianus Marcellinus lib. X I V. erat Pom-
 piliani ſecuritas temporis, & qui virtutum, laudumq. omni ge-
 nere excelluit. Amplius, vt Orbi daret optimum, fortiſſimumq.
 Imperatorem Theodoſium Magnum, cuius poſteritas per mul-
 tos annos eſt Imperium Romanum moderata, ſuccedentibus B.
 illi filijs Honorio, & Arcadio, ac mox iſtorum progenie Theo-
 doſio Iuniori, cui ſubſtituta eſt Pulcheria ſoror, & Eudoxia Im-
 peratrix Valentiniani, vxor, cuius liberi è Vandalicis Regi-
 bus ſuſcepti, Africam diu tenuerunt, vt Procopius eorum tem-
 porum ſcriptor libris de bello Vandalico narrat. Atque ita Hi-
 ſpani Theodoſij conſanguinitas diutius imperauit in Orbe Ro-
 mano, quam Imperatoris vlliſ, qui fuerit ante ipſum. Hiſpa-
 nizq. contigit, vt eodem tempore nanciſceretur electum à cle-
 ro Romano Damasum Pontificem ſummum, ſimulq. Impera-
 torem ſummum Theodoſium, quem Gratianus Romæ, & Occi-
 dentis Imperator Orienti dedit, vt nobiliſſima Regio gloriari
 poſſit tantæ proſperitatis euentu, quanto nulla in Orbe terra-
 rum toto omnino ſæculorum decurſu. id vero per Clericos, &
 Imperatores Romanos. C

Videamus autem, quid Itali, ac Romanus Pontifex Hiſpa-
 niz contulerit in aſſequenda, qua nunc fruitur, felicitate. Vt
 vero antiquiora mittamus, maxime Hiſpanos iuuerunt illæ ex-
 peditiones indiçtæ aduerſus Saracenos ab Urbano Secundo, cum D
 Cruce primus ſignare cœpit eos, qui in ea bella nomen darent.
 Ex quo factum, vt Henricus Comes Biſuntinus nepos ex fratre
 Gulielmo Lotharingæ Duce Godiſfredi Regis Hieroſolymitani,
 Pontificum Romanorum cunctos aduerſus Mahometem mouen-
 tium conſilia, & hortationes ſecutus, cum militibus ſuis ad Hi-
 ſpanias appellens, iunctus ſit affinitate Regibus Castellæ, & va-
 riè Saracenos in Hiſpanijs fatigans, ac frangens, nobiliſſimum
 Regnum Portugalliz conſtituerit, viresq. Saracenorum diſtra-
 xerit, quo minus poſſent aduerſus alios Hiſpaniz Reges, ac Po-
 pulos. Idem conſilium ſecuti Genuenſes, ac Piſani, ſed maxi-
 me

A me illi claſſibus comparatis multas in Hiſpania Ciuitates Sara-
cenis abſulere; multis eos victorijs telatis contudere, ne tanta
in Hiſpanos molirentur, ac poſſent. Anno enim 1117. Piſani Ma-
ioricam ceperunt, quod Villaneus teſtatur lib. V. cap. 30. quã-
cum deinde Saraceni iterum tenerent; Genuenſes diripere an-
no 1146. & ſequenti, proſtigatis in littore Granatenſi ad Alme-
riam Saraceni, ingentem prædam fecerunt: poſteroque, in ora
Barchinonenſi Tortoſam aggreſſi, eam Saraceniſ eripuerunt;
quod poſt Othonem Friſingenſem notauit Sigonius libris de Re-
gno Italie. Sed maxime Hiſpanorum vires auxit illud; quod
B his verbis de Equitibus S. Iacobi, illorumq. ordine recitat An-
tonius Nebrifſenſis. Extat in monumentis Alexandri III. Pon-
tificis Maximi, anno Pontificatus ſui 17. ſalutis vero Chriſtiane
ſexto, & ſeptuageſimo ſupra mille ſimum centeſimum, in ſatio-
rem ordinis Priuilegium, in quo reſertur, fuiſſe in Hiſpania tem-
poribus illis viros quosdam nobiles ordinis Equeſtris, qui ſeip-
ſos omniaq. bona ſua Chriſti militie deuouerunt, profeſſi, quoad
viuerent, & geſturos bellanti contra Chriſtiani nominis hoſtes
Saracenos, qui totam propè Baticam, magnamq. Tarraconen-
ſis Prouincia partem occupauerant, tenuerantq. per annos 400.
C fuerunt autem ea tempeſtate Equitum illorum facultates per
quam tenes, quippe qui non multo plura quã viginti caſteli-
la, & ea quidem munitiſſima, poſſiderent, quæ ſub obſcuris no-
minibus in ipſo Priuilegio nominantur. Per eideſ tempus Magi-
ſter ipſe, cui Petro Ferdinandi nomen erat, cum pleriq. ſui Or-
dinis Equitibus Romam proſectus, ſuo, atque ſuorum omnium
fratrum nomine, rem omnem cum perſonis Apoſtolicæ Sedi ſub-
iicit, ſupplicauitq. vrab eadem in proprios, ac peculiareſ
filios admitterentur, traderetq. illis viuendi normam. id quod
eſt à Pontifice factum; nam, & illos in filiorum ſuſcepit locum,
D & bona omnia ſub Apoſtolicæ Sediſ patrimonio reſpoſit, nor-
mamq. viuendi tradidit, quam deinceps in Ordinem cum inſoni-
torio poenali magiſter Albertus S. R. E. Cardinalis vir plane op-
tignus, atq. eiuſdem militie admodum ſtudioſus redegit; quæ
noſtra quoque ætate recenſuit, confirmauitq. Iulius II. Pontifex
Max. anno Chriſtiane ſalutis ſeptimo ſupra mille ſimum quo-
E genteſimum. Ex patre itaque illo principio per quod ſumme
menti gradus eo potentia hæc Equeſter ordo peruenit, vt noſtro
ſeculo mille cataphractos equites bello armare poſſit: quas co-
pias beneficio Principum acquirit, & inſignes res geſtas in
abusus

bello, quod sine intermissione contra Mauros Bæticæ iniustos A
 possessores ad hæc tempora gessimus. Nam & pugna illa me-
 morabili, qua Miramolinum superauimus, sub Petro Ario eius-
 dem ordinis Magistro singularem operam nauauit: quæ victoria
 parta est anno salutis duodecimo supra millesimum ducentesi-
 mum, Hispanorum Rege Alfonso nono. Atque deinceps Ferdi-
 nando Rege in oppugnatione Vberz, & Cordubæ perquam stre-
 nue hic ordo militauit, sed præcipue in obsidione Hispanensi, ubi
 Pelagius Corrigia cognomento Euliferorum equitum magi-
 ster, firmissimum tenuit præsidium. fuere deinde huius ordinis
 Magistri viri splendidissimi, quorum insigni opera in bellis Re-
 ges vsi sunt, quæ contra nominis Christiani hostes Mahometis
 cultores gesta sunt. Hæc ille lib. 2. Decadis primæ cap. 9. Hi-
 spanarum rerum de militia S. Jacobi instituta exemplo aliarum,
 quas Romani Pontifices excitarunt aduersus Christianæ religio-
 nis hostes, ut ostendimus signo de cura Pontificis Romani in tuē-
 dis Catholicis, sicuti hanc etiam maximo Hispanicarum ditio-
 num bono. Post hæc, aliquid incrementū Romani Pontifices adie-
 cerunt illis, & quidem maximum. Anno enim 1296. Bonifacius
 octauus constituit Iacobum Admirantem, ut vocant, Vexillife-
 rumq. S. E. R. toto mari, Regemq. Sardinie creauit, Sarcos
 adhortans decretis, ac litteris promulgatis, ut à Pisani Ecclē-
 siæ Romanæ aduersariis se abiungentes Iacobi sese potestati
 subijcerent. Cuius decreti auctoritate perfectum est, ut aucta
 potentia, Iacobus Sardinie Regnum sibi, ac Regibus Aragonie
 parauerit, quod memorie prodidit æqualis eorum temporum
 Villaneus lib. 8. cap. 18.

Rursus aliud Romani Pontifices Hispanicis Regnis robur ad-
 didere, Ioannes enim Vigilius secundus induxit in Portugallia
 ordinem Militiæ Christi, cuius Præfecto sedes est in Marino, Sil-
 uenensis diocesis oppido; ac mox bona Templariorum, qui delicti
 sunt malis artibus Philippi Regis Francorum de nimia Clementis
 V. indulgentia, fuerunt Equitibus eius ordinis à Pontifice Ro-
 mano attributa, quod testatur Franciscus Tarapha lib. de Regi-
 bus Hispaniæ cap. XI. Horum porro, fortitudo singularis exitus
 non modo in Hispanicis locis, sed in Africa plurimis, ac mu-
 nitissimis Oppidis expugnandis, imperioq. Lusitanico a Iliciē-
 dis, quod hinc etiam illius legentibus apparet. Henricus, Ioannis
 Primi Portugalliz Regis filius, fuit illorum Equitum magnus
 Magister, nisi me fallit, conuenerq. operam dedit in explo-
 randis,

- A** randis, & acquirendis Africæ maritimis terris ad Austrum protensis: cumq. magnos faceret progressus, impetrauit à Martino V. vt quæcumque Lusitani loca detegerent, eorum forent, neque posset vllus Christianus sibi illorum conquirendorum facultatemi modo vllto vsurpare. quod Ioãnes Petrus Maffei in initio historiarum suarum testatur. Aloysius deinde Mustus Veneticus Patritius Lusitanicarum nauum Dux ob summam peritiam factus, vsque ad æquinoctialem circulum maritimas Africæ plagas detexit. Atque ita tum Pontifex Romanus, tum vero Itali res Hispanicæ maxime amplificauerunt. Testis est Petrarca lib. 2. de Vita solitaria; fortunatas Insulas ab armata Genuesium classe detectas, & acquisitas, quæ Castellanonum deinde Imperio sunt adiectas. Sed illud maxime auxit Hispanica imperia, quod à Pontificibus Romanis est prouectum, confirmatumque, & ab Italis inuentum. Anno enim millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo Christophorus Columbus natione Genuesis accepta trium nauium classe ab Isabella Castellæ Regina nouas in Occidente Indicæ insulas detexit: & post annos quinque Americus Vesputius Florentinus continentem terram laucillimis spatijs protensam. Cumq. post hæc Lusitani,
- C** Emanuele Rege; in Oriente nouos & ipsi, amplissimosq. terrarum tractus aperuissent, Alexander VI. Papa partitus est tantquam Vicarius Christi, cui data est omnis potestas in celo, & in terra, inter Castellanos, & Lusitanos, quæcumque illi ignota loca inuenissent in Occidente, & Oriente: Ita, vt Castellanam foret, quidquid Occidentem versus incognitum foret vsque ad diuidium totius telluris; vicissim Lusitanorum, quodcumque Orientem versus incognitum prius occurreret; neque vllus posset inturbare acquirendas ab ipsis terras, sibiq. vltimo modo parare. Cumq. ob Moluehas Insulas opulentissimas à Lusitanis subactas quæ sitio foret; ad summum Pontificem delata est controuersia; itaque in Auditorio Rotæ Romanæ pro altera parte est sententia; à qua cum rursus ad eundem Pontificem fuisset appellatum, transactione quæ sitio sine infortia est, vt est in historia generali Indiæ lib. 2. cap. 8. Méminiq. eius rei Petrus Martyr in operis sui medio. Pontificum, certe illius, aut partem illius. Sic itaque magnam decus Italis antiquis ac priscais, bello Hispanias cepisse, atque, vt ait ille, eluimur.

Cantabrum, indoctum iuga ferre nostra.

An vero gloriæ ascribetur, quod Romani, Imperatoresq; ipsorum tot Vrbes Hispaniæ subuerterint? bonis plerisq; eos, dum colonias inducunt, exuerint? tot, ac tantas eorum strages ediderint? tot vectigalibus, tributisq; onerarint? toties denique diripuerint?

Ac, quanto laudabilius, quanto iustius laudandæ Itali, ac Romani, creasse Hispaniæ præcis temporibus Damasum Pontificem summum, Theodosiumq; eodem tempore Imperatorem maximum, non amoribus puerorum, vinoq; deditum, qualis fuit Traianus, non sæuum, & efferum, qualis extitit Adrianus, sed temperatum, placidumque, ac posteritatis nobilissimæ parentem.

Summæ laudis ducent Pontifices Romani, aperuisse consilio suo, religiosis simul ordinibus, quos suis legibus instituerunt, viam, qua facilius Hispanici Reges expellere è finibus suis possent antiquissimos hostes, qui inuasent in Hispanias ante tot sæcula, cum Pontificia potestas proculcaretur, quin Regibus eisdem cõcessisse distributionem tot fundorum pertinentium ad Equites Christi, ac S. Iacobi, quorum incredibilis est opulentiæ.

Veriorq; hæc, ac solidior sit Pontificum Romanorum commendatio, quod Insulas eisdem magnas attribuerint; Italorum vero, quod patefecerint ijs immensos, & inuis olim terrarum tractus, qui fuerint acquisitioni Hispanorum Pontificio decreto assignati: interim vero per Hispanos Pontificia potestas Romæ, & in Italia consistens latissime amplificetur, ita vt per illos viginti partibus latius pertineat, quàm pertinuerit Imperium Romanum: creetq; ipse Pontifex Romanus Episcopos, quibus remotissimi Populi obediant, largiatur ditissima beneficia, & honestum ex huiusmodi largitione sibi emolumentum referuet, ac tam late terrarum Regiones imperium ipsius respiciant, atque expectent. Quod si præci Romani per vim quadringentos annos plus minus vique ad Constantinum dominati sunt, aut Hispaniæ toti, aut parti illius; certe Pontifex Romanus placida Religionis auctoritate leges eidem dedit plerumq; per annos mille ducentos octuaginta post Constantinum.

En vere diuina Pontificis Romani gloria, per homines imperio ipsius obedientes, atque ex eius præscripto vitam ducentes à

summa

A summa barbarie, ab efferis moribus, ad ciuiles viuendi modos, ad humanitatis formam perduxisse homines in Indijs, humani quidem præditos effigie; sed quibus bellum omnino motes essent: excoluisse per suos in Regionibus, quas Itali aperuerunt, amplissima terrarum spatia, ut tertiam prope Orbis continentem, in Africa, & Asia, in oris longe disitis, ad Ortum, Occasum, Boreamque, & Austrum, Rebas hęc gestis, Italia sese in suis hominibus, vel Pontificum suorum studiosis eferat supra omnes Prouincias; omnia regna mundi;

bonis replese Europam, tertas incognitas Africæ, Asiæ, ac totius Orbis terrarum, neque

mobis aliquid ferro ad transgressisse; aut humani sanguinis effusione, sed virtutibus solidis, ac diuinitatis ipsius aspiratione. Nunc ad maiora veniamus.

LIBER QVARTVS

Italis multo præstantiores viri fuerit in omni genere disciplinarum
post ætatem Constantini, quam prius ante auctoritatem Pontificis Romani constitutam.

Cap. ...

FELICITAS posita est ipsa quidem
in ijs bonis; quæ supra memorauimus,
verum multo magis in animi orna-
mentis, & cultu. Hac enim parte sumus
homines; atque hic nostra est beatitu-
do collocata. alioquin, nihil à bestijs di-
stamus. & quamuis multa è superio-
ribus à mente bene instituta proficiscã-
tur, tamen ea, quæ nunc persequemur,
propius attingunt animi statum. Qua in

re quanti sint Itali, ac Romani præ antiquis, quicumque fue-
runt ante ætatem Constantini, hinc dignosci potest, quod prius
in Italia non fuerunt omnium disciplinarum gymnasia, publico
stipendio conducti Doctores certi, qui gratis aduentantes
quoslibet edocerent. Augustus Romæ conatus est aliquid effi-
cere, nobilissimamq; instruxit ad hoc in Palatio Bibliothecam:
sed artium tamen, doctrinarumq; liberalium nulli Romæ publi-
ci erant Magistri: ita, vt in annalibus suis notauerit Eusebius,
primum Romam perductum Fabium Quintilianum à Galba ano
Christi 71. qui deinde anno 90. scribitur Romæ primus publi-
cam scholam, salariumq; è fisco accepisse, vt scilicet Rhetor-
icam doceret: cæteras enim disciplinas qui traderent, Romæ
numquam fuisse, vt diximus, Imperio stante. Quamobrem
pueri, adolescentesq; Romani, vt illas addicerent, vel priuatos
domi præceptores habebant, si qui voluissent, ac potuissent,
vel Athenas in Græciam, Massiliamve in Gallias, quantum per-
tinet ad literas Græcas, mittebãtur. quod Strabo lib. 4. testatur.
adeo frigebat Italia in omnibus doctrinis. Scimus porro, à mul-
tis Imperatoribus Philosophos Vrbe, & Italia exactos, vt à Do-
mitiano.

A miriano, quod Lucianus in Peregrino, & Suetonius in eius vita cap. X. tradit, in illis fuisse Epicæterus; & Dion Chrysostomus, quin aliqui ab illo sunt occisi, vt Rusticus Arulenus, ac Maternus. Et sane post Syllæ tempora, captamq. Græciam, viderentur artes in Latium nonagesimo prope anno ante Christum natum. Sic enim Lyricus ille vates:

Græcia capta feruunt victorem cepit, & artes

Intulit agresti Latio, sic horridus ille

Defluxit numerus Saturnius, & graue virus

B *Munditia pepulere, sed in longum tamen auum,*

Manferunt, hodieq. manent vestigia ruris.

Serus enim Græcis admouit acumina chartis,

Et post Punicæ bella quietus querere cepit,

Quid Sophocles, & Thespis, & Aeschylus vile ferrent;

Hæc ille apertissime testificans, post Græciam captam fuisse Latio illatas bonas artes, agreste illud prius exitisse: quid, ipso adhuc viuente, & Augusto imperante, mansisse vestigia ruris, ne quis dicat me quidquam somniare, neque pronuntiare,

C absque aliquo graui teste. Mirandum sit igitur, post tot annorum sæcula à gentium dispersione, neque vnum fuisse in Italia excitatum gymnasium publicum, in quo de publico persolueretur merces Doctoribus omnium doctrinarum, sed opus fuisse, vt ad exteras regiones Itali proficiscerentur. Nunç autem quot numerantur? Romanum, Bononiense, Perusinum, Senense, Pisanum, Ticinense, Patauinum, Ferrariense, Taurinense, Neapolitanum, Firmànium, Maceratense. Quæ sane omnia sunt vel à Pontificibus Romanis excitata, vel à Pontificum Romanorum studiosis. Bononiense volunt aliqui institutum à Theodosio Magno, Ticinense à Carolo item Magno, adductis in Pontificia Religioni. In Romano scimus e Codice Theodosiano fuisse publicos magistros, quamuis non omnium, sed aliquarum tamen artium liberalium.

D Enim verò dicit aliquis sciolus Latinæ tantum linguæ peritus, & illius cognitione qualicumque intumescens, ac superbiens, Latinæ linguæ scriptores Italicos habemus ex antiquis multo excellentiores ante ætatem Constantini, quam post illam, cum Pontificis Romani auctoritas magis cepit vigere. Sed quam, quæso, in scientia præstantiores? numquid, quæso, in ip-

fius linguæ Latinæ vſu? Numquid in aliarum linguarum, Græcæ, Hebraicæ, Chaldaicæ, Syriacæ, aut eufufius, hæc namque tum celebriores; tum vetuſtiſſimæ omnium? Numquid in Theologicis, Philoſophicis, Dialectica, Mathematicis, Aſtologicis, aut cæteris diſciplinis, de quibus mox verba agemus? Age igitur, diſſeramus de ipſius Latinæ linguæ vſu primum; hæc enim tractatio difficilior videtur. & ſane ridenda res eſt. Vt enim Latini olim Latinitatis erant ſcientes, ſic imperiti aliarum linguarum, & eius, qua nunc Itali vtuntur. Par itaque pari referatur. Præſci noſtræ, noſtri præſcæ inſcientes. noſtri autem ſcientiores. & nihilominus diſpiciamus, qui fuerint in Latinitate Itali poſt Conſtantinum, Pontificisq; Romani auctoritatem maxime auctam. Verum definiamus, quamam in re ſit hæc præſtantia, ex qua poſſit aſſeri ſcriptor alius alio præſtantior. In verbis ne, an ſententijs? an in vtriſque; tum bene delectus, tum bene diſpoſitis? Sed, ſi in verbis, certo ſcimus, ante Ciceronis ætatem pleroſq; omnes vſos longe diſſimillimis vocabulis, vt Ennium, Læuim, Lucilium, & huiuſmodi alios. Poſt eandem ſimiliter. quid Plinio, Suetonio, Valerio Maximo, Tacito; alijsq; cum Cicerone? Inter ſe conueniunt omnium maxime Cicero, Cæſar, Terentius, Salluſtius. non longe ab his abſont Plautus, Titus Lilius, Lucretius: omniumq; iudicio ſoluta oratione iudicantur illi optimi ſcriptores, qui proxime accedunt ad Ciceronem. Latinæ enim linguæ hic parens vocatur. Alioquin verifiſime cecinit Venuſinus:

Vt ſilvæ folijs pronos mutantur in annos,

Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas:

Et iuuenem ritu florens modo nata, vigentque.

Debemur morti nos, noſtræque: ſive receptus

Terra Neptunus, claſſes Aquilonibus arces,

Regis opus; ſterilisque diu palus, aptaq; remis

Vicinas vrbes alii, & graue ſentit aratrum;

Seu curſum mutauit iniquum fruſibus ænis,

Doctus iter melius. mortalia facta peribunt,

Nedam ſermonum ſtet bonos, & gratia vixit.

Multa renaſcentur, quæ iam cecidere, cadentque,

Quæ nunc ſunt in honore vocabula, ſi volet vſus,

Quem pænes arbitrium eſt, & vis, & norma loquendi.

Atqui,

A. Atqui, si præstantiores iudicandi sunt Latinae linguæ scriptores, qui propius accesserunt ad Ciceronis linguam, & verba; multo plures erunt post imperium Constantini, quam prius huiusmodi, ex Italia. An non hoc verum? Sumantur, quæso, in manus opera Petri Bembi, Iacobi Sadoleti, Gasparis Contareni, Hadriani Cardinalis Batoniensis, Gregorij Cortesij, Marci, & Ioannis Antonij Flaminiorum, Pauli Manutij, Pontani, Ioannis Casa, Petri Victorij, Vberti Folietæ Genuensis, Bonfinij, Polydori Virgilij, Petri Magni Arpinatis & certissimo, ut dicimus, esse ipsam rem quis cognoscat. alioquin producantur tot scriptores, de talibus ex Italis ante Constantinum, qui similitudine Ciceroniana elocutionis ita expresserint, ut isti, qui sunt à nobis nominati. Dilectus de ijs, qui propius accesserit. Dicendum foret de ijs, qui minus abfuerit, & idem sane colligeretur: verumquæ illud esse sciremus quod Marcus Antonius Flaminius aliquando dicebat, linguæ Latine elegantiam nunc magis teneri, quam stante illius vsu. Dicit aliquis: bene habet, quod de scriptoribus soluta orationis est dictum. Quid de Poeticis studijs affirmari poterit? Atqui, si decernamus illud, cum qui magis Virgilianæ dictioni appropinquauerit, habis præponendum, & elegamus quæ sunt elaborata à Hieronymo Vida, Sannazario, Pontano, Bargo, Petro Bembo, Molza, Castalione, Cotta, Flaminio, Nauagerio, Casa, Bonamico, Amaltheis, Philiphis, Politiano, Sadoleta, Bonfadio, Zantio, Strozis, Pigna, Faerno, ac plurimis alijs, quos Ioannes Matheus Tuscanus collegit, comperiet, quod asserimus, esse verissimum, longe plurimos post Constantinum poetas ex Italis Virgilij modos assequi, antea non ita multos. Quamobrem vere idem Tuscanus euersum imperium plorans:

D. *Amplius Italia est terrarum nec caput ipsa,*
Ipsum Roma est nec caput Italia.
Hoc igitur fluxat & oper, & bellica quidquid
Vis stabilis fluxum, fluxaq; regna dotes.
Nec tamen imperium, quæ vis eueris animum
Tantumdem obtinuit inris in ingenijs.
Bellica sed quidquid peperit violentia lapsum est,
At manes æternum nobile pacis opus.
Hæc suos pariunt falicia secla Catullor,
Rosonesq; sua, Virgiliorq; suos.

Vt, quantum imperio iactura fecerit ora

Ausonia, tantum seruiat ingenijs.

Illa quibus caput Italia est nunc maxima Roma,

Ipsaq. terrarum nunc caput Italia.

Si quis autem Iulio Cæsari Scaligero magis credit, legat eius Poeticem & Hypercriticum; &, quod decimus, certius cognoscet, videbitque, ab illo. sicuti etiam à Minturno, & Patritio Poeticæ præcepta solidius, & vberius explicata, quam ab Aristotile, sicut à Vida, quam ab Horatio. Nam, quid de Rhetorica Bartholomæi Caualcantis dicentus? Sed ista nullo sunt nobis loco. Nam Poetas, Oratoresq. Etrusci sermonis elegantissimos, & qui nulla re antiquis cedant, haberi in manibus contendunt omnes: &, ita re vera esse, possumus affirmare, cum sciamus, ornatissimas esse conciones verbi gratia Scripandi, Cornelij Episcopi Bituntini, Francischini Visdomini, Gabrielis Flammæ Episcopi Cildienfis plurimorumq. huiusmodi. Nam, quid ego de Poetis dicam? Huius, quot, æquam nimis sunt in nimium supernacaneis Etruscorum carminum cultissimi Poetæ Petrarca, Arcostus, Casa, Bembo, Guidducionus, Tassus, Molla, Carus, Varchius, Tanfilius, Piscarici Marchionissa, alique, & alij, quos esset infinitum singulos recensere. Verum nihil sunt ista à nobis, & sane faciendæ sunt, quantum spectat ad morosam quandam, fastidiosamq. vocalarum consecrationem, ac prope putidum sermonis ornatum, inuentiq. ad voluptatem prope solam facientia, & iuuantia. Veniamus ad aliquid solidi, & grauis. Nam Poetas quosdam Plato, ac Socrætes à sua Rep. expellebant: Nos omnino haud expellamus. &, quod ab iure proponebamus, id persequamur, linguarum multiplicum veteram doctrinam, quæ conferat ad percipiendas disciplinas Populis viles, ac necessarias, ab Italis longe magis haberi post imperium Constantinianum quam prius. Nam quæ Chaldaicæ, & Hebraicæ Italis erat ante Imperium Constantini peritia? Græcæ aliqua apparebat. Nunc esse & huius multo maiorem, liquet ex ijs, quæ signo 22. diximus lib. 6. cap. 3. Nam, quod peruenerit vi sua, Ciceronis, aliorumve, quod nostrorum, plene ostendimus eodem libro, signo 20. & 21. *Imprimis hoc, nullis.*

53.

Nunc aliquis proferatur in dialecticis tantæ doctrinæ ex Italis ante Constantinianum quantum in imperio post illorum? Sit instar omnium Boetius: *recompensatis Cassiodorum.* Nam, quid ego nominem

A nominem Thomam Aquinatem, pluresq. alios, de quibus verba faciemus, in philosophicis excellentissimos viros, Egidium Romanum, Gregorium Ariminensem, Augustinum Niphum, Ludouicum Buccaferreum. Ut omittamus Paulum Venetum eremitam sancti Augustini, Portium, Vicomeratum, Caietanum, Achillinum, Siluestrum Ferrariensem, Iauellum, Contarenum, Flaminium Nobilium, Bargem, Trombettam, Paulum Soccinatent, Marcum Antonium Ianuam, Antonium Mirandulanum, Marcum Antonium Zimaram. quod si amas Platonica, quantus in ijs Marfilus Ficinus? In omnibus vero Ioannes Picus Mirandulanus Græcè, Hebraicèq. scientissimus, vna cum Hermolao Barbaro, & alijs multis. Quibus Italia nullum parem genuit in rerum naturalium scientia per annos bis mille ac quingentos plusminus, qui numerantur vsque ad Constantinum à gentium dispersione à non nullis. quamuis in Græcia Magna Posidonium, Helia, Tarentumve Græci sanguinis aliquo ob antiquitatè celebres habuisse dicantur, qui Græcè scripserunt vt potè Græci in Italicum solum quasi aduenz recentes profecti, à quibus Italica Philosophia multis erroribus scateus, vt discere quis apud Diogenem lib. 8. potest, emanauit.

C Nam, quid de Theologicis dicemus? Non est, quod ista in questionem reuocemus. Nullo sunt loco Itali antiqui, quid garrire, illi nesciebant, in diuinis toto (vt aiunt) Cælo miseri errabant. neque hic ego loquor de ijs, quæ non possumus assèqui, & intelligere viribus nostræ mentis, ac supra humanæ intelligentiæ sunt facultatem. Mibi sermo nunc est de rebus diuinis, quatenus eas naturaliter comprehendere possumus, & dignoscere, quid verum sit in illis, aut quid falsum. Quis enim risum tenere possit, cum legerit, quæ de natura deorum disputat Cicero? vt exilis, ac ieiunus in tota illa tractatione, quamuis hæc vberrima sit, dicenda, si spectes eloquentiam, & ceteros, qui libros argumenti eiusdem Latine ediderunt, vt sæpe falsa colligit, atque in syllogismis coniectendis imperitè labitur? & tamen è tota antiquitate Latinorum nihil simile, suspiciendum ve magis habetur. nam primus Cicero è Latinis philosophicè scripsit. Et sane vsque ad ætatem Ciceronis omnia scripta Latinorum, literaturaq. omnis iacebat, quidquid Plautus, ac Terentius concinni, & artificiosi habuerunt, vt ad leuiora redeamus, cum sint hæc omnia quodammodo inter se apta, & connexa, id omne à Græcis mutuati sunt & è Græco in Latinum comedias

12

integras pene ad verbum verterunt. hinc Ennij catrina quasi
 quaedam stercora Virgilius nominavit, cum dixit, se colligere
 aurum è stercorebus Ennij. sic in Philosophicis, & Theologicis
 quantum mente percipi à mortalibus possunt, Latini omnino
 rudes fuerunt, & qui ex illis paucissimi hæc attingebant; sum-
 mis labris in admiratione erant, neque in mentionibus consistere
 sciebant, quales sine dubio fuerunt, Aristoteles, & Plato, sed
 modo Democritum sequebantur, uti videtur, aliquoties in cre-
 tius, modo Aristippum, vel, quod pudeat, Epicurum; sic etiam
 Venusinus

Nunc in Aristippi sursum præcepta relabor. B

Cum videre vales Epicuri de grege porcum.

At Christiani, Pontificiarumque legum studiosi non modo vi-
 derunt Aristotelem, & Platonem præstantiores esse inter Græcos,
 quos omnes, quod tamen est illis commune cum Cicerone, ac
 Latinis, è quibus ille Platonem vocabat Homerum æcumque Phi-
 losophorum; Aristotelem vero aiebat aufertum summo oratio-
 nis fundere, ac longe omnibus, excepto Platone, præstare in-
 genio; & diligentia, & in philosophia esse singularem, & quo
 non sit in rebus vel inveniendis, vel iudicandis acior, aut ner-
 uosior in dicendo. Sed quatuor in rebus Itali post Constanti-
 num, quantum spectat ad philosophiam, superarunt Italos an-
 tiquos. In primis enim cognouerunt præ duobus istis ceteros
 Philosophos; nihili faciendos, atque iccirco dimiserunt
 alios; atque ut merebantur exproserunt è scholis; neque tot fe-
 ctæ, quas enumerat Cicero inter ipsos, (quo in Genere Græci
 etiam peccarunt) sunt excitate. Deinde, plurima falso dicta ab
 istis aperuerunt, ac, nequis decipi posset, indicarunt, & solide
 probata confirmarunt. Præterea vero, innumera multa addi-
 derunt, ad progressus in doctrinis faciendos, veritatemque ca-
 peffendam, & tenendam mirabiliter adiuuancia (quod nos signo
 24. de paritia Catholicorum lib. V. I. ostendimus) Amplius, plu-
 rimi ad huiusmodi disciplinas addiscendas sese dederunt. Ex
 Italis Priscis vnus Cicero, & Lucretius philosophicâ
 scripsere, ita, ut nulli sint Itali antiqui præ nostris. Cum vero
 possent nostri furari concinne exemplo Aristotelis, & quidem
 iustiori causa, quidquid antiqui sunt philosophati, & in suos li-
 bros transferre, quod Aristoteles ipse fecit, cuius furta elegan-
 tissime

A tiffante possit ut detestis Francisus Patritius libris Peripateticarum discussionum: non ita nostri egere, sed auctoritatem edulciliarunt Aristoteli; & Platoni; quibus tunc duos vili sunt in philosophia tradenda superasse; sed ille in primis: quod ab alijs inuenta sibi arrogans deprime disposuerit, styloq. percipiendis disciplinis aptissimò sit elocutus, Denique illud in signe accidit Christianis Italis, quò post Constantinum philosophiam sunt professi, vt per annos mille ducentos septuaginta semper habuerint illius sectatores. quod nos adducto signo ex parte docuimus. potissimum tamen, vt omittamus Boetium, qui vocatur Admirabilis à Simplicio, ante annos quadringentos perpetua, & insignis Italicorum Philosophorum Tutor fuit. ante Constantinum non erat in Italia, nisi Lucretius, & Cicero, qui philosophiam literis Latinis mandarunt, vt qui floruerunt etate eadem, atque circa: non fuit inter Latinos eius professio quinquaginta annis: Inter Græcos autem, qui in Italia Magna Græcia confederant; nosque diu memorata est: Pythagoras enim, qui fuit auctor Italicæ philosophorum sectæ; discipulis fuit Pherecidis Syri; ac floruit post exactos Reges, annuq. Urbis conditæ 224 ab illo Italicæ Græcorum philosophorum secta, qui sunt omnes deinde coniecta Populorum seditione conuertati; vt auctor est Polybius lib. 2. Laertius in Pythagora, ita vna cum Eleaticis Philosophis Parmenides, Zenone, Leucippo in Italia celeberrimis vix peruenit ad alterum Tarentum. Eleaticum meminit tamen Laertius lib. IX. tamen Strabò Geographia sexto. 56.

B Jam, si Mathematica consideremus, in vniuersum nullos habent Italicantiqui è Latinis, qui nostrorum pluribus post Constantini Imperium præstantibus comparari possint: ea namque nemo est ex illis, qui vel enarrauit, aut aliquid in eis præclarè inuenisse, vel præstasse memoraret. Nullusq. est è Latinis scriptor ante Constantinum, qui monumentum illius aliquid, quamuis tenue, nobis reliquerit. Pythagoræ sectatores, qui è Græcia in Italiam profecti, aut ex his orti Græce scripserunt, omnium maxime illustrasse Mathematica videntur. Nam, cum dicantur 81 Egypti, Chaldæiq. in his excelluisse; & Pythagoras multum fuerit inter eos versatus, didiceritq. ista; mox in Italia confidens, præclaros; habuerit discipulos; hi valde insignes in mathematicis fuere, vt Archytas Tarentinus, cuius Auditor fuit Eudoxus Cnidius. inuenit namq. ille primus in Geometria Cubum, quod Plato in Rep. refert. mechanicaq. mechanicis principijs vsus 81

C 81

D 81

exposuit,

exposuit, ac taneus fuit, vt de illo dixerit Venusinus, Carm. A
l. 1. od. 28.

Te maris, & terra numeroq. carentis arena

Mensorem cobibent Archita,

Pulueris exigui prope litus parua Matinum

Munera: nec quidquam tibi prodest

Aeris tentasse domos, animoq. rotundum

Percurrisse polum morituro.

Post Constantinum primus extitit è Latinis, qui in mathema-
ticis fuerit excellens, Boetius: cuius lucubrationes extant in Eu- B
clidem; qui omnium superiorum primus inuenta in ordinem re-
degit, eorum nulla facta mentione. Ante Constantinum nullus
ei similis fuit è Latinis. Adeoq. ignorabantur mathematica,
vt ausus sit ille dicere libro 1. de Finibus, Mathematica à falsis
initijs profecta vera esse non possunt, quod cum falsissimum sit,
ostendit, in quanta huius disciplinae ignorantia versaretur, qui
de certissima doctrina simile mendacium pronunciaret. Boetio
post alios minores anno millesimo succedit, Campanus Longo-
bardus, qui nouis demonstrationibus elementa Euclidis illustra-
uit, erroresq. multos Ptolemæi in cursibus astrorum notandis C
deprehendit, vt Bergomensis tradit. At nostro seculo plurimi
exitere: ex his celeberrimi Nicolaus Tartalea, Federicus Com-
mandinus, Hieronymus Cardanus, & qui vno circini ductu ele-
menta Euclidis omnia describi posse demonstrauit. illi autem
plurima excogitarunt antiquis ignota, quibus Christophorus
Clanjius alia coniungens, suos in Euclidem comentarios ornauit.

57. In Arithmetica nullus è Latinis fuit, qui præcipuam Laudem
ferre posset ante Constantinum. Dein vero post admirabilem
Boetium, innumerosq. alios Cardanus omnes, qui fuerint vni-
quam post se reliquit ob acutissima inuenta, quæ libris de Al- D
gebra continentur.

58. Quid autem de Astrologiæ parte illa, quæ Cosmographia vo-
catur, dicemus? qua motus Orbium Cœlestium, & quæ his mo-
tibus vel consequentia in reliquis mundi partibus, vel obnoxia
sunt, explicantur? E Græcis sane multa Latini quidam scripto-
res ante Constantinum verterunt: at ipsi opus nullum suum ne-
que elaborarunt, neque quidquam noui deprehensum dedere,
in lucem. Vnus Marcus Manilius opus Astronomicum versibus
Heroicis composuit. At post illum versibus eiusdem generis An-
tonius

- A** tonius Mizaldus longe vberiori argumento edidit: soluta vero oratione tractarunt eadem Campanus, Pierius Valerianus, Petrus Catena, Alexander Piccolomineus, Franciscus Barocius libris de Sphzra vel Cosmographia.
- Quantum vero pertinet ad illam partem Astrologia, quæ Cælestia tantum corpora contemplatur, habebantur in manibus olim Gerardi Cremonensis Theoricæ planetarum: sed nullo illa loco habebantur. Nunc autem celebrantur scripta Fracastorij de Homocentricis, Vrania Pontani versibus Heroicis elegantissime descripta, Alexandri Piccolominei Theoricæ, Francisci Barocij Cosmographia. Sed ante Constantinum nullus ex antiquis Italis aliquid operis confecit.
- B** In Gnomonica Latini Itali nullum habent scriptorem ante ætatem Constantini. Vitruius attingit pauca quædam. Nunc sunt in promptu Federici Comandini scripta de Horologijs, Petri Apiani Horoscopium, Danielis Barbari Horologiorum descriptio.
- In Meteoroscopia nihil cieri possunt ab Italis editum Latini præci. nunc manibus studioforum teruntur Planisphæria Guidi Vbaldi è Marehionibus montis, & d Comandino illustrata. Planisphæria Iordani.
- C** In Dioptrica nihil est antiquis Italis ante Constantinum. Nunc sunt Antonij Lupicini vsus, & fabricatio Virgarum astronomiarum, Latini Vrsini Radius astronomicus. quæ sunt inuenta noua. quod ostendimus signo 24. de peritia Catholicorum lib. 6. sicuti alia Veronensis, & Alexandri Piccolominei.
- In Geographia Italis est vnus Plinius ante Constantinum. post illum sunt nobis Dominicus Niger, Aneas Siluius, Sabellicus, Volaterranus, Marcus Pöls.
- In illa Astrologiæ parte, quæ effectus cælestium motuum, & aspectuum in corpora subiecta naturales ob causas probabiliter futuri denotantur, est præcis vnus Iulius Firmicus. Post Constantinum sunt nobis Pontani opera in quatuordecim libros distributa, Guidi Bonati, Luca Gaurici, elucidationes.
- Ad summam, per annos bis mille quadringentos, & amplius præci Itali nullos habuerunt ante Constantinum Latinos scriptores in Mathematicis elementis, in Arithmetica, Cosmographia, Astrologia, Gnomonica, Meteoroscopia, Dioptrica, in Geographia duntaxat, atque Astrologia coniectatrice vnum. Postea vero innumeros è nostris per annos mille ducentos octuaginta quod est dimidio prope minus annorum intervallo.

65. Ac nequ' opinetur, ab istis inani fatigatione tempus absum-
 ptum, lectoremq; operatum libris superuacaneis significato-
 nos noua à nostris excogitata admirationis, & utilitatis pleni-
 ma enumerauimus. quæ si quis cupit cognoscere, poterit facile
 me discere: Nam repetere non est opus: & plurima sunt ibi co-
 gnitionis fructuosa & iucunda.
66. Illa tamen speciatim nobis recensenda non immerito videntur;
 quod spectat ad machinas, & mechanicorum constructio-
 nem; & usum, quæ sunt à Latinis admodum ieiunæ, & exiliter
 tractata; à Græcis non ita. neque ab his tamen vel adeo copio-
 se, vel subtiliter, ut à nostris. Inter quos principem locum tenet
 post Tartaleam, Cardanumque, Guidus Vbaldus, & Mar-
 chionibus Montis: cuius extant doctissimi Mechanicorum libri.
 Quocirca tollendis aquis machinas decem, & nouem. Valla Ple-
 centinus describit; decem, & octo Iosephus Cereus proprijs
 libris, ut iam nullæ sint, quas Vitruuius tenuiter adumbrat. At
 tollendis autem ponderibus excellentissimam machinam dedit
 in lucem Michael Angelus Bonarotus.
76. His est ad finis Horologiorum quorundam fabricatio. Simplicia
 sane Galli primi excogitarunt. Nam Gerbertus, qui factus
 postea Pontifex Romanus dictus est Syluester secundus illa in-
 uenit, ut Erfordienfis testatur. Iannellus Turrianus Cremonen-
 sis addidit simplicibus illis omnium prope planetarum motus,
 præcipue tamen Solis, ac Lunæ recurrentes euentus: quod scri-
 bit Cardanus, cumque ex ære huiusmodi horologium dono dedi-
 dit Carolo Quinto: lepide quidam disticho lusit:
- Terra, fretumq; tuum est: restabant sidera: cuncta
 Utendas, are hoc sidera, Casan, habe.*
- Hæc adumbrata in Sphæra stabili Archimedis è vitro confecta,
 cui nullum foret artificium ad impulsus ciendos Orbium
 circularumve, admirabatur Claudianus. Sed his, quæ Turria-
 nus absoluit, adiungitur rota, tympanum, vel, ut aiunt, mo-
 læ, quæ usque ad certum tempus duodecim, plurimave hora-
 rum varias motiones in varijs circulis efficeret respondentes se-
 lectibus, confecto deinde eiusmodi horarum spatio, statim cœ-
 cumulatur iterum concitans rota, atque ita perpetuus, qui-
 dam tenor affertur horologijs Orbium superiorum circuitiones
 representantibus, quod est Itatorum nobile, diuinumq; inuen-
 tum

A tum . tinnitu præterea , quæ sit hora , admonens , toties scilicet edens sonum , quot iam sunt elapsæ horæ . Anno 490. Urbis conditæ primum Romæ horologium ex Sole cœpit esse aduectum Catina à Sicilia à M. Valerio Messalla : quod Plinius lib. 7. tradit . Vsq̄ue ad Gerbertum sunt vsi Itali cæterique clepsydris ex aqua , adhibita sunt etiam è puluere ignota præscis horologia . Sed , vt omnes videant , quanti sint Itali in mechanicis , quæ à Mathematicis habeant initium , data in lucem miranda hæc horologia , ac prope dixerit aliquis diuina . vt iam rideamus Architz volantem columbam .

B Neque verò hic omittendus est incredibilis habens vtilitates Magnetis vsus : quod est inuentum Flauij ciuis Amalphitani . eius namque tota ratio pendet à Cosmographia . accirco hic erat apposite de illo à nobis loquendum . Quanta porro sit eius admirabilitas , quot , ac quantos afferat secum fructus ad itinera nautica facienda , instituenda commercia , mortaliumque vitas maria traiicientium conseruandas , qui nescit , aut non fatetur , is necesse est , vt sit valde imperitus , atque hebes . Hoc igitur Italia inuento , quo salus hominũ plurimorum continetur , ex quo Pontificæ paret auctoritati , maximè gloriabitur per Amalphitanum Ciuem . Nunquid vero hic eius emolumentum conquiret ? an vero longa inde existent ?

C Ita profecto . Non enim Christophorus Columbus Genuensis fuisse ausus tam vastos Oceani recessus adire , aut experiri , committereque se ignotissimis itineribus , ac toties ire & redire , cum detexit Indias nouas , ac remotissimos Populos nobis aperuit , nisi adfuisse illi vsus magnetis . Quo circa Hispani acceptum quidem referre imperium tam latum Christophoro Genuensi potissimum debent . Sed eius conatus vel nullus omnino fuisse , vel , si quis aliquando extitisset , irritus caderet , nisi Italus alius tam nobile inuentum generi humano dedisset . Alioquin est compertum , vel aliàs in Indijs occidentalibus e nostris alios homines fuisse ; cum nummi a rei fuerint in ijs locis reperti , quibus insculpta erat imago Augusti . Sed nauigationes perpetue non poterant , vt nunc , institui ; quod deficeret artificium nauticæ chartæ , magnetique à Cosmographiæ regulis pendens .

D En igitur , quò nos liberalium disciplinarum studia post auctoritatem Rem. Pont. maximè amplificatam , quin cura ipsius potissimum promota , & ab Italis aucta , prouexerint .

Vt per inuenta admiranda societas vniuersitatis humanæ tam A
 disitis locorum spatij interrupta conglutinetur, hominesq;
 bestijs olim simillimi ad humanitatem nunc instituantur, ac
 reuocentur. Neque enim Lusitani potuissent explorare oras
 Africa, circumlegere illas, præteruehi, Orientalesque Indias
 capessere, & ad remotissimas regiones quotannis ventitare,
 nili chartæ nauticæ, magnetisque ab Italis institutus vsus ip-
 sis adfuisset, atque adesset. Viden itaque, à paruis initijs, quò
 processerit doctrinarum mathematicarum cognitio post Im-
 perium Constantini Romanique Pontificis auctoritatem dila-
 taram, inter Italos aucta, & constituta. B

71. Absoluiamus, quæ pertinent ad noticiam linguarum, Studia
 humaniora, Philosophiam, Theologiam, Mathematica. .
 Veniam ad alias doctrinas. In quibus prima se se offeret Me-
 dicina. In qua paucissimi sunt è Latinis scriptores, Cornelius
 Celsus scilicet, aut alius quiuis non ita ut hic magni faciendus.
 At post illum quot nobis extitere? Sileamus ant quos, recite-
 mus Italos maiorum nostrorum memoria præstantes, quorum
 scripta sunt in manibus Doctorum. Sunt vero illi, Gentiles Ful-
 ginas, Thomas Garbus, Iacobus Foroliuiensis, Hugo Senen-
 sis, Sanctes Arduinus, Ioannes Marrianus, Leonardus Iacchinus C
 Mattheus Curtius, Prosper Catanus, Altomarus, Montagna-
 nus, Montanus, Vesalius, Trincauella, Fallopius, alijqui mul-
 ti. Ex his anatomicam maxime illustrarunt, ac longo post se
 interuallo antiquos reliquerunt Vesalius, Fallopius.

72. Quantum verò ad herbarum, plantarumque noticiam, quis
 ignorat quantus fuerit Matthiolus. quem sequitur Castor Du-
 rantes, qui carminibus non impolitus herbarum vires est com-
 plexus. His certè nullum parem dedit antiqua Latinitas an-
 te Constantinum: tot vero nulla sæcula. Latini, Italique mi-
 rum, quandiu sine vllis medicis fuerint, quin ipsos medicos D
 Vrbe exploserunt & abhorruerunt omnes artes Græcorum.
 sic enim Cato maior apud Plinium lib. 29. cap. 1. ad Filium
 suum scribens: Dicam de istis Græcis suo loco, Marce fili,
 quid Athenis exquisitum habeam, & quod bonum sit eorum
 literas inspicere, non perdiscere. Vincam nequissimum, & in-
 docile genus illorum. & hoc puta vatem dixisse: Quandocum-
 que istagens suas literas dabit, omnia corrumpet. tum etiam
 magis, si Medicos suos huc mittet. Jurarunt, inter se barba-
 ros necare omnes medicina. Sed hoc ipsum mercede faciunt:

- A vt fides ijs sit, & facile disperdant. Nos quoque dicuntur barbaros, & spurcius nos, quam alios Opicos, appellatione scendant. Interdixi tibi de medicis. Hactenus Cato, qui 603. anno Urbis obiit. Sequuntur Plinij verba. Non rem (medicam) inquit ille damnabant Romani, sed artem. maxime vero questum esse immani pretio vitæ recusabant. Ideo templum Aesculapij, etiam cum reciperetur is Deus, extra Urbem fecisse, iterumque in Insula, traduntur. Et, cum Græcos Italia pellerent, diu etiam post Catonem excepisse Medicos. Augebo providentiam illorum. Solam hanc artium Græcarum non dum exercet Romana grauitas in tanto fructu, paucissimi Qui ritium attingere, & ipsi statim ad Græcos transfugæ. immo vero auctoritas aliter, quam Græce eam tractantibus, etiam apud imperitos, expertesque linguæ, non est. ac minus credunt, quæ ad salutem suam pertinent, si intelligunt. Hæc ille. E quibus constat, imperante Vespasiano, qui defunctus scribitur anno Christi 81. & cui Plinius libros suos dedicauit, Medicinæ nullam doctrinam fuisse inter Romanos, & ab ijs habitas odio Græcas disciplinas, Catone viuente, & longe postea sensim in Latium se se illas in sinuasse. Vt vere Horatius cecinerit, adhuc suo sæculo mansisse ruris vestigia in medio Latio, qui sane rectius, quam Cato,
- B
- C

*Græcis ingenium, Græcis dedit ore rotundo
Musa loqui.*

Et: ---- uos exemplaria Græca

Nocturna versate manu, versate diurna:

At nostri proaui Plautinos & numeros, &

Laudauere sales: nimium patienter vtrumque,

Ne dicam stulte mirati: si modo ego, & vos

D *Scimus in urbanum lepido seponere dicto;*

Legitimumque sonum digito callemus, & anre.

Hæc ille, irridens, ac damnans Plauti comædias, numerosque illius, & sales.

Iam vero, de Musica quid dicemus? quam tanti fecit antiquitas, vt Polybius, sollertissimus indagator causarum, ex quibus Regna ac Resp. euertantur, lib. iv. dicat, Cynethenses Arcadas iccirco deletos fuisse, quod musicos modos à maioribus traditos neglexissent, atque iccirco in efferatos mores is.

se præcipites, quod mansuetiores efficiebatur musicis numeris. **A**
 Quamobrem recte Aristoteles Politicorum lib. 8. cap. 5. de-
 cernit, Musicam plurimum posse ad informandos animos, ac
 moribus honestis instituendos: ita, vt dixerit vates ille:

*Siluestres homines facer, interprete Deorum
 Cædibus, & victu foedo deterruit Orpheus.
 Dicitur ob hoc lenire tigres, rabidosque Leones;
 Dicitur, & Amphion Thebanæ conditor arcis
 Saxa mouere sono testudinis, & prece blanda
 Ducere quo vellet. fuit hæc sapientia quondam,
 Publica priuatis secernere, sacra profanis:
 Concubitu prohibere vago, dare iura maritis:
 Oppida moliri; leges incidere ligno.
 Sic honor, & nomen diuinis vaibus, atque
 Carminibus venit.*

Sic igitur hic testatur carminibus, musicaque ad humanita-
 tis studia mortales institutos. At illius inter Latinos vt fuerit
 vsus, certè præcepta artis nullus inter eos literis mandauit.
 primus è Latinis Boetius admirabilis id fecit, qui quantus **C**
 hac in re esset, constat ex epistola 40. Theodorici Ostrogothorum
 & Italix Regis apud Cassiodorum lib. 2. post Boetium
 multi è nostris sunt qui multa scripsere, postremus omnium,
 Zarlious optime visus est hæc scriptis commendasse.

75.

76.

Quod si Picturam, Sculpturamque nolumus omittere, nul-
 li sunt ex antiquis Latinis ante Constantinum, qui se nostris pos-
 sent opponere. Nam, quis Itatorum, qui fuerit ante illud
 tempus, in certamen descendet cum Michaelè Bonaroto, Ra-
 phaele Vrbinatè, Titiano, Ioanne Bellino, Corregio, Baroc-
 cio, Zuccaro, Bassano pictoribus? Quis cum Michaelè Ange-
 lo, & Sansouino statuarijs?

D

77.

Quid, omitteremus ne Architecturam? Ars hæc quidem
 nulla prope in Latio fuit, quæ laudi posset esse & celebrius al-
 liquid afferret à Latinis acceptum. Græci omnia tradidere;
 Græci ab Aegyptijs didicerunt, omnia Vitruuius illa in suos li-
 bros transtulit. hinc ordines Dorici, Ionici, Corinthiaci. Sed,
 si quis legat ea, quæ à Moyse, & Salomone in ædificatione taber-
 naculi, ac templi sunt descripta, cognoscet, eiusdem rationis,
 atque artis esse cum ijs, quæ à Græcis mutuata Vitruuius in

suis

A suis libris exscripsit. Itali quidem pro uno Vitruuio dabunt Leonem Albertum Florentinum, Sebastianum Serlium Bononiensem, Petrum Cataneum, Andream Palladium, Iacobum Baroccium cognomento Vignolam, Antonium Labacum.

Ac, ne mutis literis tantum certare alicui uideamur, Duo proferemus inuenta utilissima, & maxime admiranda, quibus antiqui omnes carebant, & Romani, Italiue in lucem dederunt. Antiqui ad conficiendam farinam e frumento utebantur molis, quas serui, seruz, aut iumenta circummagerent, atque iccirco plurimis opus erat seruis ad hoc ministerium. Hinc

B sapius apud Plautum legas, Terentiumque, & alios, heros comminari aduersus seruos, In pistrinum te contrudam. Quin apud Isaiam scriptum cognoscimus cap. xlii. Descende, sede in puluere uirgo filia Babylonis, sede in terra, non est solatium filiz Chaldæorum, quia ultra non uocaberis mollis, & tenera, tolle molam, & mole farinam. Hæc ille, comparans Babylona seruz in pistrinum detruiz ad molendam farinam. Sic in Euangelio vocatur Mola asinarum, quam circummageret asinus. Quo tempore ad uingem de finito ceptum sit aquis molas impelli, non potuimus adhuc obseruare. Illud est certum, Belisarij temporibus id Romæ uisatum fuisse. e Procopij namque

C libro primo discimus, Romanos uos aquæ ductibus ad molas concitandas anno Christi 537. Uos ante Constantinum nullibi legimus. quin contrarium docemur ex omnium libris, adhibitos nimirum seruos, ac iumenta ad eas circumducendas; Belisarius primus uidetur in fluminibus construxisse lembis impositas, qua parte ex alto decidunt aquæ, & afferre motionem possunt. Vitruuius, & prisca omnes hanc architecturæ utilissimam rationem profus ignorauerunt. Quis autem protulerit Molendina e vento, nescimus. Borealium credo id esse inuentum.

D Quid illud, ædificia maxima, & miranda construere in æstuarijs; ac fundamenta iacere palis altè defossis: quod Venetijs fieri uideamus? Id antiquitati insolitum, atque iccirco Urbibus huiusmodi, quales Venetias contemplamur, & suspicimus; prisca caruerunt. Omittimus Nauium, uarias fabricaciones ab Italis excogitatas: in quibus Veneti, & Genuenses merito primas ferunt. Hos deinde sunt imitati Lusitani, ceterique Hispani. qua de re Petrus Medina proprio libro. Huc pertinent, tot machinæ a nostris in lucem datæ ad tollenda, aut attrahenda

da grauius, quæque : de quibus egimus supra . Huc etiam **A**
 spectant noua, & maximè fructuosa Perspectiua, vt vocant,
 artis præcepta . de quibus Iacobus Barocius, Vignola di-
 ctus, libro suo, quem commentarijs illustrauit Ignatius
 Dantes .

78. Post has, quas enumerauimus, fructuosas artes, vna est
 Agricultura, quæ plures, quàm cæteræ omnes, exceptis Poe-
 tis, nãda est olim scriptores Latinos : & cuius præcepta com-
 plexi sunt Cato, Varro, Columella, Virgilius, Plinius. post
 Constantinum vero ex Italis nostris Aloysius Alamannus, Pe-
 trus Crescentius, & omnium diligentissime Augustinus Gallus **B**
 Agriculturæ præcepta tradiderunt . Sed, quinam præstantio-
 res? Equidem, si tribuendū est non solum Cœli clementiæ, qua-
 si modo sit illud mitius, quàm prius . sed tum huic, tum vero
 nostrorum scientiæ, videmus nostrorum diligentia fieri, vt
 multo plura nunc enascantur ex Italico solo, quàm priscis
 temporibus, verbi gratia saccharum, cytria, mala medica, &
 si quid est huiusmodi . similiter multo plura nunc pomorum
 sunt genera, insitionum noui modi, arationum, sationum, de
 quibus admiranda quædam Ioannes Baptista Porta libro de **C**
 Magia naturali . Nullum tritici genus olim mense Martio
 nisi cogere necessitas, terræ commendabatur, quod astate me-
 ti, & colligi posset . Sæculis nostris habemus, quod in Vrbi-
 natenſi præcipuè agro serri solet, & felicissimè prouenit . Simi-
 liter, quo modo fructus aliqui e terra oborientes, vix è viti-
 bus, poma ex arboribus vel per hyemem producantur, vel
 conferuentur summo frigore, id præclarior, ac nouo excogi-
 tatum traditur à nostris . Non nullæ porrò maxime fructuosæ
 artes sunt à nostris aduectæ in Italiam, vel adiuuentæ : è qui-
 bus duæ pertinent ad vestitum, tertia vero ad omnium prope
 rerum cognoscendas vires e solo aspectu ipsarum . Nam prius **D**
 nobis non erat ars serici conficiendi, bombycumq. alendorum .
 nunc est maximò cum quæstu . Totius rei nobilissimam ratio-
 nem veròbus elegantiſſimis explicauit Hieronymus Vida . Eo-
 dem modo, quo modo gossipium ex arbusculis suis conficere-
 tur, Italis erat incompertum ; modo non ita . Ad extremum
 Ioannes Baptista Porta ingenij perspicacitate nouam nobis a-
 peruit uiam, qua possemus, è sola effigie, lineamentisque per-
 spectis, explorare, & callere animalium, arborum, planta-
 rum, fruticum, herbarum, metallorum, fossilium, rerumque
 pro-

A prope omnium præcipuas vires & affectiones, editis libris octo Phytognomicæ suæ.

Laudabile sit igitur antiquis Italis, ad bellica studia exercuis se puberes suos, ad humanum sanguinem fundendum, strages hostium maximas edendas, vastitates, & clades inferendas, ita, vt ille apud Virgilium se iactet;

--- *Semperque recentes*

Connectare iuuat prædas, & viuere rapto.

B Ac Plinius testetur reiectas vel ætate adhuc sua liberales disciplinas, & maxime generi humano vtilis à Romanis, & Italis, apud quos & Horatius ruris vestigia remansisse ætate sua conquirebatur.

Laudabilius cerè Italis, Pontificumque Romanorum studiosis erit, & honestius, optimis doctrinis non modo suos ita excoluisse, vt longo interuallo post se præcos omnes Italos relinquant, sed expoluisse etiam studijs ijsdem, quidquid est Populorum supra Rhenum, Danubiumque, idest Europæ duplum, quidquid est in Occidentalibus, & Orientalibus Indijs,

C quod est prope orbis totius pars tertia: cū gentes istæ prius essent expertes omnis literaturæ, omnis bonæ artis, & agreste viuendi genus, bellinumque traducerent in terras. Atque ita Pontifici Rom., Italisque post ætatem Constantini debetur, quod viginti partibus, atque etiã pluribus nunc linguæ Latinæ confinia protendantur, quam stante imperio Romano. Eodem pertineat Romani Pontificis ditio non in homines efferos, quamuis huiusmodi forent olim, sed cunctis liberalibus disciplinis ornatos, ad eosque ipse regendos, & in vna cœlestium

D doctrinã continendos mittat Episcopos, accipiatque legationes inde honorificentissimas. hæc vero omnia non vt expoliet eos, tributis premat, licet honestum percipiat, debitumque emolumentum, non vt gladio vastet, ac perdat; verum religionis, ac sanctimoniz purissimis præceptis informet, superisque similes efficiat, associet, & siquidem Deus ita velit, ascribat.

Recensentur homines vtriusque sexus, cuiusvis aetatis, & conditionis Itali sanctitudinem admiranda, vitaeque caelesti. Cap. II.

VO circa ob id maximas Deo gratias, ac quantum poterit, infinitas habebit, & aget Italia, & Roma, quod tot vndique insignibus purissimae Religionis, ac sanctitudinis radiis in omnes partes resplendeat, atque intar amplissimi Solis in altissimo loco positi quasi sidera subiecta, & circumstantia reliquas totius Orbis partes, omnes mortalium coetus illuminet. ut arguantur apertissimi mendacij, peruersissimi que ingenij, qui secus esse stultissimè dixerunt.

Nam, quae sedes, quæso, Praesulum, tot sanctos miraculis diuinitus patratos illustres è suis Antistitibus dedit, quot vna Rom. quæ 72. è suis tanta laude præstantes in medium producit. Prope est, ut integræ regiones, latissima regna non tot extulerint huiusmodi, quot Vrbs vna Italiae Roma. Diuidatur in quinque quæso partes totus Orbis, in suas, quas Astrologi describunt, Zonas: & quilibet cognoscet, excepta media, siue temperata, reliquas uinci ab una Roma hoc in genere, neque tot prodijisse ex quatuor illis Ep̄os sanctos, & diuinis operibus illustres, quot ex ista Sede. Diuidatur adhuc ista temperata in eandem partes, quot sunt Zonæ: & quilibet certissimo cognoscet, vna excepta, quæ sit ab Euphrate ad Hispanos, reliquas uinci ab vna Ciuitate Italiae. Neque verò temere effutimus uerba est in manibus Martyrologium, in quo descripta hæc habentur. At impius credo potius dicet: Romanos huiusmodi Martyrologium cadere. Ita ne, Sumatur, quod Hieronymus Dalmata scripsit, quod Ado Gallus, quod Beda Anglus, uiri doctrina, & integritate excellenti. legantur Historiæ Ecclē. Chroniconumque magis clari scriptores: ac videbit quilibet plures ex una Roma Antistites extitisse caelesti sanctitudine præclaros, quam è tantis terrarum spatijs. Ex illis autem sexaginta numerantur sancti usque ad Gregorium Primum. Inde multi etiam fuere superioribus similes. Sed quando institutū scimus, ut in superos haud referantur, nisi quorum sanctitas miraculis fuerit illustrata, hæc verò post fidei propagatio.

- A** gationem non fuerint adeo frequentia; (nam signa, inquit Paulus, infidelibus dantur,) iccirco rariores fuisse uidentur. & nihilominus sunt septuaginta duo. licet non nulli uiri docti recenseant octuaginta quatuor. Vbi sunt igitur, qui Pontificum Romanorum Sedem, quasi sanctitatis expertem criminantur? Atqui parentum nostrorum, nostraque ætate, habuimus aliquos magnæ Innocentiæ Papas, quorum uitam nescimus ulla labe contaminatam, certissimumque est sanctissimis operibus extitisse insignem, ueluti Hadrianum Quartum, Pium V. & quamuis usura uitæ breui, Marcellum secundum. ut hos posteriores mittamus.

B Ac, ueluti sanctitate excellenti tot extiterunt, sic nulla Sedes Pontificia fuit unquam, quæ tot martyres è suis Episcopis dederit, quot una Romana, cum viginti septem, aut etiam viginti nouem fuere Martyres, ut eorum nomina nos recitauimus signo 32. de prudentia politica cap. 3. Enimvero plurimæ sunt in Orbe Christiano Prouinciæ, & quidem primariæ ac nobilissimæ, siue Europam, siue Asiam, uel Africam circumspicias, quibus haud fuere tot Episcopi ex omnibus Urbibus martyres, ut ex una Vrbe Roma. Hoc uero argumentum sanctitudinis est euentissimum, uitam ponere pro uirtute, & religionis officio tuendo. Pro quo sanè inter alienos ab Ecclesia nostra uix reperias Antislites quatuor ex omni æuo è toto Orbe, ex omnibus Populis, qui uoluerint emori, ac sustinuerint acerbe pati, neque effugere uoluerint quoquomodo, siquidem potuissent. Morti nanque datos haud negamus ex alienis præsulibus multos fuisse. sed ij, uel inuiti illam subiernut, neque potuerunt euadere, quamuis parati essent deserere opinionem suam, uel nõ fuere ex antislitibus clarioribus, quibus uita iucundior solet esse ob honores, & commoda quædam, quibus necessario potiri uidentur ij, qui in tali gradu collocantur. At Romani Pontifices in summo loco dignitatis politi semper fuere; & quamuis elabi ualèrent, noluerunt tamen; quin ultro sese quodammodo inimicis quærentibus obijciebant, neque religionis, ac uirtutis integerrimæ stationem deserere uoluerunt.

C

D

Adeandem sanctitatem spectat aliquo, & quidem mirabili modo, à Pontificibus Romanis nihil unquam per tot annorum sæcula repugnans inter se cum decretis superiorum Pontificum fuisse sancitum, in ijs, quæ sunt æternæ ueritatis, ac

uariari non possunt, siue pertineat ad integritatem, sinceritatemque morum, siue credendorum fidem. Quod autem sit magis mirandum, tentatum est à maximis, potentissimisque Imperatoribus, ac Regibus, vt Pontifices Romani lege lata statuerent contraria sanctionibus maiorum suorum in ijs, quæ natura sua sunt unius modi, promissi ob id honores, minz sunt adhibitæ, commota bella, tormenta allata, neque tamen ab ipsis extorquere potuerunt. Atque, vt omittamus, quot è Papis occisi ob ista fuerint non modo à priscis Imperatoribus, ac Regibus, sed etiã inferioris ætatis, ut Ioannes à Theodorico Rege, Martinus à Constante Imperatore, quoties Roma expulsi Pontifices Romani ab Imperatoribus quibusdam Germanis, alij sue Principibus, siue hi recte contrarias veritati sanctiones promulgari uellent, siue oblique, & per consequentiam quandam? Clemens Septimus ætate nostra nihili fecit magnas opes, & ingentes promissiones Henrici Octauæ Anglorum Regis, ac maluit ijs fructibus in Anglia priuari, quibus è tanto tempore potiti sunt Romani Pontifices, qua in sententiam ferre aduersus iustitiam pro iniquo Rege.

84.

Et annis superioribus, quid non offerebat Henricus, qui dicitur Nauarræ Rex, Pontificibus Romanis, vt suo decreto ipsum Regem Francorum duntaxat nominare uellent, ac nihil ualuit tamen exprimere? Quin Sixtus V. acerbissimam tulit, vt illius quidẽ sectatoribus uidebatur, in ipsum promulgata sanctione sententiam. & quamuis postea multis modis enim paterno, atque, vt ita dicamus, blando, ac pene nimio affectu in uiam ueritatis reducere alliciendo tentarit, sententiam tamen publicam nunquam reuocauit: illicque adhæserunt postea Urbanus Septimus, Gregorius XIV. Innocentius IX. & qui nunc sedet Clemens Octauus, quamuis omnes machinæ fuerint admotæ, vt hi à proposito desciscerent, ac maiora proponerentur emolumenta, si remitteretur aliquid seueritatis, & debitæ iustitiæ. Sed tamen, vt aliquando Pontifex aliquis Romanus, in ijs, quæ priuatum statum, profanaue respiciunt, peccarit, in ea tamen, quæ publicum Religionis tangunt, nihil unquam publico decreto commisit. quod de alijs asseri non potest, & nos ostendimus signo fide vna de 2. lib. 3. & de Petri cathedra LXXX. libro XVIII. & de sanctionibus vniuersalium Conciliorum 13. lib. 5. & de prudentia Politica 32. lib. 8. c. 3.

Hac

A Hac igitur parte de Pontificibus Romanis vere cani potest;

Iustum, & tenacem propofiti virum
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non uultus infantis tyranni
Mente quatis folida, neque Auster
Dux inquieti turbidus Hadria,
Nec fulminantis magna Iouis, manus.
Si fractus illibatur orbis
Impavidum ferient ruinae.

B Et, quanto rectius, quæso, si respiciamus hanc constantiam, de Pontificibus iisdem Romanis asseuerari posset, quod idem subijcit?

Hac arte Pollux, & uagus Hercules
Innixus, arces attingit igneas:
Quos inter Augustus recumbens
Purpureo bibit ore nectar.

C *Hac te merentem, Bacche pater tua*
Vexere Tigres indocili iugum
Collo trahentes. hac Quirinus
Martis equis Acheronta fugit.

Huc conijci possunt plurima, quæ nos differuimus signo 30. de summa sanctitate lib. 7. & de iustitia 34. & religione 35. lib. 11. veritate 40. liberalitate 42. lib. x. animi magnitudine 44. clementia. 47. humilitate 49. lib. 21. Ad quæ reijcimus lectorem, ne acta rursus agere uideamur.

D Ad sanctimoniam Romanæ Ecclesiæ, Italicorumque refer- tur, nunquam fuisse ullum Collegium, maxime Presulum, Prin- cipum ve magnorum, è tam paucis constans, quod habuerit tot sanctos, ac miraculis editis insignes, vt Collegium Cardi- nalium, qui assident Ecclesiæ, Pontificique Romano. Omis- sis namque antiquis, post annum millesimum ac septuagesimum numerantur ex eo uiri sanctitudinis admirandæ, & diuinis ope- ribus consignatæ Cardinales, Petrus Damiani, Petrus Igneus, Guarinus Episcopus Bononiensis, Galdinus Mediolanensis; Bernardus Florentinus, Bonauentura Balneoregiensis. de qui- bus nos signo de Religione 35. lib. 11. cap. V.

Argumenti est eiusdem mirabilis castimonia, qua nonnulli Cardinales excelluerunt, de quibus nos signo de castitate 48. lib. xi. cap. vi. Omittimus, quæ pertinent ad peritiam tum Pontificum Romanorum, tum Cardinalium, de qua signo 24. lib. 6.

86. Quis porro enumeret tot Episcopos, qui Italicis Urbibus præfuerunt, & vitam duxerunt in terris cælestem, & prorsus ab omni labe puram? Recenset eorum nomina Demochares in tabulis suis, libro de sacrificio missæ, Surius collegit eorum vitas, & plurimi ex eis nominantur in Martyrologio Romano. Quis Episcopos eosdem, qui vitam pro Christi cultu, ac Religionis constantia retinenda profuderunt? Ex quo conditus est orbis per omne tempus, quod colligitur usque ad Christum, quod aliqui volunt esse annorum 4121. vel vsque ad Constantinum, quod erit 4433. non fuit ex omnibus Italiae cultoribus, qui similis fuerit vni ex istis. Nam, quantum se iactat in vno, & altero Catone antiquitas? Cælo itos ostentat demissos. Clamet ille Satyricus, sat. 2.

Tertius è calo cecidit Calo.

Canat alter Venusinus, Ep. l. 1. ep. 19.

*Quid, si quis uultu toruo ferus, & pede nudo,
Exiguaque toga simulet textore Catonem
Virtutem ne representet, moresque Catonis?*

Et tamen hic adeo laudatus, & unicus toti æuo Romanorum, totas noctes interdum uino potando, & ebrietati dabat, quod Plutarchus in Vita ipsius tradit. neque potuit idem Lyricus subterfugere, cum dixit, Od. lib. 3. od. 21.

*Narratur & prisici Catonis
Sæpe mero caluisse uirtus.*

88. En, quæ sanctitas prisicis. nam quid ego libidinem illorum narrem? Procul sit ista ab auribus, scriptis, & oculis nostris. Ex alia deinde parte occurrunt innumeri viri, Roma, Italiaque oriundi, præter Episcopos, quorum diuinissimam uitam quis mente adumbrare, ne dum uerbis explicare possit?

Euo-

A Euoluantur historiz Sanctorum, qui instiuta Benedicti, Francisci, Dominici, Romualdi, & aliorum secuti sunt. legantur uitæ, quas Sarius collegit, ac uidebimus incredibilem multitudinem illorum, qui innocentiſſimam, superisque similem uitam traduxere.

Quot porrò ex istis, quamuis Episcopi non fuerint, acerbissimam mortem, tormenta atrocissima subierunt, ne fidem Christo datam violarent? ne se ulla criminis ullius labecula cõmacularent? Nunquid uni ex istis parem produxit antiquitas tota, haud dico in Italia sola, sed orbe toto, toto æuo, ex uni uerso genere humano. Percurre acta Martyrum. ne pigeat in manus sumere eorum gesta, adijcere oculos mirabilibus eorum factis, ac perpeſſionibus per transennam saltem uidentis. & cognosces, quantæ isti sanctitudinis extiterint, quantæ constantiæ in tolerandis durissimis quibusque.

B An hic ego Virgines Italicas, quæ martyres extiterunt, recenseam? an cæteras inexcogitabili sanctitate, quamuis martyres non fuerint, aut Virgines? An Rom. duntaxat feminas diuinissime uitæ, quæ inaudita cunctis sæculis fortitudine dirrissimos cruciatus pertulerunt, vitam profudere, ne virtutis officium desererent, neque tamen aut ullis illecebris, aut tormentis deliniri, aut tantillum desecti potuerunt à lineæ sanctitatis, & integritatis? An cæteras similiter Romanas, quæ in terris politæ cœlitum modo, ac moribus degebant? Antonius Gallonius nostræ Congreg. Presbyter accurato, & pio labore descripsit Virginum Romanarum uitas. ibi uidere licet quantæ fuerint Virgines Romanæ, Æmiliana, Agnes, Agrippina, Anatolia, Anastasiæ duæ, Attica, Artemiæ duæ, Afella, Aurea, Balbina, Beatrix, Basilla, Barbara, Benedictæ duæ, Bibiana, Bonosa, Cantianilla, Cæcilia, Cyrilla,

C Constantia, Daria, Digna, Demetria, Demetrius, Domitilla, Emerita, Eugenia, Euphrosyna, Eusebia, Eustochium, Eustolia, Faustina, Felicula, Filia Asterij, Firmina, Flauia, Flora, Glycerium, Licinia, Lucia, Lucilla, Lucida, Lucina, Margareta, Marullina, Maria, Martina, Musa, Paulina, Paula, Petronilla, Placida, Praxedes, Principia, Prisca, Pudentiana, Redempta, Restituta, Romula, Rufina, Secunda, Seuera, Seraphina, Sotera, Susanna, Tarilla, Tatiana, Theodoræ tres, è quibus duæ martyres, Victoria: omnes septuaginta quinque. quarum pleræque cruciamentis sæuissimis, ac diu-

39.

90.

91.

92.

93.

djurnis afflictatæ à proposito virtutis nunquam dimoueri po-
tuerunt, necemque crudelissimam inuisitatis cunctis sæculis A
exemplo pertulerunt. Has sequuntur innumeræ, quarum no-
mina ignorantur, vt quæ Numeriano imperante uia Salaria in
cimiterio conclusæ, & necatæ fuerunt. quod ille refert in
uita Dariæ.

Nequis autem putet, antiquis tantum temporibus Virgi-
nes huiusmodi Romæ fuisse, sciat Margaretam è familia no-
bilissima Columnensium natam decessisse anno 1286. Ser-
aphinam 1487. Theodoram 1455. His adiungenda esset Fælix B
è Barbarano oppido agri Romani, quæ nostra ætate fuit, e-
iusque uitam descripsit Bonsignorius Cacciaguerra. Sequun-
tur has matronæ plurimæ illustrissima sanctitate, Anastasia,
Basilla Martyres Imperante Nerone, Basilla filia Pau-
læ, Candida mater Paulinæ, Claudia Eugeniz, Dafrosa
Bibianæ, Exuperia, Fausta mater Anastasiz, Flauia, Do-
mitilla, Galla, Iuliana genitrix Demetriadis, Marmenia,
Liciniz, Paula Eustochij, Plautilla Flautiz, Priscilla Pudentianæ,
Siluia soror Gregorij Magni, Secunda Seueræ, Hilaria, Læta, Lu-
cina, Marcella, Olympina, Plautilla, Præpedigna, Proba, Sere-
na, Teflamina, Tryphonia. Post has Francisca, quæ non ita C
pridem fuit, & cuius extat uita admirabilis, institutusque Vir-
ginum conuentus in Turri, vt vocant, Speculorum. postrema
est Antonia, cuius nos sanctitatem cum multis in Vrbe admi-
rabamur.

His expositis, sumatur quælibet Vrbs in Europa, Africa,
atque Asia, in quauis orbis Regione, & inspiciatur diligentissi-
me, an produxerit tot Virgines, tot matronas, tantæ fortitu-
dinis, cõstantiæque in aduersis, tantæ puritatis, & contẽplatio-
nis diuinæ intentæ, vt Roma produxit; quin multæ, amplissi-
mæq; regiones, quibus haud contigit tanta Viraginum præclaris-
simarum propago, amplius autem neque maximæ totius tellu-
ris parti diuinitus est hoc concessum, quod uni Romæ. Quæ
porro Agnetis verbi gratia, vt alias omitamus, fortitudo fuit,
quæ, nata annos tredecim, reiecit omnes delicias, non expauit
ignes, non enses, non atrocissima tormenta? Quæ constantia
fuit Augustarum, siue Imperatricum Romanarum, vel Augu-
storum profapia natarum, Serenæ, Flauiz Domicillæ, Puden-
tianæ, Praxedis, Artemiz, Susannæ, Tryphoniz, Cyrilliz, Con-
stantiæ, e quibus hæ tres ultimæ post Constantinum fuere,
in

A in amplectendo, ac retinendo contra aduersa omnia Christi cultu? Nunquid ulla ætas protulit Italix Virgines tantas? Nunquid vlla orbis pars?

Quid? omittemus hic Italicas Virgines, fœminasue, vel ante, vel post Constantinum cœlestis uitæ, aut etiam Virginitatis admirandæ insignibus excellentes? Nimum prolixi essemus, neque operis instituti ratio pateretur, si singulas vellemus recensere. Nostræ ætatis tantum referamus Ofannam Mantuanam, Columbam Reatinam, Margaretam Fontanam Mutinensem, Catharinam Raconisiam, Stephanam Soncinatam, Lucretiam Cadamustam, Luciam Narniensem, Mariam Bagnesium Florentinã, Catharinam Fliscam Genuensem, Margaretam Rauennatem: quarum mirabilia gesta describunt

94.

B Leander Albertus, Franciscus Siluester, Raphael Razius, Ioannes Fraciscus Picus Mirandulæ Comes, Alexander Capochius, Hieronymus Rubeus, adducuntque probatissimos testes euentuum, vt nos retulimus lib. 12. signo 57. cap. 23. Nunquid uero ulla ætas protulit ante Constantinum vel vnã Virginem fœminasue superioribus similem? nominetur, quæso. Nam plurima sæcula oppono uni nostro; vnã pluribus nostrarum. Aduocetur Orbis totus, ac proferat aliquam similem ex ijs, quæ Christi cultum sunt auersatæ. Vide, quantum sanctitatis Romæ accesserit, quantum nostræ Italix post Imperium Constantini.

Non est igitur opus referre, quantum doctrinæ cœlestis succurrit in aliquibus istarum, quas supra retulimus, Verbigratia, in Catharina Senensi (vt mittamus antiquas, quarum meminit Hieronymus, Demetriadem, Paulam, Eustochium, Marcellam) cuius eloquentiam præferre audet Papius Massonus Francisco Petrarchæ, & de qua posse aseri testatur illud antiquum, Ab eius ore melle dulcior fluebat oratio.

95.

D Neque similiter est, quod referamus, diuinitus impressa aliquibus fuisse ad pedes, manus, ac latus uulnera Christi uulneribus responsentia, vt Catharinæ Senensi, Raconisiz, Luciz Narniensi, ne uerba faciamus de Sancto Francisco Asisitate aut earum cordi insculpta cœlestia quædam signa, ut Claræ Montefalco Ordinis Erem. S. August. Margaretæ Tifernati, & alteri Margaretæ Columnensi, de cuius laudibus extat odes Iulij Cæsaris Stellæ elegantissima, ad Ascanium Columnam Cardinalem, multis virtutibus præstantem, in qua illud non

96.

im-

immerito post egregias Columnensium laudes:

A

*Non tamen tanti domus hinc Columna,
Nec decus fama simul è tuorum
Omnium, quantum sibi Margareta
Sumit ab vna.*

Quod nos retulimus lib. 15. signo 59. cap. 3. quid dicā illarum sanguinem nulli corruptioni obnoxium per multa sæcula cum corporibus suis, à quibus est abiunctus, perdurare, & quod sit mirabilissimum, certis temporibus esterescere, ac sponte B commoueri, & agitari, Vel alioquin miracula maxima per istas patrata.

97.

Illud attingamus, ex Italia prodijisse maximos ordinum Religiosorum, sanctissimosque auctores, & quidem ex Urbibus potissimum Romæ propinquis. Nam, qualis, & quantus Benedictus? quot, & quanti ex illius Ordine Viri prodierunt? Legat, qui volet, Trithemium de viris Illustribus ordinis S. Benedicti. Quot porro, & quanta illi gessere? non nullæ nos retulimus signo 21. de summa fide lib. 6. & 35. de religione lib. 9. & 12. de confirmata fide lib. 5. Atque hic Nursiæ est C ortus, quæ Ciuitas Roma abest itinere trium dierum. Sicuti Asisium Patria Francisci; cuius ordo quot, & quantos in Religione viros ediderit, quis poterit unquam satis explicare. Quid igitur impius ait, quod Populi sunt Romæ propinquiores, eò minus esse religiosos? cum tam prope absint hæc duæ Ciuitates, quæ protulerunt duos, quibus primæ dantur in Religiosis familijs instituendis. quin Benedictus est Romæ educatus. uterque autem à Romanis Pontificibus auctoritatem cepit Hos porro sequuntur Romualdus Rauennas Camaldulensium Pater, Gualbertus Florentinus Vallis Umbrosæ, Philip- D pus Seruorum Mariæ, Petrus Hostiensis Canonicorum Reg. & qui diuersarum ordinis Erem. Sancti Augustini congregatorum fundatores fuerunt, ac nostra ætate Franciscus Paulanus minorum, multique alij aliorum. Horum porro familiæ innumeros habuerunt, & habent alumnos, à quibus Populi omnes supra Rhenum, Danubiumque in Britannia, & Insulis, quas Oceanus alluit, Indijsque Orientalibus, siue Occidentalibus à sæda Barbarie, ab æteris, ac belluinis moribus traducti sunt ad humaniorem uitam, ciuilemque cultum. Nunquid his si-

A his similes habuit antiquitas tota? Nunquid Italus vllus ante Constantinum fuit per tot annorum millia, qui tot non modo Italos, sed è quavis natione mortales innumeros haberet per tot annorum sæcula institutorum suorum sectatores, & imitatores? Nunquid vllus Italus ad sanctitatem, puritatemque morum tot instituit?

Neque verò saminæ Italæ hacin re viris cessere. Scholastica namque Benedicti soror, & Clara S. Francisci consanguinea, seuerissimæ, ac celestis vitæ præcepta posteris ita reliquerunt, vt incredibilis sit earum multitudo in omni Catholici orbis loco, quæ sunt secutæ rationem viuendi, quam tradiderunt illæ; & ex earum familijs illustrissimæ saminæ prodierunt in Europa. de quibus proprio libro Trithemius agit. ita, vt toto Orbe terrarum, ne dicamus in Italia sola, prorsus nihil illis simile ediderit vllum sæculum. Tanta est Italæ laus post imperium Constantini.

Quodque magis admirere, quicumque exterorum Religiosorum familias excitarunt, ij plerumque in Italia confederunt. Exempli gratia, Bruno Colonienfis ordinem Carthusianorum formauit. is verò in Monasterio Calabriae vitam transegit, in solitudine agri Squillacensis, vt referre in eius vita Franciscus Puteus: quam tomo quinto Surius tradit. At Dominicus, postquam diu moratus est in Gallijs, Bononiæ quieuit; ibique est defunctus, & sepultus. quod scribit in eius vita post alios Ioannes Antonius Flaminius. nostra vero ætate Ignatius Loiola mate habitus in Gallia, Hispaniaque Romam contendit, atque hic benignissime exceptus præstantissimi ordinis fundamenta iecit; eumque in omnes orbis partes ex ipsa Vrbe missis sacerdotibus disseminauit. quod in eiusdem vita Ioannes Petrus Maffei testatur. Vt videamus apertissime, Romæ, & in Italia fontem totius Religionis esse; ac falsissimum, quod ait ille, minus esse religionis in terris propinquioribus Romæ.

Denique, vt finè faciamus, à Pontificibus Romanis, eorumque studiosis potissimum propagata est Religio Christiana in vniuersas regiones, partibus modis confirmata, confutatæ hæreses contrariæ; & cum fuisset illa per hostes ipsorum sæpe adducta ad interitum, per eosdem rursus Pontifices Romanos varijs in locis est restaurata, disiectis, & exterminatis contrarijs, quæ nos abunde probauimus signis de propagatione fidei;

confirmatione, confutatione hæresum, reparatione eiusdem A
fidei lib. 3. & 4. ob quæ innumeri mortales ab efferis moribus
ac belluinis traducti ad humanitatem, ciuilesque viuendi mo-
dos: vt ostendimus signo 28. de gentibus efferis ad humanita-
tem perductis lib. 7.

Ad summam, venditabit se in hoc antiqua Italia, & Roma,
quod coluerit impurissimos, ac scelestissimos Deos, ac Deas;
Cælo inferuerit vna cum sæminis Reges, & Imperatores
omnibus flagitijs contaminatos, vt Romulum, Augustum,
Tiberium, Floram, Faustinam, Liuiam, similisque istorum.
Atque iccirco protulerit homines necessario huiusmodi deo- B
rum, quos admirabantur, & colebant, imitatores. Nam,
quid ego Antinoum, aut pudenda memorem? Nunquid hic
toties repetendæ sunt istæ insanix? Quanto rectius gloriari
potest nunc Roma, & Italia, sanctissimos viros, ac sæminas
protulisse post ætatem Constantini, qui viuendi præcepta pu-
rissima, & innocentissima reliquerint posteris, qui innume-
ros habuerunt è toto Orbe imitatores vitæ cœlestis per tot
sæcula, quot numeramus transacta post Benedictum, cæte-
rosque à nobis supra recitatos. Hæc sanè solida Italix gloria C
diuino munere, hæc Romæ laus vera, sempiternumque illius
ornamentum.

*Ostenditur, calamitates omnes acerbissimas, quæ contigerunt
Italia, post ætatem Constantini accidisse, cum Ponti-
ficis Romani auctoritas est oppressa, & ipse
iniuriose tractatus.*

Cap. III.

VIDIMVS supra, quot, ac quantis op- D
pressa fuerit malis Italia, Romaque ante
Constantinum; quot contra, & quantis
illa bonis fuerit aucta post eum. Sed illud
scilicet aliquibus negotium facescit, quod
post eundem nonnulla Italix tristia con-
tigisse memorentur, quæ ab aliquibus scri-
ptoribus, antiqua, & nostra non bene comparantibus, mira-
biliter amplificari solent. Atqui, quæcumque illa fuerint,
non æquant superiorum temporum calamitates, vt aperui-
mus. præterea vero, quod maximè sit memorandum, men-
teque

- A** teque retinendum, tum præcipue contigerunt, cum vel Pontifex Romanus est Vrbe exactus, maleque habitus, aut alioquin eius, Episcoporumque auctoritas nihili facta, & prostrata. Vt appareat scilicet, ab illo honorifice habito, & illius auctoritate amplificata pendere Italix, Romæque felicitatem. Quod vt clarissimum, fiat enumerabimus tempora, quibus eius, Episcoporumque auctoritas valde est inminuta; & quæ contigeriat eo tempore, memorabimus; explicantes apertissime euenta, quæ litteris fuerint mandata. Igitur, quantas opes reliquerit Constantinus Pontifici Romano, quot
- B** modis auxerit eius potestatem, nos abunde ostendimus signo 76. lib. 17. cap. 3. de admiranda progressione sacre potestatis. Ex illo tanta Italia Romæque adfuit bonorum copia, vt per annos prope centum nulla acciderit pestis, nullus terræmotus, incendium nullum, nulla sterilitas, nullum bellum paulo funestius, vel externum, vel domesticum, nullæ denique clades. quæ sane bona numquam leguntur accidisse tanto temporis intervallo Romæ, & Italix. Quo circa Ammianus, qui Valentis imperio vivebat, quamuis insensissimus nomini Christiano Romanorum vitam sapius carpat, & nihil tamen referat admodum inigne ad vituperationem, nihilque simile ijs, quæ fiebant à Syllæ temporibus vsque ad Constantinum per annos quingentos plus minus, libro tamen xiv. Pompilianni rediisse securitatem temporis in Urbem fatetur. Tanta potè Annonæ abundantia Romæ aliquando fuit, vt subleuauerit Africæ inopiam; cum contra semper euenisset, vt Africa Romæ, & Italix semper horreum vocatum fuisset
- C**

Atque hæc post imperium Constantini, qui tantam Pontifici Romano in Occidente potestatem largitus est, ut in omnibus causis profanis, siue ciuiles illæ, siue criminales forent, quæ Romam è toto fere Occidente adducebantur, summum haberet: quod & Episcopis in suis diœcesibus communicauit, vt è Codicis Theodosiani lib. xv. titulo de Episcopali iudicio constat, ac nos retulimus signo citato. In Ecclesiasticis porrò aut quoquomodo ad sacra Religionisue statum, vel progressum pertinentibus, Pontifex idem Romanus, & proprio, & antiquo iure nemini cedebat; & in illis nemo poterat se admiscere.

Sed hanc eius, Episcoporumque auctoritatem supremam primus Honorius maxime imminuit, deinde etiam Valenti-

nianus vltimus. & Honorius quidem statuit, ne cognoscere A
 posset Episcopus nisi causas Religionis: quisquis ad Ecclesias
 confugeret, vi abreptus, grauiores lueret pœnas: clerici ne
 eligerentur, nisi è monachis, & è vicis duntaxat, vbi essent
 Ecclesiæ quibus præficiabantur; ac tot essent, qui ex Eccle-
 siæ fructibus tributum pendere Imperatori possent. Valenti-
 nianus autem, ne Episcopi in ipsos Clericos iudicij ius habe-
 rent, nisi de consensu ipsorum, ne astricti Collegio possent Cle-
 rici fieri, vel monachi.

Sic igitur, imminuta ab Imperatore Romano Episcoporum,
 ac proinde etiam Rom. Pontificis potestate, in Italia, contigit, B
 vt incredibilis, & qualis nunquam fuerat Italix, ac Romæ pro-
 speritas imminuta & ipsa conciderit. Anno enim quadrigen-
 tesimo Alaricus Gothorum Rex in Italiã irrupit, & 460. Rada-
 gaisus cū maximis copijs vsque ad alpes Fæsulanas processit.
 vterque tamen est mirabili victoria prostratus. sed anno 409.
 Alaricus iterum Italiam ingressus Romam obsedit, ac sequen-
 ti cæpit, & diripuit: Italiamque vsque ad vltimos Bruttios
 percurrens spoliavit. cumque obiisset, Attaulus ei succedens
 Italiam rursus peragrans expulcavit anno 411. in Galliam C
 que secessit, atque ita per biennium luctuosa Italix clades il-
 lata, interimque maxima tum fames, tum pestis in Vrbe fuit,
 quod Zosimus scribit: Irruptionis autem per Alaricum factæ
 inquit illorum temporum scriptor Orofius quamuis recens
 memoria sit, siquis ipsius Populi Romani, & multitudinem vi-
 deat, & vocem audiat nihil factum esse, sicut etiam ipsi faten-
 tur, arbitrabitur: nisi aliquot adhuc existentibus incendijs for-
 tē doceatur. Hæc ille: eadem Iornandes. cæteri q. scriptores.

Mirari autem satis nequeo, quid venerit in mentem Sigonio D
 scriptorē relinquere lib. x. à Gallis Romã capi olim nequiuisse,
 quãuis infirmam, & parua longa obsidione: cū certissimum sic,
 ab illis captam, dirutamque anno 363. neque infirmam fuisse,
 aut parua, sed iam tum complexam septem colles lóge post
 Seruium Tullum, censaque sapius Ciuum plusquam centum
 quinquaginta millia. quod ex eius Fastis apparet.

Quod vero adijcit libro sequenti, non nominabo singula op-
 pida, quæ propterea ille subuertit, quod eorum. cum annalibus
 memoria profus exciderit. Nolum tantum in campania de-
 letam, & Episcopum eius Paulinum, cuius supra mentio fa-
 cta est, captum, non silebo. hæc sanè imprudenti exciderunt,
 nullus.

A nullus enim scriptor antiquus deleta ab Alarico vlla oppida-
nomenq; alicuius memorat: neque certe potuit sufficere bien-
nii tempus, quo Italiam totam peragrauit, exercitui, ad hæc
agenda, ac Nolam tantum vastatam, non etiam deletam nar-
rat Aug. lib. 1. de Ciuit. Dei; cuius ipse verba citat Quod si vult
ipse Sigonius oppidorum, quæ subuersa sint, non adesse memo-
riam cum annalibus, atque ob id nomina perijisse, quo modo
potuit id scire, cum memoriam nolit extare?

Hæc igitur accidere, auctoritate Romani Pontificis, Epi-
scoporumque oppressa, quo tempore etiam Roma ille abfuit.

B Innocentius enim Papa, cum capta, ac direpta est Vrbs, Ra-
uennam se contulerat, & quasi Loth. iustus, inquit S. Hiero-
nymus, subtractus est à presentibus Romæ cladibus, atque in-
de etiam literas dedit.

At Valentiniano Tertio regnante, cum similiter Episcopo-
rum, Papæque potestatem violasset, & paulo post interfectus
fuiſſet, Vandalorum Rex Genſericus Vrbeſem ſecundum ſpolia-
uit anno 455. Nullum tamen Vrbi illatum incendium, Leone
Papa id impetrante. Idem tamen Genſericus Vrbes aliquot uel
Italiæ, uel Siciliæ, ſolo æquasse memoratur, vt uult Procopius
lib. 1. belli Vandilici. Quod si Leo Papa obuiam factus ad Padu
C Attilæ Regi Hunnorū ſuo ſermone, & dignitate nō effeciſſet,
vt is ab Italia recederet anno 451. maximæ ab illa clades auer-
ſe nō fuiſſent. Aquileiam tamen funditus exciſam, Ticinū, Me-
diolanumque vaſtata, Paulus Diaconus cum Procopio ſcribit.

Durante eadē Pontificiæ potestatis imminutione, anno 476.
Odoacer Herulorum Rex, Momyllo Auguſtulo deiecto Ita-
liam cepit. ab illo Sigonius uult multas ad ſolum uſque euer-
ſas Vrbes, eiſque rei Paulum Diaconum, teſtem citat. Sed
nihil huiſmodi legitur apud Paulum Diaconum, uel è ſcri-
ptoribus antiquis ullum. Illud certum, ab Odoacre Italicis
D agrorum tertiam partem ablatam, Senatui, & conſulibus au-
thoritatem ademptam, ac noua tributa impoſita. Regnauit O-
doacer uſque ad annum 493. quo victus eſt à Theodorico Go-
thorum, Rege, & interfectus.

Sed, cū calamitates huiſmodi, quas narrauimus perueulerint
Italiã Pont. Rom. Episcoporumq; auctoritate deieſta id cōtigit
vt ſciamus Italiæ ſelicitatē pēdere ab illius potestate ſupremū
ius obtinēre: Nihilominus nō fuerūt adeo funeſta, ac diræ, vt
antiquæ illæ ante Urbē conditā, uel poſt eam, quas intulerunt

Galli

Galli, cum Tyrrhenos omnibus bonis exutos è circumpadani oris eiecerunt, vndecimque ipsorum Ciuitates deleuerunt, Romam funditus exciderunt, cum paulo ante Romani, & ipsi Veios Urbem nobilissimam solo æquassent, & Crotoniatæ Sybarim, cæso exercitu militum tercentum millium.

Neque tot, ac tantæ illatæ vastitates, & Italorum strages editæ quot, ac quantas aperuimus ab Hannibale adductas.

Quid vero Hannibalem proferimus? Italicense bellum, Sullanumque maioribus ruinis Italiam prostrauit. Id abunde à nobis est explicatum.

An non maioribus etiam, quod Cæsar, & Pompeius, mox B Triumuiui, vel aduersus Brutum & Cassium, vel aduersus semetipsos gessere? An non hæc ostendimus supra, Perusiam subuersam, Pisaurum terræ motu haustum, Italiam colonis vi-duatam, semirutas Vrbes, & direptas?

Quid hic ego à Nerone crudelius Urbem incensam, dirutamque narrem, quam vel ab Alarico, & Genserico? quid maiores Italicorum cades factas à militibus Gallicæ, Othonis, Vitellij, Vespasianique, quam à superioribus barbaris? quid imperantibus Gordianis Romanos concisos, Urbem spoliatam, & Balbino flammis absumptam, Gallienoque, & Aureliano à Borealibus Populis Italiam direptam, vastatas eius Vrbes, ac semirutas referemus?

Theodorico regnante, quis credat Pontifici Rom. auctoritatem pope omnem, quæ fuerat illi in Vrbe Roma, & Italia restituta, vel Italiae felicitatem maiorem fuisse? Audiamus Procopium loquentem libro Gothici belli primo. Is itaque (Theodoricus) inquit, suis sic præerat subiectis, vt omnibus ornamentis, quæ vero Imperatori congruerent, se communiret, nam, & iustitiæ studuit plurimum, legibus firmiter obseruatis, & à circumiectis, & finitimis Barbaris Italiae agros ad securitatem tutatus est: quippe qui ad magnanimitatis, & sapientiae summum fastigium peruenisset, atque adeo, vt in subiectos nec minimum quippiam ad iniuriam exerceret, nec cuiquam sibi id forte insinuanti assentiretur, præter id vnum, vt Gothi agrum, quem Odoacer suæ dederat factionis hominibus, inter se patirentur, erat autem Theodoricus fama quidem Tyrannus, re tamen præ se veri Imperatoris specimen ferebat, & qui vel eorum, qui à principio ea in dignitate probatores fuissent, nemini inferior fuerit, & Gothos item, atque

- A** que Italos pari quadam, ac summa beneuolentia suapte humanitate prosequeretur, ita, ut omnes (quod utique difficilimum est) eius imperium oblectaret. In ciuilibus nanque, & publicis rebus tractandis varia nimirum sunt mortalium vota, & saepe id accidit, praesens imperium his quidem, & de improviso ut placeat, quibus voluptati sunt quae geruntur, vel ut maiore afficiantur, quibus aliter longe, ac sentiunt, res procedunt. Annos itaque Theodoricus cum septem & triginta superuixisset, vitam finiuit, quod utique, ut hostibus terribilis fuit, ita & subiectis immodicum sui desiderium reliquit.
- B** Hæc ille, testificans præterea à Theodorico Gothos viuere permisos legibus suis, ac suis etiam Romanos, Senatufque auctoritatem, & Consulum semper eo regnante illa samperstitisse.

Addit in Chronico Cassiodorus hæc verba: Rex Theodoricus Romam cunctorum votis expetitus aduenit, & Senatuf suum mira affabilitate tractans Romanæ plebi donauit annona, atque admirandis moenibus deputata per annos singulos maxima pecuniæ quantitate subuenit, sub cuius felici imperio plurimæ renouantur Vrbes, munitissima castra conduntur, consurgunt admiranda palatia, magnisque eius operibus antiqua miracula superantur.

- C** Illud eo regnante accidit lugubre Vrbi, & post hoc aliud Pontificum Romanorum maiestati. Quorum alterum posteritati ipsius, alterum Senatui Rom. uidetur diuinitus attulisse exitium supremum.

- Primum contigit anno 498. cum duo sunt electi ad Pontificatum, Symmachus à Cleri maiori parte, Laurentius à maiori parte Senatus, & ex utrisque partibus, inquit Diaconus lib. 15. innumeræ strages, & rapinæ patratæ sunt, plerique ex Sacerdotali numero, multi etiam Clericorum, plures Ciuium Romanorum extincti sunt, per tres circiter annos. Hæc ille. Hinc accidit, ut Senatuf quasi tantarum caedium reum Deus uideatur non multo post sustulisse. Illud triste euenit, Romani Pontificis dignitati, quod Ioannes Papa in carcerem coniectus est à Rege Theodorico anno 526. quo uterque obiit & Rex quidem terribili spectro percussus. quod refert Procopius libro primo. quin scribit in Dialogo Gregorius, ad infera eum detrusum ob illatam Symmacho, Boetio, & Ioanni Papæ necem.

His exceptis vsque ad annum 535. maxima Italiae tranquillitas, & felicitas per annos quadraginta duos, & amplius fuit **A**
 ac Rex ipse Theodoricus Pontificem Romanum Episcopo (sq. catholicos tum maxime coluit, tum vero plurimum detulit Pontificiae potestati, vt ex historijs, & literis Cassiodori liquet, & nos attingimus lib. 8. signo 32. de prudentia politica. quamuis non red erit illa in eum statum, quo Constantino imperante fuerat sic aucta.

Secundum post hæc tempus accidit Italiae Romæque luctuosum Pontificibus Romanis indignissime habitis, eorumque **B**
 auctoritate, ac dignitate maxime imminuta ab Imperatoribus Græcis.

Anno enim 537. Siluerius Pontifex, quod Augustæ Theodoræ nollet assentiri, ac rest tuere Anthimum hæreticum Sede Constantinopolitana deiectum, prodicionis insimulatus Roma abduclus, ac per vim, scelusque infandum, solio depulsus est. mox, ob eandem causam, defuncto Siluerio, Vigilius, qui & multis criminibus à Romanis est oneratus anno 545. captus, Constantinopolimque missus, cum nollet Anthimum restituere, ac minantibus Imperatoribus verba illa imperterritus pronunciaisset, Video me non ad Iustinianum, **C**
 & Theodoram venisse sed ad Diocletianum, & Eleutheriam, percussus alapis, & aufugiens in S. Euphemie, abreptus inde, ac per Urbem totam tractus, & in carcerem eraditus, modico pane, & aqua vitam tolerauit. Clerusque Romanus, qui cum eo erat, ad metalla effodienda est amandatus. Quæ refert inter alios Liberatus, & post omnes Sigonius libro decimo nono de Occidentis imperio. Romam redire permiffus est tandem Vigilius anno 554. quo & defunctus est, cum naui in Siciliam peruenisset, illicque Pelagius est suffectus. Ex hoc autem tempore in maximum Pontificiae potestatis detri- **D**
 mentum Iustinianus cavit, ne Pontifex Romanus consecraretur nisi prius consulto Imperatore, ac certa pecunie summa persoluta. Videamus autem, quæ tristitia contigerint Italiae ac Romæ ab anno 537. vsque ad 554 per annos decem & septem, fitur, quo anno Siluerius est Vrbe expulsius, sic Roma est à Gothis obsessa: vt Procopio teste, lib. 2. & 3. incredibili fame oppressi fuerint, pestilentiaque seuisissima Romani, et Itali vexati et 546. quo Vigilius Constantinopoli est in carcerem detrusus, Roma est capta à Rege Gothorum Totila, ac pars
 cius

A eius tertia flammis deleta. quod nos Procopius idem lib. 3. docet. pestilentiaque, & fames anno eodem saeuissima Romanos atque Italos absumpsit. Denique haud prius nisi Gothi, bellique, & uallationibus, est impositus in Italia finis, quam anno 554. quo Vigilus liber est Constantinopoli dimissus. quæ conflare possunt tum ex alijs, tum verò e Sigonij libris.

Ex his, quæ diximus, euidentissimum fit, quantum Romanis, & Italis conducatur, honorificè haberi Pontificem Romanum. Nam, quo anno uterque captus, & iniuriose affectus est, eodem Romanos, & Italos fames, ac pestilentia dirissime vexauit, Roma capta, dirutaque, & incendio deleta magna pars illius: cum verò Pontifex Romanus libertati, & honori suo restitutus est, tum demum mala omnia conqueuerunt, ac libertati, & honori suo restituta est Roma, quæ tamen ruinis est deformata, ac senatoribus, eorumque confessu viduata, quòd à Gothis ad necem quæsitæ, præ cunctis fuerint, & occisi anno præcipuè eodem, quo Siluerius Papa est Vrbe exactus. quod Procopius aperte refert lib. 1.

Multi porrò scriptores longe inferioris ætatis, & maxime qui Italicis Urbibus antiquitatis alicuius dignitatem, magnitudinemque ascribere conantur, Gothis attribuunt Urbium multarum ruinas, facta atrocissima. Sed hæc, nullo ex antiquis teste, quin repugnantibus præcis historicis, qui Gothorum temporibus vixere, & rebus gestis interfuerunt. Nam Procopius Belisarij consiliarius fuit, & vidit quæcunque Gothi patrarunt in Italia, diligentissimèque cuncta sigillatim quolibet anno euenientia recenset. Et nullam tamen urbem insignem dirutam refert in Italia præter Mediolanum, & Romæ tertiam partem. Blondus tamen historiarum lib. v. contendit multis, nullo modo euersum fuisse à Gothis Mediolanum, quamuis uaslatum negari non possit. Quod autem legitur in aliquibus Procopij codicibus, tercentum millia virorum Mediolanensium necata à Gothis, reponendum est, triginta millia, prout non modo idem Blondus, sed etiam Leander in descriptione illius urbis legit, ac ratio ipsa suadet. Quin Totilam, quem ueluti Gothorum crudelissimum multi produunt, humanissimum fuisse, cum Rex est electus, quamuis ante adeptum Regnum crudelis esse potuerit, e Procopio constat, qui lib. 3. hæc de illo, iam tum Rege electo, tradit. Totilas interim, cum in captiuos Romani exercitus studium plurimum,

ac beneuolentiam præ se non mediocrem tulisset, eos tanto-
 pere sibi conciliauit, vt volentes plerique apud eum milita-
 rent, & mox feminas quasdam patritias captis in oppidis per
 suos comprehensas nulla prorsus affecit iniuria, sed summas
 cum diligentia libere abire permisit. Vnde factum, vt eius
 nomen tum sapientiæ, tum benignitatis, celebre apud Roma-
 nos iam esset, & rursus feminas omnes, vt extra iniuriam es-
 sent, seruaui, vel Gothis has sibi maxime cupientibus con-
 iugio iungi. Quin idem Totilas Gothum, quod virginem vitiaf-
 set, vltimo supplicio, bonis eius publicatis, affecit. Audi ma-
 iora, quæ Procopius tradit his verbis, ne quid me putes finxis-
 se: Totilas igitur, Neapoli capta, eam in captiuos præse tulit
 benignitatem, quæ vtique neque barbaro, neque hosti sat con-
 uenit. quippe qui Romanorum præ inedia affectorum inprimis
 curam suscepit, nec secus & eorum, qui, cum cibo diutius ca-
 ruisse, imminuti viribus videbantur. Veritus itaque, ne ex
 repentino nimio cibo ad satietatem, desumpto, vti pat erat,
 ingurgitati perirent, medendi hunc modum excogitauit. cu-
 stodibus in portu, portisque dispositis imperauit, neminem
 vt abire permetterent. Tum ipse omnibus moderatione
 prouida quadam, parcisquæ, quàm pro singulorum appeten-
 tia, cibos præbere, hosque eatenus quotidie famelcentibus
 addere, quoad ne auctos quidem, ingestosque sibi sentirent.
 sic itaque viribus confirmatis, patentibus apertisque foribus,
 liberè, quò quisque abire iam vellet, permisit. Cononem ve-
 rò, eiusque milites, quibus manere apud se haudquaquam
 placebat, impositos nauibus nauigare, quo animus vellet, ac
 pro arbitrio iussit. Tum illi, si in Byzantium navigationem
 susciperent, probro sibi, quod egerant, fore, & ignominie
 rati, Romam potius eundem decernunt. Sed, aduerso vento
 obistente, cum nulla esset nauigandi facultas, in ancipiti
 erant; ne Totilam vt potitum victoria promissorum denique
 pœniteret, ne ve per eum ingenti aliquo malo afficerentur.
 Quibus solando, Totilas certior factus, vniuersos ad se con-
 uocatos rebando, & confirmando, & integrata, quam dede-
 rat, fide, bonum animum habere iussit, & suo cum exercitu
 vt se immiscerent, indeque necessaria sibi coempta vt ab ami-
 cis deferrent. Denique, cum ea vis venti rursus, & continen-
 ter ingrueret, ita, vt temporis plurimum tereretur, equos,
 & iumenta his tribuens, insuper & viaticum elargitus, per-

A continentem Romam versus, iter ut facerent, imperauit, viz simul comitibus datis Gothis, & probatissimis viris, ut tuto abirent. Hæc Procopius.

Denique, cum sæpius inter Italos, eorumque socios, ac Gothos commissa fuerint prælia, ex Italis, eorumque militibus nunquam millia quinque cecidisse narrantur, ita, ut ad summam multo maior vastitas Italiæ fuerit allata per Gallos, per Annibalem, per bella Italica, Sullana, Cæsariana, & alia, quæ recitauimus, quam per Gothos; quæ funestissima fuerit his temporibus, extitere famæ, ac pestis, ita, ut adacti fuerint homines ad humanarum carniū esum, ac fuerint, qui se in Tiberim præcipites darent, quod aliàs ante exactos Reges legitimus euentisse. Ex his patet, acerba hæc accidisse ob contemptum, irrogatasque Papæ iniurias, & tamen multo acerbiora euenisse ante Constantinum; ut, cum Galli undecim circa Padum Vrbes, Romamque euerterunt, cuncta in Vicos redegere in Gallia, quæ ab eis dicta est Cisalpina, aut cum parentibus, inquit ille, abominatus Annibal per annos sexdecim Italiam vastauit, undecim vrbes in Apulia, & in his Aegyriam, Canusiumque Italicarum maximas excidit, Romanique populorū, qui illi adhaeserunt, ciuitates in Vicos redegere; Aut cum iisdem sociali bello ad vastitatem plurimas regiones adduxerunt, & mox bellis ciuilibus sequentibus, aut alioquin plusquàm barbarico furore in semetipsos, atque Italicos, diritatis exempla atrocissima ediderunt; veluti, cum Nero Romam incendit, & mox per biennium toties est à quatuor Imperatoribus pugnatum, Cremona exusta, Italia tota dirpta, ut aperuimus supra. Quod verò tertæ motibus, ac fulminibus Romam dissectam Sigonius anno 558. prodit ex oraculo S. Benedicti, fallitur, cum nemo id narret. & S. Benedictus non id vno anno euenturum, dixerit, sed progressu annorum multorum; ita, ut senio, inquit S. Gregorius, longo ædificia laxata prosternerentur, quin non audeat istiusmodi oraculum certò affirmare prolatum a S. Benedicto lib. Dialogorum 2. cap. 15. ædificia olim publica, quibus è maiori parte Roma constabat, ad voluptatem solam facta, ut docuimus, & quorum cura ad Imperatores pertinebat, neglecta ruinam fecere: cui causam dedere etiam fulmina, ac terremotus diuersis temporibus accidentia. Hinc Romæ aspectus est sedatus, atque, ut ait Sanctus, emarenit vetustate numia, senioq. longo.

Tertium tempus est, cum Episcopi Istriæ, Venetiæ, Liguriæ, Æmiliæ, Ducibus Macedonio Aquileiensi, Honorato Mediolanensi, Maximiano Rauennate Archiepiscopis ab obedientia Romani Pontificis abcessere, & quintum Concilium Constantinopolitanum respuerunt. quod apparet ex Epistolis Pelagij Primi. id contigit sub annum 555. quin Aquileiæ Synodus est coacta aduersus vniuersale quintum Concilium amplius anno 585. Helias Aquileiensis, & Ioannes Rauennas Archiepiscopi, contempta Pelagij Secundi auctoritate, Concilium Chalcedonense ex parte resutarunt anno 585. quod libro primo de Regno Italiz Sigonius notauit. Durauit hoc dissidium viuente adhuc Auustatio, qui concessit Aquileiam anno 621. vt in eius vita Beda nos docet. Illud etiam graue Pontificiæ potestati contingebat, quod consecrari Papa, haud poterat, inscio, vel inuito Imperatore Orientis. quin ille adeo ludibrio fuit aliquando, vt Mauritius Gregorium Magnum Simplicem per ignominiam vocauerit: factamque ab ipso pacem, noluerit ratam habere, Patriarcharum Constantinopolitanorum superbiam, cum vocarent se Oecumenicos, aduersus Pontificem Romanum fouerit: Denique Martinum Papam in Pontum relegauit, vbi & decessit anno 653.

Ac per hæc tempora, sub annum scilicet 568. Longobardi Venetiam, Liguriam Æmiliæque magnam partem, & Tusciæ ceperunt. Continuerunt feritatem barbari vsque ad annum 576, quo inquit Paulus Diaconus lib. 2. c. 28 triginta Ducibus triginta Ciuitatibus dati sunt, singuli singulis. ij nulli Regi parebant. ac tum multi, inquit ille, nobilium Romanorum, ob cupiditatem Ducum interfecisti sunt. reliqui verò per partes diuisi tertiam partem suarum frugum Longebardis persoluerunt; & tributarij efficiuntur; porro his Longobardorum Ducibus septimo anno ab aduentu Alboini, & totius gentis, spoliata sunt Ecclesiæ, sacerdotibus interfecisti, ciuitatibus subruitis, populisque, qui more segetum excreuerant, extinctis in ijs regionibus, quas Alboinus ceperat. Hæc ille. qui & duas grauissimas pestes memorat, eluuiionemque aquarum maximam, si qua unquam fuerat post vniuersalem. Quin anno 600. cum pacem factam uiolasset Exarchus Imperatoris, Agilulfus Rex, Patauium captum incendit, Cremonam, Mantuamque euertit 602. Sequenti autem pace facta interuentu, & opera

- A** Gregorij Magni, Italicis longe pacatiora offinia fuerunt. Et nihilominus hæc tempora minus infelicia fuerunt, quam fuerint imperio Romano, aut Rep. stante, quin ipso Augusto uidente, ut colligi potest ex ijs, quæ supra retulimus, ne toties eadem repetamus. ostendimus enim supra, illò regente ademptos omnibus prope Italicis fundos antiquos; in remotissimâ ipsos oras amandatos, populos Italiae multos delictos, incendia magna exorta, pestes, sterilitates, diluua Denudatione penè similia, ut conqueritur Horatius. Urbes dirutas, ut è Luciano, & alijs aperimus, incendia exorta, denique bella.
- B** omnium cruentissima gesta. Ex hoc tempore nulla irruptio in Italiam Barbarorum fuit huiusmodi, ut in illa uel diu confederint, agrosque, & fundos prioribus incolis ex maiori parte abstulerint, atque ita ipsas magnam partem potuerint occupare, redire in Italiam tranquillitas exoptata cepit, cum Benedictus Secundus annò 687. uicior, ne quædã Imperatoris in Pontifice consecrando expectaretur. Non enim bella ulla, uel clades Italis fuerunt paulo atrociores, aut quales ante Constantinum fuisse in Italia memorauimus, quales èt Romani Pontificis potestate oppressa. Sed magna Italiae felicitas aduenit, cum Gregorio Secundo sedente annò 717. Romani cum populis propitius obedientiam Pontifici Romano iurarunt; & à Leone I taurico, quod hæreticus esset, desinuerunt, uel alibi retulimus signo 76. de admiranda progressionè sacræ potestatis libro 17. c. 3. at longe maior adfuit, cum Pipinus Francorum Rex annò 753. mouit in Longobardos, & quæ Pontifici Romano ditionum iura abstulerant, reddere coegit, maxima porro affulsit, cum Carolus Magnus Longobardos Italiae imperio, quodcunque illi habebant; exiit, ac Paps restituit ea, quæ eripuerant annò 774. Tunc enim, quod supra ex Othone Frisingensi retulimus, Italia ciuitates magnâ libertatem nancisci cœperunt. Felicitas hæc uti cœpit annò 684. ad summum uenit 774. turbari cœpit 499. & 815. cum Romani in Leonem 3. multa indigna patrarunt, ita concidit 824. cum Romæ nobilitas, orta seditione, Eugenium 3. delegit, ac lex ab Imperatore Lothario lata, ne Pontifex Romanus consecraretur, nisi Imperatore, aut Legatis eius presentibus, persisteret annis centum quadraginta. Atque ita, quemadmodum uisus est, extitisse lege illa abrogata, qua Paps non poterat consecrari, nisi consulto Imperatore, ita languit, renouata si-

mili constitutione, per quam Pontificia potestas, ac dignitas
 imminuebatur. Illo autē temporis intervallo nulla pestis, nul-
 la sterilitas, nulla eluuij, incendium nullū, clade sue admodum
 funesta, & memorabilis fuit in Italia. Bella non ita atrocias,
 uti ante Constantinum, nulla Vrbs euerfa, terremotus vnus
 fuit anno 801. quo tectum Basilicę S. Pauli, ac nonnulla ali-
 bi ædificia corruerunt, quę constant è Sigonij annalibus. A

Quartum tempus, quod valde iustuosum, sed varijs e-
 uentibus temperatum, est ab hac lege lata per Lotharium us-
 que ad annum 1059. quo temporis spatio indignissima a Ro-
 manis in Pontifices patrata, occisis eorum duobus, ut cętera
 omittamus, de quibus infra agemus & quidem sub annum e-
 undem, quo sancitum fuit, ut Pontifex Romanus haud confe-
 strari posset, nisi Imperatore, aut ejus legatis presentibus,
 grauissima pestilentia fuit, & 847. vehementi adeo motu terra
 mota est, ut Aesernia pene tota procubuerit, ac magna pars po-
 puli cum Episcopo tuinis obruta fuerit. Anno deinde 841. Sa-
 raceni Barium cepere, per annos triginta tenuerunt, atque in-
 de egressi non modo omnem Apuliam, & Calabriam, quę
 Græco Imperatori parebant, sed ipsam præterea Campaniam
 infectam habuerunt, ac multa sibi oppida subiecerunt. Anno B
 autem 891. Fraxinetum in alpihus Cottijs, sinibelsq. Prouincię
 occupantes, cuncta incursionibus loca vicina scedarunt, ve-
 que Othone adhuc magno viuente post annum 972. inde eijci
 potuerunt. Ex altera autem parte anno 877. Garilianum arcē
 ad anhem Lirim constructam occupantes, multas inferiori
 Italię uastitates, ac populis clades attulerunt; nec nisi anno
 915. sunt expulsī Ioanne X. Papa, ceterisque ut Luitprandus
 scribit, adnicentibus. At 935. iidem Genuam cepere, ac di-
 riperunt plurimis in seruitutem ductis. Anfidoniam præte-
 rea incenderunt, sed & antea anno 846. agrum Romanum po-
 pulati Apostolorum Basilicas, quę extrarurbem, tunc erant, C
 spoliarunt. Romę illud etiam contigit insolitum anno 847. ut
 incendiū duos vicos exusserit, & basilicus afflatu multos ne-
 carit. Ad hæc mala accesserunt Hungarorum populationes,
 qui sub annum 901. irruentes in Italiam, cuncta usque
 ad Tusciam prædationibus, & incendijs scedarunt, & aliquot
 minora oppida inflammant. Ludouicus autem Secundus
 anno 865. Capuam deleuit, & 869. Barium. Gręci porro,
 quibus hæc tum regiones parebant, ab obedientia Romani
 Pon-

- A.** Pontificis defciscere iam tunc cœperunt, & in illa
 Hac igitur funesta Italix contigerunt, oppressa, atque im-
 minuta Pontificiæ potestatis dignitate ob Lotharij legem, quæ
 cum sublata esset anno 884 per Hadrianum Tertium, mox a-
 cerbiora multa acciderunt. Romani enim per factiones eue-
 here, ac deijcere Pontifices Romanos, ac multis modis vexa-
 re cœperunt, ita, vt Formosus Arnulfum Germaniæ Regem
 coactus fuerit auxilio aduocare, & anno 928. Ioannes x. à
 factiosis Urbis dominatum affectantibus fuerit interfectus. Et
 941 Stephanus viij. à sectatoribus Alberici Romani. cumque
B. anno 963 Otho Ioannem xii. Roma, solioque Pontificali de-
 icisset, Leo Octauus est per eum suffectus, datumque Impe-
 ratori, & Italix Regi, ut ipse Pontificem constitueret, & Epi-
 scopis inuestituras daret; quod plerunque durauit usque ad
 Leonem ix. qui quamuis per Henricum Germaniæ Italixque
 Regem fuisse electus anno 1049. monitu tamen Hildebrandi
 noluit Pontificem se gerere, nisi Cleri Romani suffragijs con-
 firmaretur. quod ita sequentes obseruauerunt, vt Stephanus ix.
 à Clero fuerit electus, sicuti etiam Nicolaus ij. Alexander ij.
 & Gregorius vij. qui creati sunt, & consecrati, nulla Regum,
C. vel Imperatorum habita ratione, aut expectato consensu,
 quamuis Gregorius vij. noluerit accipere consecrationem, ni-
 si perspecta Regis voluntate. Hoc etiam temporis spatio, an-
 no scilicet 1010. Florentini Fæulas euerterunt. quod lib. 4.
 cap. 5. Villaneus refert.

Atque ita ab anno 824. vsque ad 1049. plerunque iacuit af-
 flicta, & prostrata Pontificis potestas in Italia per annos fere
 ducentos quinquaginta nouem, quibus etiam Infortunissima
 tempora Italix contigerunt. Neque tamen, qualia, vel ante
D. Urbem à Gallis captam, vel cum Romani continenter bella
 cum Italis gessere vsque ad Annibalis aduentum, quibus in-
 vna Aequicolarum regione quadraginta Vrbes euerterunt,
 vel cum Annibal atrocissima diritatis exempla edidit, dele-
 tis in una Apulia Urbibus vndecim, ne ceteras nominemus.
 Nam, quid Socialia, Sollana, ceteraque bella ciuilia narra-
 bimus? Quid Imperatoris, qui vel Romani, vel Italici, aut Barba-
 rici demum sanguinis erant, crudelitatem incredibilem me-
 morabimus? Quid terremotus, diluuiâ, incendia, pestes,
 sterilitates post etatem Constantini non auditas? quæ si pro-
 ducantur in medium, & cum his comparentur, minus infeli-
 citatis.

citatis cognoscemus esse in nostris; quæ recitauimus, temporibus, quam illis, neque tamen hæc fuisset infelicitas, nisi oppressa Pontificis Romani auctoritate. A

Ab anno 1049. vsque ad 1083. Pontificum Romanorum potestas cœpit spiritus suos iure atollere. Leo nanque Nonus à clero Romano accipere auctoritatem voluit, legatisque missis, Græcos ad fidem magna ex parte reuocauit. Northmanni Saracenos Italiâ prorsus eiecerunt; nobilissimumque Neapolis, & Sicilia Regnum cœperunt instituire; quod feudi iure à Romano Pontifice acceperunt. Stephanus ix. Henricum iij. Germaniæ Regem de simonia accusauit. Nicolaus Secundus à Cardinalibus potissimum deligi Papam decreuit, Alexander ij. Henricum ad causam de Simonia dicendam euocauit, Gregorius vero Septimus eundem priuauit Imperio. Et nihil in Italia cladis est auditum, florente scilicet Romani Pontificis auctoritate. B

Quintum tempus est, cum rursus arma sumpta aduersus eam extinguendam. Henricus enim iij. Germaniæ Rex, multorum criminum reus, cum spoliatus Imperio fuisset anno 1083 Gregorium vij. bello illato vexare cœpit, ex quo multa in agro Romano, & Vrbe, flammis vastata, pestis grauissima fuit, quæ Germanos inprimis milites absumpsit, penuriaque annonæ in Italia huiusmodi, vt præ victus inopia, inquit post alios Sigonius libro de Regno Italiæ nono, multæ matres in liberos fame sollicitatæ sæuerint anno 1084. Vrbe exactus Gregorius Salernum se contulit, auxilio Roberti Northmani fretus, ac protectus. fuit hæc Italiæ infelicitas annorum duorum. C

Post hæc, Gregorio Septimo defuncto, substitutus est Victor iij. anno 1086. qui sequenti Romam profectus, cum metu Roberti, Henricus iij. Italia disscississet, in suo solio ille præsedidit, atque ex hoc usque ad 1117. per annos triginta unum, nihil calamitatis in Italia fuit, Conrado ii. Henrici iij. filio, qui à Patre ob ipsius flagitia descuerat, & Papæ adhæserat, superiores oras Italiæ regente. D

Sextum tempus Italiæ infelix fuit anno 1117. cum Henricus Quartus Tertii filius, à Paschali Secundo, quem captum cum Cardinalibus Roma abduxit, & iniuriolosissime traiecit, inuesturas Episcoporum, metu belli, ac morte intentata, extorsit, & sequentibus annis ex ordine quatuor Antipapas induxit. Nam tunc Italia, inquit post alios Sigonius lib. x. inaudi-

- A inaudito ante multa secula terræmotu concussa est: quippe eius impetu mœnia, templa, turesque Urbium passim cum ingenti mortalium strage procubuerunt: fontes turbati, hiatus terræ ingentes apperuerunt, tremenda tonitrua, ac fulgura, quæ nulla hominum meminere ætas, audita. quibus rebus perturbatus Henricus, cum multo tristiora nunciarentur, e Germania literas ad Pontifices ueniz deprecandæ misit. Hæc ille. Paschali successit Gelasius anno 1118. qui, cum Romam se contulisset, à sectatoribus Henrici Quarti ita fugatus est, ut coactus fuerit in Franciam se conferre. atque eo anno gra-
B uier, ait idem scriptor, frigore, fame, ac pestilentia laboratum, ingenti terræmotu per quadraginta dies vniuersæ prope Lombardiæ Vrbes afflictæ. Hæc ille libro decimo. Quæ nos latius persecuti sumus signo centesimo cap. v. lib. xxiv. de Signis Ecclesiæ Dei. Fuit hæc infelicitas Italiæ annorum duorum plus minus.

Redijt ad tranquillitatem, bonaque illius Italia, sub annum 1119. permanit vsque ad annum 1161. per annos quadraginta, quibus nulla illi clades insignior accidit, quæ grummas ante imperium Constantini contingentes æquarit, non bellum

- C paulo cruentius, non pestis, terræmotus, sterilitas, incendiorum memorabile euenerunt, nulla Vrbs excisa, vigente nimirum Pontificis Romani potestate.

Septimum tempus calamitosum præcipue fuit Italiæ anno 1143. vsque ad 1155. illo enim Romani à Pontifice defecerunt, ita, vt fuerint excommunicati. quin Eugenius iij. anno 1145. ab iisdem vexatus in Gallias concessit, & 1154. interdicti ab Hadriano Quarto, ob Vidonem Cardinalem violatum, totoque hoc temporis intervallo in contumacia perfliterunt.

- D rursus anno 1159. Romæ Alexander Tertius legitime Pontifex est creatus; contra Victor Antipapa, cui Populus Romanus Romano fauebat, est constitutus. pro hoc stetit Fridericus Primus cognomento Ahenobarbus, aduersus Pontificem legitimum, qui in Gallias profugit. Atque hoc tempore ab Ahenobarbo incensa Alta, Cherium, Derthona, Spoletum, subuersum verò Mediolanum; multa item præclara commissa, quibus tamen non illæ cædes mortalium editæ, quas legitimus ante imperium Constantini. Pax facta anno 1184.

Ex hoc usque ad 1328. per annos centum quadraginta quatuor, maior Italiæ quies fuit, Mediolanum restitutum, con-

dita Alexandria, suum decus recepere Aſta, Cherium, Derthona, Spoletum, plurimæque Vrbes maxima incrementa ceperunt. & quamuis eam Fridericus Secundus, eiusque filij interturbarint, multæque fuerint editæ pugnæ, nunquam tamen hominum tantæ strages fuerunt, quantas ante Constantinum memorauimus, nullus insignior terræmotus, pestis, fames, incendiumue fuit, nulla Vrbs euerſa. A

Oſtauum maxime infelix Italiæ fuit ab anno 1328. vsque ad 1350. cum scilicet Lodouicus Bauarus, asserens se supra Papam, in Italiam uenit; Romæ Antipapam creauit Petrum Corbariensem, qui Nicolai nomen adsumpsit; & plurima indignissima aduersus auctoritatem Pontificiam perpetravit. B Fauerunt illi, eiusque successoribus, ac fautoribus plurimæ Italicæ ciuitates. quæ late scribit Ioannes Villaneus lib. x. & xi. atque hoc tempore Padus, ruptis aggeribus, in agro Mantuano, & Ferrariensi, plurima uastauit, hominum decem millia submersit. Arnus toti ferè Etruriæ innumera damna intulit. Annoque 350. tanta in Italia fames fuit, ut ingens multitudo inhumano se se aluerit cibo. Nauclerus ait, tantam in Italia pestilentiam fuisse, ut in ea ius redditum non fuerit per aliquod tempus. Ab illa in primis Mediolanum fuisse uastatum, scribit Patriarcha. In Foro Iulij præterea, & Carni horrendi terræmotus fuerunt, quibus multa hominum millia obruta occubuerunt, Rhodum, Vedronum, Castrum Danielis. cum uicis quinquaginta in agro Goritiæ prostrata ceciderunt. Quæ nos fusius complexi sumus lib. xxiv. signo c. cap. v. C:

Si quod autem tempus Italiæ perniciosum fuit, illud reuera censeretur debet, quo absuerunt Vrbe Pontifices Romani, Auenione confidentes. Tunc enim Roma in maximum squalorem deuenit, in diuersis Urbibus Italiæ diuersi Tyranni exortati, factiones excitatæ. Et nihilominus nunquam tam diras est passa miseria Italia, ut ante Imperium Constantini, nunquam tam sæuis est bellis afflictata: & quamuis post Augusti Imperium non tam crebris fuerit agitata, incidit illa tamen in truculentissimos Imperatores, Romani, Italici, ac postremo Barbarici sanguinis, à quibus, eorumque satellitibus, ut ostendimus, miserimè illa, quamuis pax esset, dilaniabatur. D

Ad summam, quæcumque contigerunt maximæ clades, siue ab hominibus adducerentur, siue diuinitus immitterentur, post Imperium Constantini, euenere, cum Pontificis Roma-

- A** ni potestas imminebatur, aut iniuriose dignitas eius tractabatur. Acciderunt & alijs temporibus ob alias causas alia, sed minores his, sicut hæc minores ijs, quæ ante Constantinum contingebant. Sic, Clemente Septimo in arce Sancti Angeli oblesso, ætate nostrorum parentum, fames, ac pestilentia vniuersam Italiam vexauit: sic nostra, ac recenti memoria fuere in aliquibus eius partibus lues, sterilitas, ac terræmotus minores his, quos memorauimus, neque antiquis, vt apparet, si paria paribus conferamus, comparandi. E quibus omnibus fit euidentissimum, Romani Pontificis auctoritatem, **B** potestatemque Italix cœlitus esse concessam ad ipsius felicitatem tum conseruandam, tum promouendam. Quod longe etiam clarissimum fit ex eo, quod multæ Christiani olim nominis regiones, quibus Rex vnus præerat, in efferarum gentium Tyrannidem miserrimè inciderunt, ac multis vastitibus deformatæ visuntur. Quæ quoniam nos fusius aperuimus signo 99. de infelicitate hæreticarum nationum lib. xxiv. ne agamus adum, satis erit indicasse locum, vt lector inspicere clarissimam veritatis lucem possit, ac Diuinæ prouidentix euenta illustra cognoscere, & admirari.

- C** *Redarguitur falsum, quod impius scripsit, Italiam fore inexpugnabilem, si vni pareret, ac per Pontificem fieri, ne vni obediat; cum sæpius occupata, quamuis vni subiecta esset, ostendatur, Pontificemque contendisse, ut Rex vnus eius, aut Imperator foret, sed id non feliciter Italia Romaque accidisse.*

D *Caput I V.*

E RVM enimvero clamat impius, si foret vnus Italix Rex, inexpugnabilis illa esset, quod non modo pertinet ad Italix dignitatem, sed etiam quandam beatitudinis partem: quasi bona eius nullo modo possint ab alijs aut conuelli, aut diminui. Culpa vero Romani Pontificis, adijcit ille, fit, vt Italix totius non sit Rex vnus. Hæc ille, falsissimè simul,

atque ineptissime. Nam sapius Rex vnus fuit Italiae: & idem A
 tamen cum tota Italia fuit adductus in alienam potestatem:
 En tibi Galba, Neronis successor, Italia tota potitur, & ta-
 men spoliatur ab Othone: hic obtinet eandem, ac pellitur
 inde à Vitellio: Vitellius à Vespasiano. Post hos innumeri fue-
 runt ante Constantinum barbarici sanguinis, qui Italiae Im-
 perium, nomenque Imperatoris, ac potestatem sibi assump-
 serunt aduersus eos, in quorum ditione erat Italia. Seue-
 rus Afer Italiae Regno potitum Iulianum Italum deiecit. Ma-
 ximinus Thrax Alexandrum Syrum, Philippus Arabs Gor-
 dianum, Decius Pannonius Philippos, Diocletianus Dalma- B
 ta Carinum, Denique Constantinus ipse Maxentium militi-
 bus Italicis, ac Romanis circumseptum, Theodosius eodẽ mo-
 do Eugeniũ copias ex Occidẽte innumeras trahentẽ; Valen-
 tinianus Aspare Duce Ioannem. Quid, cum Rex Herulorum
 Odoacer Italiam cepit, an non vni Momyllo parebat Italia?
 cumque idem Rex per annos multos eam tenuisset, annon
 Theodoricus illi eam bello eripuit? cumque Theodorici suc-
 cessores eidem diutius imperassent, cur à Iustiniani Ducibus
 expulsi fuerunt? Iustinus verò, Iustiniani successor, cur exci-
 dit illius imperio, inuadentibus eam Longobardis? C
 Commune hoc Italiae fuit cum cæteris vel maximis, vel potentissimis
 regionibus, vt earum Reges fuerint victi, & sub Imperium
 exterorum missi. A Syrios olim latissime dominatos Chaldei,
 Chaldaeos Persæ, qui & Aegyptios amplissime quondam re-
 gnantes vicerunt, Persas Græci, Græcos Romani superarunt.
 Annon Africam totam Rex vnus tenebat, cum Vandali rerum
 potiebantur? Cur itaque tam breui est à Belisario do-
 mita, & adducta in potestatem? Hispanias non ne vnus Rex
 tenebat? quid igitur illam sibi Saraceni subiecerunt? Atqui D
 hæc omnia contingere ob neglectam magis, vel Dei religio-
 nem, vel, quæ hanc semper sequitur, Pontificis Romani au-
 thoritatem, vt signo 99. & centesimo à peruimus. Blandimur
 nobismetipsis aliquando omnes, si facinus nostros Scythis,
 Persis, Parthis, Afris, Græcis, aut alijs fortiores. cuncti su-
 mmis mortales; incolimus eandem terram, eundem spiramus
 aerem, membris eisdem compacti sumus, naturæ omnes
 eiusdem: cuncta pendent à Deo, illiusque vero cultu. ille ro-
 bur dat, ille artem militarem docet, vltimque eius adducit,
 ac tollit.

Sed,

A Sed, nunquid Italiz felicius foret, si pareret unūcuique itaque tam truculenter à Romanis Itali omnes dilaniati? cur ipsi Romani, atque Itali cum cæteris à Mario, Sylla, Triumuiris, Octauiano, Tiberio, Caligula, Claudio, Nerone, Vespasiano, Domitiano, Hadriano, Commodo, Sæuero, Caracalla; Macrino, Heliogabalo, Maximinis, Philippis, Gallienis, Aureliano, Carino, Maximiano, Maxentio, miserime dilacerati? ita, vt nunquam fuerit infelicius Italiz toti, ac Romaniz? An non hæc omnia ob oculos legentium nos posuimus? quid igitur impius somniatur?

B Illud porrò falsissimum, fieri culpa Romani Pontificis, ne pareat uni Regi Italia. Verè enim, si pareret vni, sed religioso, sed amanti Christianæ pietatis, sed obedienti legibus sacris, quas Pontifex Romanus sancit, & ab hoc penderet, huius nutum respiceret, aut, si placet, solum Pontifici Romano non modo in sacris, sed etiam in profanis, quot, ac quantis Italia bonis circumfluere? ut vere possemus illa camere?

C *Sed neque Medorum silue, ditissima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiae certent: non Baetra, neque Indi,
Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.
Hæc loca non turri spirantes raribus ignem
Inuertere, satis immanis dentibus hydri;
Nec galeis, densisque virum seges horruit bastis:
Sed grauida fruges, & Bacchi Massicus humor
Impleuere: tenem, oleæque, armentaue lata:
Hinc bellator equus campo se se arduus infert,
Hinc albi Clitumne greges.*

Et:

D *Hic verè assiduū, atque alienis mensibus æstas:
Bis grauida pecudes; bis pomis vtilis arbor,
At rabida tigres absunt, & saua Leonum
Semina: nec miseris fallunt aconita legentes;
Nec rapit immensos orbis per bñnum; neque tanto
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias vrbes, operumque laborem:
Tot congesta manu præruptis oppida saxis:
Fluminaque antiquos subter labentia muros,
An mare, quod supra memorem, quodque alluit infra.*

Anue lacus tantos? te, Lari maxime, teque
Fluſibus, & fremitu aſurgens Benace marino?

Faliſſimum eſt, inquam, culpa Romani Pontificis factum, quo minus Italia Regi vni pareat, quin longe ſecus. Diu contendit ille pro viribus, vt Rex vnus Italiae foret, vel cum maximo iurium ſuorum detrimento. Quod ſi factu illius contigit, quod vult impius, ne eſſet vnus Italiae Rex, cur per tot ſacula a primis Italiae colonis vſque ad Remp. Romanam conſtitutam nunquam paruit vni Regi Italia? Vbi tunc latebat ille, qui id impediret? Atqui nos docuimus ſigno 82. de cura Papae in Catholicis tuendis, lib. decimonono, cap. 2. & ſequentibus, ſumma illum vi conatum, vt Italia tota Imperatori, ſiue Occidentali, & in Italia commoranti, ſiue Orientali, & in Graecia ſedes habenti, ſubiecta eſſet; idque vſque ad annum ſeptingentiſimum quinquageſimum ſecundum; cum mutuis diſſidijs imperium faſciſceret, Hunnique, Gothi, Vandali, Heruli, Longobardique ad illius euerſionem conſpirafſent. conatus eſt autem Pontifex, vt Italiae Rex vnus eſſet, quamuis aſſeratur a multis, & inter hos a Graecis Pontificiae poteſtatis hoſtibus, Conſtantinum donafſe Silueſtro Occidentale Imperium, cuius quidem donationis iure vti noluiſſe ipſum, ſucceſſoresque ipſius, ex magna parte apparet. Cum vero Italiae Regnum, nequidquam laborante Pontifice Romano, a barbaris, & exteris diſciſſum fuiſſet, ac negligereſſetur quodammodo ab Orientali Imperatore, Leoque tertius videret Longobardos inſolentius ſe gerere, Carolum Magnum, cunctis Regiis virtutibus praerantem, non modo Italiae Regem conſtituit, ſed Imperatorem praeterea Romanorum, atque Occidentis creauit anno 801. quod Eghinartus in eius vita, Ademarus, Rhegino, caeterique, omnes teſtantur quamuis ad Papam ſpecialim pertinerent Exarchatus Rauennae, Pentapolis in Umbria, Thuſciae magna pars, Ducatus Romanus, Beneuentanusque, cum plurimis Urbibus, quae cuncta ipſi parebant omnino ante aduentum Francorum in Italiam, uti nos docuimus ſigno 76. de admiranda progreſſione ſacrae poteſtatis cap. 3. lib. 17. idem tamen Papa voluit, profana multa iſtarum ditionum procurari, & adminiſtrari a Carolo Magno, & Italiae Regibus, ut ſcilicet magis Italia coiret in unam poteſtatem. Ad tollendam vero Tyrannidem, atque vt Italicis

- A** ciuitatibus scelicus foret; ex illo plurimis earum restituta libertas, impositumque id oneris duntaxat, vt aduenienti Regi modicum frumenti tributum, quod Fodrum uocabant, militibus iter facientibus hospitium brene præberent, atque in aduentu Regis constitutum est, vt vacarent omnes Magistratus, iuraque acciperent in communibus rerum profanarum controuersijs. quæ testatur aperte Otho Frisingensis lib. 2. cap. xij. de gestis Friderici Primi, cuius ipse æqualis, & consanguineus fuit. quin adijcit, pro arbitrio plerunque hæc ab Italicis Ciuitatibus exsoluta, cum superarent omnes alias
- B** Orbis potentia, diuitiisque, atque idcirco ad imperata faciendæ non facile adduci possent, & tamen, ut ab omni molestia se eximerent, non contentæ auertere à se, quocunque illæ modo possent, exercituum, militumue itinera, & hospitia, fodrique præstationem, illud præterea curabant, ut Imperatores priuilegijs eas suis ornarent, ac munirent. Hinc Otho iij, annò 992. quod refert Sigonius, priuilegia libertatis, immunitatis ac securitatis Venetorum Duci dedit.

Verum, languente Caroli Magni posteritate, ac viribus, uirtutibusque antiquis destituta, nec valente ob infirmitatem

- C** suam sustinere Italiz dignitatem, cum nonnulli Principes eius magna spirarent, Regnumque hoc sibi deberi contenderent, Pontifices Romani eis illud, Imperatoriamque Maiestatem sunt 'elargiti. ac talis fuit Berengarius Primus Dux Forouliensis, Vido, & Lambertus Spoleti, & Berengarius Secundus, qui cum Tyrannide opprimeret Italicos, quod Luitprandus illorum temporum scriptor narrat, neque aduersus irrupentes barbaros, Vngaros, & Saracenos quidquam posset, atque ita decus Italiz periret, præcipue cum 'dissentirent Itali inter se, ac sæpius externos Reges aduocassent, Itali
- D** ijdem vocarunt Othonem Primum Germaniz Regem potentissimum anno 951. qui, cum nefarios conatus Berengarij ex aliquâ parte cohibuisset, neque tamen ille desisteret ab illicitis inceptis, eundem rursus anno 961. aduocarunt, Italiz Regnum polliciti. præterea vero Pontifex Romanus Ioannes xij. Imperatoriam dignitatem. Venit ille, & in hæc verba iurauit, vt est apud Gratianum di. 63.

Tibi, Domino Ioanni Papæ, ego Rex Otho promittere, & iurare facio per Patrem & Filium, & Spiritum Sanctum, & per Lignum hoc uiuificæ Crucis, & per has Reliquias Sanctorum,

torum, quod, si, permittente Domino, Romam venero, Sanctam Romanam Ecclesiam, & te rectorem ipsius exaltabo secundum meum posse; & vitam, aut membra, nunquam, nec ipsum honorem, quem habes, mea voluntate, aut meo consilio, aut meo consensu, aut exhortatione perdes; & in Roma nullum placitum, aut ordinationem faciam de omnibus, quæ ad te, aut ad Romanos pertinent, sine tuo consilio; & quidquid de terra S. Petri ad nostram potestatem peruenierit, tibi reddam; & cuiuscumque Italicum regimen commiserò, iurare faciam illum, ut adiutor tui sit ad defendendam Terram S. Petri, secundum suum posse.

Sed nihil minus Otho præstitit Pontifici Romano. electionem nanque ipsius, Episcoporumque inuestituras, à quibus Carolus Magnus, & eius liberi semper abstinere, quamuis oblatæ eis fuissent à Papa, ut est apud Gratianum distinctione 63. ad se posteròsque Reges transtulit, donec vindicauit ab ipsis eas Gregorius Septimus; & Gregorij successores; & tamen adeo fauerunt in Italia Regno Imperatorique Romanorum dignitate assequenda Germanicis Regibus Pontifices Romani, et suo vires in profanis plurimum cedentes, quod scilicet Italiae Regnum cuperent vni subiectum, quantum ratio permitteret, ut nihil vitæ desiderari possit. quod nos late persecti sumus signo de cura Papæ in Catholicis tuendis § 1. cap. 4. & 5. lib. 19. Ac, licet Northmani post Othonis Tertij mortem Neapolitanum, Siculumque Regnum, feudi iure, à Pontificibus Romanis, qui diu obstitant, ut constat ex Hermanno Contracto ad finem Chronici, obtinuissent; hi tamen rursu effecere, ut Germanicis illud obediret, cum duxit Henricus Quintus, Friderici Primi filius, uxorem Constantiam, Rogerij Regis prolem, & ad Regni acquisitionem plurimum opis contulerunt, ut è Fazelo, Crantzioque in Metropoli, ac Saxonia sua explicauimus signo adducto. Sed Impietas Manfredi Regis, qua patrem Fridericum secundum strangulauit, Conradumque, & Henricum fratres extinxit veneno, & scelera infanda eiusdem in omnes, compulere Romanos Pontifices, ut Carolum Ludouici Francorum Regis fratrem, Regem Neapolitanum crearent anno 1265. ut notat Villaneus lib. 7. cap. v. ex quo illud ad opulentiam, maximam potentiam, ciuitatumque magnificentiam, frequentiam, decusque illustre peruenit.

Multæ

- A** Multæ porrò ex Italicis Urbibus, maiorem namq; libertatem, & opes, ex eo tempore, quo Gregorius Septimus, successoresque illius, Pontificiâ Sedem suæ libertati restituerunt anno 1090. ad maximam dignitatem, imperiumque sunt euectæ, vt Venetiæ, Genua, & olim Florentia, Pifæ, Mediolanum. Pontifices autem Romani, quando nunquam potuerant Italici sanguinis vllam totius Italix Regem constituere, quamuis id tentassent in Berengario Primo, Lamberto, Vuidone, ac Berengario Secundo, ac de suis iuribus plurimum concessissent in profanorum tractatione; per Carolum verò Magnum Ciuitates Italix, in antiquæ libertatis statum, à Longobardorum Tyrannide oppressas, reduxissent, quam magis illæ, ac magis tueri omnibus modis contenderunt, aduersus externos, & Italicos quosdam, veluti Berengarium Secundum, idque tum toti Italix, tum verò Urbibus illis maximæ dignitati, ac felicitati esset, neque ius vllum permetteret, vt vlli ius suum adimeretur, nihil sanè Germanicis Imperatoribus abstulere, id tamen potius curarunt, vt quælibet nationes, suo contentæ, in patrijs sedibus consistere, Imperiumque Italix ad externos amplius haud veniret: quamuis Papæ, non mediocri adhibita cautione, ad Italix res componendas Germanix Regem aliquando aduocarint, vt è Nauclero aperuimus lib. 19. cap. 5. de signis Ecclesiæ Dei. Atque ita tum Pontifices ipsi Romani, quas in Italia speciatim proprias ditiones ex antiquissimo tempore habuerunt, defendere, ac sibi omnino habere, tum verò, vt Italici Principes, ac Resp. nisi quid deliquissent; vt suas tuerentur, maxime semper studuerunt. Sic etiam non desuit Italix Rex vnus, non quidem totius omnino, aut maximæ partis; sed cui magna tamen vni feudorum iure pareret, ac summa inter Christianos dignitate floreret, Romanorumque Imperatoris nomen ferret, obligatusque esset ex iuramento, quod in Coronatione Germanici Regni præstat, pro viribus, quas habuit semper maximas, neque sunt adhuc omnino extenuatæ, tueri Ecclesiam Catholicam toto Orbe diffusam, Pontificemque ipsum Romanum, qui præest illi Ecclesiæ summo iure, vt scilicet Italia, ac Romæ gloriatur, quòd habeat in profanis, & sacris, Principes omnium supremos in Orbe, in illis Imperatorem, qui confirmatur à Papa, in his ipsum Papam Romæ confidentem.
- B** Minuit interim tamen Italix decus, Italicarumque ciuita-
- C**
- D**

tum potentiam, & dignitatem, quòd Romani Pontifices ex Vrbe Auenionem commigrarunt anno 1305. adeo pendet Italiae felicitas à Papis: adeo falsum apparet, quod impiedicitur, impedimento esse, ne coniungatur illa in vnum. Ex hoc namque tempore ob ipsius absentiam varij Principes, Tyrannorum more, patrias suas, Italicasque ciuitates inuaserunt, vt è Villanei, S. Antonini, Blondi, Sabellicique historijs constat. Tunc fœuissima Tyrannide oppresserunt Pifas Vguccio Fagiolanus, Lucas Castrucius Castracanis, Mediolanum, & propinquas Vrbes Barnabas, & Ioannes Maria Vicecomes, Veronam Mastinus Scaliger, Patauium Carrarienses, atque alias alij dirissimi Principes. tunc Veneti, ac Genuenses mutuis inter se bellis, ac reliqui Italici Guelphorum, Gibellinorumque factionibus maxime sunt attriti. & quamuis aliquando peccatum sit per Apostolicas legatos in prophanis administrandis illud tamen est verissimum, tum supra memoratos Tyrannos tum ceteros, qui crudelissime omnium dominati sunt in Italia, fuisse inimicissimos Pontificiae potestatis, quales Actiolinus Romani, Fridericus ij. alijque, vò, quando in terris nihil est ab omni vicio purum, constat Apostolicam potestatem cunctis examinatis longe minori ad extremum, si reliqua inspiciamus, obnoxiam. Et quamuis Roma anno 1376. Romanorum Pontificum rursus esse sedes coeperit, dissidia tamen, ac Tyrannorum vis non potuit extirpari, nisi post diutinum tempus, idque ob eam maxime causam, quod Urbano vj. sedente fuerit teterrimū schisma excitatum anno 1379. quod auctum à Principibus, Regibusque nonnullis, maxima attulit Italiae detrimenta, Extinctum est illud anno 1419. Martino v. Papa creato, aduersus cuius successorem Eugenium Quartum anno 1440. deletus est Antipapa Amadeus, Subaudiæ Comes, Felix Quartus dictus. cui cum nonnulli in Italia Principes fauerent, non mediocres quieti illius attulit turbas. Finis est huic schismati impositus anno 1450. Ex hoc, Italiae Ciuitates magis adhuc, quam prius, excoli coeperunt, & plurima dignitatis, magnificentiae, doctrinarum, rerumque omnium bonarum incrementa sumpserunt. maiora cepissent, nisi Italici quidam, & inter hos praecipue Ludouicus Morus, contra Pontificis consilium, bella miscuissent, exteramque gentes in Italiae viscera immisissent. Hispanos a scimus Neapolitanis post obitum Ioannae Secundae acci-

Pat. lib. 2.
& seq.

- A** tos, Pontifice Romano inuito. Verumde his omnibus quando agere non posset esse, nisi valde inuidiosum; simulque res est notissima periculis, non est quod multa dicamus.

De communi maximorum Theologorum sententia Concluditur, Papam non modo esse in spiritualibus Pontificem summum; sed & omnium temporalium in terris Regem supremum, idque iure diuino,

atque, hoc posito, vt vult S.

Thomas, & alij, iure naturali. Cap. V.

B

M verò, si parere Italia iure vni deberet ille esset Pontifex Romanus. Nam, cum ponamus eum Christi Dei Vicarium, non modo illa obedire ipsi debet, sed Orbis etiam totus, salua Regum, Principumq. legitimum potestate, quã vero, ac summo omnium factorum Præfecto, qualem Christiani omnes ponunt esse Papam, conuenit ancillari.

- C** Natura namque comparatum videmus, vt meliora, ac perfectiora deterioribus, & ignobilioribus dominantur. quod si secus contingat, est præter institutum naturæ. Hinc elementa seruiunt corporibus inanimatis, eaque sic constant, & continent, vt in horum transeant naturam. hæc autem subiiciuntur ijs, que motu intimo cientur, ac sensibus carent: vt herbæ, frutices, plantæ animantibus sensu præditis. Homo præest his omnibus omnium finis. In nobis porro scimus esse, ac moueri corpus ab anima, in qua principatum ratio tenens, ad Deum. Deique cultum referre omnia debet, ac proinde, cum ponatur à Christianis Papa Dei Christi Vicarius, totius diuini cultus moderator absolutus; eius dominium dominia cuncta constituet, atque continebit. Sed, quando dominium (sunt hæc ipsa verba Sancti Thomæ libro tertio de regimine Principum, cap. x.) quoddam est Sacerdotale, & Regale similiter; aliud autem Regale similiter, sub quo Imperiale sumitur, & sic de alijs, vt infra patebit. tertium vero Politicum. quartum autem Oeconomicum. Primum cæteris antefertur multiplici via. sed præcipue sumitur ex institutione diuina, videlicet Christi, cum enim eadem secundum suam humanitatem sit omnis collata

Arist.

Pol c. 2.

D

potestas, vt patet Matthæi cap. 16. dictam suam potestatem suo communicauit Vicario, cum dixit, Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram edificabo Ecclesiam meam & tibi dabo clauis Regni cœlorum; &, quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis; &, quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Et mox: Quod si dicatur ad solam referri spirituales potestatem, hoc esse non potest, quia corporale, & temporale a spirituali & perpetuo dependet, sicut corporis operatio ex virtute animæ. sicut ergo corpus per animam habet esse, virtutem, & operationem, vt ex verbis Philosophi, & Augustini de immortalitate animæ patet, ita & temporalis iurisdictio Principum per spirituales Petri, & successorum eius, principium. Hactenus verba S. Thomæ. E quibus conficitur, omne dominium, quodcumque est, non modo in Italia, sed in Orbe toto, habere principium, virtutem, & operationem à dominio Papæ, non solum spirituali, sed etiam temporalis, quod dedit ac dat illi Christus, qui, vt inquit idem libro eodem cap. 15. temporaliter est Dominus Orbis, & directè ad spirituales vitam suam ordinauit Principatum. Hæc ille. Quin est hoc adeo verum, vt scribat cap. 19. Videtur Vicarius Christi habere plenitudinem potestatis, cui competit dicta prouisio ex triplici genere. primo quidem, diuino, quia sic videtur voluisse Christus ex verbis superius introductis, & infra etiam ostenderetur: secundo verò, ex iure naturali, quia, supposito ipsum primum locum tenere in Principatu, oportet eum dici caput, à quo est omnis motus, & sensus in corpore mystico, per quod habemus, quod omnis influentia regiminis ab ipso dependet. Amplius autem in communitate oportet attendere ad conseruationem ipsius, quia hoc natura requirit humana, quæ sine societate viuere non potest. conseruari autem nequit, nisi per dirigentem primum in quolibet genere hominum. & hoc est in actibus hominum primus Hierarcha, qui est Christus, vnde est primus dirigens, & consulens, & mouens, cuius vices summus Pontifex gerit. Rursus autem dictum est supra, in primo libro, quod Princeps est in Regno, sicut Deus in mundo, & anima in corpore. constat autem, quod omnis operatio naturæ ex Deo dependet, sicut gubernante, mouente, & conseruante, quia in ipso mouemur, & sumus, vt dicitur in Actibus Apost. & Propheta Isaiâ cap. 46.

Omnia

- A** Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Similitèr & de anima dici potest, quia omnis actio naturæ in corpore in triplici causæ genere dependet ex anima. Hoc autem videmus in Deo; qui gubernando, & dirigendo mundum permittit corruptionem particularis entis pro conseruatione totius. sic & natura facit pro conseruatione corporis humani ex virtute animæ. Simile contingit in Principe totius Regni, quia pro conseruatione regiminis super subditos ampliatur eius potestas, imponendo tales, destruendo ciuitates, & castra pro conseruatione totius Regni. multo igitur magis hoc conueniet summo, & supremo Principi, idest Papæ ad bonum totius Christianitatis. Rursus idem in 2. distict. 44. 9. 2. Potestas, inquit, spiritualis, & secularis. vtraque deducitur à potestate diuina, & ideo in tantum secularis potestas est sub spirituali, in quantum est ei à Deo supposita, scilicet in his, quæ ad salutem animæ pertinent, & ideo in his magis est obediendum potestati spirituali, quàm seculari. in his autem, quæ ad bonum ciuile pertinent, est magis obediendum potestati seculari, quàm spirituali, secundum illud Matthæi, cap. 22. Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsarij; & quæ sunt Dei, Deo. nisi forte potestati spirituali etiam secularis potestas coniungatur, sicut in Papa, qui vtriusque potestatis apicem tenet: scilicet spiritualis, & secularis, hoc illo disponente, qui est Sacerdos, & Rex in æternum secundum ordinem Melchisedech, Rex Regum, & Dominus Dominantium, cuius potestas non aufertur, & Regnum non corrumpetur in secula seculorum.
- B** Sequitur, recitans eadem verba, opinionem S. Thomæ Dionysij Cartusiani: secundo sententiarum dist. 44. quæstione 5. addens, quibus per omnia concordant Alexander, Bonauentura, Petrus, Richardus, alijque communiter. Sic ille, asserens hanc communem Theologorum sententiam in Papa esse apicem spiritualis, ac secularis potestatis. Et verò ita voluit Alexander Halensis in quarta parte summe quæst. 10. part. 2. §. 2. in verbo, Pro Rege nostro, & in tertia parte quæst. 40. membro 5. Hugo & S. Victor. libi. 2. part. 12. cap. 4. S. Bonauentura in 4. dist. 37. in expositione lit. dubli. 4. libi. de Ecclesiastica Hierarchy part. 2. quibus addendi quos addidit idem opusculo de auctoritate Papæ, affirmans ibidem sententiam Hubertinum de Casale, & Petrum de Tarantasia. præter hos

Item tradunt Rainerius Pisanus in sua summa ner. Domi-
 nio. c. 7. B. Ioannes à Capistrano tractatu de auctoritate Pa-
 pę, par. 1. secundę partis num. 4. & 5. Gabriel Biel. in expo-
 sitione canonis lect. 23. Egidius Rom. lib. de potestate Ecclē-
 siastica cap. 7. Alexander de S. Elpidio libro eodem cap. 6. Ia-
 cobus de Viterbio, Gulielmus Cremonensis S. Bernardus lib.
 4. de consideratione ad Eugenium; Augustinus Triumphus li-
 bro de potestate Ecclesiastica; q. 1. art. viij. Alvarus Pelagius
 de planctu Ecclesię cap. 13. Siluester Prieras in summa ver.
 Papa. 5. 10. &. 11. Ioannes Selestadiensis in Quadriuo, par.
 11 Tartaretus in quarto, distinct. 18. q. vnica, Naclantus lib.
 de potestate Papę. quorum verba non adducimus, ne iusto pro-
 xiores simus. Non grauabimur tamen afferre verba Hen-
 ricī Gandanensis Doctoris Sorbonici; qui ante annos tercen-
 tum floruit. Is igitur sic quodlibet sexto, q. 23.

De Jure diuino, & naturali sacerdotium supereminet Im-
 perio, & penes ipsum residet de Jure diuino, & naturali utra-
 que Jurisdīctio; & super spiritualia, & super temporalia, &
 similiter eius immediata executio. Vnde in tempore legis na-
 turę simul ambo currebant, Regnum, & Sacerdotium, & om-
 nes primogeniti Regum sacerdotes erant, & Reges, & iurisdī-
 ctionem in temporalibus exercebant. nec debebant distingui
 illo tempore, quia nondum erāt sacerdotes vocati ad spiritua-
 lis vitę exercitium, sicut tempore gratię, sicut etiam ambo
 currere debebāt propter eandem rationem in lege Mosaica,
 sicut & cœuerunt vsque ad Samuelem; sub quo populus
 petijt sibi Regem, quem, quantum erat ex parte populi, Do-
 minus concessit in onus propter peccata eorum. Vnde dixit
 Dominus Samueli: Non abiecerunt te; sed me, ne regnem
 super eos; disponente tamen æterna prouidentia, quę mala
 nostrā, & ea, quę concedit pro peccatis nostris, in bonum con-
 uertit; hoc factum est in pręsagium eius, quod futurum erat,
 Deo ordinantē in noua lege, & vt sacerdotes expediti ad iudi-
 cijs temporalium assuescerent inminente tempore: aduentus
 Christi vacare spiritualibus, qui veniens Rex; & sacerdos si-
 mul secundum ordinem Melchisedech, qui simul erat Rex, &
 sacerdos Dei, sacerdotium, quod per accidens secundum prę-
 dicta seruite factum erat in lege Mosaica, in qua sacerdotes sub
 iecti erant Regibus, ad libertatem sacerdotij legis naturę re-
 duxit: in qua in eadem persona vtraque dignitas iuxta cursum
 legis

- A. legis naturę debuit residere, qui Rex, & Sacerdos debuit esse ordinarius suę gentis & hoc principaliter ratione, qua sacerdos super spiritualia principaliter; quàm ratione, quia Rex super temporalia principaliter. Unde, etsi fuissent Reges alij ab institutione, qui non essent sacerdotes, sub quibus essent Sacerdotes non ordinarij, sed instituti, illi subesse debuerunt illi, qui simul Rex esset, ac Sacerdos ordinarius; & hoc non tam ratione, qua Rex erat, sed ratione, qua Sacerdos erat. Hęc ille, qui & paulo ante, Cum aliquid, inquit, fuerit difficile, vel ambiguum; tunc ad iudicium est Sedis Apostolicę recurrendum. & secundum hoc Sacerdos Apostolicus se habet ad Reges, & principes, tanquam architecti ad artifices. illi enim, propter quid, & regulas iudicandi sciunt; isti mechanici vero, tanquam experti in malis, ipsum, quia sciunt; propter quid autem, ignorant. propter quod debet illis leges dare, secundum quas debent jurisdictionem suam exequi, & populum regere, nec aliorum leges recipere, nisi per ipsum prius fuerint approbatę. Huiusque Henricus. Nunc audiamus. Sanctum Antoninum titulo tertio de dominio regnorum, cap. 2. in hęc verba. *Quod dicitur de domino rege*
- C. Credimus, ait ille, immo scimus, quod Papa est generalis Vicarius Iesu Christi de trans. Epi. c. 1. & etiam super omnes Infideles. etenim Christus plenariam recepit potestatem. Unde Psal. Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis; & Math. ultimo, Data est mihi omnis potestas in cęlo, & in terra. Nec videretur diligens, seu sapiens paterfamilias, nisi & Vicario suo, quem in terra dimisit, plenam super omnes dimisisset potestatem, ut patet in eo, quod dicitur super homicidio, c. per humanam lib. 6. Ideo, & dicitur de Papa, qui non solum habet potestatem, sed & plenitudinem potestatis. de vsu pallij. c. ad honorem, quia Petro, & successores eius claves dedit Regni Cęlorum, dicens, Quodcumque ligaueris, & c. Ones autem non solum sunt fideles, sed etiam infideles per creationem, licet non sint de ouili. Unde & sequitur, quod Papa super omnes habet jurisdictionem de iure, licet non de factis. & probatur hoc in eo, quod legitur de elect. c. significasti. de maioriata, & obedientia. c. solite, de iudicijs. c. nomit. Igitur per hanc potestatem, quam habet Papa, dicendum est, quod gentiles, etsi non habeant legem, nisi naturę, si tamen contra legem ipsam naturę faciant,

etiam licet per Papam puniri possunt. Et mox: De Christianis non est dubium, quod Papa eos iudicare potest, & punire, si contra lege Evangelicam faciant, vel alias grauer peccent, etiam temporaliter, vt patet in eo, quod notatur in: c. licet, et foro comp. & de iudic. c. nouit. §. 1. & quamuis omittat Papa aliquando penas iustas, & debitas omnibus predictis infirmitas, vel quia facultatem non habet coercendi, vel propter pericula, & scandala, que incumbunt: vel cueniretimentur, vel quia multitudini parit, de temp. ordin. c. 2. & cle. de exco. c. latores, est tamen potestas faciendi hoc apud Deum. Hec Sanctus. Cui eodentit Francisus Mayronis cognomen- to Doctor. Illuminatus, qui sic in. iv. dist. 39. q. 4. Plemitudo potestatis secundum vtramque iurisdictionem concurrunt in eandem personam hoc patet auctoritate Christi: Cum quod ligaueris &c. Dices forte, quod verum est in spiritualibus. Sed tunc arguo sic: Quia in subordinatis, quidquid potest inferior, potest et superior: Sed Papa est superior ad Imperatorem, vt supra probatum est. ergo. Secundo, Quia Papa confirmat leges: hoc autem non posset, nisi posset, eas condere. Tertio sic, Quicunque datur auctoritas ad principale, datur & respectu annexi, quia sine eo non posset exequi: sed temporalia sunt annexa spiritualibus actibus: nullus enim posset celebrare missas sine vestibus, nec vestes possunt haberi sine bonis temporalibus. ergo. Sed contra Canonistae dicunt quod in spiritualibus praesidet Papa, Imperator vero in temporalibus, Probo: Quia Imperatores dederunt bona temporalia Papae, & Ecclesiae. Sed hic dicitur quod de facto sic fuit, sed de iure Papa debet dare Imperatori, & alia bona temporalia. Hec Francisus Mayronis. Similia Richardus de Media villa in. 4. distinctione 24. quaest. 3. ad 3. Moyses, inquit, expressus: quam Aaron figurauit Christum, qui fuit summus Rex, & summus Pontifex, & ex consequenti Vicarium eius in terris, in quo simul sub Christo est vtraque potestas. Et art. 5. quaest. 3. In omni, ait, re vna ex diuersis rebus integras oportet esse aliquod praeminens, quo diuersae partes cohaerant in vnum, sicut est anima in humano corpore, & corpus super contrarietatem eleuatum, quod est colum in machina mundi per virtutem vniuersalem conciliantur elementa, que contraria sunt. unde, cum Ecclesia sit vnum corpus Christi in seculum ex diuersis statibus, & membris con-

A stitutum ad obseruationem huius vnitatis oportet esse vnum caput omnium statuum cum Ecclesiz, & membrorum vniuersali regimine regituum, sub quo diuersi status Ecclesiz, & membra diuersa conueniunt secundum debitam proportionem in vnum, vt sic conformetur Ecclesia militans suo exemplari in celo.

Sequitur testimonium Roderici Sancij Episcopi Zamorensis libro de origine, ac differentia principatus. Sic itaque hic par. 1. Nemo, nisi Christus, vel eius Vicarius in terris, potest dicere illud, quod Propheta de Christo dixerat, Mihi.

B inquit, alienigenæ subditi sunt. nam propter vniuersale dominium nullus mortalium est ei alienus, & non subditus: quia scriptum est de eo, Data est mihi omnis potestas in Cælo, & in Terra. Et iterum, omnes gentes seruiunt ei, & dominabitur à mari vsque ad mare, Et iterum: omnis terra possessio eius. Et rursus: Romanus Pontifex vice Christi principatur in vniuerso Orbe, in spiritualibus, & temporalibus, & de illo loquuntur iura, auctoritates, & rationes supra allegatz. Et propè finem partis primæ concludit: Est vero naturaliter moraliter & diuino iure cū recta fide tenendum, Principatum Romani Pontificis esse verum, & vnicum immediatum Principatum totius Orbis, nedum quoad spiritualia, sed quoad temporalia, & Principatum Imperialem esse ab ipso dependentem, & mediatum, ministerialem, & instrumentalem eadem subministrantem, & deseruientem. foreque ab eo ordinatum, & institutum, & ad iussum principatus Papalis mobilem, reuocabilem, corrigibilem, & punibilem, de quo ministeriali Principatu pulchrè ait Isidorus lib. de summo bono Potestates, inquit, sæculares necessariae non essent, nisi, quod non præualeat Sacerdos efficere per doctrinæ potestatem, Princeps hoc imperet per disciplinæ terrorem. Ecce, inquit, necessariae non essent. Ex quo aperte innuit, quod in hoc mundiali regimine principatus sæcularis de pura, & mera necessitate, vel etiam expediendi necessarius non est, nisi quando Ecclesia non potest. si ergo posset malos coercere, non est necessarius principatus Imperialis, & sæcularis: cum includatur virtualiter in principatu Apostolico. Vnde Ambrosius ait, quod Pontifices summi solum pro cursu rerum temporalium Imperialibus legibus vtuntur. Resoluendo igitur istum articulum, dicimus, quod in tota machina mundiali non est nisi

C

D

De Italia Statu

252
 vnus Principatus, ideo non debet esse, nisi vnus vniuersalis, A
 & supremus Princeps, & Monarcha. Nam vltra prædicta
 illud natura ipsa docet. Vt enim inquit philosophus in xij.
 Metaph. Entia nolunt male disponi, ideo vnus est principatus,
 & vnus Princeps supremus totius Orbis, qui est Christi Vica-
 rius: iuxta illud Danielis cap. viij. Dedit ei potestatem, &
 honorem, & Regnum, & omnes populi, & linguæ seruient
 ei. In illo igitur est fons, & origo omnis principatus, & ab eo
 cæteræ potestates defluunt. Hæc ille.

Non omitamus Franciscum de Siluestris Ferrariensem in
 cap. 76. lib. 4. aduersus gentes. Considerandum est, inquit B
 ille, ex doctrina Sanctæ Thomæ secundo sententiarum, dist.
 vltima in expositione literæ quod summus Pontifex habet in
 Ecclesia apicem, & excellentiam vtriusque potestatis non so-
 lum spiritualis, sed etiam sæcularis: ideo illi præ omnibus
 obediendum est, & in ijs, quæ ad salutem animæ pertinent,
 & in ijs, quæ ad bonum pertinent ciuile. Similiter, vt dicit
 idemmet S. Thomas in libro de regimine Principum lib. 3. c.
 10. & 19. potest ratione supremæ huius potestatis vnumquen-
 que ratione delicti punire, & tales, atque collectas pro Reip.
 Christianæ conseruatione inponere, sicut & Rex in suo Regno C
 potest. Hactenus Franciscus.

Ex his apparet, hanc esse Theologorum communem sen-
 tentiam, Papam non modo esse Pontificem summum, sed
 etiam Regem summum totius Orbis terrarum. Communis
 verò est hæc sententia, siue numerum Theologorum, qui de
 hac re scripserunt, consideremus, siue auctoritatem, doctri-
 nam, aut dignitatem. Nam, qui, & quanti, SS. Thomas,
 Bonauentura, Bernardus, Antoninus, Hugo de S. Victore,
 Alexander Halensis, Aegidius Romanus, Franciscus Mayro-
 nis, Dionysius Carthusianus, vt cæteros omitamus? Profera-
 tur, quæso, vllus eorum, qui secus tradiderunt, par alicui ex
 istis peritia, aut sanctitate? Iam, quis non miretur, è singulis
 ordinibus religiosorum celebrioribus, atque è singulis natio-
 nibus, quæ sint illustriores in Europa, summos scriptores in
 hac sententia fuisse? Nam SS. Thomas, Bonauentura, An-
 toninus, & Aegidius Romanus e familia Columnensi, Itali,
 Bernardus Burgundus, Hugo è S. Victore Gallus, Henricus
 Flander, Alexander Halensis Anglus, Dionysius Charthusia-
 nus Germanus, Rodericus Sancius, & Aluarus Pelagius His-
 pani.

- A** pani. & hic quidem cum Bonauentura, Francisco Mayronis, Richardo de Media villa, & Alexandro Halensi ex ordine S. Francisci, S. Thomas è S. Dominici, Bernardus è S. Benedicti, Dionysius è Cartusianorum, Hugo è S. Viatore è Canoniorum regularium, Aegidius & Augustinus Triumphus, Alexander de S. Elpidio, Iacobus Viterbiensis, Gulielmus Cremonensis omnes ex ordine Eremitarum S. Augustini, Doctores porro Canonistæ sic adhæserunt huic decreto, vt infinitum sit illos enuemerare. recēsentur multi à Lælio Zeccho in tractatibus Theologicis loco quinto, & à Doctoribus in c. nouit extra de iudicijs. Hic factum, vt audacter dixerit Barcolus maturi vñ iudicij l. 1. §. 1. D. de requirendis reis opinionem contrariam esse hæreticam.

Ex antiquis non habemus multos, qui hæc speciatim tractarint. A Diuina nanque providentia videmus hoc institutum, vt plurimarum rerum veritas in Ecclesia paulatim sæculis sequentibus in apertum producat, & eluceat. transformamur, ait Paulus 2. Corinth. c. 3. de claritate in claritatem tanquam à Dominò i spiritu: quod etiam scripsit S. Thomas.

- C** 2. 2. q. 1. art. 7. statuens articulorum, qui credendi sint, numerum crescere semper in dies, quoad explicationem distinctiorem, licet non quoad substantiam. Et nihilominus antiqui, verbis amplissimis extollentes Petri, successorumque ipsius potestatem generatim videntur hæc dixisse. Ac, ne afferamus Latinos, Græcorum summos adducemus, atque eos, qui tenuerunt sedes primarias Orientis, æmulas Romanæ. Igitur S. Cynillus Patriarcha Alexandrinus sic in Thesauro, vt citat S. Thomas libro contra errores Græcorum: Sic Christus accepit à Patre Ducatum, & sceptrum Ecclesiæ gentium, ex Israel egrediens, super omnem principatum, & potestatem, super omne quodcunque est, vt ei cuncta curerentur, plenissimam; sic & Petro, & successoribus eius plenissimè commisit. Sanctus autem Chrysostronus Patriarcha Constantinopolitanus, ita libro secundo de Sacerdotio. Quanam item de causa, ait, idem ille sanguinem effudit suum? certè, vt pecudes eas acquireret, quarum curam tum Petro, tum Petri successoribus committebat. Et mox, explicans, Petrum super omnia Dei bona constitutum: Dum ait Christus, Quis fidelis seruus, & prudens, non hoc ait, quod ei ignotus sit fidelis, ac prudens seruus, sed quod exprimere velit, tum hoc

opus, quàm rarum sit, tum quæ sit functionis huius amplitudo. contèplare itaque & præmiù. Ignatius verò Antiochenus Patriarcha, qui Apostolos, Christumque, vt volunt aliqui, vidit, ad Philadelphenses, Principes, ait, subditi estote Cæsari milites Principibus, diaconi presbyteris, presbiteri verò, & diaconi, atque omnis clerus simul cum omni populo, & militibus, atque Principibus, sed & Cæsare obediant Episcopo, Episcopus vero Christo, sicut patri Christus, & ita vnitas per omnia seruetur. Hæc Sanctus, volens esse Episcopo subiectum Cæsare, sicut patri Christus, qui per omnia subiectus est, siue illa sint sacra, siue temporalia: addit, vnitatem per omnia seruandam, atque ita Episcopo debent omnia profana subiecta esse per administratos, ac Dominos eorum. Ac, ne dicas, vti sacrorum Præsuli dumtaxat, non etiam secundo loco vti omnium profanorum sacro moderatori; adiecit, Per omnia. Clarius hæc S. Epiphanius, hères. 29. Thronus Davidis, & Regale, inquit, solium est Sacerdotium, quod in Ecclesia sancta est. Christus enim Dominus, Rex, & Sacerdos; Rex, quia ex stirpe David, deinde vnigenitus; Sacerdos, quia secundum ordinem Melchisedech sacrificium obtulit, ipsum hoc suum Regnum vna cum summo sacerdotio seruis suis summis Pontificibus est largitus. Hæc ille, apertè asserens, Regnum profanarum rerum, sacerdotiumq. simul esse in Pontificibus summis. quod eadem verba explicans S. Paulinus, ita cecinit, ad Cytherium:

*Habes & illud: Ventris a fructu tui
In sedibus ponam meis.
Qui sermo David quamlibet Christus sonet,
In Christo & illis concinit.
Qui Christiani corporis collegio.
In sede ponentur Dei.*

Eadem tradit Procopius Gazæus in Isaïæ cap. 16. quem refert Leo Castrensis ibidem. Et attingit Damasceus orat. 2. in Natiuitatem Mariæ. Quin S. Ephrem Syrus, vt antiquissimos ex vltimo Oriente scriptores adducamus, in sermone de Trasfiguratione demonstrat, Petrum Christianorum Principem fuisse, sicut Moyse Hebræorum Princeps fuit; qui diuina, humanaque simul omnia gubernabat. Hinc Macharius

Aegy-

- A** Aegyptius hom. 26. postea Moyſi ſucceſſit Petrus, qui nouam Eccleſiam Chriſti, nouumque ſacerdotium inſtituit. Et hom. 47. Virga Moyſis, ait, duplicem gerebat imaginem, occurrebat enim hoſtibus, tanquam ſerpens mordens, & enecans, Iſraeliticis vero erat vice baculi, quo innitebantur. Hæc ille, Summos Pontifices inſtar Moyſis eſſe in Eccleſia Dei volens, atque iccirco nihil non ex iuſtitia præſcriptis moderari. quod ſane argumentum tetigerunt Henricus Gandauenſis, & Rodericus Sancius. Hæc verò omnia prædixerunt Ezechiel cap. 34. inducens Deum loquentem, Suſcitabo paſtorem vnum ſecundum cor meum Dauid qui paſcet eas. Et cap. 37. Seruus meus Dauid Rex ſuper eos, paſtor erit omnium eorum. Et. Oſee; cap. 1. Erit numerus filiorum Iſrael, quaſi arena maris, qua ſine menſura eſt, & non numerabitur, & erit in loco vbi dicitur eis, filij Dei viuentis, & congregabuntur filij Iuda & filij Iſrael pariter, & ponent ſibi met caput vnum. Et Hieremix, cap. 33. Non interibit de Dauid vir, qui ſedeat ſuper thronum domus Iſrael. Hæc iſti Dauidem vocantes, qui exemplo Dauidis, tum temporalia, tum ſpiritualia procuret, ſicuti Imperatorem Latini Czſarem, vel Auguſtum vocabant, Aegyptij Reges ſuos Ptolemæos, aut Pharaones, Paſtorem verò appellat, quod Rex & paſtor, & paſcere dicitur, ſic enim populus ad Dauidem 2. Reg. 5. Dixit aut Dominus ad Dauid, tu paſces populum meum Iſrael, & tu eris dux ſuper Iſrael. Et pſal. 77. Et elegit Dauid ſeruum ſuum, & ſuſtulit eum de gregibus ouium, de poſt ſortibus accepit eum, paſcere Iacob ſeruum ſuum, & Iſrael hereditatem ſuam, & pait eos in innocentia cordis ſui. Quin à profanis etiam ſcriptoribus, & inter hos à Grecis, Reges Paſtores nuncupantur. Et Homerus paſim Reges vocat Παιμεις λαών.
- D** Hinc Origenes hom. 2. in Geſenim, Vſus, inquit, obtinuit, vt, quia Præſules gentium, & populorum magiſtratus, tam apud profanos, quàm apud ſacram Scripturam Paſtores ſoliti ſint nuncupari, etiam hæc vox paſcere, regere, & imperare ſignificet. Nullus verò, ait Arnobius Pſal. 137. Apoſtolorum, præter Petrum, à Chriſto Domino nomen paſtoris accepit. ſolus enim Dominus Jeſus Chriſtus dicebat, Ego ſum paſtor bonus. Et iterum: Hoc ergo nomen ſanctum, & ipſius nominis poteſtatem poſt reſurrectionem ſuam Petro penitenti conceſſit, & negatus negatori ſuo hanc, quam ſolus habet

bet, tribuit potestatem. Et Lucifer Calaritanus, alloquens Imperatorem Constantiũ lib. de non parcendo in Deum delinquentibus, Petro, inquit, dicit Christus Ioan. vltimo Pasce agnos meos. Et iterum, Pasce ouiculas meas; & tu veniens lupus, vis eos, qui successores inueniuntur extitisse beato Petro, vicem gerere mercenariorum, eos, quos iam pridem per Hieremiam promiserat populo suo dicens. Et dabo vobis pastores secundum cor meum, & pascent vos pascentes cum disciplina. Hæc ille, asseuerans, Pontifices Romanos esse eos pastores, de quibus apud Hieremiam Deus ait, fore, vt à se dentur.

Ex his omnibus liquet, Pontifici Romano in terris non modo summum Sacerdotium, sed etiam summam Regalis Imperij potestatem collatam à Christo, sacra, profanaque omnia regenda, non modo in Italia, sed in Orbe toto, cum bono id publico cognouerit expedire. Neque vero his repugnant, quod Papæ interdum, Christi exemplo, quando seruos agunt eius seruorum, cum non poterant vel corda potentium dura mollire, vel sublimium celsitatem flectere, suæ potestatis vires, aut Maiestatis eminentem culmen occulere factis, aut verbis consonis humilitati conspicuæ, humanæque vilitati, atque ob id non contrarijs veritati, vt deinde suo tempore, cum res exigit, ac patitur, summam dignitatem, potestatemque suam proferrent in medium. Sic Christus asseruit se cum suis à tributis liberum, voluit tamen ea præstare, nequem vel hac in re scandalizaret, vt habetur Matth. c. 17. Et quamuis indignans obiecerit Phariseis, quod ipsum non honorassent, vt habetur Ioannis cap. 8. noluit tamen fieri Rex ab ijs, qui non ipsius in primis dignitatem quærebant, sed panem. quod scribitur eiusdem c. 6. Et nihilominus vetuit occludi ora ijs, qui clamabāt ipsum Regem Israel, asseuerans, fore alioquin, vt lapides clamarent. quod Ioannis cap. 7. & Marci c. 10. habetur, ac Regem se fatetur interroganti Pilato, non qui tunc armis pugnaret, vel cuius Regnum foret vel omnino, vel tunc de hoc mundo, verum cui potestas omnis, non aliqua tantum danda mox esset, non in cælo duntaxat, sed in terris etiam, quod est Matthæi cap. 28. quo tempore dixit Petro, Pasce oues meas, & ipsi didum fuerat à Patre, Postula me, & dabo tibi gentes, hæc reditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ, reges eos in vir-

- A** ga ferrea, & tanquam vas figuli confriges eos . quod habetur Pſal. 2. Et ſede à dextris meis donec ponam inimicos tuos ſcabbellum pedum tuorum : Virgaque emittatur è Sion, vt do minetur in medio inicorum, confringat Reges, conquaſſet in terris capita multorum : vt eſt pſal. 109. Neque ſimiliter, cum dicimus, à Dominio Sacerdotali, ac Regali ſimul, quale eſt Papæ, omnia dominia pendere, tolluntur aliorum dominia eorumque effectus . ſicut a directo dominio non extinguitur vtile, neque a dominio proprietatis dominium uſufructus, ſic Deus, cuius vices Papà in terris gerit, operans intime in omnibus rebus, non tollit earum formas, & effectiones, vt docet S. Thomas lib. 3. aduerſus gentes c. 67. & parte prima. q. 105. art. 5. quamuis in ipſo viuamus, moueamur, ac ſimus, vt habetur Act. c. 17. ac poſſit agere, atque agat interdum ſine interuentu cauſarum ſecundarum, quod in miraculis maximis contingit, aut ipſis adhuc ſaluus, earum vires, effectusue minuit, vel auget in totius vniuerſitatis bonum. Neque vero Pontifex cõquieſcere debet in huiusmodi temporalium rerum tractatione, vilitate, ac ſpecie, ſed æterna, ac cœleſtia imprimis ita ſpectare, & inquirere, vt illa præ iſtis nihili ducat, in his deſudabit, atque elaborabit, memor eorum, quæ Chriſtus dixit, Non veni miniſtrari, ſed miniſtrare, quando, & hæc exteri viderunt. notum namque illud Agelilai Regis, Regnum ſapientibus eſſe ſeruitutem. Quod verò Sancti Doctores aliquando dicunt, Regibus à Deo tradita Regna, ſic tradita eſſe ſcimus, vt pendeant à primo Pontificis ſummi Regno, atque illi famulentur. ſic enim Proſper libro de vocatione gentium, c. 34. Gratiz Chriſtianæ effectibus etiam ipſa, quibus mundus atteritur, arma famulantur. Et S. Gregorius ad Imperatorem Mauritium, libro 2. ep. 61. Super omnes homines, ait, dominorum meorum pietate cœlitus data eſt, vt terreſtre regnum cœleſti regno famuletur Eadem Leo ep. 73. ad Leonem Auguſtum. Et S. Thomas 2. 2. q. 40. art. 2. omnis perſona, inquit, vel ars, vel virtus, ad quam pertinet finis, habet diſponere de his, quæ ſunt ad finem. bella autem carnalia in populo fideli ſunt referenda ad finem, vt ad bonum ſpirituale diuinum, cui clerici deputantur : ideo ad Clericos pertinet, diſponere, & inducere alios ad bellandum bella iuſta. Hæc ille vir, doctrina, & ſanctitate præcellens.

Concluditur, apud sapientissimas quaslibet gentes, earum Pontificem summum, fuisse etiam vel Regem summum, vel penes Sacerdotes omnem profanorum potestatem. Et ab Imperatoribus, atque a Regibus maximis Pontifici Romano imperia, & Regna maxima fuisse subiecta, atque illi in temporalibus ob legitimas causas omnino paruisse.

Caput vltimum.

CLARISSIMUM fit è superioribus, omnium rerum Dominium supremum pertinere ad Pontificem Romanum iure diuino. quod si ponimus, vt poni debet, iure etiam naturali idem dicendum videtur Sancto Thomæ, Henrico Gandauensi, & Roderico Sancio. & sanè illustrioribus, ac sapientioribus quibusque gentibus hoc ius fuit, vt cuncta essent subiecta summis sacerdotibus, ipsiq; Reges ijs obedirent, ac dicto audientes forent. quod multo magis erit obseruandum Christianis, quorū primi parètes omnia proieciabant ad pedes Apostolorum, Petro ijs præidente, vt merito ad illos pertineat, quod Dauid canit, Subiecit Deus populos nobis, & gentes sub pedibus nostris. Athenienses olim sibi primas sapientiz laudes vendicare conabantur, atque ad eos inprimis spectat, quod Apostolus ait, Græci sapientiam quærent. Atqui Arcopagus eorum penes quem prima omnium potestas erat, constabat e iudicibus, qui sacerdotes essent, summusque omnium sacerdos rogans singulorum sententias, ipse suffragia colligebat. quod Iosephus testatur lib. 14. cap. 16. At Lacedæmonijs idem Sacerdos erat summus, ac Rex, vt habemus è Xenopontis libro de Rep. ipsorum. Iudices autem apud Aegyptios, ait Aelianus lib. 14. Variz historiæ c. 34. iidem quondam fuerunt, qui & Sacerdotes. In his princeps erat sententia maximus natu & in omnes statueudi ius habebat. Antiquitus, inquit Strabo lib. 17. Meroe (quæ est Metropolis Aethiopici Regni) summa potestas fuit penes Sacerdotes, tantaque auctoritas, vt nonnunquam, misso nuntio, mortem Regi imperarent, eique alium sufficerent, testatur Eusebius in Chronico, in Perside

non

- A** non nisi magnos Sacerdotes regnasse. Adijcit Agathias libro secundo, publica omnia de consilio ipsorum fuisse administrata, ac nihil ratum, vel legitimum fuisse Persis, quod non eorum sententia confirmaretur. Druidæ, scribit Cæsar lib. 6. de bello Gallico de omnibus controuersis publicis, priuatisque confluunt, & omnes vndique parent eorum iudicijs & decretis. Apud Germanos olim, quod Tacitus scribit libro de moribus eorum, sacerdotes in publicis Conuentibus, vbi agebatur de summa rerum, ius habebant imperandi, silentiumque indicendi. Inter Sicanos iidem Regibus erant maiores; cum penderent ab auctoritate illorum, teste Helmol- do lib. 1. cap. 12. Quid vero Romani? Numquid non apud illos ius erat Sacerdotibus in omnia tam sacra, quam profana? Hæc sunt festi verba cum Pont. Max. esset omniū Sacerdotum iudex, & arbiter rerum diuinarum, atque humanarum. Hæc Ciceronis lib. 2. de Legibus, dum loquitur de auguribus, qui Sacerdotes erant, maximum autem, & præstantissimum in Rep. ius est augurum, cum est auctoritati coniunctum. ne que vero hoc, quia sum ipse augur, ita sentio; sed quia sic existimare nos necesse est. quid enim maius est, si de iure querimus, quam posse à summis Imperijs, & summis potestatibus comitia tollere? concilia vel instituta dimittere, vel habitare rescindere? quid grauius, quam rem susceptam dirimi, si vnus augurum aliter dixerit? quid magnificentius, quam posse decernere, vt magistratu se abdicent consules? quid religiosius, quam cum populo, cum plebe agendi ius, aut non dare, aut legem, si non iure rogata est, tollere? Hæc Cicero. Extant tantæ potestatis, qua Sacerdotes præditi erant, exempla plurima apud Valerium lib. 1. cap. 1. Quocirca Imperatores Summum Pontificatum ad se transtulerunt, quod viderent ei summum ius esse in omnia. quod adnotauit Dion. lib. 53. & patricij conqueruntur apud Liuium lib. 4. augures Pontificesque communicari plebi, & Vlpianus tit. de iust. & Iure leg. 1. §. 1. Publicum ius, inquit, est, quod ad Statum rei Romanæ spectat; priuatum, quod ad singulorum vtilitatem. sunt enim quædam publicè vtilia, quædam priuata. publicum ius in sacris, in Sacerdotibus, in magistratibus consistit. Sic Vlpianus, magistratibus præponens Sacerdotes, & in ijs consistere asserens ius publicum Romanorum. Cognoscebant autem non modo illi causas pias, ac pauperum, quod Cice-

potestas, vt patet Mathzi cap. 16. dictam suam potestatem suo communicauit Vicario, cum dixit, Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam & tibi dabo clauis Regni cœlorum; &, quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis; &, quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Et mox: Quod si dicatur ad solam referri spiritualem potestatem, hoc esse non potest, quia corporale, & temporale a spirituali & perpetuo dependet, sicut corporis operatio ex virtute animæ. sicut ergo corpus per animam habet esse, virtutem, & operationem, vt ex verbis Philosophi, & Augustini de immortalitate animæ patet, ita & temporalis iurisdicctio Principum per spiritualem Petri, & successorum eius, principium. Hæc tenus verba S. Thomæ. E quibus conficitur, omne dominium, quodcumque est, non modo in Italia, sed in Orbe toto, habere principium, virtutem, & operationem à dominio Papæ, non solum spirituali, sed etiam temporali, quod dedit ac dat illi Christus, qui, vt inquit idem libro eodem cap. 15. temporaliter est Dominus Orbis, & directè ad spiritualem vitam suam ordinauit Principatum. Hæc ille. Quin est hoc adeo verum, vt scribat cap. 19. Videtur Vicarius Christi habere plenitudinem potestatis, cui competit dicta prouisio ex triplici genere. primo quidem, diuino, quia sic videtur voluisse Christus ex verbis superius introductis, & infra etiam ostendetur: secundo verò, ex iure naturali, quia, supposito ipsum primum locum tenere in Principatu, oportet eum dici caput, à quo est omnis motus, & sensus in corpore mystico, per quod habemus, quod omnis influentia regiminis ab ipso dependet. Amplius autem in communitate oportet attendere ad conseruationem ipsius, quia hoc natura requirit humana, quæ sine societate viuere non potest. conseruari autem nequit, nisi per dirigentem primum in quolibet genere hominum. & hoc est in actibus hominum primus Hierarcha, qui est Christus, vnde est primum dirigens, & consulens, & mouens, cuius vices summus Pontifex gerit. Rursus autem dictum est supra, in primo libro, quod Princeps est in Regno, sicut Deus in mundo, & anima in corpore. constat autem, quod omnis operatio nature ex Deo dependet, sicut gubernante, mouente, & conseruante, quia in ipso mouemur, & sumus, vt dicitur in Actibus Apost. & Propheca Isaiæ cap. 46.

- A.** Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Similitèr & de anima dici potest, quia omnis actio naturæ in corpore in triplici causæ genere dependet ex anima. Hoc autem videmus in Deo; qui gubernando, & dirigendo mundum permittit corruptionem particularis entis pro conseruatione totius: sic & natura facit pro conseruatione corporis humani ex uirtute animæ: Simile contingit in Principe totius Regni, quia pro conseruatione regiminis super subditos ampliatur eius potestas, imponendo tales, destruendo ciuitates, & castra pro conseruatione totius Regni. multo igitur magis hoc conuenit summo, & supremo Principi, idest Papæ ad bonum totius Christianitatis. Rursus idem in 2. dist. in 44. 9. 2. Potestas; inquit, spiritualis, & secularis. utraque deducitur à potestate diuina, & ideo in tantum secularis potestas est sub spirituali, in quantum est ei à Deo supposita, scilicet in his, quæ ad salutem animæ pertinent, & ideo in his magis est obediendum potestati spirituali, quàm seculari. in his autem, quæ ad bonum ciuile pertinent, est magis obediendum potestati seculari, quàm spirituali, secundum illud Matthæi, cap. 23. Reddite à quæ sunt Cæsaris, Cæsarij; & quæ sunt Dei, Deo. nisi forte potestati spirituali etiam secularis potestas coniungatur, sicut in Papa, qui utriusque potestatis apicem tenet: scilicet spiritualis, & secularis, hoc illo disponente, qui est Sacerdos; & Rex in æternum secundum ordinem Melchisedech, Rex Regum, & Dominus Dominantium, cuius potestas non auferretur, & Regnum non contumpetur in secula seculorum.
- B.** Antea. op. in lib. 2. c. 1. in fine. dicitur de Regibus. dicitur de Regibus. dicitur de Regibus.
- Sequitur, recitans eadem uerba, opinionem S. Thomæ Dionysij: Carthusiani: secundo sententiarum dist. 44. questione 5. addens, à quibus per omnia concordant Alexander, Bonauentura, Petrus, Richardus, alijque communiter. Sic ille, asserens hanc communem Theologorum sententiam in Papa esse apicem spiritualis, ac secularis potestatis. Et uerò ita uolunt Alexander Halensis in quarta parte summe quæst. 10. part. 2. §. 2. in uerbo, Pro Rege nostro, & in tertia parte quæst. 40. membro 5. Hugo e S. Victore. libi. 20. part. 2. cap. 4. S. Bonauentura in 4. dist. 37. in expositione lit. dubio 4. lib. de Ecclesiastica Hierarchia part. 2. quibus addendi quos addidit idem opusculo de auctoritate Papæ; affirmans ibidem sententiam Hubertinum de Casale; & Petrum de Tarantasia. præter hos idem

Item tradunt Rainerius Pisanus in sua summa uer. Domi-
 nio. c. 5. B. Ioannes à Capistrano tractatu de auctoritate Pa-
 pæ, par. 1. secundæ partis num. 4. & 5. Gabriel Biel. in expo-
 sitione canonis lect. 23. Egidius Rom. lib. de potestate Eccle-
 siastica cap. 7. Alexander de S. Elpidio libro eodem cap. 6. Ia-
 cobus de Viterbio, Gulielmus Cremonensis S. Bernardus lib.
 4. de consideratione ad Eugenium, Augustinus Triumphus li-
 bro de potestate Ecclesiastica, q. 1. art. viij. Aluarus Pelagius
 de planctu Ecclesiæ cap. 13. Siluester Prieras in summa uer.
 Papa. 5. 10. &. 11. Ioannes Selestadensis in Quadriuo, par.
 1. Tartaretus in quarto, distinct. 18. q. vnica, Naclantus lib.
 de potestate Papæ. quorum uerba non adducimus, ne iusto pro-
 xioribus simus. Non grauabimur tamen afferre uerba Hen-
 ricî Gandauensis Doctoris Sorbonici, qui ante annos tercen-
 tum floruit. Is igitur sic quodlibet sexto, q. 23.

De iure diuino, & naturali sacerdotium supereminet Im-
 perio, & penes ipsum residet de iure diuino, & naturali utra-
 que iurisdictio; & super spiritualia, & super temporalia, &
 similiter eius immediata executio. Vnde in tempore legis na-
 turæ simul ambo currebant, Regnum, & Sacerdotium, & om-
 nes primogeniti Regum sacerdotes erant, & Reges, & iurisdic-
 tionem in temporalibus exercebant. nec debebant distingui
 illo tempore, quia nondum erant sacerdotes uocati à spirita-
 lis uitæ exercitium, sicut tempore gratiæ. sicut etiam ambo
 currere debebant propter eandem rationem in lege Mosaica,
 sicut & currebant usque ad Samuelem, sub quo populus
 petijt sibi Regem, quem, quantum erat ex parte populi, Do-
 minus concessit in onus propter peccata eorum. Vnde dixit
 Dominus Samueli: Non abiecerunt te; sed me, ne regnem
 super eos: disponente tamen æterna prouidentia, quæ mala
 nostra, & ea, quæ concedit pro peccatis nostris, in bonum con-
 uertit; hoc factum est in præsagium eius, quod futurum erat,
 Deo ordinantè in noua lege, & ut sacerdotes expediti à iudi-
 cijs temporalium assuescerent imminente tempore aduentus
 Christi vacare spiritualibus, qui ueniens Rex, & sacerdos si-
 mul secundum ordinem Melchisedech, qui simul erat Rex, &
 sacerdos Dei, sacerdotium, quod per accidens secundum præ-
 dicta seruire factum erat in lege Mosaica, in qua sacerdotes sub-
 iecti erant Regibus, ad libertatem sacerdotij legis naturæ re-
 duxit: in qua in eadem persona utraque dignitas iuxta cursum
 legis

- A.** legis naturę debuit residere, qui Rex, & Sacerdos debuit esse ordinarius suę gentis & hoc principaliter ratione, qua sacerdos super spiritualia principaliter, quam ratione, qua Rex super temporalia principaliter. Vnde, etsi fuissent Reges alij ab institutione, qui non essent sacerdotes, sub quibus essent Sacerdotes non ordinarij, sed instituti, illi subesse debuerunt illi, qui simul Rex esset, ac Sacerdos ordinarius; & hoc non tam ratione, qua Rex erat, sed ratione, qua Sacerdos erat. Hęc ille, qui & paulo ante, Cum aliquid, inquit, fuerit difficile, vel ambiguum; tunc ad iudicium est Sedis Apostolicę recurrendum. & secundum hoc Sacerdos Apostolicus se habet ad Reges, & principes, tanquam architecti ad artifices. illi enim, propter quid, & regulas iudicandi sciunt; isti mechanicis vero, tanquam experti in malis, ipsum, quia sciunt; propter quid autem, ignorant, propter quod debet illis leges dare, secundum quas debent jurisdictionem suam exequi, & populum regere, nec aliorum leges recipere, nisi per ipsum prius fuerint approbatę. Huiusque Henricus. Nunc audiamus Sanctum Antoninum titulo tertio de dominio regnorum, cap. 2. ubi ait, *Deus dicitur dominus mundi, & dicitur*
- C.** Credimus, ait ille, immo scimus, quod Papa est generalis Vicarius Iesu Christi de transf. Epi. c. 1. & etiam super omnes infideles. etenim Christus plenariam recepit potestatem. Vnde Psal. Deus iudicium tuum Regi dā, & iustitiam tuam filio Regis. & Marth. ultimo, Data est mihi omnis potestas in cęlo; & in terra. Nec videretur diligens, seu sapiens paterfamilias, nisi & Vicario suo, quem in terra dimisit, plenam super omnes dimisisset potestatem, ut patet in eo, quod dicitur super homicidio, c. per humanam lib. 6. Ideo; & dicitur de Papa, qui non solum habet potestatem, sed & plenitudinem potestatis. de vsu pallij. c. ad honorem, quia Petro, & successoribus eius claves dedit Regni Cęlorum, dicens, Quodcumque ligaueris, & c. Ones autem non solum sunt fideles, sed etiam infideles per creationem, licet non sint de ovili. Vnde & sequitur, quod Papa super omnes habet jurisdictionem de iure, licet non de facto. & prębatur hoc in eo, quod legitur de elect. c. significasti. de maioriata, & obedientia, c. solita, de iudicijs. c. nouit. Igitur per hanc potestatem, quam habet Papa; dicendum est, quod gentiles, etsi non habent legem, nisi naturę, si tamen contra legem ipsam naturę faciant,

stant, licet per Papam puniri possunt. Et mox: De Christianis non est dubium, quod Papa eos iudicare potest, & punire, si contra lege Euangelicam faciant, vel alias grauer peccent, etiam temporaliter, vt patet in eo, quod notatur in. c. licet, de foro comp. & de iudic. c. nouit. §. 1. & quauis omittat Papa aliquando penas iustas, & debitas omnibus predictis inferendas, vel quia facultatem no habet coercendi, vel propter pericula, & scandala, que incumbunt, vel auerire timeantur, vel quia multitudini parcit, de temp. ordin. c. 2. & cle. de excom. c. laiores, est tamen potestas faciendi hoc apud Deum. Hinc Sanctus. Cui eodsentit Franciscus Mayronis cognomen Doctor Illuminatus, qui sic in. iv. dist. 27. q. 4. Plenitudo potestatis secundum vtramque iurisdictionem concurrunt in eandem personam hoc patet auctoritate Christi: Cum quod ligaueris &c. Dices forte, quod verum est in spiritualibus. Sed tunc arguo sic: Quia in subordinatis, quidquid potest inferior, potest et superior: Sed Papa est superior ad Imperatorem, vt supra probatum est. ergo. Secundo, Quia Papa confirmat leges, hoc autem non posset, nisi posset, eas condere. Tertio sic, Cuiusque datur auctoritas ad principale, datur & respectu adnexi, quia sine eo non posset exequi, sed temporalia sunt annexa spiritualibus actibus, nullus enim posset celebrare missas sine vestibus, nec vestes possunt haberi sine bonis temporalibus. etgo. Sed contra Canonistae dicunt quod in spiritualibus praesidet Papa, Imperator vero in temporalibus, Probo: Quia Imperatores dederunt bona temporalia Papae, & Ecclesiae. Sed hic dicitur quod de facto sic fuit, sed de iure Papa debet dare Imperatori, & alia bona temporalia. Hec Franciscus Mayronis. Similia Richardus de Media villa in. 4. distinctione 24. quest. 3. ad 5. Moyses, inquit, expressus: quam Aaron figurauit Christum, qui fuit summus Rex, & summus Pontifex, & ex consequenti Vicarium eius in terris, in quo simul sub Christo est vtraque potestas. Eccl. art. 5. quest. 3. In omni, ait, re vna ex diuersis rebus integrata oportet esse aliquod praeminens, quo diuersae partes cohaerant in vnum, sicut est anima in humano corpore, & corpus super contrarietatem eleuatum, quod est caelum in machina mundi per virtutem vniuersalem, conciliantur elementa, que contraria sunt. unde, cum Ecclesia sit vnum corpus Christi mysticum ex diuersis statibus, & membris constituta.

A stitutum ad obseruationem huius vnitatis oportet esse vnum caput omnium statuum cum Ecclesiz, & membrorum, vniuersali regimine regituum, sub quo diuersi status Ecclesiz, & membra diuersa conueniunt secundum debitam proportionem in vnum, vt sic conformetur Ecclesia militans suo exemplari in celo.

Sequitur testimonium Roderici Sancij Episcopi Zamorenensis libro de origine, ac differentia principatus. Sic itaque hic par. 1. Nemo, nisi Christus, vel eius Vicarius in terris, potest dicere illud, quod Propheta de Christo dixerat, Mihi.

B inquit, alienigenz subditi sunt. nam propter vniuersale dominium nullus mortalium est ei alienus, & non subditus: quia scriptum est de eo, Data est mihi omnis potestas in Cælo, & in Terra. Et iterum, omnes gentes seruiant ei, & dominabitur à mari vsque ad mare, Et iterum: omnis terra possessio eius. Et rursus: Romanus Pontifex vice Christi principatur in vniuerso Orbe, in spiritualibus, & temporalibus, & de illo loquuntur iura, auctoritates, & rationes supra allegatz. Et propè finem partis primæ concludit: Est vero naturaliter moraliter & diuino iure cū recta fide tenendum, Principatum

C Romani Pontificis esse verum, & vnicum immediatum Principatum totius Orbis, nedum quoad spiritualia, sed quoad temporalia, & Principatum Imperialem esse ab ipso dependentem, & mediatum, ministerialem, & instrumentalem eidem subministrantem, & deseruientem. foreque ab eo ordinatum, & institutum, & ad iussum principatus Papalis mobilem, reuocabilem, corrigibilem, & punibilem, de quo ministeriali Principatu pulchrè ait Isidorus lib. de summo bono Potestates, inquit, sæculares necessariz non essent, nisi, quod non præualeat Sacerdos efficere per doctrinæ potestatem, Princeps hoc impetret per disciplinæ terrorem. Ecce, inquit, necessariz non essent. Ex quo aperte innuit, quod in hoc mundiali regimine principatus sæcularis de pura, & mera necessitate, vel etiam expediendi necessarius non est, nisi quando Ecclesia non potest, si ergo posset malos coercere, non est necessarius principatus Imperialis, & sæcularis: cum includatur virtualiter in principatu Apostolico. Vnde Ambrosius ait, quod Pontifices summi solum pro cursu rerum temporalium Imperialibus legibus vruntur. Resoluendo igitur istum articulum, dicimus, quod in tota machina mundiali non est nisi

D

vnus Principatus, ideo non debet esse, nisi vnus vniuersalis, A
 & supremus Princeps, & Monarcha. Nam vltra prædicta
 illud natura ipsa docet. Vt enim inquit philosophus in xij:
 Metaph. Entia nolunt male disponi, ideo vnus est principatus,
 & vnus Princeps supremus totius Orbis, qui est Christi Vica-
 rius: iuxta illud Danielis cap. viij. Dedit ei potestatem, &
 honorem, & Regnum, & omnes populi, & linguæ seruient
 ei. In illo igitur est fons, & origo omnis principatus, & ab eo
 cæteræ potestates defluunt. Hæc ille.

Non omittamus Franciscum de Siluestris Ferrariensem in
 cap. 76. lib. 4. aduersus gentes. Considerandum est, inquit B
 ille, ex doctrina Sanctæ Thomæ secundo sententiarum, dist.
 vltima in expositione literæ quod summus Pontifex habet in
 Ecclesia apicem, & excellentiam vtriusque potestatis non so-
 lum spiritualis, sed etiam sæcularis: ideo illi præ omnibus
 obediendum est, & in ijs, quæ ad salutem animæ pertinent,
 & in ijs, quæ ad bonum pertinent ciuile. Similiter, vt dicit
 idemmet S. Thomas in libro de regimine Principum lib. 3. c.
 10. & 19. potest ratione supræmæ huius potestatis vnumquen-
 que ratione delicti punire, & taleas, atque collectas pro Reip.
 Christianæ conseruatione inponere, sicut & Rex in suo Regno C
 potest. Hactenus Franciscus.

Ex his apparet, hanc esse Theologorum communem sen-
 tentiam, Papam non modo esse Pontificem summum, sed
 etiam Regem summum totius Orbis terrarum. Communis
 verò est hæc sententia, siue numerum Theologorum, qui de
 hac re scripserunt, consideremus, siue auctoritatem, doctri-
 nam, aut dignitatem. Nam, qui, & quanti, SS. Thomas,
 Bonauentura, Bernardus, Antoninus, Hugo de S. Victore,
 Alexander Halensis, Aegidius Romanus, Franciscus Mayro-
 nis, Dionysius Carthusianus, vt cæteros omittamus? Proferat D
 tur, quæso, vllus eorum, qui secus tradiderunt, par alicui ex
 istis peritia, aut sanctitate? Iam, quis non miretur, è singulis
 ordinibus religiosorum celebrioribus, atque è singulis natio-
 nibus, quæ sint illustriores in Europa, summos scriptores in
 hac sententia fuisse? Nam SS. Thomas, Bonauentura, An-
 toninus, & Aegidius Romanus e familia Columnensi, Itali,
 Bernardus Burgundus, Hugo è S. Victore Gallus, Henricus
 Flander, Alexander Halensis Anglus, Dionysius Charthusia-
 nus Germanus, Rodericus Sancius, & Aluarus Pelagius His-
 pani.

- A** pani. & hic quidem cum Bonauentura, Francisco Mayronis, Richardo de Media villa, & Alexandro Halensi ex ordine S. Francisci, S. Thomas è S. Dominici, Bernardus è S. Benedicti, Dionysius è Cartusianorum, Hugo è S. Viatore è Canoniorum regularium, Aegidius & Augustinus Triumphus, Alexander de S. Elpidio, Iacobus Viterbiensis, Gulielmus Cremonensis omnes ex ordine Eremitarum S. Augustini,
- 7 Doctores porro Canonistæ sic adhæserunt huic decreto, ut infinitum sit illos enuemerare. recēsentur multi à Lelio Zeccho in tractatibus Theologicis loco quinto, & à Doctoribus in c. nouit extra de iudicijs. Hic factum, ut audaçter dixerit Barcolus maturi vir iudicij l. 1. §. 1. D. de requirendis reis opinionem contrariam esse hæreticam.
- Ex antiquis non habemus multos, qui hæc speciatim tractarint. A Diuina nanque providentia videmus hoc institutum, ut plurimarum rerum veritas in Ecclesia paulatim sæculis sequentibus in apertum producat, & elucescat. transformamur, ait Paulus 2. Corinth. c. 3. de claritate in claritatem tanquam à Domin i spiritu: quod etiam scripsit S. Thomas. 2. 2. q. 1. art. 7. statuens articulorum, qui credendi sint, numerum crescere semper in dies, quoad explicationem distinctiorem, licet non quoad substantiam. Et nihilominus antiqui, verbis amplissimis extollentes Petri, successorumque ipsius potestatem generatim videntur hæc dixisse. Ac, ne afferamus Latinos, Græcorum summos adducemus, atque eos, qui tenuerunt sedes primarias Orientis, æmulas Romanæ. Igitur S. Cynillus Patriarcha Alexandrinus sic in Thesauro, ut citat S. Thomas libro contra errores Græcorum: Sic Christus accepit à Patre Ducatum, & sceptrum Ecclesiæ gentium, ex Israel egrediens, super omnem principatum, & potestatem, super omne quodcunque est, ut ei cuncta curuentur, plerissimam; sic & Petro, & successoribus eius plenissimè commisit. Sanctus autem Chrysostronus Patriarcha Constantinopolitanus, ita libro secundo de Sacerdotio. Quam item de causa, ait, idem ille sanguinem effudit suum? certè, ut pecudes eas acquireret, quarum curam tum Petro, tum Petri successoribus committebat. Et mox, explicans, Petrum super omnia Dei bona constitutum: Dum ait Christus, Quis fidelis seruus, & prudens, non hoc ait, quod ei ignotus sit fidelis, ac prudens seruus, sed quod exprimere velit, tum hoc

opus, quàm rarum sit, tum quæ sit functionis huius amplitudo. contèplare itaque & præmiù. Ignatius verò Antiochenus Patriarcha, qui Apostolos, Christumque, vt volunt aliqui, vidit, ad Philadelphenses, Principes, ait, subditi estote Cæsari milites Principibus, diaconi presbyteris, presbiteri verò, & diaconi, atque omnis clerus simul cum omni populo, & militibus, atque Principibus, sed & Cæsare obediant Episcopo, Episcopus vero Christo, sicut patri Christus, & ita vnitas per omnia seruetur. Hæc Sanctus, volens esse Episcopo subiectum Cæsarè, sicut patri Christus, qui per omnia subiectus est, siue illa sint sacra, siue temporalia: addit, vnitatem per omnia seruandam, atque ita Episcopo debent omnia profana subiecta esse per administratos, ac Dominos eorum. Ac, ne dicas, vti sacrorum Præsuli dumtaxat, non etiam secundo loco vti omnium profanorum sacro moderatori, adiecit, Per omnia. Clarius hæc S. Epiphanius, hères. 29. Thronus Davidis, & Regale, inquit, solum est Sacerdotium, quod in Ecclesia sancta est. Christus enim Dominus, Rex, & Sacerdos; Rex, quia ex stirpe Dauid, deinde vnigenitus; Sacerdos, quia secundum ordinem Melchisedech sacrificium obtulit, ipsum hoc suum Regnum vna cum summo sacerdotio seruis suis summis Pontificibus est largitus. Hæc ille, apertè asserens, Regnum profanarum rerum, sacerdotiumq. simul esse in Pontificibus summis. quod eadem verba explicans S. Paulinus, ita cecinit, ad Cytherium:

*Habes & illud: Ventris a fructu tui
In sedibus ponam meis.
Qui sermo Dauid quamlibet Christus sonet,
In Christo & illis concinit.
Qui Christiani corporis collegio.
In sede ponentur Dei.*

Eadem tradit Procopius Gazæus in Isaia cap. 16. quem refert Leo Castrensis ibidem. Et attingit Damasenus orat. 2. in Natiuitatem Mariæ. Quis S. Ephrem Syrus, vt antiquissimos ex vltimo Oriente scriptores adducamus, in sermone de Trasfiguratione demonstrat, Petrum Christianorum Principem fuisse, sicut Moyse Hebræorum Princeps fuit: qui diuina, humanaque simul omnia gubernabat. Hinc Macharius

Aegy-

- A** Aegyptius hom. 26. postea Moyſi ſucceſſit Petrus, qui nouam Eccleſiam Chriſti, nouumque ſacerdotium inſtituit. Et hom. 47. Virga Moyſis, ait, duplicem gerebat imaginem, occurrebat enim hoſtibus, tanquam ſerpens mordens, & enecans, Iſraeliticis vero erat vice baculi, quo innitebantur. Hæc ille, Summos Pontifices inſtar Moyſis eſſe in Eccleſia Dei volens, atque iccirco nihil non ex iuſtitiz præſcriptis moderari, quod ſane argumentum tetigerunt Henricus Gandauenſis, & Rodericus Sancius. Hæc verò omnia prædixerunt Ezechiel cap. 34. inducens Deum loquentem, Suſcitabo paſtorum vnum ſecundum cor meum Dauid qui paſcet eas. Et cap. 37. Seruus meus Dauid Rex ſuper eos, paſtor erit omnium eorum. Et Oſee; cap. 1. Erit numerus filiorum Iſrael, quaſi arena maris, quæ ſine meſura eſt, & non numerabitur, & erit in loco vbi dicetur eis, filij Dei viuents, & congregabuntur filij Iuda & filij Iſrael pariter, & ponent ſibimet caput vnum. Et Hieremiz, cap. 33. Non interibit de Dauid vir, qui ſedeat ſuper thronum domus Iſrael. Hæc iſti Dauide m vocantes, qui exemplo Dauidis, tum temporalia, tum ſpiritualia procuret, ſicuti Imperatorem Latini Caſarem, vel Auguſtum vocabant, Aegyptij Reges ſuos Ptolemæos, aut Pharaones, Paſtorem verò appellant, quod Rex & paſtor, & paſcere dicitur, ſic enim populus ad Dauidem 2. Reg. 5. Dixit aut Dominus ad Dauid, tu paſces populum meum Iſrael, & tu eris dux ſuper Iſrael: Et pſal. 77. Et elegit Dauid ſeruum ſuum, & ſuſtulit eum de gregibus ouium, de poſt fortantes accepit eum, paſcere Iacob ſeruum ſuum, & Iſrael hereditatem ſuam, & paſuit eos in innocentia cordis ſui. Quin à profanis etiam ſcriptoribus, & inter hos à Græcis, Reges Paſtores nuncupantur. Et Homerus paſſim Reges vocat Παιſτρος Δαυιδ, &c.
- B** Hinc Origenes hom. 2. in Geneſim, Viſus, inquit, obtinuit, vt, quia Præſules gentium, & populorum magiſtratus, tam apud profanos, quam apud ſacram Scripturam Paſtoris ſoliti ſint nuncupari, etiam hæc vox paſcere, regere, & imperare ſignificet: Nullus verò, ait Arnobius Pſal. 137. Apoſtolorum, præter Petrum, à Chriſto Domino nomen paſtoris accepit. ſolus enim Dominus Ieſus Chriſtus dicebat, Ego ſum paſtor bonus. Et iterum: Hoc ergo nomen ſanctum, & ipſius nominis poteſtatem poſt reſurrexionem ſuam Petro poenitenti conceſſit, & negatus negatori ſuo hanc, quam ſolus habet

bet, tribuit potestatem. Et Lucifer Calaritanus, alloquens Imperatorem Constantiū lib. de non parcendo in Deum delinquentibus, Petro, inquit, dicit Christus Ioan. vltimo Pasce agnos meos. Et iterum, Pasce ouiculas meas; & tu veniens lupus, vis eos, qui successores inueniuntur extitisse beato Petro, vicem gerere mercenariorum, eos, quos iam pridem per Hieremiam promiserat populo suo dicens. Et dabo vobis pastores secundum cor meum, & pascent vos pascentes cum disciplina. Hæc ille, asseuerans, Pontifices Romanos esse eos pastores, de quibus apud Hieremiam Deus ait, fore, vt à se dentur. A

Ex his omnibus liquet, Pontifici Romano in terris non modo summum Sacerdotium, sed etiam summam Regalis Imperij potestatem collatam à Christo, sacra, profanaque omnia regenda, non modo in Italia, sed in Orbe toto, cum bono id publico cognouerit expedire. Neque vero his repugnant, quod Papæ interdum, Christi exemplo, quando seruos agunt eius seruorum, cum non poterant vel corda potentium dura mollire, vel sublimium celsitatem flectere, suæ potestatis vires, aut Maiestatis eminens culmen occulere factis, aut verbis consonis humilitati conspicuæ, humanæque vilitati, atque ob id non contrarijs veritati, vt deinde suo tempore, cum res exigit, ac patitur, summam dignitatem, potestatemque suam proferrent in medium. Sic Christus asseruit se cum suis à tributis liberum, voluit tamen ea præstare, nequem vel hac in re scandalizaret, vt habetur Matth. c. 17. Et quamuis indignans obiecerit Phariseis, quod ipsum non honorassent, vt habetur Ioannis cap. 8. noluit tamen fieri Rex ab ijs, qui non ipsius in primis dignitatem quærebant, sed panem. quod scribitur eiusdem c. 6. Et nihilominus vetuit ocludi ora ijs, qui clamabāt ipsum Regem Israel, asseuerans, fore alioquin, vt lapides clamarent. quod Ioannis cap. 8. & Marci c. 10. habetur, ac Regem se fatetur interroganti Pilato, non qui tunc armis pugnaret, vel cuius Regnum foret vel omnino, vel tunc de hoc mundo, verum cui potestas omnis, non aliqua tantum danda mox esset, non in cælo duntaxat, sed in terris etiam, quod est Matthæi cap. 28. quo tempore dixit Petro, Pasce oues meas, & ipsi dictum fuerat à Patre, Postula me, & dabo tibi gentes, hæc reditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ, reges eos in vir-

- A** ga ferrea, & tanquam vas figuli confriges eos . quod habetur Pſal. 2. Et ſede à dextris meis donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum : Virgaque emittatur è Sion, vt do- minetur in medio inicorum, conſtingat Reges, conquaſſet in terris capita multorum: vt eſt pſal. 109. Neque ſimiliter, cum dicimus, à Dominio Sacerdotali, ac Regali ſimul, quale eſt Papæ, omnia dominia pendere, tollantur aliorum dominia eorumque effectus . ſicut a directo dominio non extinguitur vtile, neque a dominio proprietatis dominium uſufructus. ſic Deus, cuius vices Papæ in terris gerit, operans intime in omnibus rebus, non tollit earum formas, & effectiones, vt docet S. Thomas lib. 3. aduerſus gentes c. 67. & parte prima. q. 105. art. 5. quamuis in ipſo viuamus, moueamur, ac ſimus, vt habetur Act. c. 17. ac poſſit agere, atque agat interdum ſine interuentu cauſarum ſecundarum, quod in miraculis maximis contingit, aut ipſis adhuc ſaluis, earum vires, effectusue minuit, vel auget in totius vniuerſitatis bonum. Neque vero Pontifex cōquieſcere debet in huiuſmodi temporalium rerum tractatione, vilitate, ac ſpecie, ſed æterna, ac cœleſtia in primis ita ſpectare, & inquirere, vt illa præ iſtis nihili ducat, in his deſudabit, atque elaborabit, memor eorum, quæ Chriſtus dixit, Non veni miniſtrari, ſed miniſtrare, quando, & hæc exteri viderunt. notum namque illud Agellæ Regis, Regnum ſapientibus eſſe ſeruitutem. Quod verò Sancti Doctores aliquando dicunt, Regibus à Deo tradita Regna, ſic tradita eſſe ſcimus, vt pendeant à primo Pontificis ſummi Regno, atque illi ſamulentur. ſic enim Proſper libro de vocatione gentium, c. 33. Gratia Chriſtianæ effectibus etiam ipſa, quibus mundus atteritur, arma ſamulantur. Et S. Gregorius ad Imperatorem Mauritium, libro 2. ep. 61.
- D** Super omnes homines, ait, dominorum meorum pietate cælitus data eſt, vt terreſtre regnum cœleſti regno ſamuletur Eadem Leo ep. 73. ad Leonem Auguſtum. Et S. Thomas 2. 2. q. 40. art. 2. omnis perſona, inquit, vel ars, vel virtus, ad quam pertinet finis, habet diſponere de his, quæ ſunt ad finem: bella autem carnalia in populo fideli ſunt referenda ad finem, vt ad bonum ſpirituale diuinum, cui clerici deputantur: ideo ad Clericos pertinet, diſponere, & inducere alios ad bellandum bella iuſta. Hæc ille vir, doctrina, & ſanctitate præcellens.

Concluditur, apud sapientissimas quaslibet gentes, earum Pontificem summum, fuisse etiam vel Regem summum, vel penes Sacerdotes omnem profanorum potestatem. Et ab Imperatoribus, atque a Regibus maximis Pontifici Romano imperia, & Regna maxima fuisse subiecta, atque illi in temporalibus ob legitimas causas omnino paruisse.

Caput vltimum.

LARISSIMUM fit è superioribus, omnium rerum Dominium supremum pertinere ad Pontificem Romanum iure diuino, quod si ponimus, vt poni debet, iure etiam naturali idem dicendum videtur Sancto Thomæ, Henrico Gandauensi, & Roderico Sancto. & sanè illustrioribus, ac sapientioribus quibusquæ gentibus hoc ius fuit, vt cuncta essent subiecta summis sacerdotibus, ipsiq; Reges ijs obedirent, ac dicto audientes forent, quod multo magis erit obseruandum Christianis, quorû primi parètes omnia projiciebant ad pedes Apostolorum, Petro ijs præsidente, vt merito ad illos pertineat, quod David canit, Subiecit Deus populos nobis, & gentes sub pedibus nostris. Athenienses olim sibi primas sapientiz laudes vendicare conabantur, atque ad eos imprimis spectat, quod Apostolus ait, Græci sapientiam quærun. Atqui Areopagus eorum penes quem prima omnium potestas erat, constabat e iudicibus, qui sacerdotes essent, summusque omnium sacerdos rogans singulorum sententias, ipse suffragia colligebat. quod Iosephus testatur lib. 14. cap. 16. At Lacedæmonijs idem Sacerdos erat summus, ac Rex, vt habemus è Xenopontis libro de Rep. ipsorum. Iudices autem apud Aegyptios, ait Aelianus lib. 14. Vaziz historiæ c. 34. iisdem quondam fuerunt, qui & Sacerdotes. In his princeps erat sententia maximus natus & in omnes statueudius habebat. Antiquitus, inquit Strabo lib. 17. Meroe (quæ est Metropolis Aethiopiæ Regni) summa potestas fuit penes Sacerdotes, tantaque auctoritas, vt nonnunquam, missis nuntio, mortem Regi imperarent, eique alium sufficerent. testatur Eusebius in Chronico, in Perside non

- A** non nisi magnos Sacerdotes regnasse. Adijcit Agathias libro secundo publica omnia de consilio ipsorum fuisse administrata, ac nihil rapum, vel legitimum fuisse Persis, quod non eorum sententia confirmaretur. Druidæ; scribit Cæsar lib. 6. de bello Gallico de omnibus controuersis publicis, priuatisque constituunt, & omnes undique parent eorum Iudicijs & decretis? Apud Germanos olim, quod Tacitus scribit libro de moribus eorum, sacerdotes in publicis Conuentibus, ubi agebatur de summa rerum, ius habebant imperandi, si-
B lontiumque indicendi. Inter Sianos iidem Regibus erant maiores; cum penderent ab auctoritate illorum, teste Helmol- do lib. 1. cap. 12. Quid vero Romani? Numquid non apud il- los ius erat Sacerdotibus in omnia tam sacra, quam profana? Hæc sunt festi verba cum Pont. Max. esset omnium Sacerdotum iudex, & arbiter rerum diuinarum, atque humanarum. Hæc Ciceronis lib. 2. de Legibus, dum loquitur de auguribus, qui Sacerdotes erant, maximum autem, & præstantissimum in Rep. ius est augurum, cum est auctoritati coniunctum, neque vero hoc; quia sum ipse augur, ita sentio; sed quia sic existi-
C mare nos necesse est. quid enim maius est, si de iure quaerimus, quam posse à summis Imperijs, & summis potestatibus comitia tollere? concilia vel instituta dimittere, vel habita rescindere? quid grauius, quam rem susceptam dirimi, si vnus augurum aliter dixerit? quid magnificentius, quam posse decernere, vt magistratu se abdicent consules? quid reli- giosius, quam cum populo, cum plebe agendi ius, aut non- dare, aut legem, si non iure rogata est, tollere? Hæc Cice- ro. Extant tantæ potestatis, qua Sacerdotes præditi erant, exempla plurima apud Valerium lib. 1. cap. 1. Quocirca Im- peratores Summum Pontificatum ad se transtulerunt, quod
D viderent ei summum ius esse in omnia. quod adnotauit Dion. lib. 53. & patricij conqueruntur apud Liuium lib. 4. augures Pontificesque communicari plebi, & Vlpianus tit. de Iust. & Iure leg. 1. §. 1. Publicum ius, inquit, est, quod ad Statum rei Romanæ spectat; priuatum, quod ad singulorum utilita- tem. sunt enim quædam publicè utilia, quædam priuatim. pu- blicum ius in sacris, in Sacerdotibus, in magistratibus consi- stit. Sic Vlpianus, magistratibus præponens Sacerdotes, & in ijs consistere asserens ius publicum Romanorum. Cognoscebant autem non modo illi causas pias, ac pauperum, quod Cice-

ro tradit oratione pro domo sua, & de haruspicum responsis, A
 sed etia testamentorum, quæ calatis comitijs fiebant; id Gel-
 lius docet lib. 15. cap. 26. Quin acta omnia, quæcunque ad-
 uersus ipsorum præscriptum tentata essent, irrita, reddebant,
 ac, nequid fieret, vbi ita videbatur, intercedebant. Sic Igi-
 tur celeberrimæ omnium nationes, quarum consuetudinem
 reliquæ minores imitari solebant, hanc legem seruarunt, vt
 sacerdotio profana potestas omnino pareret, ac penes illud
 summa rerum profanarum foret. Neque ab hoc abfuerit olim
 Mahometani, cum latius imperarent, eorum itaque summus
 legislator statuit, vt toti vniuersitati præflet vnus Pontifex B
 summus, quem Califam vocabant, illique potestas foret in
 omnia profana, ijsque administrandis deligeret ipse præfe-
 ctos, quos Amiras, siue Amireos, aut Amirantes dixeret, ac
 pro libito amoueret. Id per multos annos Mahometani ob-
 seruarunt, cum præter alia tenebant imperio Hispanias, Sar-
 diniam, Siciliam, Cretam. quod tradunt Tyrius lib. 19. cap.
 21. Ioannes Leo in tertia parte descriptionis Africæ, Zona-
 ras tom. 3. in vita Michaelis Ducæ. Reçessere deinde ab hoc
 instituto Mahometani, vmbraque illius tantum retinuerunt
 quod si Pontifices eorum summi, ac Præsules impiæ supersti- C
 tionis adhuc tuentur quandam speciem dignitatis, & præstan-
 tiæ, sed re ipsa imperium totum est penes ipsos Reges. Atque
 ita videtur eo redacta res, quo scimus fuisse redactam apud Sa-
 dzos, inter quos lanxerat Deus, vt omnium constituendorum
 potestas esset penes ipsos sacerdotes, vt habetur Deuterono-
 mij. c. 17. Quamobrem summus Pontifex corona triplici or-
 nabatur, quod habet Iosephus antiquitatum lib. 3. cap. xi.
 id erat tyara, cydarisque ipsius Regium diadema, vt vocat He-
 ronymus Epistola ad Fabiolam, factumque est non instituen-
 tē Deo vt Rex Iudeis daretur, qui tamen, & à Sacerdotibus D
 vngi solebat, atque ipsius potestas subiecta erat Collegio se-
 ptuaginta duorum, quod Syndrim vocabatur, ac Reges ip-
 sos iudicabat. quod scribit Iosephus antiquitatum libro 14.
 cap. 17.

Ad summam, sapientissimis quibusque gentibus, quarum
 fuere magna imperia, commune hoc fuit, vt iidem forent
 Pontifices Maximi, ac Reges, siue in sacra, & profana simul
 summum ius Sacerdotes haberent; vt iam, qui secus dixerit,
 non modo repugnet iuri diuino, quod Christiani proferunt,
 atque,

A atque, hoc poſito, iuri naturali, ſed etiam communibus illuſtriorum, prudentiſſimarumque gentium ſciſis.

Quamobrem ſœliciffimi, ac potentiſſimi quique Chriſtianorum Reges, & Imperatores, quod iure, inquit Franciſcus Mayronis, ad Pontifices Romanos pertinebat, id in effectu voluerunt eſſe illius, vt aperimus ſigno 76. de admiranda progreſſione ſacræ poteſtatis lib. 17. cap. 3.

Sed, in vniuerſum, Pôtiſex Romanus, quid iure poſſit in temporalibus, liquet, quia multos Regia poteſtate, & Imperatoria priuauit, non propter heresiſm, ſagitiuè duntaxat, verum

B & propter ignauiam. Sic Zacharias Papa depoſuit Chilpericum Regem Francorum, Innocentius Tertius amouit è Regni gubernaculis Sancium Portugalliæ Regem, vt eſt in cap. 2. de ſuppl. negli. Prælatorum; alijque alios accedente Epifcoporum, Procerumque conſenſu, vt Carolum Craſſum, Atahulphum, Venceſumque Imperatores, ac Germaniæ Reges. Præterea verò, ob publicum bonum, reiectis ijs, ad quos iure aliquin imperia magna ſpectabant, quamuis nihil omnino demerentur, ea detulerunt ad alios, qui nihil omnino iuris prius habebant. Huius autem rei duo ſunt illuſtriſſima exempla.

C Ac primum contigit in Orientali Imperio. Nam, cum legitimus eſſet, illius Dominus Balduinus Secundus, Michael Palzologus id inuaſit, eiecto armis Balduino, qui ad Carolum Neapolis, ac Siciliæ Regem, coſugiens poterat illud recipere: & nihilominus placuit Gregorio Decimo adiudicare Orientale imperium Michaeli Palzologo, & auferre illud Balduino: vt teſtatur Villaneus lib. 7. c. 44. Nauclerus gener. 43. Licet enim nulla eſſet in culpa omnino Balduinus, nihilominus vix fieri poſſe videbatur, vt imperium recuperari poſſet. Michael autem pollicebatur, ſe fore in fide Eccleſiæ Catholice vnâ cum Græcis. quod pro virili præſtitit ille, quoad vixit atque ita Gregorius Decimus abſtulit Iura Orientalis Imperij Balduino vero Domino, & dedit Michaeli, qui nihil iuris habebat.

Secundum contigit eodem tempore. Nam, cum fuiſſent electi à Germanicis Proceribus inter ſe diſſentientibus ex vna quidem parte Richardus Anglus Dux Cornubiæ, & ex alia parte Alphonſus Decimus Caſtellæ Rex veluti Reges Germaniæ, atque ad vnum ex iſtis neceſſariò pertineret Germaniæ Regnum, nihilominus placuit Gregorio Decimo illorum neminem

minem confirmare, atque admittere uel ad Imperium, uel ad Regnum, sed iussit electoribus, ut alium crearent. Ac tunc factus Rex, & Imperator, Rodulphus Austriacæ familiæ patrens, nequidquam reclamante Alphonso Sic legitur huic à Papa ablatum ius Occidentalis imperij, quod habebat ad rem, datumque Rodulpho: quæ scribunt Nauclerus generatione 43. Villaneus lib. 7. c. 44. Polydorus Virgilius lib. xvi. sub annum 1257.

His addi posset, quod supra diximus ab Alexandro vi. Indias Occidentales, & Orientales æquis partibus inter Castellanos, ac Lusitanos fuisse diuisas. quod cum multis de causis efficere posset ille, tum uero, ea, quam S. Antoninus tradidit, quia scilicet Pontifex, Christi, Deique Vicarius quodcumque uoluerit in terris, ligat, ac soluit ob publicum bonum; iusque ipsi est infideles punire, cum iuxta lumen naturale nequaquam uiuant, atque omni Dominio priuare, atque ita non modo hæc potest, quatenus est necessarium ad salutem animarum, sed etiam quatenus est utile ad bonum publicum. Nam cum Christus Petro dixit, pasce, iussit, ut subditos aleret omni subsidio spiritali, ac temporali, ut post clarissimos Doctores adnotauit omni Virtutum genere florentissimus Franciscus Toletus Cardinalis.

Concludamus itaque, ac statuamus, Pontificem Romanum non modo esse summum sacrorum Pontificem, sed etiam Regem salua obedientium potestate, ac iure, profanarum rerum supremum in terris, idque iure diuino. quod sic cum Theologis Christianis concedimus, iure naturali, inquit S. Thomas, Henricus Gandauensis, & Rodericus Sancius, cuncta illi sunt subiecta. &, quando sapientissimæ quæque, atque Illustrissimæ gentes sanxerunt eum, qui summus Pontifex foret, esse etiam Regem summum inter suos, Christiani multo id magis facient, iura harum gentium non infringentes. secirco, Imperatorum, Regumque maximorum uel concessione, uel approbatione, Imperia maxima sunt Romano Pontifici in ipsis temporalibus subiecta.

Quicumque igitur Italiam noluerit Pontifici Romano obedi-
 dire, is contra ius diuinum, atque hoc posito, contra naturale, & alia, quæ diximus, pugnabit, &, quod est instar omnium, ac supra omnia, contra ipsum Deum, qui, ut ostenderet, id consonum suæ uoluntati, noluit euenire Italix tot

- A clades post Constantinum, siue post amplificatam Papæ in Italia potestatem, quot antea narrauimus accidisse, terremotus sterilitates, diluuiâ, pestes, incendia, fulmina, excisiones urbium frequentissimas, maximas regionum vastitates populorum, gentiumque Italicarum miserimas interuenciones, cruentissimas strages, omnium bonorum rapinas, ac spoliationes, irruptiones exterarum nationum, quæ prioribus incolis cuncta auferrent, Imperatores barbarici sanguinis, qui beluini factis, & efferatissimis omnia proculcarent, euerterent, in cunctos mortales atrocissimè læuissent. quod duobus
- B Prioribus libris est explicatum. Contra autem, plurimè est Italia bonis mirabiliter amplificata; quæ fusè aperimus lib. 3. & 4. usque ad cap. 3.

Quocirca, cum Pontificis potestas imminuta Romæ, & in Italia; ipse iniuriose tractatus renouata sunt antiquæ clades, quamuis non omni, sed tamen ex aliqua parte, ut lib. 4. cap. 3. abundè fecimus manifestum. Quibus autem temporibus Romani Pontificis auctoritas Romæ,

- C & in Italia magis est dilatata, & aucta, tunc feliciora prosperitatis euenta Romæ, Italiæque diuinitus plerumque acciderunt. Ut verè

hoc oraculum iam pronūciari possit.

- D **PAPAE, & Italiæ Status pariter procedunt.**

GO Frater Ioannes Baptista Plum-
binus totius ordinis Hæremitarum
S. Augustini Procurator Generalis
atque in Romano stadio publicus le-
ctor attestor omnia, ac singula supra scripta,
ea, qua potui, diligentia, ac studio me perle-
gisse, & examinasse. nec quicquam, quod &
Fidei Catholicæ, ac moribus Christianæ Reli-
gionis aduersetur, reperiri; quare approbo &c.
die 22. Iunij. 1593.

Ego Frater Ioannes Baptista Plumbinus vt
supra Confirmo manu propria.

*Imprimatur P. Ioannes Garagoça Magister Vice Reuerendissimi
Magistri Sacri Palatii.*

Imprimatur M. Antonius Vicesgerens.

I N D E X

	Boriginum vrbes vndecim subuersa	26
	Acbaei Sybarim condunt	28
	Aeliolus Romani dirissimus Tyrannus Pont.	
	Romani hostis	<u>274</u>
	Aedificia Italia magna, quam olim non erant.	<u>180.</u>
	<u>181.</u>	
	Aegypti felicitas, & ruina	34
	Aequorum natio deleta à Romanis	41
	Oppida quadraginta eorum diruta.	ibi.
	Aeneas quando venit in Italiam	25
	Agylla diruta	35
	Agriculturae precepta, qui tradiderint est latinis olim	<u>238</u>
	Agriculturae inuenta ab Italis noua	<u>238</u>
	Agesilai dictam sapiens	<u>182</u>
	Alaricus Italiam deripuit & quando	252
	Alexandri vi diuisio orientalium & Occidentalium. Indiarum	292
	Alexandria ruina	4
	Alexander iij Roma profugit	<u>265</u>
	Alladij siue à Remuli impietas, & exitus	28
	Alpes Graia vnde dicta	23
	Amyclae à serpentibus deleta	<u>26</u>
	Aniceris Cirenaicus	3
	Antonij bellum cum Octauio	<u>32</u>
	Antenor Euganeis pñsis Patavium condit	25
	Antiochia ruina	6
	Antipolis postea Icniculum	11
	Angli quot e quantam beneficia acceperint a Pont: Romanis	192
	Angliae episcopi Itali	200
	Aocologia motus canesses considerantis nulli olim periti latinis	<u>231</u>
	Apollonius Cyrenaeus	<u>33</u>
	Apina, & Argyripa Italicae Vrbes	<u>24</u>
	Aristippi duo philosophi Cyrenaeici	3
	Arete Aristippi filia	3

I N D E X

<i>Arcades, & Aborigines quando in Italiam venerint</i>	18. 19. 20
<i>Argonnata quando in Italiam venerint, quas vrbes condiderint</i>	21
<i>Aristodemus Tyrannus Cumarum, eiusque euentus, gesta exitus infelix</i>	31
<i>Aritmetici nulli olim latinis</i>	230
<i>Artes liberales quando in Italiam venire</i>	223
<i>Archippè Vrbs hausta biatu ad facinam locum</i>	27
<i>Argorum ruina</i>	6
<i>Arbores quæ olim ante Constantinum non nascebantur in Italia, medica Cyriorum, gossipij, sacchari</i>	141
<i>Athenarum ruina</i>	6
<i>Athlantis diuisio</i>	16
<i>Athiopum Rex omnio sacerdotibus subiectus</i>	288
<i>Atheniensibus Areopagi principes erat sacerdos</i>	288
<i>Aufones quando in Italiam venerint</i>	15
<i>Auteliani diritas cladesque iplo imperante</i>	99. 10. 6
<i>Aurunca diruta à Romanis</i>	41

B <i>abilonis ruina</i>	4
<i>Barium ab Illirijs conditam</i>	39
<i>Barnabas Vicecomes Tyrannus quando oppressit Mediolanum</i>	274
<i>Balduino secundo orientale imperium ablatum</i>	291
<i>Barbari Imperatores qui Romæ sunt dominati</i>	102
<i>Bellum trium virum</i>	39
<i>Bella ciuilia Vespasiani, Galbæ osbonis, Vitellij</i>	778
<i>Bella perpetua in Italia</i>	124. 142
<i>Beneuentum conditum à Diomede</i>	24
<i>Bola & Bouilla exeiße à Coriolano</i>	31
<i>Boæ serpentes olim in Italia</i>	124. 142
<i>Boues ostioni olim iungebantur aratro</i>	140
<i>Bohemia studio Ro. Pont. ad Christum conuersa, & à squallore secundi cæta</i>	201
<i>Brundisium à iapygibus edificatum</i>	21
<i>Bruniorum conspiratio, & latrocinita</i>	87
<i>Britaniæ cuersio Anglis irumpentibus</i>	199
<i>Britanni & Angli quid beneficij acceperunt à pont. Romanis</i>	199
<i>Bubastis ruina</i>	4

I N D E X

C

C amefene, & Camefes	10. & seq
Califas fummus Rex, & facerdos Mabometanorum	290
Caſtruccius caſtracanis Lucarum Tyrannus	374
Cardinalium collegium quam ſanctum	243
Carini luxus	100. 106
Caracalle nequitia <u>vitiſitas</u> rapacitas, cladeſque illo imperante	93.
105	
Catilin bellum	86
Caulonium dirutum à Dionifio Tiranno	32
Caci hiftoria	23
Caligule crudelitas rapacitas, impudicitia	20. 71. 105. 110
Caprearum diuiſio ab Italia	16
Carneades <u>cyrenenſis</u>	3
Callimachus poeta Cyrenenſis	3
Carthaginis opes, potentia, ciuium frequentia ruina	2. 3
Cecoprs quando regnarit Athenis	1
Cafaris, ac Pompei Bellum ciuile	16. & 17
Cenſus deſcriptio quos olim contineret	171
Chriſtophori Columbi laus	233
Chriſtus ſacerdos, ac Rex	283
Cicuta non ita nunc lethalis, vt olim	142
Cimbrorum irruptio in Italiam	49
Cyzici ruina	5
Cyrene quos philoſophos produxerit	3
Cyrenes felicitas antiqua, ruina	3
Cyrthe potentia, ruina	3
Clades Vmbrorum, Samnitum, Hetrufcorum, & aliorum Italicenſium	
42	
Clauđy imperatoris crudelitas, rapacitas, impudicitia	72
Cludes magna imperante Antonino Pio	88
Clades e terra, aqua, aere & igne Italis olim contingens	119
Coriolanus quot Vrbes anno vno in latio cuertit	35
Commodi rapacitas, diritas, libido cladeſque illo imperante	89.
103	
Constantinus quartam partem tributorum ſuſtulit	112
Cofmographi nulli olim latinis	30
Corona, ſiue Crotonia Vmbrorum metropolis	20

Pp

Corin-

I N D E X

Corinthi ruina	6
Colophonis ruina	5
Croto condita à Grecis	25
Crotoniatarum victoria e Sybaritis	<u>36</u>
Croto condita à Iapycib.	<u>27</u>
Cretensium aduentus in Italiam duce Minoe, & Iapyge	21
Cremona <u>incensa</u>	<u>78</u>
Cronus Cyrenensis	7
Cumæ edificata ab Hippocle	23
Cumarum ciues vexati & oppressi ab Aristodemo Tyranno	<u>33</u>
Cumarum potentia antiquis temporibus	83
Curetes qui	10. & seq
Cumarum ruina	5

D

D ardi deleti à Diomede	161
Dauni à Dauno socero Diomedis. ibi.	
Dania per Rom. Pont. exculta	201
Debitorum quam diriter olim tractarentur	<u>116</u>
Deciorum Imp. crudelitas	101
Diospolis ruina	4
Diluuium vniuersale	9
Diluuium Atlantidis	<u>16</u>
Diluuium Deucalionis	<u>16</u>
Diomedes in Italiam quando venerit, & quam late regnavit	<u>24</u>
Dispersio gentium quanto tempore extiterit post diluuium	9
Diluuium Pomptini agri	<u>47. 48</u>
Dionysii effera Tyrannis	<u>38</u>
Dioeletiani Imp. crudelitas	101
Dialectici qui nunc & olim	226
Dioptica scriptores nulli olim periti latini	<u>231</u>
Domitiani mores effertissimi	88. 103

E

E cbatana ruina	4
Egnatia ab Illyrijs condita	<u>23</u>
Etc.	

I N D E X

Electores imperij septem à Papa constituti	<u>194</u>
Episcopi Itali sancti	<u>244</u>
Episcopi quinam Reges, & Imperatores creent	<u>293</u>
Episcoporum dignitas in Italia	<u>188</u>
Eratosthenes mathematicus Cyrenensis	<u>3</u>
Eugubij antiquitas	<u>17</u>
Eugubium & Ignavium idem	<u>17</u>
Euganei populi quas Vrbes condiderunt	<u>22</u>
Eugenius iij. Roma profugit	<u>268</u>

. F

F edericus Ancobarbus quot Vrbes in Italia subuertit	<u>268</u>
Felsina, quæ deinde Bononia, Tyrrhenorum metropolis trans Apenninum.	<u>20</u>
Florentia ex quo euecta ad magnam dignitatem	<u>273</u>
Fregella diruta	<u>47</u>
Fulmina olim quam crebra & <u>damnosa</u>	<u>126</u>

G

G allorum Druidæ quantum possent apud eos	<u>289</u>
Galli auctoritate. Pont Romani adiuvante Italiae Regnum pulsis Longobardis, Syriam, regnum Neap. Siculum, imperiumque Constantinopolis acquisiverunt.	<u>10. & seq.</u>
Gallie quot, & quanta bona contulerunt Rom. Pont.	<u>208</u>
Galliensi luxus, & socordia cladefq. illo imperante	<u>98</u>
Galli imperantis exitus	<u>97</u>
Galbæ mores	<u>77. 111</u>
Galli cisalpini deleti	<u>44</u>
Galli irruerunt in Italiam, tercentumque annos eam vexarunt	<u>32</u>
Galli Romam diruerunt	<u>37</u>
Galli vrbes undecim subuerterunt in oris circumpadanis, & in vicis omnia redigere	<u>37</u>
Gentium dispersio quo tempore, & quomodo contigerit	<u>9</u>
Genuæ status ac libertas	<u>184</u>
Genuenses quid acquisuerint Hispanis	<u>217</u>
Genua ex quo tempore euecta ad magnam potestatem & dignitatem.	<u>237</u>
Geographi qui nuunc, & olim latinis	<u>238</u>

I N D E X

<i>Gymnasia publica omnium disciplinarum nulla olim in Italia</i>	222.
<i>& seq.</i>	
<i>Gladiatorum miseria</i>	114.
<i>Gladiatorum ludi quando Romæ editi</i>	43.
<i>Eorum sanguis bibi solitus</i>	167.
<i>Gnomonica nulli olim peritiores latinis</i>	231.
<i>Gnossi ruina</i>	6.
<i>Græcia quot, & quanta bona Rom. Pont. & Itali contulerunt</i>	204.
<i>Gosypium non nascebatur in Italia ante Constantinum</i>	147.

H

H <i>Adrianus iv, interdixit Romanos sacris</i>	267.
<i>Hadriani Imp. crudelitas</i>	87. 104.
<i>Hannibalis aduentus in Italiam, facta</i>	44. & seq.
<i>Heliopolis ruina</i>	4.
<i>Henricus ij. iij. in Pontifices Rom. iniurii</i>	264.
<i>Herbarum vires cognoscere ex aspectu tradidit Ioannes Baptista portæ</i>	
238.	
<i>Herbarum vires ac naturam qui tradiderunt & latinis</i>	234.
<i>Heliogabali Imp. crudelitas, rapacitas, libido, clades illo imperante</i>	
94. 106.	
<i>Hercules quando venit in Italia m</i>	23.
<i>Hercules sustulit morem hominum sacrificandorum Romæ siue Saturniæ</i>	
14.	
<i>Hirtia condita à iapygibus</i>	21.
<i>Hipponium dirutum à Dionysio Tiranno.</i>	37.
<i>Hirtus terrarum, Urbisque hys haustriæ</i>	121.
<i>Hispani quot, ac quanta bona acquisiuerunt ope Rom. Pont. & Italo-</i>	
rum	213.
<i>quibus gradibus ad maximam felicitatem peruenerint, & quibus deie-</i>	
ti	219.
<i>Hispanorum clades antiqua</i>	211.
<i>Horologiorum inuenta ab Italis</i>	232.
<i>Honorius, & Valentinianus imminuerunt maxime Pont. potestatem</i>	
211	

I N D E X

I

I apyx, & Iapygia	21
Iapyges quas Vrbes in Italia condiderunt	21
Ianus, qui & qualis	12. & 13
Ianiculum prius Antipolis	11
Illyriorum irruptio in Italiam, & dominatus	29-30
Incendia Romæ nata	60
Incendium horribile e vesuuiio	50
Incendia, quæ Romæ euenerunt, inundationes, pestes, direptiones libro primo, & secundo	123. 127
Inundatio Tyberis imperante Traiano	26
Imperium Romanum quamdiu steterit	186
Imperatores Romani plerique illud in animo habebant vt omnem virtutem tollerent, & plerique ipsorum occisi.	108
Imperatorum quoio quisque tempore imperarit, qualis fuerit; cuius gentis, & quæ clades cuilibet euenerit toto libro secundo	81
Imperatores romani quam crudeles in suos propinquos	274
Ioannes Maria Vicecomes Mediolani Tyrannus	2
Iosephi Marrochiani Regis crudelitas	14
Ioui latiali sacrificabantur homines
sustulit Hercules hunc morem	10
Italia status regnante saturno	13
Italia camefene & saturnia	15
Italia ab ausonibus deinde à Sicanis occupata	21
Italia Tyrrhenia dicta aliquando à Græcis	26
Italorum mores sub aduentum Troianorum	51
Itali. ac Romani in Asia trucidati iussu Mitbridatis	61
Italicensisagri ter diuisi colonijs Romanis	61
Itali imperante Augusto amandati in varias oras extra Italiam	62
Italia vastata bellis ciuilibus	46
Italiae Vrbes ab Hannibale euersæ	65
Italiae populi omnes antiqui deleti à Romanis præter aliquot Vmbrosum, & ligurum	98
Italia direpta à barbaris imperante Gallieno	99
Italia direpta ac vastata à barbaris imperante Aureliano	123
Italiae loca olim pestilentia	124
Italia inperpetuis ruinis ante Constantinum	140
Italiae tellus nunc secundior, quam ante Constantinum	140

Ita-

I N D E X

Italia magis olim inculta, quam nunc	143
Italiae quot Vrbes numerentur à Plinio	
Italia habitatores quot olim, & nunc	169. s. & seq.
an olim maiores, quam nunc Vrbes	170
decem & septem nunc maximæ quante olim nulla	171
Italicis fundi communes	184
Italia sine artibus liberalibus vsque ad vltima tempora	222. & s.
Italia felicitas vigente Pont. Rom. autoritate, in felicitas ea prostrata	
251. & seq.	
Italia maxima vastitas adducta, cum pont. Ro. eēt captiuus abductus	
236	
Italia quādiu fuerit absque vno Rege	250
Italia quādiu sortita fuerit vnum Regem	267. 268
Italia habet duos summos Principes rerum sacrarum & profanarū	273

L acedæmoni idem Rex, & sacerdos	288
Latinorum populi quinquaginta tres <u>excisi</u>	42
Labici excisi à Coriolano	35
Lamus qui	22
Leges duodecim tabularum earumque asperitas	36
Læstrigones qui, & quam late in Italia dominati	22
Leponij orti ab Orobijs	
Leges nefandæ ante Constantinum in Italia	261
Ligures antiquissimi Italiae populi	18
Ligurum latissimum imperium	18
Liburnorum irruptio in Italiam	18
Lycæon quando regnavit in Arcadia	18
Lydi Tyrreno duce quando Italiam petierint	20
Vmbrijs adimunt trecentim castella	20
Ligures prope excisi à Romanis	49
Libido sedita eteffrenis antiquorum	118
Lingvarum perititia deerat antiquis	214
Linguae latinæ scientia qualis nunc in Italia	261
Locri conditi à Grecis	29
Loca Italiae olim pestilentia	123
Longobardi quando in Italiam venerint	261

I N D E X

<i>Ludonicus Bauarus, quid Egerit in Italia</i>	<u>266</u>
<i>Ludonicus Morus Italiam perturbauit Romano pontifice inuito</i>	<u>274</u>

M

M azaca ruina	<u>5</u>
<i>Marij crudelitas</i>	<u>51. 52</u>
<i>Macrini Imp. diritas</i>	<u>94. 106</u>
<i>Maximini Imp. crudelitas incredibilis</i>	<u>94. 106</u>
<i>Maximiani Herculei crudelitas</i>	<u>101</u>
<i>Maxentij vitiositas</i>	<u>106</u>
<i>Manna olim non erat in Italia</i>	<u>142</u>
<i>Mathematici qui nunc, & olim in Italia</i>	<u>229</u>
<i>Magnetis usus inuentus à stauio Analphitano</i>	<u>233</u>
<i>Mastinus scaliger Verone Tyrannus</i>	<u>274</u>
<i>Mahometes instituit vt summus sacerdos Califa dicitur omnibus suis se-
clatoribus dominaretur</i>	<u>290</u>
<i>Megalopolis ruina</i>	<u>6</u>
<i>Megara ruina</i>	<u>6</u>
<i>Messapus Messapiam occupat, ac denominat</i>	<u>24</u>
<i>Melpum euersum à Gallis prope padum</i>	<u>36</u>
<i>Metapontum subuersum à samnitibus</i>	<u>41</u>
<i>Medica arbor olim non erat in Italia</i>	<u>142</u>
<i>Meteoroscopi nulli olim peritiores latinis scriptores</i>	<u>231</u>
<i>Mechanica inuenta,</i>	
<i>Medici qui olim latinis & qui post Constantinum</i>	<u>234</u>
<i>Mediolanum à duobus Tyrannis oppressum Pontifice Ro. absente</i>	<u>274</u>
<i>Meroe Metropolis Aethiopia</i>	<u>288</u>
<i>Mycenarum ruina</i>	<u>6</u>
<i>Mores nefandi ante Constantinum in Italia</i>	<u>113</u>
<i>Mole ad aquam nullæ olim, nunc ab Italis inuenta</i>	<u>237</u>
<i>Monasteria magnificentissima Italia</i>	<u>180</u>
<i>Musica scientia quæ nunc, & olim latinis</i>	<u>213</u>

N

N eronis crudelitas rapacitas luxuries nequitia
clades que illo imperante contigerunt	<u>73. 103. 111</u>
	<u>73</u>
	<u>Nini</u>

I N D E X

Nimi ruina	4
Nicomedia ruina	5

O

Oenotrus quando uenerit in Italiam & qui fuerit	18
Oenotrii Ansonijs expulsis, atque Vmbrijs imminutis Italiam denominauerunt	19
Octauiani bella cum Lepido, Pompei cum Antonijs	57
Octauiani orudelis dominatus	66
Octauiani Augusti imperium quale	67
Ordines religiosi instituti, & confirmati à Pont. Rom. in Hispania	216
Ordines religiosi ab Italis instituti, aut in Italia conuoluantibus	246
Orebij Bergomum, Comumquam edificant, ab his orti lepontij	23
Orchomeni ruina	5
Othonis Imp. mores	72
Othonis 1. Imperatoris iuramentum Ioanni Papa perflitum	271
Ouidij Pollionis mira crudelitas	66

P

Padus quam latem antiquitus inundaret	18, 21
Partenophe unde dicta	23
Patribus olim pro libito licebat filios occidere	115
Pascere est idem quod Regere, ac Regia potestate uti	285
Persepolis ruina	4
Pergami ruina	5
Pelasgorum in Italiam aduentus	19
Vmbrijs adimunt Cortonam	20
Phaleriam Agyllas, & Urbem Regiam condunt	22
Pelasgi spinam condidere ad ostium Padi	19
Pe silentia Romæ maxima	43
Pelufgorum pe silentia seuæ	25
Pedicularum terræ	29
Pestis, quæ olim contigerunt	125
Philippi Imp. mores	97

I N D E X

<i>Pelasgi condunt Rauennam</i>	19
<i>Eorundem votum execrabile</i>	26
<i>Eorum discessus ex Italia</i>	26
<i>Pisaurum biatu haustum</i>	61
<i>Picenum olim non ita, vt nunc habitatum</i>	179
<i>Phaetontis incendium</i>	18
<i>Phitecuse diuifio ab Italia</i>	16
<i>Phocæa ruina</i>	5
<i>Pontificis Romanis dignitas, potestasque diuturna</i>	186
<i>Pontificis Romani honores delati à maximis Imperatoribus ac Regibus</i>	
188	
<i>E quam remotis regionibus veniant ad illum legati</i>	189
<i>quibus Imperatoribus ac Regibus imperium, regnumque abrogarit</i>	
161	
<i>quæ regna illi tributum prestent, aut præstarent</i>	191
<i>quàm remotis regionibus creet episcopos</i>	161
<i>quinam episcopi à Papa confirmati Reges & Imperatores creent</i>	
191	
<i>quibus nomen Regis dederit</i>	196
<i>eius potestas in multis alijs</i>	161
<i>Pontifex Romanus est omnium temporalium dominus supremus omni iure</i>	278
<i>Pontificis absentia quantam mali attulerit Italiæ & qui Tyranni exorti</i>	
274	
<i>quando id & cur non curarit</i>	273
<i>Pontifex Romanus per multa secula contendit vt vnus Italiæ Princeps foret</i>	270
<i>Pontifices Romani in causa æternæ veritatij nihil vnquam dissidens sanxerunt</i>	241
<i>Pontificam Romanorum successio plures habuit sanctos, ac martyres quã cetera</i>	240
<i>Pœtæ latini qui nunc & olim</i>	225
<i>Polonia per Pontif. Ro. & Italos ad Christum perducta & exulta</i>	202
<i>Pictores sculpsoresque nulli olim celebres e latinis nuuc non ita</i>	236
<i>Pontificis Romani beneficia ad exteras nationes profecta</i>	188. & seq.

INDEX

R

R eges olim vocabantur pastores, & cur	283
Regna debent parere cum Rege <u>sacerdotibus</u>	283
Regnum Napolitanum subiectum Northmannis, Germanis, Gallis	272
Reges Romani quales	
Rheginorum nobilis victoria	36
Rhegium conditum à Græcis	29
Romanorum pontifex summus antiquus omnia diuina & humana iura
tractabat ac regebat	289
Roma quandiu steterit in libertate	283
Rome quantus olim populis	171
Romæ non magnum decus ante Crassum	174
Romæ aliqua ædificia	172
Romæ antiquæ magnitudo	172
Balnea, amphitheatra, lacus, campi, & alia precipua	173. & seq.
Roma quoties direpta, incensa eversa ante, ac post constantinum	129
Romæ clades Augusto imperante	21
Romæ condita status	30
Romanorum elades	45
Rome comparatio cum Vrribus alijs quoad imperij felicitatem	6.7.
Quenam singularia, & maxima illi olim fuerint	9
Rudium ab illirijs conditum	30

S

S arseni que loca occuparint in Italia	262
Sancti Italici auctores ordinum religiosorum Romæ propinqui	247
Sancti Italici	244
Saccarum olim non nascebatur in Italia	141
Sacrificandorum hominum mos in Italia	114
Salassi deleti ab Augusto	65
Sallyes casi à Romanis	94
Samnitum Vrbes in vicis redactæ	14
Saticium diruum à Romanis	40
Saturno sacrificabuntur homines	13
Saturnus qui & qualis fuerit	10. & seq.
Sardis ruina	4

Selen-

I N D E X

<i>Seleucia ruina</i>	4
<i>Sertorij bella</i>	55
<i>Septimij Severi diritas rapacitas, clades illo imperante</i>	90. 105
<i>Serui cum lubebat occidi inpune poterant à dominis olim</i>	115
<i>Serici conficiendi ars apud Italos nulla olim</i>	238
<i>Syge potentia, ruina</i>	3
<i>Sidonis ruina</i>	4 ^o
<i>Sinopis ruina</i>	4
<i>Smyrna ruina</i>	4
<i>Sicani ex Hispania venere in Italiam, & quando</i>	15
<i>Stoilia divisio ab Italia</i>	16
<i>Siculi Italia indigena expulsi à Pelasgis siciliam caperunt ac denomi-
narunt</i>	20
<i>Syllæ crudelitas</i>	53. 54
<i>Sybaris condita ab Acheis</i>	28
<i>Sybaritanum mores</i>	35
<i>Sybaris infelicissimum excidium</i>	35
<i>Sirenes quales, & quas Vrbes habitarent</i>	23
<i>Sicani expulsi à Grecis e Tibure, Cora, & Catylo</i>	
<i>Siculi erant Entennates Tellenenses, Ficulnenses, Corniculani, Tybur-
tini</i>	20
<i>Spina eversa à Gallis</i>	36
<i>Imperium maris habebat ibidem</i>	
<i>condita à Pelasgis</i>	19
<i>Ad eam se contulit Diomedes</i>	32
<i>Slauorum Sacerdotes omnia poterant apud ipsos</i>	289
<i>Spartani arentum condunt</i>	28
<i>Spartaci bellum</i>	55
<i>Sterilitates, quæ olim contingerunt</i>	121

T

T <i>Amæ potentia, ruina</i>	
<i>Tanis felicitas, & ruina</i>	
<i>Tarentum conditum à spartanis</i>	29
<i>Tarquinij diruti</i>	53
<i>Templa Italiae magnifica</i>	174
<i>Terramotus ante Constantinum</i>	119
<i>Terramotus imperante Traiano</i>	87

I N D E X

Terræ motus Atlantidis insule	15. 16.
Thæbarum ruina	6.
Thæbarum felicitas, & ruina.	4.
Thossaliæ montis altissimi in qua confugere homines à diluuiò	16.
Theologi qui nunc & olim	227.
Theologi communiter definiunt Papam totius orbis Dominum in commune bonum	282.
Theodoricus Rex maxime Pont. Ro. coluit, & quomodo obierit, cum non coluit	255.
Thesmenæ prouinciæ felicitas antiqua, & ruina	3.
Tyranni, qui Italicas Vrbes oppresserunt Pontifice Romano Romano absente	274.
Titi crudelita imperante patre	79.
Tiberio imperante quæ clades contigerint	69.
Tyrrheni quando in Italiam venerint eorumque imperium	20. 21.
Duodecim Colonias trans Apenninum circa Padum condidere	20. 21.
Tybartini à Siculis Italiæ indigenis.	20.
Titanes qui	11.
Tiberij imperatoris crudelitas, intemperantia, rapacitas nequitia	68.
103.	
Tyri felicitas & ruina	6.
Totila Regis incredibilis humanitas in Romanos captos.	258.
Tributa immensa quibus onerabantur, omnes Imperio Romano stante	110.
Traianus decem millia gladiatorum dedit vno munere	87.
Trium virum bella, & diritas	57.
Troiani in Italiam profecti	25.
Troiano bello confecto quot populi in Italiam venerunt.	24. & seq.
Trina Vrbs Italiæ deleta à Diomede	24.

V

V. Aleriani imperium quale eius exitus, ac seruitus ius felix	98.
Valentianus in imminuit maxime Ro. Pont. autoritatem	250.
Verona à Mastino scaligero oppressa.	274.
Veneticiæ ex quo tempore prouecta ad magnam dignitatem & potestatem	273.
Venetiarum dignitas & potentia.	179. 184.

Ven-

INDEX

<i>Ventorum procellæ antiquitas</i>	<u>126</u>
<i>Vespasiani rapacitas</i>	<u>127</u>
<i>Vestalium Virginum divitas</i>	<u>114</u>
<i>Vei excisi à Romani duce Camillo</i>	<u>36</u>
<i>Viciorum magnitudo.</i>	<u>36</u>
<i>Virgines Italicae sanctæ</i>	<u>248</u>
<i>quibus impressa stignata diuina</i>	<u>248</u>
<i>Vigilius Papa cum rediit in Italiam tunc omnes. Gothi deleti</i>	<u>256</u>
<i>Vitellij Imperatoris mores.</i>	<u>77</u>
<i>Vmbri super fuerunt à diluuiò & cur, quando</i>	<u>17</u>
<i>Vmbri altissimi montes.</i>	<u>17</u>
<i>Ab ijs prognati multi populi in Italia</i>	<u>17</u>
<i>Imperium illorum latissimum, & vetustissimum in Italia.</i>	<u>17</u>
<i>Vmbrorum populi tredecim deleti</i>	<u>23</u>
<i>Vrbes tredecim Pellagorum excise in sabinis</i>	<u>26</u>
<i>Vguccio sagiolanus Tyrannus pisarum.</i>	<u>274</u>
<i>Voragines olim contingentes vrbesque vsbaustra</i>	<u>288</u>
<i>Vrbes Italiae libertatem consecuta per Carolum Magnum</i>	<u>182</u>
<i>quid olim prestarent aduenienti Imperatori in Italiam, earumque va-</i>	<u>182</u>
<i>tus.</i>	<u>182</u>
<i>Vrbes olim in orbe Romano maxima numerantur ab Ausonio</i>	<u>171</u>
<i>Vrbes Italiae nunc maxima decem & septem, quanta olim nulla</i>	<u>171</u>
<i>Vrbes Italiae quot numeretur à Plinio Strabone, Ptolomeo & quot nunc</i>	<u>148</u>
<i>sint</i>	<u>148</u>
<i>Vrbes Italiae prestantes ante imperium Romanum constitutum excise</i>	<u>138</u>
<u>138</u>	<u>138</u>
<i>Vrbes quot imperante Hadriano in Italia, & quot antea.</i>	<u>128</u>
<i>Vrbes Italiae mirabiliter desolatae</i>	<u>128</u>
<i>Vrbes excise à Sylla in Italia</i>	<u>52</u>
<i>Vrbes diruta à Regibus Romanis</i>	<u>32</u>
<i>Vrbes antiquae felices olim, nunc diruta emunerantur.</i>	<u>3. & seq.</u>
<i>Vrbes à barbaris vastatae imperante Aureliano</i>	<u>100</u>
<i>Vtica magnitudo ruina</i>	<u>3</u>
<i>Vsura antiquis quam vsitate & graues.</i>	<u>116</u>
<i>Vtica magnitudo, ruina</i>	<u>3</u>
<i>Vulsumium fulmine conflagrauit.</i>	<u>127</u>
<i>Vulsumum dirutum.</i>	<u>43</u>
<i>Vua è spinis olim nou erant in Italia.</i>	<u>142</u>
<i>Vmbro fluuius terminus antiquus Vmbrorum.</i>	<u>17</u>

R E G I S T R V M.

abc ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo
Pp Qq.

Omnia sunt integra Folia.

ROMAE, Apud Guglielmum Facciottum.

M. D. X C I V.

